

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ –БИТОЛА

ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИЗАМ И УГОСТИТЕЛСТВО-ОХРИД

**ЦАРИНСКА ЗАШТИТА НА ЗЕМЈОДЕЛСКО ПРЕХРАНБЕНИОТ
СЕКТОР ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Изработил: М-р Љубе Никлески

Ментор: Проф. Д-р Гордана Речкоска

ОХРИД, 2018

СОДРЖИНА

АПСТРАКТ	4
ABSTRACT.....	5
1. ВОВЕД.....	6
1.1 ЦЕЛ И ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО.....	6
1.2 ХИПОТЕЗА.....	6
1.3 МЕТОДИ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	7
1.4 ОЧЕКУВАНИ РЕЗУЛТАТИ	7
I.ТЕОРЕТСКИ ДЕЛ	12
1.СТАПКИ НА НОМИНАЛНА, РЕАЛНА И ЕФЕКТИВНА ЦАРИНСКА ЗАШТИТА	12
1.1 Стапки на номинална царинска заштита.....	14
1.1.1 <i>Компаративен осврт на пресметување на номинална царинска стапка</i>	<i>15</i>
1.2 Стапки на реална царинска заштита.....	17
1.3 Стапки на ефективна царинска заштита	18
1.4 Дистинкција помеѓу ефективна и номинална царинска стапка.....	18
2.ТРГОВСКА ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА НА ЗЕМЈОДЕЛСКО ПРЕХРАНБЕНИОТ СЕКТОР.....	22
2.1 Поима за трговска либерализација.....	22
2.2 Постигнувања од трговската либерализација во земјоделството	23
2.3 Заедничка земјоделска политика на Европската Унија	27
3.ЗЕМЈОДЕЛСКО ПРЕХРАНБЕНИОТ СЕКТОР ВО НОМЕНКЛАТУРАТА НА ЦАРИНСКАТА ТАРИФА	30
3.1 Историски осврт на Законот за царинска тарифа на Република Македонија.....	30
3.2 Распоредување на земјоделските производи во царинската тарифа на.....	32
Република Македонија	32
3.3 Карактеристики, идентификација и класификација на стоката.....	38
3.3.1 <i>Идентификација на земјоделските производи</i>	<i>38</i>
3.3.2 <i>Класификација на земјоделските производи</i>	<i>39</i>
3.4 Правила за распоредување на предметите на царинска постапка во царинската тарифа (вклучувајќи и земјоделски производи).....	40
4.НАДВОРЕШНАТА ТРГОВИЈА СО ЗЕМЈОДЕЛСКИ ПРОИЗВОДИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	46
4.1 Надворешна трговија со земјоделско -прехранбени производи.....	46
4.2 Увоз на земјоделско прехранбени производи	47
4.3 Извозот на земјоделски прехранбени производи на Република Македонија во надворешната трговија.....	52
4.4 Анализа на учеството на земјоделските производи во надворешно трговската размена на Република Македонија	53

5.СТАНДАРДИ ЗА БЕЗБЕДНОСТ НА ЗЕМЈОДЕЛСКИТЕ ПРОИЗВОДИ.....	56
5.1 Општо за безбедност на храната	56
5.1.1 Квалитет на примарните сировини	58
5.1.2 Меѓупроизводи.....	59
5.1.3 Критериуми за стабилизација на крајните производи	59
5.1.4 Интерна контрола на крајните производи.....	60
5.2. Ознаки на стоката и амбалажа	60
5.3 Амбалажа	63
5.4. ISO Стандарди.....	64
5.5 Меѓународен стандард за храна (IFS)	71
5.6 Стандард за добра земјоделска пракса (GLOBALGAP)	72
5.7 ORGANIC Сертификат (BIO)	73
5.8 Систем на контрола и надзорен ланец (FSC)	75
6.СТРУКТУРА НА ЗЕМЈОДЕЛСКО ПРЕХРАНБЕНИОТ СЕКТОР ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	78
6.1 Земјоделско прехранбениот сектор во стопанската структура на Република Македонија	78
6.2 Структура на земјоделско прехранбениот сектор во Република Македонија	94
II ЕМПИРИСКО ИСТРАЖУВАЊЕ	99
7.НИВО НА ЦАРИНСКА ЗАШТИТА ВО ЗЕМЈОДЕЛСКО ПРЕХРАНБЕНИОТ СЕКТОР	99
7.1 Извозни субвенции во земјоделството	110
7.2 Други трговски мерки во областа на земјоделско прехранбениот сектор.....	114
7.3 Состојбата во земјоделско прехранбената индустрија во Република Македонија.....	129
8. ОСТВАРЕНИ ПРИНОСИ ПО ЗЕМЈОДЕЛСКИ КУЛТУРИ.....	138
ЗАКЛУЧОК.....	141
ПРИЛОЗИ.....	147
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:.....	235
БИОГРАФИЈА	240

Апстракт

Царинската заштита на земјоделско прехранбениот сектор во Република Македонија е мошне актуелно прашање во меѓународната трговска теорија и практика.

Нивото на царинска заштита на земјоделско прехранбениот сектор во Република Македонија има позитивно влијание врз зголемувањето на домашното земјоделско производство и истото е од големо значење на микроекономски и макроекономски план.

Номиналната и реалната царинска заштита влијаат на увозот на земјоделски производи на тој начин што со нивно намалување се зголемува увозот на земјоделски производи и обратно. Нивото на номиналните царински стапки треба пред се да ги изразуваат заштитните и развојните функции врз домашното стопанство.

Во случаите кога стапките на простата и пондерираната номинална и реалната царинска заштита во земјоделско прехранбениот сектор се повисоки во одредена година споредено со друга година, тоа значи дека во таа година земјоделско прехранбениот сектор бил позаштитен во споредба со компарираната година.

Доколку пондерираната просечна номинална стапка во земјоделско прехранбениот сектор е поголема од простата просечна номинална стапка, тоа значи дека вредноста на увозот на стоките распоредени во тарифни ставови за кои е пропишана поголема царинска стапка е поголема од вредноста на увозот на стоките распоредени во тарифни ставови за кои е пропишана помала царинска стапка и обратно.

Бидејќи царинската заштита на земјоделско прехранбениот сектор е комплексна проблематика, во овој труд е обработена сеопфатна од теоретски и емпириски аспект.

Клучни зборови: земјоделство, земјоделско прехранбен сектор, либерализација, царина, надворешна трговија.

Abstract

The tariff protection of the agricultural food sector in the Republic of Macedonia is a very relevant issue in the international trade theory and practice. The level of tariffs protection of the agricultural food sector in the Republic of Macedonia has a positive impact on the increase of the domestic agricultural production and this is of great importance on the microeconomic and macroeconomic plan.

Nominal and real tariff protection affect the import of agricultural products in such a way that their imports increase agricultural products and vice versa. The level of the nominal duty rates should primarily reflect the protective and development functions on the domestic economy.

In cases where prostate rates and the weighted nominal and real tariffs protection in the agricultural food sector are higher in a given year compared to another year, this means that in that year the agricultural and food sector was more protected compared to the comparable year.

If the weighted average nominal rate in the agricultural and food sector is greater than the simple average nominal rate, this means that the value of the imports of goods classified in tariff paragraphs for which a higher rate of tariffs is prescribed is greater than the amount of imports and the goods classified in tariff paragraphs for which is prescribed a lower customs rate and vice versa.

Since the tariffs protection of the agricultural sector in the food sector is a complex issue, this paper has been processed comprehensively from a theoretical and empirical point of view.

. **Key words:** agriculture, agricultural food sector, liberalization, tariffs, foreign trade

1. ВОВЕД

Стопанството на секоја земја претставува двигател на економијата од којшто непосредно зависат економските процеси и нивото на развој во државата. Земјоделско прехранбениот сектор претставува традиционален сектор во стопанството и истиот има фундаментално значење во стопанството на Република Македонија. Важноста на земјоделско прехранбениот сектор произлегува од тоа што во овој сектор се врши преработка на земјоделско прехранбени производи, при што од неговиот развој зависи развојот на целокупното стопанство. Развојот на земјоделско прехранбениот сектор е детеминиран покрај другото и од царинската заштита на истиот и затоа поради тоа во овој труд е елаборирано нивото на царинската заштита.

1.1 Цел и предмет на истражувањето

Основна цел на трудот е утврдување влијанието на либерализацијата на увозот на земјоделски производи врз ефективната царинска заштита на земјоделско-прехранбениот сектор во Република Македонија. Покрај тоа секундарна цел е да се подобри структурата на земјоделското.

Научните трудови, во својство на посреден извор правото имаат свое посредно влијание врз конципирањето на позитивните прописи, на согласно тоа, споредна цел на докторската дисертација е придонесот што би го имал врз креирањето на правните прописи.

Предмет на истражување на докторската дисертација е царинската заштита на земјоделскиот прехранбен сектор во Република Македонија.

1.2 Хипотеза

Царинската заштита на земјоделско прехранбениот сектор е диманична категорија која може да претрпи измени и е поврзана со категоријата на увозот на земјоделските

производи, па според тоа може со полно право да се каже дека царинската заштита на земјоделско прехранбениот сектор влијае на увозот на земјоделските производи. Како верижна реалција на тоа се доаѓа до споредната хипотеза дека царинската заштита на земјоделско прехранбениот сектор влијае на структурата на домашното земјоделско производство.

1.3 Методи на истражување

Во оваа докторска дисертација се користени општи и посебни научни методи на истражување. Од општите методи на истражување се користат: метод на индукција и метод на дедукција, додека од посебните методи во функција ќе бидат компаративен метод и метод на анализа на податоци.

1.4 Очекувани резултати

Согласно предметот и целите и хипотетичката рамка на докторската дисертација, како и податоците од спроведеното истражување, резултатите што би ги очекувале се следните:

1. Ќе се утврди влијанието на царинската заштита на земјоделско прехранбениот сектор врз увозот на земјоделски производи.
2. Ќе се апроксимира промената на структурата на увозот на одредени земјоделско – прехранбени продукти и нивно супституирање со домашни производи.

Аналогно на актуелноста на темата се гледа и можноста од давање на научен придонес од реализацијата на ова истражување и тоа:

- Прецизирање на примената на царинска заштита која треба да биде рационална односно да биде правилно дозирана за да се овозможи развој на домашното земјоделско производство.

- Елаборирање на процесот на царинска заштита на земјоделско - прехранбениот сектор.

- Значителен придонес докторската дисертација ќе има и во делот на динамичната анализа на увозот на земјоделско – прехранбениот сектор.

- Фундаментален придонес оваа докторска дисертација би имала и во нејзината практична примена во вкупната царинска политика на Република Македонија во областа на земјоделството.

Докторската дисертација е поделена во вовед, два дела со осум глави и заклучни согледувања.

Првата глава е фокусирана на концептот на царинската заштита. Царинската заштита ги објаснува основните концепти на номиналната, реалната и ефективната царинска заштита, нивното значење во економијата, постапката за пресметување и факторите кои треба да се стават во врска пред да се квантифицираат податоците. Номиналната царинска заштита, како појдовна точка при пресметување нето ефективна царинска заштита, претставува царина на увоз на готови производи која ја изразува царинската стапка спрема постоечката царинска тарифа на вредноста на увозот на добра.

Во првата глава се објаснети стапките на номинална, реална и ефективна царинска заштита. Нивото на стапките на реална царинска заштита се утврдува врз основа на вредноста на наплатените царини и вредноста на вкупно остварениот увоз. Стапката на простата номинална царинска заштита се пресметува кога збирот на царинските стапки се подели со бројот на тарифните ставови. Пондерираната номинална царинска заштита претставува царина на увоз на готови производи која ја изразува царинската стапка спрема постоечката царинска тарифа на вредноста на увозот на добра. Ефективната царинска заштита поаѓа од концептот на додадена вредност, односно од заштитата на делот од вредноста на стоката додадена во одредена фаза на производство во одреден сектор. Затоа

стапките на ефективна царинска заштита уште се нарекуваат и стапки на додадена вредност.

Втората глава ги елаборира основните концепти и придобивки од трговската либерализација на стоки и услуги. Секоја пазарно ориентирана земја вклучена во економските односи води политика на заштита на домашното стопанство со утврдување на царини на стоките и услугите. Концептот на надворешно трговска либерализација е токму намалување и укинување на царините и нецаринските ограничувања на трговијата. Заедничката земјоделска политика има за цел да обезбеди конкурентно земјоделство и производство на храна и секако дека има свој импакт врз либерализацијата на земјоделските производи.

Третата глава е посветена на местото и улогата на земјоделско прехранбениот сектор во номенклатурата на царинската тарифа. Царинската номенклатура се дефинира како список на производи кои се класифицирани согласно одредени принципи и системи. Согласно техничко - технолошкиот процес и развојот на светската трговија, хармонизираниот систем редовно се прилагодува и надоградува со цел да одговара на потребите на повеќето земји во светот со што се овозможува негова широка примена. Производите од земјоделско прехранбениот сектор во царинската тарифа се распоредени од 01-24 глава, оддели I-IV. Во оваа глава се таксативно наведени земјоделско прехранбени производи и нивната царинска стапка уредени согласно Законот за царинска тарифа на Република Македонија, Сл. весник на Република Македонија.

Четвртата глава од докторската дисертација се однесува на надворешно трговската размена со земјоделски производи на Република Македонија. Во оваа глава се дадени статистички показатели за вредноста на увозот на земјоделско прехранбени производи во Република Македонија за период од 2014-2017 година. Најпрвин се дадени вредности добиени со наплата на царински давачки од увоз на земјоделски производи за наведениот период. Во продолжение се детално прикажани флукуациите на секој производ поединечно за наведениот период и тоа: овошје за јадење, кори од агруми или дињи и лубеници (08), зеленчук, корења и грутки за јадење (07), кафе, чај, мате чај и мирудии (09), разни производи за исхрана, млеко и производи од млеко, живински птичји јајца, природен мед, јастиви производи од животинско потекло, неспомнати ниту

опфатени на друго место (04), шеќер и производи од шеќер (12), преработка од месо риби, черупкари и мекотелци или други водени безрбетници (16), месо и други кланични производи за јадење (02), тутун и производи за замена на тутун (24).

Петтата глава од докторската дисертација се однесува на безбедноста на храната. Во Република Македонија во работата на земјоделските претпријатија е воведен интегрален пристап кон квалитетот на производите означен како ISO стандарди.

НАССР системот е задолжителен и имаат обврска да го имплементираат сите производители на храна, додека ISO стандардите, BRC и IFC стандардите се факултативни и зависат од волјата и операторите на храна. Во четвртиот дел исто така е елабориран квалитетот на примарните сировини кој ја изразува релацијата трошок - квалитет на примарните сировини, меѓу производите, критериуми за стабилизација на крајните производи, интерната контрола, ознаките на стоката и амбалажата. Во овој дел исто така се детално елаборирани ISO стандардите, IFS стандардите, стандардите за добра земјоделска пракса, BIO стандардите и системот на контрола на надзорниот ланец.

Шестата глава се однесува на структурата на земјоделско прехранбениот сектор во Република Македонија. По пат на користење на податоци од страна на Државен завод за статистика на Република Македонија утврдено е процентуална стапка на граѓани кои се занимаваат со земјоделство од вкупниот дел на вработени, процентуалното учество во на земјоделско прехранбените производи од вкупниот “колач” на производи кои се прамет на увоз - извоз, бројот на мали, наспроти бројот на големи земјоделски стопанство и оженаните површини се претставени во графикон, со цел да се увиди присуството на секоја култура одделно.

Дел II Емпириско истражување содржи два дела. Едниот дел од истражување се однесува на нивото на царинска заштита на земјоделско прехранбениот сектор, а еден дел од истражувањето се однесува за остварените приноси по земјоделски култури

Седмата глава ги содржи сопствените истражувања и пресметки за нивото на царинска заштита во земјоделско прехранбениот сектор во Република Македонија

Од дадените пресметки се гледа дека стапките на проста и пондерирана номинална царинска заштита се повисоки од стапките на реална царинска заштита во земјоделско

прехранбениот сектор. Од добиените податоци за проста и пондерирана номинална царинска стапка се гледа дека пондерираната номинална стапка е пониска од простата номинална царинска стапка, што упатува на фактот дека во периодот од 2014 - 2017 година во Република Македонија вредноста на увозот на стоките од тарифните ставови на царинската тарифа со пониски царински стапки е поголема од вредноста на увозот на стоките распоредени во тарифни ставови за кои е пропишана поголема царинска стапка.

Осмата глава ги содржи истражувањата за остварени приноси по земјоделски култури. Според добиените податоци евидентно е дека приносот на земјоделски култури во периодот 2006 - 2016 година кај поголем дел култури е зголемен и тоа кај пченицата, оризот, сончогледот, тутунот, домотот, пиперките и грозјето, а кај останатите култури како пченка и шеќерна репа стагнира приносот по хектар. Од добиените податоци може да се заклучи дека приносот на земјоделски производи има тенденција на зголемување секоја година почнувајќи од 2006 година па натаму.

I. ТЕОРЕТСКИ ДЕЛ

1. СТАПКИ НА НОМИНАЛНА, РЕАЛНА И ЕФЕКТИВНА ЦАРИНСКА ЗАШТИТА

Царинската заштита во својата основа ги инкорпорира номинална царинска заштита, која може да биде проста и пондерирана номинална царинска заштита, како и реалната и ефективната царинска заштита.

При мерење на ефектите од царинските стапки од тарифата потребно е да се каже дека е тешко е да се измери ефектот на царинските стапки во својство на бариерите меѓу земјите. Јасно е дека начинот на кој побарувачката на увозот одговара на промените во царинските стапки ќе зависи од различни фактори. Во тоа е вклучена реакцијата на производителите и потрошувачите на промената на цените, уделот на увозот во домашното производство и потрошувачката и заменливоста на увозот за домашните производи.

Реакцијата на нивото на царинската стапка се разликува од земја до земја, како и од стока до стока. Така, висината на царинската стапка од царинската тарифа не мора да го одреди нејзиниот рестриктивен ефект. Вообичаено, ваквите споредби се однесуваат само на производи за кои царинските стапки се главниот заштитник. Ова вообичаено важи за непроизводствените сектори во развиените земји (други стратегии, како што се квотите за увоз, се заедничко средство за заштита на земјоделските производи). Иако царинската стапка за увезените сировини ќе ги заштитат домашните производители на тие стоки, таквата царинска стапка исто така ќе го зголеми трошокот на домашните производители кои ги користат тие сировини. Овие услови бараат дистинкција помеѓу номиналните и ефективните стапки на заштита.

Со воведување на царина се настојува да се изедначи разликата во продуктивноста, а со тоа и цените на домашните и увозните стоки. На тој начин увозната стока станува поскапа за воведената царина и истовремено неконкурентна на домашниот пазар, што од друга страна овозможува продажба на домашните стоки, а со тоа развој и експанзија на домашното производство.

Заштитните ефекти на царините се согледуваат преку нивното влијание врз зголмувањето на домашното производство. Домашното производство ќе се зголеми поради тоа што увозната царина ќе влијае на зголемување на цената на увозниот производ со што се намалуваат можностите за пласман на странските производи, а од друга страна на домашните произвидатели им се овозможува пласман на производите на домашниот пазар. Преку изедначување на цените на увозниот и домашниот производ на домашниот пазар со воведената царина, домашниот производител се заштитува и му се овозможува пласман за домашниот производ и одржување на нивото на производството.

На пример ако увозната цена на одреден производ изнесува 100 денари а истиот домашен производ на домашниот пазар се продава за 120 денари, тогаш во услови без царини, увозниот производ ќе го истисне домашниот производ на домашниот пазар со што домашното производство ќе изостане. Доколку се воведат 20% ад валорен царина, во тој случај увозниот производ ќе поскапи за износот на платената царина и на домашниот пазар ќе се продава по цена од 120 денари, што е еднакво на цената на домашниот производ на домашниот пазар.

Царините не смеат да бидат утврдени на високо ниво, бидејќи ќе се оневозможи увоз на странски стоки, односно ќе се оневозможи создавање односи на конкуренција на домашниот пазар.

Увозните царини не секогаш влијаат на зголемувањето на домашното производство. Тие можат да имаат негативни ефекти врз домашното производство и тоа особено во случаите на царинска заштита на увозните инпути во увозно-зависните гранки како и во случаите на заштита на финални производи.

Во случаите кога царинската заштита е многу висока на долгорочен план се јавуваат негативни ефекти кои се манифестираат преку намалување на продуктивноста и останатите квалитетни фактори на стопанисување како што се економичноста и рентабилноста.

Од горенаведеното се поставува прашањето за утврдување на оптимално ниво на царинска заштита, што се добива преку пресметување и економска интерпретација на стапките на номинална и реална царинска заштита преку соодветна методологија.¹

1.1 Стапки на номинална царинска заштита

Во својата општа формулација номиналната царинска стапка е стапката на давачки за вредноста на увезениот финален производ (како на пример *ad valorem* тарифата). Номиналната царинска заштита е важна од аспект за потрошувачот, бидејќи номиналната царинска стапка влијае на цената на финалната стока која потрошувачите на крајот ја трошат.

Ефективната царинска стапка, од друга страна, е важна за производителите, бидејќи степенот до кој нивната производна активност е заштитена од странска конкуренција зависи од ефективната, а не од номиналната стапка на тарифа. Правилното утврдувањето на царинска стапка која соодветно ќе го заштити домашното производство и ќе го подобри земјоделско прехранбениот сектор, претставува едно од основните прашања со кои се соочуваа законодавецот на секоја земја, па и на Република Македонија. Тоа соодветно, оптимално ниво би се добило откако ќе се пресметаат стапките на номинална царинска заштита, реална царинска заштита и ефективна царинска заштита. Тоа пресметување се врши преку агрегирање на аритметички просеци за одредена група производи, по глави, оддели или вкупно за царинската тарифа.

Секоја земја врз основа на својот суверенитет, а врз основа на превземените обврски од билатералните и мултилатералните договори, донесува Закон за царинска тарифа, во кој правен акт ги пропишува царинските стапки за сите производи (финална потрошувачка и материјали за понатамошна обработка).

Со оглед на тоа дека секој вид на стока нема подеднакво значење за стопанството на една национална економија, законодавецот согласно потребите различно ја уредува

¹ <http://vle.du.ac.in/mod/book/view.php?id=12771&chapterid=27186>, 2017 година;

царинската стапка, а со тоа посредно го утврдува и нивото за заштита на одреден производ.

Просечната номинална царинска стапка се добива на начин што сумата од царинските стапки се дели со бројот со наменување. Пондерираната номинална царинска стапка се добива на начин што сумата од царинските стапки по наменување не множи со вредноста на увозот за даденото наменување, потоа се дели со сумата од вредност на увозот по наменување.²

Пондерираната номинална царинска стапка, се пресметува кога секоја поединечна номинална царинска стапка се множи со поединечната вредност на пондерот за секој вид на стока во групата, а потоа збирот на добиените производи се дели со вкупната вредност на пондерот во групата.³

По правило стапките на номинална царинска заштита се повисоки од стапките на реалната царинска заштита.

1.1.1 Компаративен осврт на пресметување на номинална царинска стапка

Номиналната царинска заштита, како појдовна точка при пресметување нето ефективна царинска заштита, претставува царина на увоз на готови производи која ја изразува царинската стапка спрема постоечката царинска тарифа на вредноста на увозот на добра.

Таа влијае на зголемувањето на цените на странските производи на домашниот пазар. Таквото зголемување на цените на увезените добра доведува до намалена потрошувачка на домашниот пазар, што овозможува домашните производители да ги зголемат цените на своите производи и така да бидат конкурентни на пазарот. Таквата царинска заштита овозможува рентабилност на домашните производи, што дејствува поволно на целокупниот раст и развој, а на домашните производители им е овозможено да

² <http://vle.du.ac.in/mod/book/view.php?id=12771&chapterid=27186>, 2017 година;

³ Атанасовски Ж., Биљановска Ј., *Царински систем и политика*, Охрид, 2006 година, стр.79-80;

ги подигнат цените на своите производи на пазарот за износот на царина воведени за увоз и со тоа да бидат поконкурентни со странките производи.

Пресметувањето на номинална царинска заштита е едноставно и се сведува на читање на вредноста на царинската тарифа. Царинската стапка се пресметува по следната формула:

$$C = \frac{\dot{p} - p}{p}$$

c-царинска стапка;

\dot{p} -цената на увезениот производ зголемена за износот на царинска стапка;

p- цената на увезениот производ пред царинење;

Меѓутоа при пресметување номинална царинска заштита треба да се води сметка на повеќе фактори кои влијаат на пресметување на вредноста на номинална царинска заштита. Тоа се следните фактори:

1. Постојење нецарински заштитни инструменти
2. Исклучување и полеснување во однос на децифнирање на царинска тарифа
3. Рефундирани царински стапки
4. Проблемот со агрегација на податоци.

Важноста на нагласувањето на овие фактори се огледа во причината што номинална царинска заштита е појдовна точка при пресметување на ефективна царинска заштита. Според тоа, сите овие фактори индиректно влијаат на износот на нето ефективна заштита.⁴

Со оглед на фактот дека оваа методологија на пресметување на номинална царинска заштита не кореспондира со добиените резултати по формулата солгасно нашата пракса (Република Македонија), се доаѓа до заклучокот дека се работи за друг пристап и сфаќање на номиналната царинска заштита. Поради тоа се дадени само компаративно и

⁴ Josic H. *Neto efektivna carinska zashtita kao factor konkurentnosti hrvatskoga gospodarstva*, Zagreb, 2005, стр.15-21;

нема да претставуваат основа при пресметување на номиналната царинска стапка за земјоделско прехранбениот сектор во Република Македонија.

1.2 Стапки на реална царинска заштита

За потребите на анализата на царинска заштита неопходно е да се утврдат покрај стапките на номинална и стапките на реална царинска заштита. Во пракса, стапките на реална царинска заштита се помали од соодветните просечни прости и пондерирани номинални царински стапки, кај кои како пондер се зема вкупната вредност на увозот на производите.⁵

Нивото на стапките на реална царинска заштита се утврдува врз основа на вредноста на наплатените царини вкупно и остварениот увоз. Кога ќе се добие резултатот од реална царинска заштита на некој производ всушност се доаѓа до констатација за нивото на заштита на некој сектор или производ. Добиените податоци ни покажуваат по која царинска стапка реално е оцаринет вкупно остварениот увоз.⁶

Пресметувањето на реална царинска заштита е направено по следната формула:

$$Tri = \frac{\sum_{i=l}^n Tri}{\sum_{i=l}^n Pi.q1}$$

Tri- остварена царинска стапка за производ и

$\sum_{i=l}^n Tri$ - вкупно царински приход остварен со наплата на царина производот i

$\sum_{i=l}^n Pi.q1$ –вкупна вредност на увозот на производот i

Стапките на реална царинска заштита се добиваат на начин што сумата на наплатените царини по наменување се множи со 100 а потоа се дели со вредноста на увозот по наменување.

⁵ Атанасовски Ж., Биљановска Ј., *Царински систем и политика*, Охрид, 2006 година, стр.81;

⁶ <http://vle.du.ac.in/mod/book/view.php?id=12771&chapterid=27186>, 2017 година ;

1.3 Стапки на ефективна царинска заштита

Ефективната царинска стапка претставува процентуално зголемување на додадената вредност по единица производ во еден сектор во услови на царини во однос на состојба без царина но при ист девизен курс.

Во економијата, ефективната стапка на заштита претставува мерка за вкупниот ефект на целата царинска структура врз додадената вредност по единица производство во секоја индустрија, кога се увезуваат и репроматеријали за понатамошна обработка и стоки за финална потрошувачка. Оваа статистика ја користат економистите за да се измери вистинската количина на заштита што им се дава на одредена индустрија преку увозни давачки, тарифи или други трговски ограничувања.

Ефективната стапка на заштита се пресметува врз вредноста на новите додадени производи кои се предмет на понатамошна преработка која се одвива во земјата. Согласно концептот на ефективна заштита, еден сектор е позаштитен, доколку неговата номинална царинска стапка е повисока, како и неговата ефективна царинска стапка.⁷

Ефективната царинска заштита поаѓа од концептот на додадена вредност (value added), односно од заштитата на дел од вредноста на стоката додадена во одредена фаза на производство во одреден сектор. Затоа стапките на ефективна заштита уште се нарекуваат и стапки на заштита на додадена вредност (rats of protection of valueadded).⁸

1.4 Дистинкција помеѓу ефективна и номинална царинска стапка

Ефективната царинска стапка се пресметува врз вредноста на новите производи кои се предмет на понатамошна преработка која се одвива во земјата и ја надминува номиналната царинска стапка која се пресметува врз вредноста на крајниот производ).

⁷ Атанасовски Ж., Биљановска Ј., *Царински систем и политика*, Охрид, 2006 година, стр.82-90;

⁸ <http://vle.du.ac.in/mod/book/view.php?id=12771&chapterid=27186>, 2017 година;

Домашната почетна вредност е еднаква на цената на финалниот производ минус трошоците за увезениот инпут во производството на дадениот производ. Додека номиналната царинска стапка е важен за потрошувачите (бидејќи покажува колку цената на финалниот производ се должи на зголемување на давачки), ефикасна царинска стапка е важно за производителите..

Номиналната царинска стапка на заштита е процентната царинска стапка наметната на производот кога влегува во земјата. На пример, ако царинската стапка од 20 проценти од вредноста се наплаќа на некој продукт од земјоделско прехранбениот сектор кога влегува во земјата, тогаш номиналната стапка на заштита е иста 20 проценти.

Ефективната царинска стапка на заштита исто така зависи од учеството на додадената вредност во цената на производот. Ефективните стапки може да бидат многу високи ако додадената вредност на увезената стока е мал процент или многу ниска ако додадената вредност е голем процент од вкупната цена. Така, ефективната заштита во една земја може да биде многу повисока од онаа во друга, иако нејзините номинални царински стапки се пониски, ако има тенденција да увезуваат производи со висок степен на изработка со соодветно ниски стапки на додадена вредност на цената на производот

Следните примери ќе ја разјаснат разликата помеѓу номиналната и ефективната царинска стапка.

Еден земјоделско прехранбениот производ чини 100 денари на меѓународните пазари. Намирниците што се увезуваат за да се направи земјоделско прехранбениот производ (инпути) се продаваат за 60 денари. Во ситуација на слободна трговија, фирмата може да наплати помалку од 100 денри за сличен земјоделско прехранбен производ (не земајќи ги по предвид транспортни трошоци). Врз увозот на намирници (кои се прераборуваат за добивање на финалниот прехранбен производ) за 60 денари, производителот може да додаде максимум 40 денари за труд, марка за профит, наемнини и слично. Оваа разлика од 40 денари помеѓу цената на намирниците од 60 денари и цената на производот се нарекува додадена вредност.

Истата состојба може да се согледа преку царински стапки - на пример, 20 проценти на земјоделско прехранбениот финален продукт и 10 проценти за намирници.

Царинската стапка од 20 проценти за земјоделско прехранбениот продукт би ја зголемила домашната цена од 20 до 120 денари, додека царинската стапка од 10 проценти на намирници би ги зголемила материјалните трошоци на домашниот производител за 6 до 66 денари. Со тоа, заштитата ќе и овозможи на фирмата да работи со додадена маргина од 54 денари - разликата помеѓу домашната цена од 120 денари и материјалните трошоци од 66 денари.

Разликата меѓу додадената вредност од 40 денари без тарифна заштита и онаа од 54 денари со неа обезбедува маргина од 14 денари. Ова значи дека ефективната стапка на заштита на домашната активност-сооднос од 14 до 40 денари би била 35 проценти. Ефективната стапка на заштита добиена - 35 проценти - е поголема од номиналната стапка од само 20 проценти. Ова ќе биде случај секогаш кога царинската стапка на финалниот производ е поголема од царинска стапка на инпутите. Бидејќи земјите вообичаено налагаат повисоки царински стапки за финалните производи отколку за инпутите, ефективните стапки на заштита се обично повисоки од номиналните стапки - често многу повисоки⁹.

Да претпоставиме дека увезениот компир од 80 денари оди во производство на домашна храна чипс. Ние, исто така, претпоставуваме дека цената на чипсот под слободна трговија изнесува 100 денари, но државата наметнува увозна царина од 10 проценти при увозот на секој производ (чипс). Трошоците за чипс за домашните потрошувачи тогаш ќе бидат 110 денари. Од тоа, 80 денари претставува увезен компир, 20 денари домашни ново додадена вредност, но 10 денари се собрани од секое увезен (чипс) и ја претставува номиналната царинска стапка од 10 проценти (на пр., $10 / \$ 100 = 10$ проценти), но ефективна царинска стапка изнесува 50 проценти ($10/20 \$ = 50$ проценти).

Додека потрошувачите се заинтересирани само во фактот дека царинските давачки од 10 денари ја зголемуваат цената на производот што ја купаат за 10 денари или 10 проценти, производителите, овие 10 денари ги третираат како да се претставуваат 50 проценти удел, што ги произведуваат како домашни производ. За нив, царинската давачка од 10 денари е еднаква на 50 проценти од вредноста на домашната обработка. Ова претставува многу поголема заштита (пет пати поголема) од номиналната царинска стапка

⁹ <http://vle.du.ac.in/mod/book/view.php?id=12771&chapterid=27186>, 2017 година;

која обезбедува очигледна заштита од 10 проценти. Токму оваа стапка на ефективна царинска заштита е важна за производителите, бидејќи го стимулира домашното производство на храна во конкуренција со увозниците. Секогаш кога увезените инпути се увезуваат или увезуваат по пониска стапка од царината на финалниот производ произведен со увезениот инпут, ефективната стапка на заштита ќе биде поголема од номиналната царинска стапка. Точни и прецизни пресметки на ефективна царинска заштита неможат да се дадат, па поради тоа не се предмет на пресметување во овој труд.¹⁰

¹⁰ Josic H. *Neto efektivna carinska zashtita kao factor konkurentnosti hrvatskoga gospodarstva*, Zagreb, 2005, стр.15-21;

2 . ТРГОВСКА ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА НА ЗЕМЈОДЕЛСКО ПРЕХРАНБЕНИОТ СЕКТОР

2.1 Поима за трговска либерализација

Во услови на глобализација на сите општествени сфери, со цел да се добие развиена стопанска структуранасекаде во светот и да се изнајдат унифицирани правила и прописи за царинење на земјоделските производи, земјите се стремат кон либерализација на царинскиот систем. Тенденцијата на Европската Унија е насочена кон сознавање на единствена држава –Европска Унија, која би имала единствено стопанство.

Тоа за своја последица несомнено има либерализација на царината на стоки и луге, што е и утврдено во основачките акти на Европската Унија. Во најопшта формулација либерализацијата опфаќа слободен проток на луѓе и стоки. Интеграцијата најпрвин се вршеше на економско ниво. Уште во шеесеттите години беше остварен царинска унија меѓу членките на европската заедница, со формирање на единствена царинска политика кон третите земји. Во тоа време беа укинувани внатрешните царински, таксени и други бариери и постепено беше унифицирано внатрешното законодавство на земјите-членки, со цел да се формира единствен пазар на капитал, стока и луге, на целата територија на Европската Унија. Кон крајот на 1992 година пазарот без внатрешни граници беше конечно комплетиран и опфаќа над 340 милиони потрошувачи и бруто производ од над 8,500 милиарди американски долари.

Трговската либерализација, како процес на намалување и на укинување на царините и на нецаринските ограничувања на трговијата, во основа се врши на три нивоа, и тоа:

-прво, на национално ниво, кога секоја земја автономно ги намалува или укинува царините и другите инструменти на надворешно-трговска заштита. Неспорна е целта за либерален проток на стоки и други предмети на царинење;

-второ, на билатерално ниво, кога царините и другите инструменти на надворешно трговска заштита се укинуваат само во размента меѓу земјите- договорнички, додека кон трети земји истите остануваат. Ова упатува на повластици интерно меѓу две земји и истите имаат дејство *inter partes*;

-трето, на интернационално или мултилатерално ниво, односно договорно намалување на царините и другите инструменти преку преговори во рамките на Светската трговска организација. Во тој случај повастиси се даваат за сите земји членки. (World Trade Organization-WTO).

Надворешно трговската либерализација во насока и со цел на соработка и коперативност, т.н. широка либерализација, се спроведува, во случаите, кога земјата ги намалува или ги укинува царините и другите ограничувања во размена со сите земји. Трговската либерализација може и на селективна основа да функционира, но во овој случај се нарушува рамноправноста и еднаквоста со останатите земји. Тоа значи намалување или укинување на царините и на другите ограничувања само во размена со една или со одредени земји *inter partes* (само меѓу тие земји).

Регионализмот како процес на формирање на регионални економски интеграции, претставува пример на надворешно трговска либерализација спроведена на дискриминаторна основа, бидејќи земјите членки на интеграцијата ги укинуваат царината и другите инструменти на заштита во меѓусебната размена, од една, и ги задржуваат националните или воведуваат заеднички инструменти и мерки на надворешно трговска заштита во размената со земјите надвор од интеграцијата, од друга страна. Во рамките на интеграцијата, поскапото производство на домашниот производител се заменува со увоз од поефективниот производител од земја членка на интеграцијата, со што се зголемуваат добивките од формираната интеграција (ефект на создавање на трговија-Trade creation effect). Задржувањето на заштитата во размената со трети земји, влијае во обратна насока, односно наместо да се увезува од поефикасниот производител од земја која не е членка, се увезуваат поскапи производи од помалку ефикасниот производител од земја членка на интеграцијата (ефект на свртување на трговијата-Trade diversion effect).¹¹

2.2 Постигнувања од трговската либерализација во земјоделството

Согласно Уругвајската рунда преговори, особено внимание и беше посветено на либерализацијата на земјоделските производи. Во јули 1987 година, Соединетите

¹¹ Биљановска Ј., *Надворешна Трговија*, Охрид, 2005, стр. 137-138;

Американски Држави ги предложи следните трговски реформи во земјоделството во ГАТТ:1. Десетгодишно укинување на земјоделските субвенции што директно или индиректно влијаат врз трговските текови, 2. Укинување на сите бариери за увоз во наредните десет години, 3. Усогласување на здравствените регулативи на основа на меѓународно прифатени стандарди. Соединетите Американски Држави, исто така предложи користење на агрегатни мерки на поддршка- Агрегатни мерки на поддршка и царинење како постапка за отстранување на различни форми на внатрешни субвенции кои се користат од земјите, како и различните форми на бариери прифатени од земјите увозници.

Во декември 1988 година на средина на преговорите, министрите од некои влади – учеснички се состанаа во Монреал, Канада за процена на напредокот на преговорите, но разговорите завршија без решение, што не беше надминат се додека учесниците не се сретнаа повторно во Канада Април наредната година. Нацртот на „финалниот акт” беше составен од страна на генералниот директор на ГАТТ, г-дин Артур Динкел во декември 1991 година. Дополнително четворката (Соединетите Американски Држави, Европската Унија, Јапонија и Канада) објавија значителен напредок во преговорите за царините и пристапот на пазарот на самитот Г7 во Јули 1993 година. Во седум и пол години од преговорите во областа на настапот на пазари, внатрешната поддршка, извозните субвенции, земјите- учеснички конечно, во 1993 година постигнаа договор.

Спогодбата од Уругвајската рунда преговори постави правила и обврски за политиката на домашна поддршка што имаат влијание врз трговскиот тек на земјоделски производи. Развиените земји се согласија да ги намалат домашните субвенции за 20% во рамките на Агрегатните мерки на поддршка во наредните шест години, почнувајќи од 1995 година (како основа е земен просекот од 1986 до 1988). Земјите во развој се сложија на 13% намалување во текот на десет години. Како и да е, се чини дека сето политики кои беа помалку нарушувачки во однос на трговијата одколку останатите, па тие беа алоцирани во таканаречена „зелена кутија” која е имуна на предизвици. Според спогодбата од Уругвајската рунда на преговори, останатите политики и начела се подложени на намалување. Сепак, се утврди дека не беше неопходно да се променат ниту непотполните плаќања на Соединетите Американски Држави ниту компензационите

плаќања според реформата на заедничката земјоделска политика (САР) на Европската Унија.

Земјите учеснички се согласија да ги конвертираат сите постојни нецарински бариери и да не воведуваат нови нецарински мерки. Царините треба се да се намалат во просек од 36% во развиените земји во текот на шест години, почнувајќи од 1995 година, и за 24% во текот на десет години за земјите во развој (за основа се зема просекот од 1986 до 1988 година). „царинењето“ предизвика промени на политичките и начелата од оваа област во голем број на земји. Канада се согласи да ги замени увозните квоти за производи од живина со царини, а Европската Унија се согласи да ги замени нејзините варијабилни даноци со царини. Соединетите Американски Држави се откажа од употребата на дваесет и две увозни квоти во својот регион.¹²

Во услови на минимален настап на пазарот, увозните квоти беа проширени за 5% во домашната потрошувачка во период од шест години во развиените земји, и во период од десет години во земјите во развој. Јапонија и Кореа се сложија да го прошират својот настап во пазарот за ориз во компензација за одложување на воведувањето на царини.

Земјите учеснички ги прифатија обврските за намалување на потрошувачките и извозните субвенции и количината на субвенциониран извоз. Развиените земји се сложија да ја намалат вредноста на извозните субвенции од 36% во наредните шест години (за основа е земен просекот од 1986 до 1988 година), додека земјите во развој беа обврзани да ги намалат истите за 21% во наредните десет години. Количината на субвенционираниот извоз ќе се намали на 21% во наредните шест години во развиените и 14% во наредните десет години кај земјите во развој. Земјите потписнички, исто така, е сложија да не применуваат извозни субвенции на производи што не се субвенционирани, за време на тој основен период. Многу од земјите се ангажираат во процесот на намалување на владината поддршка во земјоделството и таквата поддршка ја прават по целна кон потребите во ограничување на резултатите од Уругвајската рунда на преговори. Реформите на политиките на Европската Унија, Канада, Шведска, Австралија, Нов Зеланд и Латинска Америка беа под големо влијание на спогодбите од Уругвајска рунда на преговори. Реформите беа помалку значителни во Кореа и Јапонија. Актот на FAIR од 1996 година

¹² Мицуо, Ш. Томас, М. Петрос, *Светска трговска организација*, 2015 година, стр.216-223;

беше составен дел од процесот на глобална трговска либерализација во рамките на спогодбата на Уругвајската рунда на преговори.

Уругвајската рунда преговори својот зачеток го имаат во 1986 година во Уругвај. Во тие преговори учествуваат 123 земји, а рундите завршија во седум години преговарање. Истите требаше да завршат во Декември 1990 година, но беа одложени три години поради несогласувањата на Соединетите Американски Држави и Европската Унија, а особено на Франција, во врска со намалувањето на субвенциите на земјоделството. Во април 1994 година, повеќето од 123 влади-учеснички го потпишаа Уругвајскиот договор во Маракеш, Мароко. На ова собрание, земјите одлучија да ја основаат Светската Трговска Организација-СТО (WTO), меѓународната трговска организација одговорна за уредување на однесувањето на трговските односи помеѓу нејзините земји- членки преку спроведување на спогодбата од Уругвајската рунда и промовирање на понатамошна либерализација на глобалната трговија. Сенатот на Соединетите Американски Држави е ратификуван од страна на Уругвајската рунда преговори во Декември 1994 година. Договорот стапи на сила на прво јули 1995 година.

Според Уругвајската рунда преговори, царините на индустриските производи треба да се намалат од просечните 4.7% на 3%, а делот на производи без царински стапки да се зголеми од 20-22% на 40-45%. Се отстранија царините на фармацевтските производи, градежната опрема, продуктите од хартија и челикот. Исто така, многу земји се согласија да укинат или намалат значителен дел од нивните царини, исклучувајќи ја можноста на понатамошни зголемувања на стапките над поставените нивоа на царински стапки.

Значителен напредок, исто така беше направен во намалувањето или елиминирањето на нецаринските бариери. Елиминацијата на политиката на владините набавки отвори нови пазари за земјите членки. Уругвајската Рунда направија значителен напор во елиминирањето на квотите на земјоделските производи или во заменувањето на тие квоти со царини или квоти со царински стапки.

Заштитните договори ја забранија употребата на произволни извозни ограничувања. Меѓутоа, на земјите им се дозволува покачување на царините или други трговски ограничувања со цел да се спречи напливот на увозот кој може многу да и

наштети на домашната индустрија. Овој договор обезбедува 20 години на заштита на патенти, заштитни трговски марки и авторски права.¹³

2.3 Заедничка земјоделска политика на Европската Унија

Целта на Заедничката земјоделска политика на Европската Унија е да обезбедува конкурентно земјоделство и производство на здрава храна. Голем дел од буџетот на Европската Унија се троши за земјоделската политика. Земјоделството, шумарството и руралниот развој се од големо значење за искористување на земјиштето и за управување со природните ресурси во европските рурални области. Зајакнувањето на Европската развојна и рурална политика претставува приоритет на Европската Унија. Заедничката земјоделска политика е предложена од страна на Европската комисија во 1960 година и е насочена кон обезбедување на ускладена, соодветна понуда, зголемување на продуктивноста и осигурување на потрошувачите и производителите дека добиваат еднаков дел од пазарот.¹⁴

Со текот на времето, приоритетите во земјоделството се промениле, така да проблемот поврзан со заштитата на животната средина станал приоритетен. Во 2003 година заедничката земјоделска политика претрпе значителни реформски промени, насочени кон трансформирање на дотогашното производно ориентирана концепција со директни субвенции, во пазарно ориентирана концепција на заедничката земјоделска политика.

Пазарно ориентираната концепција се заснова на одвојување на финасиската поддршка на фармерите од производството, а финансирањето исто така зависи од безбедноста на храната, квалитетот на семето и заштитата на животната средина.¹⁵

Во 2007 година проблемот беше насочен кон цените, изразен со пораст на инфлацијата, што го отвори прашањето за храната. Од страна на комисија за земјоделство, тело во состав на Европска комисија во 2007 година спроведен е

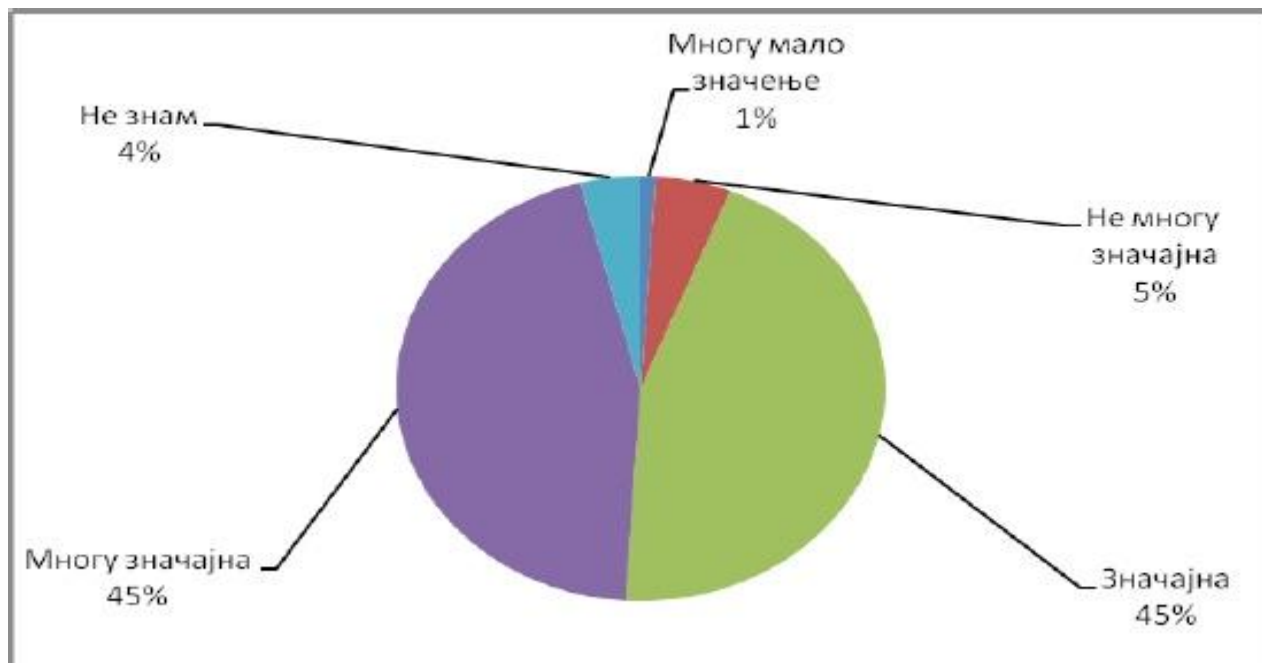
¹³ Мицуо, Ш. Томас, М. Петрос, *Светска трговска организација, 2015 година стр.216-223*;

¹⁴ Common agree culture policy Chris, levy, *Directorate-general agriculture and rural development and coordinated by directorate- general communication*, 2008) стр.102-104;

¹⁵ WNO, Annual Report 2003, World Trade Organization, Geneva, 2003, стр. 69-89;

квантитативен метод на истражување и по пат на анкета испитано е јавното мислење на околност „значењето на земјоделството и руралните области”. За таа цел, систематично се анализирани одговорите за сите прашања, со дополнителна класификација на варијаблите.

Во истражувањето се испитува значењето што е пренесено од граѓаните на Европската Унија за земјоделството и руралните области. Руралните области се особени значајни за териториите со 91% земјиште во 27 земји кои ја сочинуваат Европската Унија. Овие области заедно сочинуваат повеќе од половина (56%) од популацијата во Европската Унија и обезбедуваат 55% од вработеноста во Европската Унија. Оваа статистика го покажува значењето на руралните области и земјоделството во економијата, демографијата и географијата на Европската Унија. Ова значење јасно се рефлектира во јавното мислење, како доказ за ова истражување.

Графикон бр. 1 -Значење на земјоделската политика, анкета (Извор:Common agree culture policy Chris, levy, Directorate-general agriculture and rural development andcoordinated by directorate-general communication, 2008)

Може категорично да се изјави дека поголемиот број на граѓани на Европската Унија веруваат дека земјоделството и руралните области можат да бидат од големо

значење за иднината на континентот. Од изнесеното може да се констатира дека поголемата европска јавност смета дека земјоделството и руралниот развој завземаат клучна улога во развојот и иднината на Европската Унија и секоја земја која има аспирации да стане земја-членка на Унијата, мора да се придржува кон правилата за заедничка земјоделска политика односно мора своето законодавство да го прилагоди на *acquis communautaire*.¹⁶

Голем дел од заедничката земјоделска политика вклучува елементи на субвенционирање на производството и преработувачките дејности. Република Македонија, како земја кандидат за полноправно членство во Европската Унија е во фаза на прилагодување на законодавството според *acquis communautaire*. Со цел да го постигне тоа, Република Македонија, како земја кандидат има право да ги користи фондовите ИПАРД. Со искористување на овие фондови, Република Македонија ќе може да добие огромни придобивки, со што би уследило и полноправно членство кон Европската Унија

Од досега изнесеното може да се заклучи дека поголемата европска јавност смета дека земјоделството и руралниот развој заземаат клучна улога во заедниците. Голем број од нив сметаат дека Заедничката земјоделска политика е многу важна за иднината на Европа и за развојот на државите. Секоја земја која претендира да стане полноправна членка на Европската Унија, мора да се придржува кон правилата на заедничката земјоделска политика, односно мора да го прилагоди своето законодавство според *acquis communautaire*.¹⁷

¹⁶ WNO, Annual Report 2003, *World Trade Organization*, Geneva, 2003 no.59;

¹⁷ WNO, Annual Report 2003, *World Trade Organization*, Geneva, 2003, no 59;

3. ЗЕМЈОДЕЛСКО ПРЕХРАНБЕНИОТ СЕКТОР ВО НОМЕНКЛАТУРАТА НА ЦАРИНСКАТА ТАРИФА

Царинската номенклатура се дефинира како список на производи кои се класифицирани согласно одредени принципи и системи. Согласно техничко-технолошкиот процес и развојот на светската трговија, Хармонизираниот систем редовно се прилагодува и надоградува со цел да одговара на потребите на повеќето земји во светот со што се овозможува негова широка примена.

Производите од земјоделско прехранбениот сектор во Царинската тарифа се распоредени од 01 – 24 глава, односно од I-IV оддел.

3.1 Историски осврт на Законот за царинска тарифа на Република Македонија

По осамостојувањето на Република Македонија, парламентот, во почетокот ја прогласил Царинската тарифа на СФРЈ (Сл. на СФРЈ бр. 27/78) и измените што следувале (објавувани во Сл. лист на СФРЈ од 79, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90 и 91 година), како сопствена царинска тарифа.

Примената на таа тарифа предизвикувала повеќе проблеми, бидејќи Република Македонија изготвила сопствени приоритети во развојот и во економската соработка со странство, па затоа се наметнала потреба да се изготви нова Царинска тарифа, која требало да кореспондира со развојните цели на Република Македонија и со превземените меѓународни обврски.

Со царинската тарифа од 1996 година, било извршено значајно намалување на царинската заштита за повеќето групи производи. Сите производи што не се произведувале во земјата и што било извесно дека во догледно време нема да се произведуваат, биле ставени под режим „слободно”, така што за нив, при увозот не се плаќале царински давачки. Меѓутоа, сеуште биле задржани царинските стапки за суровини и опрема, што се произведувале во земјата или кој ги немало во доволни количества. Ваквото решение неможе да се оправда со очекувањето дека овој вид

производства требало да заживеат во земјата, затоа што надлежните институции и органи во тоа време не изготвувале ниту спроведувале какви и да е инвестициони проекти што би ги оправдале ваквите очекувања.

Освен фискалната функција, која се извршувала успешно со воведувањето и примената на ваквите царински стапки, не бил остварен никаков друг вид позитивен економски или развоен ефект. Напротив, ваквите решенија биле штетни, затоа што дополнително го отежнувале и го поскапувале увозот на модерната опрема што неможела да се произведи во земјата, што само го влошувало и без тоа ниското техничко-технолошко ниво на производство. Увозните царини пак, на суровините што не се произведувале или што ги немало во доволни количества во земјата само дополнително ја влошувале и без тоа слабата конкурентска способност на македонскио извоз, затоа што произведувале дополнително поскапување на финалните производи. По правило, зависно увозни и технолошки назадни економии не треба да воведуваат вакви царински стапки.

Царинските стапки предвидени за стоките за широка потрошувачка биле значително повисоки од оние за суровините и за опремата што се произведувале во земјата и изнесувале од 15 до 35%. Особено висока царинска заштита се предвидувала за прехранбените и земјоделски производи, каде што царинските стапки би можеле да се движат и до 60%. За увозот на земјоделски и прехранбени производи во согласност со Законот за посебни давачки при увозот на земјоделски и прехранбени производи, била предвидена можноста, покрај наплатата на предвидената царинска стапка да се наплати и дополнителна давачка- прелевман. Прелевманот се наплаќал доколку во Царинската тарифа до името на царинската стапка за конкретниот вид производ стоела и ознаката (+П). Прелевманите било предвидено да се наплатуваат при увозот на млеко и млечни производи, како дополнителна мерка за поништување на ефектот од извозните и другите субвенции што странските партнери обично ги користеле за овој вид производи. Високата царинска заштита кај последната група производи била воведена како реакција на преголемата затвореност на пазарите на Европската Унија, за овој вид на производи и изразениот протекционизам на Заедничката земјоделска политика на Унијата.¹⁸

¹⁸ Киреркова И., Надворешна трговија, Скопје 2008, стр.325;

Царинската тарифа од 1996 година ја предвидувала можноста и за пропишување на царински контингенти. Царинските контингенти биле дефинирани како олеснување договорено врз билатерален принцип за стоки што во надворешно трговската размена подлежат на режимот на царини. Доколу ваквите стоки не биле достапни во доволно количество од домашно производство, тогаш за да се олесни нивниот увоз до определен обем, овие стоки можеле да се увезуваат без наплата на редовната царинска давачка или со намалена царинска стапка. Штом ќе се исцрпел царинскиот контингент, натамошниот увоз се вршел со наплата на норламната царинска давачка.

Било предвидено стапките од Законот за Царинска тарифа од 1996 година да се применуваат на стоки што потекнуваат од земји со кои Република Македонија имала склучено трговски договори со клузула за најголемо повластување или пак, за трговски партнери кои ги третирале нашите стоки при увозот кај нив врз овој принцип. Според оваа клузула, Законот предвидувал, за стоките што се увезувале од земји со кои Република Македонија не склучила договор со клузула за најголемо повластувсање или кои не применувале таков претман за македонските стоки, увозот да се царини со царинска стапка зголемена за 70% од стапката предвидена во Царинска тарифа. Ваквата стапка сепак, не била ниту еднаш применета.¹⁹

3.2 Распоредување на земјоделските производи во царинаската тарифа на Република Македонија

Правилата и прописите за распоредување на стапките кои се предмет се уредуваат со Законот за Царинска Тарифа, (Службен весник на Република Македонијабр. 38/1996) за кој ја уредува царинската стапка на земјоделско прехранбените производи.

Земјоделските производи во царинската тарифа се распоредени во првите четири оддели. Во првиот Оддел Живи животни и производи од животинско потекло се опфатени 4 (четири) глави.

¹⁹ Киреркова И., *Надворешна трговија*, Скопје 2008, стр.325;

Глава 1 се однесува на живи животни. Стоките од оваа глава се распоредени во шест тарифни броеви и тоа од 01-01 до 01-06. Оваа глава ги опфаќа сите живи животни освен риби и черупкари, мекотелци и други видови водни безрбетници и култури на микроорганизми како и други производи.

Глава 2- Месо и други кланични производи за јадење. Оваа глава ги опфаќа сите јастиви кланични производи од говеда, свињи, овци, кози, коњи, магариња, мулиња, свежи, разладени или замрзнати. Исто така оваа глава опфаќа месо и јастиви месни кланични производи, солени, во саламура, сушени или чадени, јастиво брашно и прав од месо или од јастиви месни кланични производи. Оваа глава не ги опфаќа месните производи неупотребливи за човечка исхрана, како и црева, бабулиња или желудоци на животни или животинска крв и маснотии од животинско потекло.

Глава 3- Риби, черупкари, мекотелци и други водни безрбетници..Во оваа глава се распоредени риби живи, свежи или разладени, како и черупкари со черупка или без черупка, живи, свежи, разладени, замрзнати и исушени, посолени или во саламура, парени или варени во вода, неразладени или разладени, исушени, солени или во саламура. Во оваа глава се опфатени мекотелци со черупка или без черупка, живи, свежи, разладени, замрзнати, сушени, солени или во саламура. Оваа глава не опфаќа цицачи и месо од цицачи.

Глава 4- Млеко и производи од млеко, живински птичји јајца, природен мед, јастиви производи од животинско потекло, неспомнати ниту опфатени на друго место. Четвртата глава ги опфаќа млекото и павлаката неконцентрирани или концентрирани, со или без додаден шеќер. Во оваа глава инкорпорирани се и маштеница, кисело млеко, павлака, јогурт, кефир и друго ферментирано или закиселено млеко и павлака. Оваа се однесува на путерот и на другите маснотии и масла добиени од млеко и млечни премази, како и сирење и живински и птичји јајца, природен мед и сите јастиви производи од животинско потекло кои не се опфатени на друго место. Глава 4 не ги опфаќа производите добиени од сирутка што содржат по маса повеќе од 98% лактоза и албумини.²⁰

²⁰Закон за Царинска Тарифа, Службен весник на Република Македонија бр. 38/1996, чл.1 ст.2 и 3;

Глава 5- производи од животинско потекло на друго место не спомнати ниту опфатени. Оваа глава опфаќа човечка коса необработена, четини и влакна од питуми или диви свињи. Исто така во оваа глава се опфатени црева, бабулиња и желудници од животни, кожи и други делови од птици со нивното перје и пердуви. Оваа глава содржи тарифен број за коски и срцевина од рогови како и слонова коска и желковина, коска од кит, корали и слични материјали и сива амбра. Од оваа глава се исклучени јастиви производи, сурова кожа, со влакна или без влакна, текстилни материјали од животинско потекло освен коњски влакна и одпадоци од коњски влакна.

Оддел II е составен од седум глави и истиот се однесува на растителни производи. Во глава 6 се опфатени живи дрвја и други растенија, луковици, корења и слично. Земјоделски производи се опфатени во глава 7 во која се инкорпорирани зеленчук, корења и грутки за јадење. Во оваа глава се опфатени сите видови на зеленчук вклучувајќи и привремено конзервиран и сушен зеленчук.

Глава 8 се однесува на овошје и јатчесто овошје за јадење, кори од агруми или од дињи и лубеници. Разладеното овошје и јатчестото овошје се распоредуваат во истите тарифни броеви како свежо и јатчесто овошје. Сувото или јатчестото овошје од оваа глава може да биде делумно рехидрирано или приготвено за додатно конзервирање за подобрување или за зачувување на нивниот изглед. Во оваа глава не се вклучени овошјето или јатчестото овошје што не може да се користи за јадење.²¹

Кафе, чај, матен чај и мируди се распоредени во глава 9. Во оваа глава стоките се распоредени во десет тарифни броеви и тоа од 09-01 до 09-10, во кои покрај кафе, чај, матен чај и мируди се распоредува и пипер сушена, кршена или мелена. Исто така со оваа глава се опфатени и ванила, цимет, каранфилче, мускатен, орев, куркума и друго.

Глава 10 жита- Производите наведени во наменувањата на тарифните броеви од оваа глава се распоредуваат во овие тарифни броеви само ако се во зрно, вклучувајќи ги зрната во клас или во стебленце. Оваа глава не вклучува лупени или поинаку обработени зрна освен оризот, кој лупен, бланширан, полиран, глазиран, етивизиран или крпеш е

²¹Закон за Царинска Тарифа, Службен весник на Република Македонија бр. 38/1996, чл. 1 ст.2 и 3;

опфатен во оваа глава. Поимот жито се однесува на пченица, рж, јачмен, овес, пченка, ориз, просо, семе за птици и други жита.

Во глава 11 опфатени се производи на мелничката индустрија, праспоредени во девет тарифни броеви од 11-01 до 11-09 во кои се опфатени слад, инулин, глутен од пченица. Производите на мелничката индустрија, добиени од жито се распоредуваат во оваа глава, ако помаса во сува состојба содржат скроб и пепел.²²

Во оваа глава се распоредуваат и никлци од житарици, цели, сплоснати, во бранови или мелени. Поимот брашно, јарма и гриз опфаќаат производи добиени со ферментација на зрна од жита.

Глава 12 опфаќа маслодајни семиња и плодови, разни зрна и плодови, индустриски или медицински растенија. Во оваа глава се распоредени соја во зрно, кикиритки, семе од маслодајна репка, семе од сончоглед, семе од сусам и слично. Глава 12 вклучува брашно и гриз од маслодајни семиња и плодови, семе од хмељ, шеќерна репка и шеќерна трска, ракчиња, морски и други алги, свежи, разладени или замрзнати, јатки од овошје и други растителни производи.

Претпоследната глава од овој оддел, глава 13 опфаќа стоки кои се распоредени во два тарифни броеви и тоа 13-01 и 13-02 кои се однесува на шелак гуми, смоли и други растителни сокови и екстракти. Оваа глава не опфаќа екстракти од сладки корења, од кафе, чај или мате чај. Исто така не опфаќа растителни сокови или екстракти со додаток на алкохол за приготвување на алкохолни пијалоци

Последната глава од овој оддел, глава 14 ги опфаќа растителните материјали за плетарство, растителни производи на друго место неспомнати ниту опфатени. Оваа глава не ги опфаќа производите кои се опфатени во оддел 11.

Оддел III се состои од глава 15 маснотии имасла од животинско или растително потекло и производи од нивно разлагање, преработени маснотии за јадење, восоци од животинско или растително потекло. Оваа глава не опфаќа свинско сало ил животинско сало од тарифен број 0209, путер, маснотии и масло од какаво тарифен број 1804,

²²Закон за Царинска Тарифа, Службен весник на Република Македонија бр. 38/1996, чл.1 ст.2 и 3

производи за искрана што содржат повеќе од 15% по маса на производ од тарифен број 0405, цимиринки од тарифен број 2301 и остатоци од тарифен број 2304 до 2306, масни киселини, преработени восоци, лекови, бои, лакови, сапун, парфимериски, козметички или тоалетни препарати, сулфунирани масла или други производи кои се распоредуваат во оддел VI.

Последниот оддел IV кој ги опфаќа производите од земјоделско прехранбениот сектор се внесува на производи на прехранбената индустрија, пијалоци, алкохоли и оцет.

Глава VI преработки од месо, риби, черупкари, мекотелци или од други водни безрбетници. Во оваа глава се распоредуваат сложените прехранбени производи под услов да содржат повеќе од 20% по маса колбаси. Месо, други јастиви месни кланички производи, животинска крв, риби или черупкари, мекотелци или други водни безрбетници или кои да било комбинација од овие производи.²³

Оваа глава не опфаќа месо, други кланични производи за јадење, риби, черупкари, мекотелци, кои се приготвени или конзервирани за да може да се распоредат во глава 2 или 3.

Глава 18 шеќер и производи од шеќер, го опфаќа шеќерот од шеќерната репка или од шеќерна трска, како и другите шеќери вклучувајќи хемиски чиста лактоза, малтоза, гликоза и фруктоза во цврста состојба. Во оваа глава се распоредуваат и шеќерни сирупи без додатни средства за ароматизација, вештачки мед и мешаница на вештачки и природен мед. Во оваа глава се распоредува какао во зрно цело или кршено, какао маса одмастена или неодмастена, путер и какако во прав, без додаден шеќер или други материи за засладување. Чоколадата и другите прехранбени производи што содржат како исто така се распоредени во оваа глава.

Глава 19 производи врз база на жита, брашно, скроб, млеко, слаткарски производи. Во оваа глава не се опфатени бисквити, или други производи врз база на брашно или врз база на скроб, кои специјално се приготвени за исхрана на животни, како и сложени прехранбени производи кои содржат над 20% по маса колбасичарски производи, месо и

²³Закон за Царинска Тарифа, Службен весник на Република Македонијабр. 38/1996, чл.1 ст.2 и 3

масни кланични производи. Во оваа главасе опфатени теста варени или неварени, полнети или поинаку приготвени, како што се шпагети, макарони, резанци, лазањи, равиоли и слично.

Глава 20 производи од зеленчук, овошје, од јатчесто овошје, или од други делови на растенија. Оваа глава ги опфаќа сите видови на зеленчук приготвени и конзервирани во оцет или оцетна киселина или на друг начин. Во оваа глава се распоредуваат и џемови, овошни желеа, мармелади, пиреа од овошје и јатчесто овошје и пасти од овошје и јатчесто овошје, добиени со варење со додавање или без додавање на шеќер и други средства за засладување.²⁴

Глава 21 разни производи за исхрана. Во оваа глава се распоредуваат екстракти, есенции и концентрати на кафе чај или мате чај и препарати добиени врз основа на тие производи, сосови и препарати на сосови, супи, чорби и препарати за тие производи. Исто така во оваа глава се распоредени хомогенизираи сложени прехранбени производи како и друг јастив мраз, со додадок или без додадок на какао.

Во глава 22 се опфатени сите видови на алкохолни и безалкохолни пијалоци вклучувајќи ја и водата како и сите напитки како топло чоколадо и слично и оцетот и замена за оцет добиени од оцетна киселина. Производите од земјоделско прехранбениот сектор имаат повластена стапка на данок на додадена вредност од 5 % и царинска стапка сл. (слободно) кога истите се увезуваат од земјите членки на Европската Унија. Ова е во насока на либерализација на надворешната трговска размена на производите од земјоделско прехранбениот сектор.

Глава 23- Остатоци и отпадоци од прехранбената индустрија, приготвена храна за животни. Оваа глава опфаќа остатоци и отпадоци од прехранбената индустрија приготвени како храна за животни. Овие продукти можат да содржат остатоци одбиени со екстракција на масло од пченкарните никулци преку влажен процес на мелење.

Глава 24- Тутун и производи за замена на тутун. Во оваа глава се опфатени сите видови на тутун, суров и непреработен и отпадоци на тутун. Покрај тоа во оваа глава се

²⁴Закон за Царинска Тарифа, Службен весник на Република Македонијабр. 38/1996, чл. 1 ст.2 и 3;

опфатени и пури, цигарилоси, цигари од тутун или од замена за тутун како и други преработки од тутун и производи за замена на тутун хомогенизиран или реконструиран тутун екстракти и сокови од тутун. Оваа глава не ги опфаќа лековитите цигари.

3.3 Карактеристики, идентификација и класификација на стоката

Во функција на класификацијата и идентификацијата на стоката треба да се стават некои основни карактеристики на стоката при што квалитетот на стоката претставува, ја детерминира употребната вредност на стоката која ги задоволува потребите на потрошувачите на пазарот.

Основните компоненти на квалитетот се инкорпорирани во карактеристиките на материјалот и тоа во земјоделско прехранбените производи се органолептички, физички и хемиски.

Органолептичките особини неспорно може да се одредат со помош на човечките сетила. Физичките особини на материјалот од кој е составен производот инкорпорираат повеќе особини како : боја, големина, структура и специфична маса. Хемиските особини го опфаќаат хемискиот состав и хемиската отпорност на земјоделско прехранбениот производ.²⁵

3.3.1 Идентификација на земјоделските производи

Во функција на правилно одредување и проверка на квалитетот на стоката се користат субјективен-органолептички, објективен-лабораториски и комбиниран метод.

Субјективниот-органолептички метод се заснова на постапките кои се вршат врз човечките сетила, а истиот може да се промени само кај одредени видови стока.

²⁵Закон за Царинска Тарифа, Службен весник на Република Македонијабр. 38/1996, чл.1 ст.2 и 3

Објективниот метод се потпира на постапките кои се спроведуваат врз база на научно утврдени методи. Овие постапки инкорпорираат мерни апарати, инструменти и уреди со кои се прават хемиски и физички методи со чија помош се добива крајна оценка за квалитетот на земјоделско прехранбениот производ. За да се воведат системски пристап кон квалитетот на земјоделско прехранбениот производ треба да се совлада “патот на квалитетот” кој започнува со знаењето а завршува со промена на односот кон севкупниот производен процес од страна на производителите кон работата. Кога овај пристап кон производниот процес ќе се рашири и кога “производителите учат” се добиваат првични резултати кои се мотив да се продолжи понатаму. Ова претставува долгорочен процес кој покрај другото бара истрајност во реализацијата од страна на производителите.

За одредување на квалитетот на земјоделско прехранбените производи често пати се користат стандардите со кои се определуваат формата и димензиите на производот. Во Република Македонија стандардите за производите ги донесува Македонскиот завод за стандардизација.²⁶

3.3.2 Класификација на земјоделските производи

Земјоделските производи може да се класифицираат од различни аспекти во зависност од производите и нивното значење на пазарот.

Во зависност од потеклото, земјоделските производи се класифицираат на производи од органско потекло, неорганско потекло и производи од синтетичко потекло.

Синтетичките производи се добиваат со соединување на неорганските и органските компоненти на производот или пак со нивна комбинација.

Во зависност од степенот на преработка, преработка или доработка, земјоделско прехранбените производи се класифицираат на сировини, полупроизводи или готови производи.

²⁶Закон за Царинска Тарифа, Службен весник на Република Македонијабр. 38/1996 , чл. 1. ст.2 и 3

Земјоделските производи се класифицирани според националната класификација на стоката. Поделбата на стоката согласно царинската тарифа, претставува посебна економска техничка номенклатура. Поделбата на стоката врз основа на Царинската тарифа бара одлични познавања на стоката, нејзините особини, потеклото и начинот на добивање.²⁷

3.4 Правила за распоредување на предметите на царинска постапка во царинската тарифа (вклучувајќи и земјоделски производи)

Царинската тарифа е интегрален дел на царинскиот систем на секоја земја. Нејзината употреба е клучен инструмент со кој царинската служба постигнува правилно распоредување на стоката при увоз или извоз. Со тарифната ознака на царинската тарифа се поврзани многу законски и подзаконски прописи. Од овие причини, од правилното рааспоредување на стоката зависи:

- наплатата на царинските давачки;
- наплатата на даноците (ДДВ и акциза);
- примената на нетарифните мерки и мерките на трговската политика;
- статистичките податоци.

Царинската тарифа на Република Македонија е составен дел на Законот за царинската тарифа. Царинската тарифа секоја година се услогласува со преземените обврски кои произлегуваат со пристапувањето на Република Македонија кон Светската трговска организација и се менува согласно измените на комбинираната номенклатура на стоки на европските заедници. Со Законот за царинската тарифа се пропишуваат:

- правилата на начинот на пресметката на царината;
- системот на имињата на стоката;

²⁷ Закон за Царинска Тарифа, Службен весник на Република Македонија бр. 38/1996, чл. 1. ст.2 и 3

-системот на нумеричките означувања на стоката (тарифни броеви и тарифни ознаки) во царинската тарифа;

-правилата на распоредување на стоката во тарифни броеви и тарифни подброеви како и тарифни ставови на царинската тарифа;

-царинските давачки кои се применуваат и;

-задолжителните единечни мерки за сите тарифни ознаки, во зависност од видот на стоката што се извезува односно увезува;

Царинската тарифа се состои од :

-систем на нумеричко означување на стоката (колона 1);

-систем на имињата на стоките (колона 2);

-список на царински стапки (колона 3);

-задолжителни единици мерки (колона 4);

Во царинската тарифа покрај номенклатурата, се пропишни:

-царинските давачки;

-задолжителни единечни мерки;

Повластен царифен третман за одредена стока заради нејзиниот вид или крајна употреба;

-ослободување од плаќање на царинските давачки за цивилни воздухоплови и стока за употреба во цивилни воздухоплови;

-правилата за распоредување на стоката во тарифни броеви и тарифни подброеви;²⁸

Согласно член 19 од Царинскиот Закон, царинската тарифа на Република Македонија ја опфаќа номенклатурата на Меѓународната конвенција на хармонизиран

²⁸Закон за Царинска Тарифа, Службен весник на Република Македонијабр. 38/1996 чл.2;

систем на имиња и шифрирани ознаки на стоката (хармонизиран систем) и комбинираната номенклатура на европската заедница.

Царинските давачки кои се применуваат во царинската тарифа можат да се поделат во три одновни групи и тоа:

- Преференцијални царински давачки
- Автономни царински давачки

Во колоната 3 на царинската тарифа кој е составен дел, Законот за царинската тарифа, се наведени царинските давачки кои се применуваат за стоката со потекло од:

-земјите членки на СТО,

-земјите со кој Република Македонија има склучено договори во кои се содржи клаузулата за најповластена нација или со земјите кои оваа клаузула ја применуваат на стоката со потекло од Република Македонија.

Овие царински давачки се познати како МФН царински давачки (царински давачки според клаузулата на најовластена нација *most favorite nation.*)²⁹

Со член 2 од Законот за царинска тарифа е предвидено, Владата на Република Македонија да определи земји, различни од претходно наведените, спрема кои се применуваат царински давачки за 70% повисоки од царинските давачки од колона 3 на царинската тарифа, а за стоката за која е определена царинската давачка „ слободно” во колона 3 на царинската тарифа да се применуваат царински давачки од 30%. Бидејќи Владата на Република Македонија нема определено земји според кои ќе се применуваат поголеми царински давачки од наведените во колона 3 на царинската тарифа, царинските давачки наведени во колона 3 на царинската тарифа се применуваат за сите земји. Царинските давачки кои се применуваат за сите земји се нарекуваат царински давачки на *erga omnes* (кон сите) основа.

Бидејќи кон ниту една земја не се применуваат зголемени царински давачки за примена на увозните давачки од колона 3 на царинската тарифа, при увозното царинење не е потребно поднесување уверение за непрофесионално потекло (*certificate of origin*)

²⁹Царински Закон, Службен весни на Република Македонија бр. 39/2005, чл.19;

Во колоната 3 на царинската тарифа се наведени два вида на царински давачки и тоа

-царински давачки по вредност (*advaloren*)-царински давачки кои се пропишуваат како процентоални (%) стапки.

-специфични давачки- царински давачки кои се пропишани според единечна мерка

За одредени тарифни ознаки во колона 3 на царинската тарифа е наведена царинската давачка по вредност (процентуална стапка) по ознаката „*max*” (максимална царина). Ваквата царинска давачка ознаката *max* се применува само ако збирот на пресметаниот износ на царинската давачка по вредност и пресметаниот износ на специфичната давачка е поголем од пресметаниот износ со примена на процентоалната стапка наведена по ознаката „*max*” за истата тарифна ознака. Преференцијалните царински давачки може да бидат:

-преференцијални царински давачки,

-преференцијални царински давачки усвоени еднократно од Република Македонија во однос на одредени земји, група земји или територии.³⁰

За стоката со потекло од земјите со кои Република Македонија има склучено договори за слободна трговија не се применуваат царинските давачки од колона 3 на царинската тарифа, која е составен дел на Законот за царинска тарифа туку се применуваат преференцијалните царински давачки определени со тие договори. Преференцијалните царински давачки се применуваат доколку се исполнети одредбите од договорите и е приложен соодветен доказ за потекло согласно овие договори.

Согласно Царинскиот Закон на Република Македонија предвидена е можност за донесување на преференцијални царински давачки усвоени еднострано од Република Македонија во однос на одредени земји, група на земји или територии и автономни царински давачки³¹.

Со царинската тарифа, се припишани единечни мерки за секоја тарифна ознака кои се задолжителни за примена во постапката на царинење. За некои тарифни ознаки се

³⁰Закон за Царинска Тарифа, Службен весник на Република Македонија бр. 38/1996, чл.2;

³¹Царински Закон, Службен весни на Република Македонија бр. 39/2005, чл.19;

пропишани повеќе од една задолжителна мерка. Во овој случај декларантот може да избере која од пропишаната единечни мерка за тарифната ознака ќе ја примени. Номенклатура на царинската тарифа на Република Македонија е изготвена врз основа на:

- хармонизираниот систем (шестоцифрено расчленување)
- комбинираната номенклатура на европската заедница (осмоцифрено расчленување).

Расчленувањето на деветто и десетто место е на национална основа. Хармонизираниот систем познат како „Хармонизиран Систем номенклатура”, е номенклатура на интернационални потреби, изработена под покровителство на светската царинска организација. Во неа се опфатени аспекти од трговија, транспорт и статистика. Таа е важна и за сите преговарања од аспект на тарифата како на пример GATT, WCO комитетот. Хармонизираниот Систем номенклатурата е составена од околу 5000 групи на распоредување кои се на шесто цифрено ниво подредени согласно законска и логична структура која е базирана на точно пропишани правила.³²

Законската основа за распоредување на стоката според царинската тарифа на Република Македонија се основни правила за примена на царинската номенклатура. Основните правила за примена на царинската номенклатура се правила на хармонизираниот систем, истите се превземени од него и вградени во царинската тарифа на Република Македонија.

Царинските давачки кои се применуваат на стоката која се увезува, со потекло од земјите членки на Светската Трговска Организација, земјите со кои Република Македонија има склучено договори во кои е содржана клаузулата за најголемо повластување или со земјите кои оваа клаузула ја применуваат за стоки со потекло од Република Македонија, се наведени во колоната 3 од Царинската тарифа.

Ова наведено правило нема да се применува кога се пропишани специјални автономни царински стапки во поглед на стока која потекнува од определени земји или кога се применуваат преференцијални царински стапки во согласност со Договорите за слободна трговија. Царинските давачки кои се пропишани како % стапки, се нарекуваат

³² Закон за Царинска Тарифа, Службен весник на Република Македонија бр. 38/1996, чл.2

царински давачки по вредност (*ad valorem*). Царинските давачки кои се пропишани според единечна мерка, се нарекуваат специфични давачки.

Масата на стоките која подлежи на плаќање на царина, во случај на стоки кои се царинат според маса, ќе се смета дека е: (а) во случај на повикување на бруто маса: агрегатната маса на стоките и на сите матерјали за пакување и амбалажа; (б) во случај на повикување на нето маса или само на маса без објаснување, масата на стоките без материјалите за пакување и амбалажата од било кој вид. Кога царинската давачка која се применува според правилата за крајна употреба на стоката за специфична крајна употреба, не е пониска отколку онаа која поинаку би се применила за стоката, наведената стока ќе се распореди во тарифната ознака каде има повикување за крајна употреба.

4. НАДВОРЕШНАТА ТРГОВИЈА СО ЗЕМЈОДЕЛСКИ ПРОИЗВОДИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

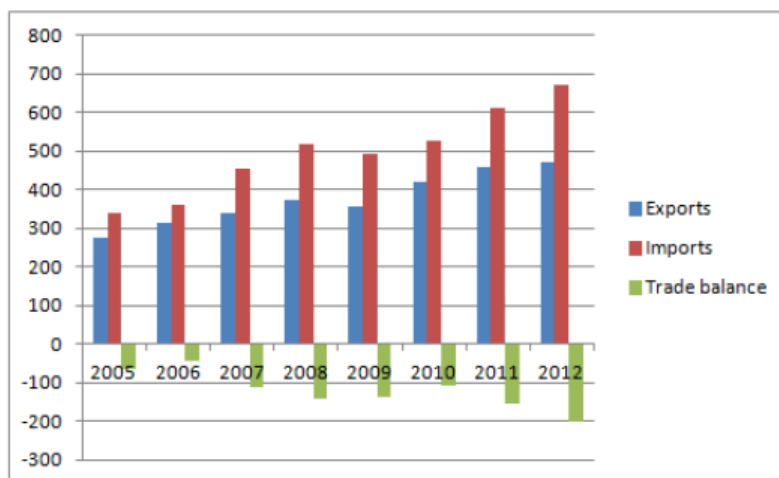
4.1 Надворешна трговија со земјоделско -прехранбени производи

Перформансите на економијата се исто така и под влијание на трговијата со земјоделско-прехранбените производи. Во период 2013-2017 година, увозот на земјоделско прехранбените производи опфаќа 13 проценти од вкупниот увоз на земјата.

Либерализацијата, особено изразена во земјоделско прехранбениот сектор, резултираше во поголем увоз од извоз.

Континуираниот биланс на состојба за периодот од 2005 год. до 2012 год. ја карактеризира Македонија како увозно ориентирана земја во однос на трговијата со земјоделско прехранбените производи. Целокупната трговија на земјоделско прехранбениот сектор бележи пораст, но сепак увозот се зголемува побрзо од извозот резултирајќи во поголем трговски дефицит за целиот период. Трговскиот дефицит ја достигна својата највисока вредност во 2012 год (околу 2013 милиони евра).³⁴

³⁴ Државен завод за статистика, типологија и структура во на земјодејските стопанства 2013, -дефинитивни податоци, Скопје, Април, 2015, <http://www.stat.gov.mk/2017> година;

Графикон бр. 2 –Надворешна трговија со земјоделско прехранбени производи (мил. евра), од 2005-2012, (Извор: Државен Завод за статистика, Република Македонија, мак стат база, надворешна трговија, стокова размена во земји)

Во периодот јануари-декември 2017 година, според вкупниот обем на надворешнотрговската размена, Република Македонија најмногу тргувала со Германија, Велика Британија, Грција, Србија и Бугарија.

Со пристапувањето на Република Хрватска, ЕУ-28 е дефинитивно најзначајниот трговски партнер на Република Македонија со 50% учество на страната на вкупниот извоз и увоз со земјоделско-прехранбени и рибни производи.³⁵

4.2 Увоз на земјоделско прехранбени производи

Согласно официјалните податоци на Државниот завод за статистика на Република Македонија, увозот на земјоделски производи во 2017 година е значително зголемен во однос на 2016 година. Во 2016 година по основ на царински приход за увезени земјоделски производи, Република Македонија остварила приход од 1.700,0 милиони денари, додека во 2017 година остварениот приход се зголемил на 1.903.5 милиони денари. Во 2015 приходот по основ на царински давачки за земоделски производи

³⁵Државен завод за статистика, типологија и структура во на земјодејските стопанства 2013, -дефинитивни податоци, Скопје, Април, <http://www.stat.gov.mk/2017>, година;

изнесувал 1.655,3 милиони денари. Во 2013 година приходот по основ на царински давачки изнесува 1.897,1 милиони денари.

Земајќи ги во предвид полседните пет години може да се констатира дека увозот на земјоделски производи на Република Македонија е во постојан пораст и секако дека има импликации во и зголемување на конкурентноста на производителите и квалитетот на храната а со тоа и во економијата во целост. Зголемувањето на увозот на земјоделско прехранбени производи се должи пред се на либерализацијата на надворешно трговската размена на Република Македонија со трети земји посебно со Германија, Велика Британија, Грција, Србија и Бугарија, со кои Република Македонија најмногу тргувала. За одбележување е податокот дека 2014 приходот од увоз на земјоделски производи изнесувал 1.745,4 милиони денари, нешто што е за нијанса повеќе во споредба со 2015 година.

Согласно податоците на Државниот завод за статистика, вкупната вредност на увезената храна и живи животни, во периодот јануари- декември 2017 година, изнесува 37, 251.922 милиони денари. Вкупната вредност на пијалоци и тутун 2017 година изнесува 4, 607.814 милиони денари.

Табела бр. 1 –Вредност на увоз на земјоделско прехранбениот сектор.

	Увоз				
	2013	2014	2015	2016	2017
Храна и живи животни	31 522 252	28 727 626	33 990 078	34 139 264	37 251 922
Пијалоци и тутун	3 360 428	2 760 778	3 208 223	4 487 464	4 607 814
Месо и преработки на месо	7 882 089	7 322 946	7 542 837	6 721 079	8 180 457
Млечни производи и птичји јајца	2 731 049	2 683 359	2 819 668	2 949 826	3 252 566
Риби	1 070 480	1 211 526	1 269 381	1 153 206	1 367 259
Жита и преработки од жита	4 526 295	4 832 403	5 181 076	4 828 609	5 382 987
Зеленчук и овошје	3 886 152	4 399 965	4 833 184	5 126 225	5 601 528
Шекер и преработка од шекер	2 652 348	2 313 318	2 313 318	2 394 393	2 859 358
Кафе, чај, какао, зачини и производи ов нив	3 622 909	3 647 187	3 890 968	4 128 479	4 458 302

Разни производи за исхрана и преработка	3 572 722	3 590 480	3 635 010	3 984 267	4 301 604
--	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------

(Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија, Мак стат база, надворешна трговија, стокова размена по години)

Од податоците непосредно произлегува заклучокот дека увозот на храна и живи животни, месо и претаботки на месо, млечни производи и птични јајца, риби (освен морски цицачи), ракови, мекотелци, водени без рбетници и нивни преработки, жита, преработки од жита, овојше и зеленчук, шеќер, преработки од шеќер и мед, кафе чај, како и зачини и производи од нив, разни производи на исхрана и преработки, пијалоци и тутун од година во година континуирано се зголемува. За потребите на анализата земен е период од последните пет години и тоа од 2013 година, па се до 2017 година.

Во поглед на увозот и извозот на храна, Република Македонија е сеуште зависна од увоз. Иако сме земја која има одлични климатски услови за производство на голем број на земјоделски производи, сепак не ги задоволува потребите на населението, а уште помалку да се размислува за позначаен извоз. Опаѓањето на обработливите земјоделски површини, лошото планирање на приносите и произведените вишоци, расцепканите и нефункционалните парцели, старата механизација се големи проблеми кои сеуште го следат земјоделството.

Просечната вредност на увозот на прехранбените производи за период 2011/2012 година изнесува 604,2 мил. евра, забележувајќи пораст во текот на годините. Република Македонија главно се карактеризира како увозник на земјоделско прехранбени производи од животинско потекло и покрај тоа што некои понови трендови покажуваат дека производите од растително потекло исто така имаат значително учество во вкупниот увоз.³⁶

³⁶ <http://www.mzsv.gov.mk/>, 2014 година;

Република Македонија е нето увозник на земјоделско-прехранбени производи и тоа особено на месо и месни преработки, риби и рибни производи, јужно овошје, пченица, сточна храна, сончоглед, кафе, морски плодови, зачини и јајца итн.

Месото зазема најголем удел во увозот на земјоделско-прехранбени производи (15.4 проценти). Се забележува пад во производството на месо во 2013 година, особено во производството на говедско и овчо месо. Увозот на пилешко месо исто така има значајно учество во вкупниот увоз на земјоделско-прехранбени производи поради фактот дека домашното производство покрива 20 проценти од вкупната пазарна побарувачкаво земјата. Од друга страна, околу 90 проценти од домашната побарувачка за свинско месо е покриена со домашно производство. (Табела 1)

Мастите и маслата од животинско потекло или од зеленчук се втората најважна увозна категорија (9.4 проценти). Останатите значајни категории се житариците и преработките од житарици, како и пијалоците кои учествуваат со 4.6 проценти во увозот на земјоделско-прехранбени производи.(Табела 1)

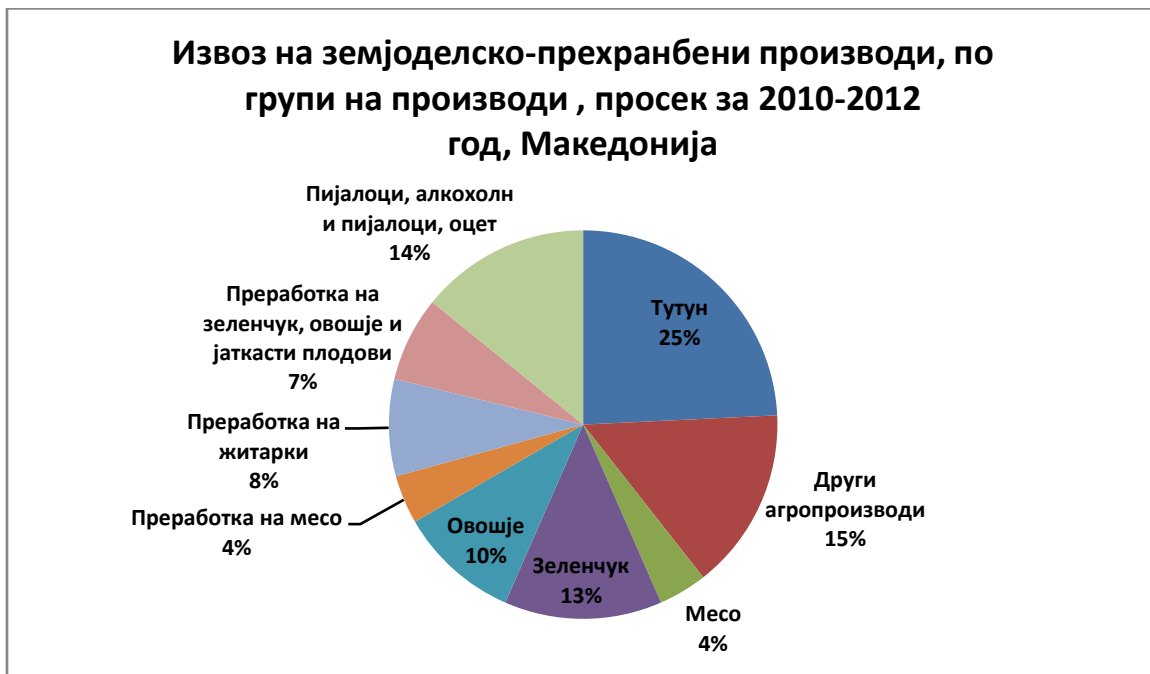
Република Македонија главно увезува од Европската Унија (просек 2013-2017 година, 44 проценти), следено од земјите од Југоисточна Европа (32 проценти) од кои најзначаен трвоски партнер е Србија и други земји (24 проценти).(Табела 1)

Во изминатиот период пристапот до македонскиот пазар на земјоделско-прехранбени производи беше дополнително либерализиран со завршување на транзициониот период на намалување на царинските стапки во 2008 година согласно обврските превземени со приемот во Светската трговска организација, и во 2011 година согласно Договорот за Слободна трговија со Европската Унија.³⁷

³⁷ Државен завод за статистика, мак стат база, надворешна размена, стокова размена по години - дефинитивни податоци, Скопје, Април, <http://www.stat.gov.mk/2017>, година;

4.3 Извозот на земјоделски прехранбени производи на Република Македонија во надворешната трговија

Просечната вредност на извозот на земјоделско прехранбените производи, за периодот од 2010 година до 2012 година изнесуваше 449,2 мил. евра. Генерално, од аспект на вредноста на извозот, тутунот и виното се најважните извозно ориентирани земјоделско прехранбени производи. Тутунот учествува со 24% (106,4 мил. евра) во вкупната вредност на извозот на земјоделски производи. Република Македонија сеуште забележува зголемено производство и извоз на оваа култура. Во 2012 година, извозот на тутун беше на 23 проценти повисок од вредноста на извозот во 2010 година. Пијалоците се втора најважна извозна категорија од аспект на вредноста на извозот, со учество од околу 14 проценти.³⁸

Графикон бр. 3- Извоз на земјоделско-прехранбени производи, по групи на производи, просек за 2010-2012, Република Македонија (Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија, економски сметки во земјоделството)

³⁸ <http://www.mzsv.gov.mk/2014/>

Градинарските култури учествуваат со 13%, со забележителен пад од 20% во 2012 година во однос на 2011 година. Овошјето, преработките од жито, како и преработките од зеленчук и овошје забележуваат константен пораст во текот на анализираниот период. Во извозот на сточарските производи доминира извозот на јагнешко.

Република Македонија главно извезува во земјите во Европската Унија и тоа 40 проценти. Помеѓу земјите на Европската Унија главни извозни дестинации се Грција, Германија и Белгија (околу 17 проценти од извозот на Европската Унија), следни се Бугарија, Италија, Словенија и Романија. Традиционално, Србија е водечки извозен пазар на македонските земјоделско прехранбени производи, со 39 проценти од извозот на Југоисточна Европа, заедно со Хрватска и Босна и Херцеговина со 14 проценти и 13 проценти одделно.

Извозот на земјоделските производи особено конкурентните производи како тутунот, овошјето и зеленчукот, виното, јагнешкото месо учествува со 14,1-18,6 % во вкупниот извоз на државата, додека увозот се движи од 11,5 до 13,8 %.³⁹

4.4 Анализа на учеството на земјоделските производи во надворешно трговската размена на Република Македонија

Земјоделските производи во царинската тарифа на Република Македонија се распоредени во првите четири Оддели, односно од прва до дваест и четврта глава и иститие имаат повластена стапка на данок на додадена вредност од 5 %, а кога увозот е од земјите членки на Европската Унија не се оптоварени ниту со царински давачки, што значи дека надворешно трговската размена на земјоделските производи од Република Македонија со земјите членки на Европската Унија е во насока на целосна либерализација.

³⁹ Државен завод за статистика, мак стат база, надворешна трговија, стокова размена според тарифи, - дефинитивни податоци, Скопје, Април, 2015, <http://www.stat.gov.mk/2017> година;

За земјоделските производи со потекло од земјите со кој Република Македонија има склучено договори за преференцијални трговски режими, се применуваат царинските давачки кои се определени со тие договори. Во случаите кога Владата на Република Македонија за одредени земјоделско прехранбени производи пропишала автономни мерки за намалување или укинување на царинската давачка, во надворешно трговската размена на тие производи важат пропишаните автономни мерки. За земјоделските производи за кои не важат претходните случаи се применуваат царинските давачки кои се за 70% повисоки од царинските давачки определени со Царинскиот Закон на Република Македонија, а за стоката за која определен царинска давачка е слободна „сл” се применува царинска давачка од 30%.

Владата на Република Македонија ги определува земјите на кои се применуваат овие одредби. Надворешно трговската размена на земјоделските производи покрај од висината на царинските стапки е деретминирана и со добивање на дозволи и согласности од Министерството за земјоделство шумарство и водостопанство и Агенцијата за храна и ветеринарство без чии согласности неможе да се изврши увоз или извоз на земјоделски производи.

Барањето за добивање дозвола или согласност за увоз или извоз на земјоделски производи ги содржи следните податоци:

- назив и даночен број на правното лице;
- тарифна ознака на десетцифрено ниво;
- трговско име на стоката ;
- количина на стоката за која се поднесува барање изразено од единечна мерка;
- назив и адреса на странкиот увозник, односно извозник;
- рок во кој ќе се изврши увозот, односно извозот;
- изјава за намена за употреба за увезената стока;
- и други податоци кои се пропишани со посебни прописи.

Фактот што во Царинскиот Закон и Царинската тарифа на Република Македонија земјоделските производи имаат повластена стапка на данок на додадена вредност од само 5% зборува на активното учество на македонското законодавство кон либерализација на надворешно-трговската размена на земјоделски производи, на тој начин правејќи го увозот на земјоделски производи полесен, поефтин и подостапен, фактички зборува за фактот дека државата креира една јавна политика на долг рок, која политика има за цел да го зголеми квалитетот и нивото на производство на земјоделските производи.⁴⁰

⁴⁰ Речкоска Г., *Царинско познавање на стоката*, Охрид 1997 година, стр.98;

5. СТАНДАРДИ ЗА БЕЗБЕДНОСТ НА ЗЕМЈОДЕЛСКИТЕ ПРОИЗВОДИ

Четвртиот дел од докторската дисертација насловена како технички стандарди за квалитет и безбедност на земјоделските производи, е фокусирана на безбедноста на храната. Како резултат на сите овие фактори во Република Македонија во земјоделските претпријатија се воведува интегралниот пристап кон квалитетот дефиниран со стандардите ISO 9001.

5.1 Општо за безбедност на храната

Во насока на обезбедување на безбедност на храната започнаа да се имплементираат и разни системи за безбедност на прехранбените производи, како што се HACCP системот, ISO стандардите, (ISO-9001, ISO-22000), BRC, IFS и други познати и признати стандарди во разни земји од светот. Во Република Македонија законска обврска е да се имплементира HACCP системот, додека другите стандарди можат да се имплементираат според желбите и можностите на операторите со храна.

HACCP системот е воведен и се фокусира на безбедноста на храната и тоа во долгиот прехранбен синџир т.н. од „нива до трпеза“. Истиот се потпира на систем на чекори и процедури, а не на индивидуални заложби или пак грешки. Ваквиот системски пристап „чекор по чекор“ придонесува да се согледаат и анализираат сите сегменти на синџирот на храна, кои денес е се подолг и посложен и претставува превентивно одржување на системот за безбедност, а не негова поправка по евентуален недостаток на храна.⁴¹

Кога станува збор на микробиолошка опасност од патогени микроорганизми во храната, изгледот, мирисот и вкусот не се доволен показател за исправноста на истиот и од безбедносен аспект.

Поради тоа неопходно е да се има контрола на целиот процес на суровините, на околината, на човечкиот фактор, на методите и опремата и тоа што е можно подалеку од

⁴¹Ангелков Б., Мандиќ М., Приморац Ј., Дојчиновска Л., Шулевска С., *Вадевекум за безбедност и сензорен квалитет на храна*, 2012 година; стр. 45;

почетокот на нива преку шталата до индустриската или рачната традиционална преработка на суровините, па понатаму преку амбалажирањето и сместувањето на готовиот производ, транспортот и дистрибуцијата до трpezата на потрошувачот.

Мерките кои треба да ги превземе оваа стопанска дејност се состојат во следните седум главни постулати:

1. Да се изработи деловник за безбедност на производите и соодветна процедура за работа;
2. Да се применат позитивните и важечки прописи наведени во посебна процедура;
3. Именување на одговорни лица кои ќе бидат задолжени за следење на безбедноста и квалитетот на храната, односно кои ќе ги следат евентуалните ризици опасни по здравјето на потрошувачите;
4. Водење на посебна грижа за производите, за технолошкиот процес од приемот на суровините до сместување на готовите производи и нивната дистрибуциј;
5. Редовни прегледи на производните погони и простории во кои се произведуваат, пакуваат и сместуваат полупроизводи и готови производи и хигена на транспортните средства и возачите со кои се дистрибуираат истите;
6. Спроведување на програмите за обука за лична хигена на вработените и хигена на производите и објектите;
7. Посебно внимание фирмата треба да го посвети на вработените за време на обуката во насока на нивно перманентно разбирање за значењето на купувачот, почитување на неговите законски права, за купување на безбедна храна, исполнување на неговите барања и задоволувањето на неговите искажани и несикажани очекувања;

НАССР системот има за цел да ги идентификува специфичните опасности и да изготви превентивни и корективни мерки за справување со нив, со цел да се отстрани или намали ризикот на толерантно ниво во текот на процесот на производство. Затоа НАССР планот овозможува:

- унапредување на постојната состојба и безбедност на прехранбените производи;
- елиминирање или намалување на можностите за појава на болести предизвикани

од храната;

-идентификација и документирање на потребните превентивни и корективни активности;

-темелен преглен на постапките и поставување на контрола на местата каде тоа е потребно;⁴²

5.1.1 Квалитет на примарните суровини

Во својта општа формулација квалитетот на примарните суровини ја проучува релацијата трошок/квалитет на примарните суровини. Една примарна суровина со помал трошок при набавката, нема добар квалитет, но една скапа примарна суровина немора да значи дека има висок квалитет. За оценување на квалитетот на суровините се земаат во предвид следните аспекти:

1. Органолептички квалитет, кој вклучува густативна сензација (вкус и мирис), чувство на допир, визуелна сензација.
2. Технолошки квалитет и употреба, во што е вклучено одговара на технологијата која се практикува во предпријатието, способност за конзервирање (колкава е трајноста на производот), спогодност за работа, добро спакуван производ и едноставно чување (ракување и сместување).
3. Хигиенски квалитет -нетоксична храна, барање за безбедност заради хемискиот состав.
4. Нутриционистички квалитет кој опфаќа два аспекти и тоа, квантитативен аспект, квалитативен аспект.

Од горе наведеното може да се заклучи дека во целина овие различни аспекти за квалитет можат да се наречат симболичен квалитет (здравје; задоволство; безбедност; услуга).⁴³

⁴² Ангелков Б., Мандиќ М., Приморац Ј., Дојчиновска Ј., Шулевска С., *Вадевекум за безбедност и сензорен квалитет на храна*, 2012, стр.48;

5.1.2 Меѓупроизводи

Меѓупроизвод претставува производ кој служи за производство на крајниот производ и служи за производство, невлегува во составот на крајниот производ (пример :саламура, водена пареа и слично). Меѓупроизводот претставува производ кој е инкорпориран во составот на крајниот производ но служи за производство на повеќе серии на производи.

Како меѓупроизводи неможе да се третираат производите кој во текот на процесот на производство треба да претрпат подолг или покус временски интервал на зреење,сишење итн. Општите карактеристики, претрпените третмани, типот и количеството на конзерванси карактеристиките на пакување и т.н. треба да се дефинираа исто како и за крајните производи.⁴⁴

5.1.3 Критериуми за стабилизација на крајните производи

Овие критериуми всушност представуваат физичко хемиски параметри или пак етапа од процесот на производство на крајните производи која дозволува стабилизација на микробиолошкиот развој на производите за време на определениот рок на чување,меѓу другото:

- температура на чување:оладени,смрзнати,и длабоко смрзнати производи
- производи во саламура, солени, сушени или димени
- стелизирани производи
- јонизирани производи
- суви производи
- додавање на адитиви:засладувачи,конзерванси итнн.

⁴³Србиновска С., Кендровски В., *Упатство за имплементација на HACCP систем во прехранбениот сектор*, Републички завод за здравствена заштита, Скопје 2006, стр.136;

⁴⁴ Ангелков Б., Мандиќ М., Приморац Ј., Дојчиновска Ј., Шулевска С., *Вадевекум за безбедност и сензорен квалитет на храна*, 2012; стр.141;

-амабалажирање под вакуум, под изменета атмосфера, контролирани итн.⁴⁵

5.1.4 Интерна контрола на крајните производи

Крајните производи треба да бидат во согласност по тежина, волумен, и број на парчиња со предвидените стандарди забележани во спецификацијата на секој производ. Сите крајни производи треба да бидат цел на автоматска контрола на нето масата, може да биде одобрена и мануелна контрола со определените постапки и зачестености.

Од сите крајни производи треба да се земат производи со цел да бидат контролирани за осигурување дека тие се во согласност со сите предходно дефинирани стандардни точки: пакување, етикетање итн. Пожелно е да се чува по еден репрезентативен производ од секоја серија на крајните производи, за да се потврдат условите за надзор на производите или можноста да се располага со доказ во случај на забележка од потрошувачот.

Резултатите од контролите треба да бидат чувани најмалку две години или до крајот на рокот на употреба на производите, во случај кога рокот на употребата на производите е подолг од две години.⁴⁶

5.2. Ознаки на стоката и амбалажа

Пред изнесување на стоката на пазарот, различните видови на стока добиваат ознака, која барем донекаде може да даде податоци за карактерот и квалитетот на стоката. Ознаките се добиваат во зависност од стоката, на самата стока или амбалажата. Ознаките на амбалажата или стоката можат да бидат со различно значење, па според тоа можат да се поделат на: задолжителни, вообичаени и интерни.

⁴⁵Србиновска С., Кендровски В., *Упатство за имплементација на HACCP систем во прехранбениот сектор*, Републички завод за здравствена заштита, Скопје 2006, стр.152;

⁴⁶ Ангелков Б., Мандиќ М., Приморац Ј., Дојчиновска Ј., Шулевска С., *вадевекум за безбедност и сензорен квалитет на храна*, 2012 година, стр.58;

Декларацијата на стоката е една од задолжителните ознаки, која ги содржи следните елементи:

- име на фирмата и адреса;
- трговскиот назив на производот;
- марка(заштите знак);
- ознака(ниво) на квалитетот;
- специфичен начин на пакување;
- дата на пакување и рок на употреба(ако е потребно);
- број и дата на регистрација на производот; и
- Нето и бруто маса.

Декларацијата може да содржи и други елементи, ако тоа го бара видот на стоката и договорот со кој се продава.

Заштитен знак, марка на производот, се става пред се заради заштита од слични производи на други производители, заштитните знаци се во форма на вињети, монограми и жигови, карактеристични има и симболи, кои лесно се забележуваат и памтат. Заштитниот знак е гаранција за квалитетот на потрошувачите. Во некои случаи, кога производот ќе биде запознат и ќе стекне афирмација на пазарот, марката може да има пресудно значење за потрошувачка и промет на производите. Заштитните знаци обично се заштитуваат, за да не бидат употребени од страна на други производители.

Знаците на опасност се специјални ознаки, кои имаат повеќе кратно значење. Тоа најчесто се симболи, но може да бидат и напишани, или се комбинираат и едниот и другиот начин за означување на стоката. Првата задача на овие ознаки е предупредување при манипулацијата со стоката во текот на транспортот, не смее стоката да се оштети(така на стоката чувствителна на влага се става симбол на отворен чадор; на стоката чувствителна на удар и лесни кршлива, обично се става цртеж со стакло, две или повеќе стрелички свртени нагоре, означуваат положба во која, тој вид на стока, во текот на транспортот и складирањето да се чува, а често на стоката може да се најде ознака за

точна манипулација прикажана во количка, на која стоката е поставена во точно одредена положба).⁴⁷

Ознаките на амбалажата истовремено треба да укажуваат на опасноста од самата стока за луѓето, кои со неа ракуваат. Симболичните цртежи обично покажуваат последици од невнимателно ракување, доколку не се почитува наведеното предупредување. За стока, која е подложна на експлозија, знакот на опасност покажува бомба во моментот на експлодирање. Во овие знаци за опасност посебна улога имаат боите кои така се одбираат, знакот што побрзо да паѓа во очи и привлекува внимание на себе.

Кај знакот кој означува експлозивни материи, симболот е црна бомба на портокалова подлога.

За лесно запалива стока и стока која, ако се растури, може да предизвика пожар, знакот за опасност е во облик на црн, запален факел на портокалова подлога. За да може во близина на лесно запаливата стока да не се појави пламен, обично се става симбол на запалена цигара, прецртана со прекрстени црвени линии. Отровните материи се прикажуваат со мртвечка глава, Андреин крст, или епрувета која ја нагризува кожата, ако материјата уште е и нагризувачка. Лесно испарливите и отровни материи се прикажуваат со стаклен балон кој материјата испарува.

Посебни мерки на претпазливост во ракување бараат радиоактивните материјали, кои заради опасност која ја предизвикуваат со своето зрачење, треба да бидат посебно складирани и транспортирани. Јачината и значењето на опасноста се истакнува со категорија, која на симболот се појавува во форма на вертикално поставени црвени линии. Меѓународна ознака-симбол радиоактивни материи е знак- трилистна детелина и мртвовечка глава во горниот агол на вертикално поставениот квадрат.

Освен со стоката и амбалажата, знаците за опасност често се наоѓаат и на сообраќајните средства и во складишните простории.

⁴⁷ Вељковиќ Д., *Царински систем*, Скопје 1996 година, стр.119;

5.3 Амбалажа

Поимот амбалажа означува пакување и во таа смисла и се употребува. Само мал број на ефтини минерални суровини, како што се јагленот, рудите и слично, стигнуваат во промет на ринфурзна состојба, во која и се продаваат. На производството на амбалажа денес се посветува големо внимание, бидејќи амбалажата има повеќекратно значење, го олеснува манипулирањето со стоките, ја заштитува, а често е и од голема комерцијална важност. Покрај обвивката во која се пакува производот, под амбалажа се подразбираат и подметнувачи за зацврстување на стоката и материјали кои се ставаат во обвивка, со задача да ја заштитат чувствителната стока при транспортот (стаклена волна, тресет, морска пена и слично.)

Во однос на стоката која се пакува, амбалажата може да биде:

-внатрешна и

-надворешна.

Внатрешната амбалажа ја прават сите оние обвивки и садови, кои стануваат со стоката при непосредна употреба или до самата употреба (таква амбалажа оди со цигарите, лековите, течностите, конзервираните намирници, мелничките производи и други).

Надворешна амбалажа е онаа која го олеснува манипулирањето со стоката и истовремено ја штити во текот на транспортот. Надворешната амбалажа обично ја чинат сандаци од дрво, бали, корпи, вреќи, буриња и слично.

Вообичаена амбалажа се произведува од материјали кои се најпогодни се одреден вид стока, за нормални услови на транспорт и продажба. Тоа е обично различни вреќи од хартија и погрубни растителни влакна, а во поново време од синтетички фолии и ткаенини, кутии од картон, сандаци од дрво и слично.

Во невообичаена амбалажа спаѓаат обвивки и садови направени од материјали, кои обично не се користат за оваа употреба. Кутии од благородни метали, кожни куфери или

чанти употребени наместо дрвени сандачи, теписи или ќилими како обвивки и слично. Се сметаат за невообичаена амбалажа. Во праксата невообичаената амбалажа се смета за неопходна и продавачот е должен да ја обезбеди и приспособи на условите на транспортот на стоката. Квалитетот на материјалот, од кој се произведува амбалажата, мора да врши комплетна заштита на производите од манипулација, транспортот и складирањето.⁴⁹

5.4. ISO Стандарди

Пред 20-тина години се појавија првите меѓународни стандарди за системот на управување, кои донесоа сосема нов пристап во комуникацијата на деловните субјекти ширум светот. Овие стандарди направија исчекор од меѓународната стандардизација, од областа на техниката кон сферата на управување (без оглед на тоа дали некој тоа ќе го нарекува раководење, менаџмент или на некој друг начин).

Ќе ги издвоиме некои од меѓународните стандарди и сертификати кои најчесто се во употреба

- **ISO 9001:** стандарди на системот за управување со квалитет,
- **ISO 14001:** системи за управување со животната средина,
- **ISO 17000:** системи за различни организации кои работат на оценување
- **ISO 27000:** системи за управување со информациска безбедност,
- **ISO 31000:** процес на управување со ризици
- **OHSAS 18001:** систем за управување со безбедност и здравје при работа,
- **HACCP:** систем за анализа на опасности и критични контролни точки,
- **HALAL**систем
- **FSC:** систем за контрола на надзорен ланец
- **IFS:** International Food Standard (Меѓународен стандард за храна)
- **GLOBALGAP:** Стандард за добра земјоделска пракса
- **(BIO) Organic**Сертификат
- **BRCC**Стандард

⁴⁹ Вељковиќ Д., Царински систем, Скопје 1996 година, стр.125;

- **GOST-R** стандард

Иако не спаѓа во меѓународни стандарди, ознаката за усогласеност на производите, **СЕ** **ознаката** представува важен услов за успешно работење.

ISO 9001 е меѓународен стандард кој го дефинира системот на управување со квалитет и е единствен стандард за управување со квалитетот, кој е сеопфатно применлив на сите организации, производи и услуги. Намената на овој стандард е олеснување на работењето. Со примена на принципите и барањата на овој стандард, во голема мера се олеснува работењето благодарјќи на јасното дефинирање на одговорноста. Исто така, со дефинирањето на влезните и излезните елементи на сите процеси и дефинирањето на потребните ресурси, се создава појдовна основа за планирање, како и повратна информација за исполнетоста на очекувањата на клиентот. Овој модел ја зголемува довербата на клиентот во производот/услугата и води кон подобро позиционирање на пазарот.⁵¹

Со оглед на тоа што сертификатот го издава независна сертификациона куќа, потврдата за сопственост на стандардот осигурува дека претпријатието ги има спроведено потребните процеси кои самиот стандард ги бара.

Воспоставениот и сертифициран систем за управување со квалитет по ISO 9001 укажува на тоа дека производството, процесите и работните методи на претпријатието се дефинирани така да овозможуваат испорака на производи со добар квалитет, но не го гарантираат квалитетот на самиот производ. Со уреден систем на работење постои поголема можност дека претпријатието и ќе произведе квалитет. Поради тоа, често пати при склучување договори со добавувачи, како барање се поставува и поседувањето на сертифициран ISO 9001 стандард, што воедно претставува и екстерна причина за негово воведување. Интерни причини за примена на ISO 9001 во претпријатијата се: полесно извршување на работата, подобро користење на времето, смалување на потрошокот на материјал, смалување на залихите, подобар проток на информации, заштеда на други трошоци, делотворно следење на севкупните активности.

ISO 14001-Зголемената грижа за животната средина, како и зголемувањето на бројот на прописи кои ја регулираат оваа материја, резултираше во поставување на стандарди со

⁵¹ HACCP in dairy industry, M., Van Schothorst and T. Kleiss, Food Control 1994 Volume 5, Number 3;

цел претпријатијата да го воспостават своето работење на начин кој ќе одговори на растечките барања на заштитата на животната средина. Претпријатијата ги користат системите за еколошко управување како своја конкурентска предност, нудејќи производи кои од една страна не ја загадуваат животната средина, а настанале низ процес кој сам по себе не може да наштети на природното окружување.

Меѓународната организација за стандардизација (ISO) го препозна проблемот на заштитата на животната средина, а како резултат на нејзината работа настана стандардот ISO 14001, кој ги дефинира барањата за управување со заштитата на животната средина. Методологијата на која почива стандардот ISO 14001 е *PDCA* моделот (Plan-Do-Check-Act), со чија помош организацијата ја воспоставува политиката за заштита на животната средина, целите и процесите со кои ја реализира политиката, како и превземањето мерки, тогаш кога е потребно да го унапреди својот učinok и да прикаже усогласеност на системот со барањата на овој стандард.

ISO 14001 ги дефинира барањата за воспоставување процедури во заштитата на животната околина, ги одредува факторите на влијание на производот, услугата врз околината, предвидува еколошки системи на кои се врши негативно влијание, ги мери негативните влијанија и дава насоки за спречување на несаканите ефекти. Предвидува чекори и процедури во превенцијата на еколошките катастрофи, ги наоѓа можните ранливи точки и помага во дефинирањето на безбедносните еколошки процедури. Стандардот ISO 14001 не е условен со закон и неговата примена е доброволна. Развиен е врз концептот на одржлив развој, со кој се задоволуваат сегашните потреби, при тоа не се загрозува опстанокот на идните генерации и задоволувањето на нивните потреби. Стандардот можат да го употребуваат сите организации, лесно се интегрира со стандардот ISO 9001 и наменет е за сертификација. Организациите кои го применуваат, имаат екстерни проверки од страна на сертификациони тела, кои како доказ на усогласеност издаваат сертификати. Самиот процес на воведување подразбира неколку фази. Како прво, од највисокото раководство се очекува да ја дефинираат еколошка политика на организацијата и да обезбедат таа да одговара на природата, обемот и еколошките

влијанија на нејзините активности, производи или услуги, како и да се обврзе на континуирано подобрување и усогласување со релевантните законски и други прописи.⁵²

ISO 17000 -Оценувањето на сообразноста претставува постапка на вреднување на производот или услугата, процесите, системите, личноста или организацијата во однос на барањата на стандардот или во однос на техничките прописи поради.⁵³

-Потврда дека производот го исполнува зададеното ниво на квалитет или безбедност,

-Пружање на непосредни или посредни информации на корисникот за карактеристиките и функционирањето на производот,

-Зголемување на довербата на купувачот и регулаторниот надлежен државен орган во производот,

-Поткрепа на тврдењата за производот кои се користат во неговото рекламирање и означување.

Докази за сообразност се атестите, сертификатите, потврдите, уверенијата, извештаите за тестирањето. За оценување на сообразноста се користат постапки дадени во стандардите во серијата ISO 17000. Овој меѓународен стандард е во генеричка врска со активностите на оценување на сообразноста, како што се тестирањето, контролата и различните облици на сертификација. Оценувањето на сообразноста е поврзано со други области како што се системите на управување, метрологија, стандардизација и статистика. Стандардот ISO 17000 не поставува граници во оценување на сообразноста и истите се флексибилни.

ISO 27000 -Примената на современи информациски технологии овозможува подобра комуникација на организацијата со нејзината околина. Во такви услови информациските вредности на организацијата се соочуваат со бројни безбедносни закани. Серијата на стандарди ISO 27000 дава хармонизиран пристап кон развојот,

⁵² HACCP in dairy industry, M., Van Schothorst and T. Kleiss, Food Control 1994 Volume 5, Number 3

⁵³ Стандарди и сертификати- клуч на вашата конкурентност, Агенција за помош и поддршка на претпримеништвото на Република Македонија, Скопје 2006, стр. 69;

имплементацијата и одржувањето на управувањето со системот за информациска безбедност.

ISO 27001 е стандард кој се повеќе добива на значење со оглед на брзиот развој на информациските технологии и се поголемата примена во сите сфери на човековото работење и делување. Стандардот информациите ги третира како имот и дава основни насоки за нивно зачувување, безбедно управување и употреба. Како и најголемиот број на други стандарди, компатибилен е со ISO 9001, но специфицира дополнителни барања врзани за идентификација на ризикот (интерни и екстерни) за безбедност на информациите и воспоставување на механизам за нивното елиминирање или нивно намалување на прифатливо ниво.⁵⁴

ISO 31000-Во рамки на системот на управување кој се темели на серијата ISO стандарди оценката на ризикот е постапка со експлицитни барања практично за сите сертификациски стандарди. Имено, ISO 9001, ISO 14001, ISO 27001 бараат проценка на ризикот како еден од клучните чекори, како во периодот на имплементација, така и во периодот на подобрување по сертификацијата. Постои и низа на други ISO стандарди во кои се бара проценка на ризикот. Меѓутоа, во денешно време потребно е да се говори за управување со ризиците, а не само за проценка на ризикот. Точно е дека со спроведување и воведување на сигурносни мерки, ризикот се намалува, но самиот ризик е динамичка појава и стално се менува бидејќи зависи од низа фактори кои по својата природа се променливи во време и простор. Како последица на тој факт е и ситуацијата каде намалениот ризик кој се темели на имплементацијата на сигурносните контроли немора да се задржи на тоа намалено ниво, туку може да се промени, односно зголеми, бидејќи можеле да се променат и некои околности кои влијаат на големината на ризикот.

Стандардот ISO 31000 го опишува и дефинира процесот на управување со ризиците. Неговата примена може значајно да влијае на примената на сите останати стандарди во врска со системите на управување. Со оглед на тоа што стандардот не е сет на барања кои мора да бидат исполнети, тој не бара сертификација. Неговата конфигурација во контекст на управување со ризикот, обезбедува добра основа со

⁵⁴ Ангелков Б., Мандиќ М., Приморац Ј., Дојчиновска Л., Шулевска С., *Вадевекум за безбедност и сензорен квалитет на храна*, 2012 стр.46-50;

неговото имплементирање да се подобри постојниот или да се конципира сосема нов систем за управување со ризикот.

OHSAS 18001 -Свеста за значењето на заштитата на здравјето на вработените и безбедноста при работа, се повеќе доаѓа до израз во деловниот свет, заедно со јакнењето на свеста за значењето на човечките ресурси и нивниот придонес за вредноста на организацијата. Голем придонес во јакнењето на оваа свест имаат државните институции и законите, кои директно се однесуваат на заштитата на здравјето на вработените и безбедноста при работа. Меѓутоа, за ефикасна примена на законите од областа на безбедност при работа и другите неопходни мерки на заштита, се појави потреба за систем на управувања кој по примерот на другите управувачки системи би обезбедил примена на сите неопходни мерки за безбедност при работа и би бил некој вид на надзор кој ги штити како работниците така и самите организации.

OHSAS 18001 (Occupational Health and Safety Assessment Series), представува систем на управување со заштитата на здравјето и безбедноста при работа. Целта на системот за управување со заштитата на здравјето и безбедноста при работа е неконтролираните опасности да се претворат во контролиран ризик и на тој начин подобро да се заштитат вработените и да се обезбеди континуитет во работењето. Овој стандард ја дефинира организациската структура, активностите при планирањето, одговорноста, практиката, процедурите и ресурсите за развој, примената, реализацијата, преиспитувањето и одржувањето на политиката на заштита на здравјето и безбедноста при работа. OHSAS 18001 обезбедува заштита на вработените, систематски пристап во идентификацијата на опасностите во управувањето со ризиците, допринесува за поздраво и посигурно работно окружување, ги намалува несреќите и проблемите во заштитата на здравјето при работа, со што се намалуваат загубите предизвикани од болести и повреди на вработените. Овој стандард е применлив за сите организации кои сакаат да воспостават ефикасен систем кој ги штити нивните вработени од сите идентификувани ризици на работното место. Транспарентниот и ефективен систем на заштита и безбедност на

работниците при работа ја потпомага комуникацијата и соработката со надлежните инспекции.⁵⁶

Примената на стандардот OHSAS 18001 не е законски условено, но многу пати претставува неопходност, посебно за претпријатијата чија дејност се смета за високо ризична и каде без ефикасен систем на заштита и безбедност на вработените, не е возможно воспоставување на безбедни услови за работа. Кај организациите кои се придржуваат на законските барања и кои превентивно го користат стандардот OHSAS, како алатка за постигнување на максимална безбедност на работното место, приметено е значително намалување на инцидентите и несреќите.

Свеста на современиот потрошувач на храна е на многу повисоко ниво отколку што тоа било во минатото. Во минатото, добрата реклама и усните тврдења за квалитетот на производот биле сосема доволни за да се одржи довербата на потрошувачите за одреден производ. Денес, потрошувачите сакаат доказ дека храната која ја купуваат во потполност ги задоволува барањата и стандардите за безбедност на прехранбените производи.

НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Points) е систем на принципи и правила, со кои се обезбедува превентивна заштита на безбедноста и здравствената исправност на храната, која стигнува до крајните потрошувачи. Овој систем настанал со цел да ги елиминира несаканите случаи како што се: труења предизвикани од здравствено неисправна храна, разни врсти на заболувања кои се пренесуваат преку храна, конзумирање на здравствено неисправна храна, присуство на непожелни состојки или туѓи тела во храната и слично. НАССР системот, претставува низа на последователни активности, со кои врз основ на анализа на ризикот и превентивните мерки, се обезбедува производство на здравствено исправни и хигиенско соодветни прехранбени производи со високо ниво на квалитет.

НАССР е кратенка од Hazard Analysis and Critical Control Point и претставува систем за откривање на посебните опасности и мерките за контрола на тие опасности сè со цел за да се осигура безбедноста на храната и претставува средство за проценка на опасностите и воведување на контролни системи кои се насочени кон спречување на

⁵⁶ НАССР in dairy industry, M., Van Schothorst and T. Kleiss, Food Control 1994 Volume 5, Number 3;

опасностите наместо тестирање/проверка на крајниот производ. HACCP системот се состои од две основни компоненти.⁵⁷

- секоја фаза на процесот на производство на храна и проценка на значењето на тие опасности по човечкото здравје.

- CCP (критични контролни точки) претставуваат фази во производството во кои може да се контролира, спречи или елиминира ризикот по безбедноста на храната или нивното влијание да се сведе на прифатливо ниво. Се развива посебно за секој производ, група на производи или процес и треба да се дефинира и воспостави така да одговара на специфичните услови на производство и дистрибуција на секој производ посебно. HACCP системот е од големо значење за производителите на храна, бидејќи со него се регулира производството и прометот на здравствено безбедна храна, што значи дека примената на HACCP не обезбедува секогаш 100% сигурност за корисниците, но значи дека претпријатието произведува храна на најдобар и најбезбеден можен начин. Примената на оваа директива ги присилува увозниците да увезуваат производи со висок квалитет и безбедност, што води кон тоа постојано да се бара подобрување на квалитетот и безбедноста на процесот на производство. Досегашната практика покажала дека претпријатијата од Европската Унија кои работат со прехранбени производи станале значително поселективни во работењето со добавувачи од земјите вон Европската Унија, барајќи од нив стриктна примена на HACCP системот.⁵⁸

5.5 Меѓународен стандард за храна (IFS)

Поради притисокот од различните барања према произведувачите, а со цел тие барања некако да се изедначат и вообличат – германските и француски трговски ланци здружени во своите интересни групации HDE (G) и FCD (F), помогнати од останатите меѓународни ланци, здружени во IFS работна група – го развија Меѓународниот Стандард за Храна – InternationalFoodStandard (IFS). Овој стандард претставува воедно стандард за квалитет и стандард за безбедност на храна. Иако е воведен пред се за контрола и

⁵⁷ HACCP in dairy industry, M., Van Schothorst and T. Kleiss, *Food Control 1994 Volume 5*, Number 3;

⁵⁸ Стандарди и сертификати- клуч на вашата конкурентност, Агенција за помош и поддршка на претприемништвото на Република Македонија, Скопје 2006 стр.15-17;

усогласување на квалитетот на производите под приватни трговски робни марки, IFS денес е широко применет светски стандард за контрола на безбедноста на храната и степенот на квалитет на производителот. Овие највисоки стандарди за храна, се засниваат на принципот на следливост – можност да се следи исправноста и квалитетот на производот во секој момент на патот од примарниот производител до крајниот потрошувач, во секоја фаза на производството и дистрибуцијата. Целта на IFS стандардот е да креира конзистентен систем на евалуација за сите компании кои ја снабдуваат со храна трговијата на мало. Ова пред се се однесува на приватните робни марки на големите трговски ланци.

Основни цели на IFS стандардот се:

- Подобрување на безбедноста и квалитетот на производите,
- Стекнување на доверба кај потрошувачите,
- Транспарентност низ целиот ланец на снабдување,
- Намалување на трошоците и заштеда на време, како на добавувачите така и на трговските ланци,
- Воспоставување општ стандард со единствен систем на оценување.

Стандардот може да се примени на добавувачите, во сите чекори на преработката на храна, освен за земјоделското производство. Барањата се во врска со системот за управување со квалитет и HACCP во кои спаѓаат и предусловни програми: добра производна пракса GMP (Good Manufacturing Practice), добра лабораториска пракса – GLP (Good Laboratory Practice) и добра хигиенска пракса – GHP (Good Hygiene Practice). Само сертификационите тела кои потпишале договор со IFS имаат право да издаваат сертификат за усогласеност на системот со овој стандард.⁵⁹

5.6 Стандард за добра земјоделска пракса (GLOBALGAP)

Индустијализацијата на производството во земјоделието, употребата на средства како што се адитиви, хормони, пестициди, антибиотици, доведе до незадоволство на

⁵⁹Стандарди и сертификати- *Клуч на вашата конкурентност, Агенција за помош и поддршка на претприемништвото на Република Македонија, Скопје 2006, стр. 15-17;*

потрошувачите и до губење на довербата во институциите задолжени за контрола на безбедноста на храната во Европската Унија. GLOBALGAP е креиран од страна на големите странски трговски куќи, чија активност е поврзана со трговијата на примарни земјоделски производи (ланци на супермаркети). Ниту во една земја на Европската Унија овој стандард не е законски регулиран, но е доброволен и задолжителен за производителите кои имаат желба своите производи да ги продаваат на големите трговски куќи.

Барањата на потрошувачите да купуваат природни, вкусни и свежи производи, произведени на природен и здрав начин и тоа во процес кој не ја нарушува животната средина, се се понагласени. GLOBALGAP е систем на мерки за осигурување на квалитетот на производите т.е. земјоделските производи, од насад до влезот во фабричка преработка. GLOBALGAP е единствен стандард кој е применлив на сите видови на примарни производи за чие производство се развиваат специјализирани барања и тоа во:

- Производство на вошје и зеленчук, цвеќе и украсни растенија, комбинирани насади, сточна храна, зелено кафе и чаеви,
- Сточарството-говеда и овци, млечни производи, стока, живина,
- Аквакултура-пастрмка, лосос, крап, сом, штука и останати врсти на риба.⁶⁰

5.7 ORGANIC Сертификат (BIO)

Органска сертификација е сертификационен процес наменет за производителите на органска храна и други земјоделски производи. Потребните услови за сертификација се разликуваат од држава до држава, но генерално вклучуваат пакет стандарди за одгледување, складиштење, преработка, пакување и испорака. Со интензивното земјоделско производство како што е денес застапено на глобалниот пазар и се поголемата употреба на ѓубрива и пестициди, дојде до претерано загадување на земјоделските површини кои зафаќаат голем процент од нашата планета.

⁶⁰Стандарди и сертификати- *Клуч на вашата конкурентност, Агенција за помош и поддршка на претприемништвото на Република Македонија, Скопје 2006, стр.15-17;*

Целта е да се обезбеди квалитет, да се спречи злоупотреба и да се промовира трговијата со органска храна. Денешниот вид на трговија со храна бара задолжителен organic сертификат со цел сите корисници во трговскиот ланец да бидат сигурни дека купиле квалитетен органски производ. Кај органската сертификација задолжителна е употребата на земјиште кое е ослободено од третмани со хемијски ѓубрива во период од неколку години (3 години и повеќе), исто така е потребно: избегнување на голем број хемиски супстанции (на пр. ѓубрива, пестициди, антибиотици, адитиви, родентициди и фунгициди), генетски модификувани организми и средства за третман на вода, детално запишани податоци за производството и продажбата на органски произведени производи, строго физичко одвојување на органското производство од конвенционалното производство, постојани инспекции и надгледување на производство во текот на производниот процес.

BRC (British Retail Consortium) стандард е развиен од страна на британските трговци. Трговците на мало, (освен другите претпријатија во областа на прометот и производство на храна), се обврзуваат дека со соодветно внимание ќе се однесуваат кон развојот, производството, дистрибуцијата, рекламите и продажбата на храна и дека ќе ги превземат сите неопходни мерки на претпазливост. Стандардот е наменет за сите производители на храна кои сакаат да воведат добра производна пракса, а имаат квалитетен систем за производство. BRC општиот стандард за храна ги опфаќа основните принципи на стандардот кој го воспоставила малопродажбата и стално се преиспитува, како истовремено би ги одразувал и барањата на трговијата на мало и на нивните добавувачи.

Стандардот бара:

- Усвојување и примена на HACCP принципите,
- Документиран и функционален систем на управување со квалитетот,
- Стандард за контрола на окружувањето на фабриката, производите, процедурите и персоналот.

Целта на BRC стандардот е да ги дефинира критериумите за квалитет и безбедност во рамките на производните организации поради испорака на храна на трговијата на мало,

нивните добавувачи или другите корисници на стандардот. Формата и содржината на стандардот се такви да дозволуваат проверка на просториите на претпријатието и неговите оперативни процедури од трети страни, врз основ на барањата на стандардот. Третата страна која го спроведува оценувањето мора да биде акредитирана во согласност со ISO/IEC упатството 65 и мора да се исполнат барањата кои ги пропишува BRC стандардот, преку пратечка документација.

BRC стандардот поставува барања за производство на преработена храна и подготовка на примарни производи испорачани на трговијата на мало како брендирани производи, брендирани прехранбени производи и храна или состојки за употреба во услужните претпријатија и производството на храна. Сертификацијата се однесува на производите кои се изработени или подготвени на локацијата на кое е извршено оценувањето и ќе ги опфати складиштата кои се под директна контрола на менаџментот на лице место.⁶²

5.8 Систем на контрола и надзорен ланец (FSC)

Потрошувачите се повеќе бараат производи кои се произведени во согласност со еколошките и социјалните критериуми. FCS сертификатот е гаранција дека дрвото до крајниот корисник доаѓа по строго следен ланец: од сертифицивана шума, преку обработка и производство. На англиското говорно подрачје ова се нарекува COC сертификација (COC certification – Chain of custody – надзорен ланец). Кога го претставуваат своето FCS лого претпријатијата докажуваат дека дрвото кое го користат потекнува од шуми кои се одгледувани на одржлив начин. FCS е највисокото ниво на осигурување на квалитетот во шумарството, дрвната индустрија и индустријата за хартија, кој во својата структура содржи низа барања од областа на квалитетот, социјалната сфера и екологијата.

Со издавањето на COC сертификатот и истакнувањето на FCS логото на производите, чија основна состојка е дрвото, претпријатието кон потрошувачите праќа информација за тоа дека дрвото вградено во производот поминало низ строг надзорен

⁶² HACCP in dairy industry, M., Van Schothorst and T. Kleiss, *Food Control 1994 Volume 5*, Number 3;

ланец, од сечата на шумата под надзор на стручни лица, до одговорните во преработката и производството, низ рационално искористување на дрвото. Постојат 3 врсти на FSC сертификати односно налепници кои се истакнуваат на производот FSC Pure – чисто дрво, FSC mixed source – мешани извори каде има минимум 50% FSC сертифицивано дрво, FSC recycled – рециклирано дрво. Со добивањето на FSC логото на производот претпријатието покажува дека посветува подеднаква грижа за шумското богатство, како и на неговите клиенти. CE ознаката на производот претставува декларација со која производителот потврдува дека производот е во согласност со основните барања на сите директиви кои на него се применуваат. Директивите ги воспоставуваат неопходните барања за производот, кои мораат да бидат задоволени пред неговата продажба во било која земја членка на Европската Унија. Таа не е сертификациска ознака на трета страна, туку производителот или претставникот на производителот (на пр. Увозникот) го става на производот. Ознаката укажува дека производот е усогласен со применливото Европско законодавство врзано за здравјето, безбедноста, екологијата и заштитата на потрошувачите.⁶³

При воведувањето на CE ознаката претпријатието може да користи сопствени ресурси и да подготви докази (техничка и друга документација, да спроведе испитувања) дека производот е во согласност со соодветната директива. Меѓутоа, бидејќи процедурата за воведување на CE ознаката е доста комплицирана, претпријатијата за оваа работа ангажираат трети лица (консултантски куќи). Процедурите за усогласеност на CE ознаката се поделени на осум основни модули, кои се комбинираат во зависност од изборот на производителот, секако и во зависност од опциите кои поединечни директиви ги дозволуваат:

- модул А – интерна контрола на производството
- модул В – испитување на типот на директивата
- модул С – усогласеност со типот на директивата
- модул D – обезбедување на квалитетот на производството
- модул Е - обезбедување на квалитетот на производот
- модул F – верификација на производот
- модул G – поединечна верификација на производот

⁶³ Закон за безбедност на производите, Службен весник на Република Македонија бр. 33/2006, чл.26;

- модул Н – потполно обезбедување на квалитетот

Претпријатието не е обврзано секој производ (тип на производ) да го поминува низ секој од наведените модули. Процесот на проверка на усогласеноста за поедноставни производи опфаќа само некои од чекорите. Од сето кажано погоре врз основа на научните истражувања за стандардите на квалитетот може да се донесе следниот заклучок.

Ефективната примена на стандардите на сите претпријатија овозможува:

- Полесен пристап на новите пазари и пазарите во зачеток,
- Кратење на времето до излезот на пазарот и зголемувањето на уделот во него,
- Доведување на нови технологии на пазарот,
- Управување со финансискиот ризик во врска со иновациите,
- Прифаќање на иновациите од страна на клиентите и оние кои ги вршат јавните набавки,
 - Трансфер на технологии од развиените земји во земјите во развој и транзиција,
 - Подобро проценување на новите технологии.

Освен тоа, стандардите ги елиминираат пречките во трговијата, го подржуваат развојот, ги промовираат иновациите, осигуруваат квалитет на производите, ја зголемуваат безбедноста и заштитата, ја подобруваат видливоста и го подигаат угледот, ја подобруваат техничката регулатива и поттикнуваат национална и меѓународна конкуренција меѓу добавувачите во иста стопанска гранка.⁶⁴

⁶⁴ HACCP in dairy industry, M., Van Schothorst and T. Kleiss, *Food Control 1994 Volume 5*, Number 3;

6. СТРУКТУРА НА ЗЕМЈОДЕЛСКО ПРЕХРАНБЕНИОТ СЕКТОР ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

6.1 Земјоделско прехранбениот сектор во стопанската структура на Република Македонија

Во 2009 година Република Македонија се соочуваше со негативните последици од глобалната рецесија. И покрај сетот на фискални и монетарни мерки за одржување на макроекономската стабилност, влијанието на економската криза резултираше со пад на БДП во 2009 година (- 0,9%) и во 2012 (- 0,4%). Во 2013 макроекономските индикатори бележат забрзано заздравување на економијата и зголемување на индустриското производство и инвестициски вложувањата во основни средства.

Стапките на раст на БДП во 2013 се позитивни и се проценуваат на 2,9% до крајот на 2013 година. Само земјоделството (вклучително и шумарство и рибарство) се проценува дека учествува со 8,9% во БДП во 2013 година. Како и во повеќето економии, малите и средни претпријатија се најдоминантни во структурата на економски чинители. Според податоците на Државниот завод за статистика, бројот на активните деловни субјекти во Република Македонија во 2013 година изнесува 71.290 од кои 96% се мали и средни претпријатија. Малите и средните претпријатија се исто така важни во однос на создавањето работни места, бидејќи во просек над 80% од вкупната вработеност во земјата е во малите и средни претпријатија. Според бројот на вработени, 92% од вработените лица во 2013 година биле вработени во мали и средни претпријатија, од кои околу 85% се со бројот на вработени помеѓу 1-9. Просечниот број на претпријатија по илјада жители во руралните општини (општини со седиште во село) е 18 во споредба со 36 во урбаните општини (со седиште во град). Она што може со сигурност да се каже за производството на земјоделски производи во Македонија е дека постои голем простор за надоградување и усовршување.

Според земјоделскиот попис спроведен од Државен завод за статистика во сите 8 региони на државата, најмногу се одгледувале житните култури, Пелагонискиот и Југоисточниот дел се засеани и со индустриски култури, а Полошкиот, Југозападниот и Југоисточниот регион и со фуражни растенија. Во Југоисточниот, а по него и во

Скопскиот регион најовеќе успеваат градинарските култури. Вардарскиот и Пелагонискиот се „најшарени“, односно во нив успеваат речиси сите земјоделски производи.

Градинарските култури се она што најмногу се произведува од земјоделски производи во Македонија, од што дел од домашните градинарски култури се застапени и на странските пазари. Според статистиката во последните дваесеттина години најголем пад на производството има кај бостанот, кој често подлежи на големи промени на цените. Во последните неколку години најголем обид за зголемено производство се забележува кај пиперот и кромидот, при што единствено кај производството на кромид се забележува пораст во последната година во однос на претходната.

Производството на градинарските култури го задоволува домашниот пазар, па добар дел од него оди и за извоз. Сепак земјоделците најмногу проблеми имаат со одредени трговци кои со увезени производи од Албанија или земји од регионот им ги намалуваат цените на градинарските култури. Потребна е стратегија која ќе го заштити домашното производство од нелојалната и сива конкуренција.

Во поглед на индустриските култури, односно производството на индустриските растенија: шеќерна репка, афион, тутун, сончоглед и памук е доста застапена.

Имено според податоците од Државниот завод за статистика на Република Македонија, забележано е дека производството на индустриски култури во доцните 80 ти години имало значителни шокови односно пораст и падови, но секако било повисоко од денешното производство на индустриски растенија. Најголем пад на производството се забележува кај шеќерната репка. Афионот пак, кој го отсликува периодот на седумдесеттите и осумдесеттите години, денеска скоро и да не се произведува воопшто. Сосема незамисливо е во услови кога постојат голем број текстилни компании и доволно сончевби денови во Македонија, да не се произведува памукот како основна суровина во текстилната индустрија.⁶⁵

⁶⁵ Државен завод за статистика, типологија и структура во на земјодејските стопанства 2013, -дефинитивни податоци, Скопје, Април, <http://www.stat.gov.mk/2017> година;

Производството на тутун бележи раст во 2008 ма година, како резултат на високите субвенции кои ги обезбеди државата. Производството пак на сончоглед има значителен пад уште во 2000 година, и следните 10 години го држи истото ниво.

Во поглед пак на производството на овошје, може да се каже дека тоа ги задоволува потребите на населението на Македонија, па добар дел од него се извезува во странство. Во последните 20 тина години трендот на производство на овошје е константен и скоро ист, со краткорочни флукуации, односно падови и пораста. Најголеми промени се забележуваат кај производството на кајсии, но главно причините за промените во производството на овошјето се должат на климатските услови и непогоди кои ги имаат зафатено во текот на годините.

Житните култури, како и овошјето и градинарските култури, односно нивното производство во последните 20 тина години има еден константен, ист тренд без поголеми флукуации. Она што е највпечатливо е што производството на скоро сите житни култури бележи значителен пад во 2010 година па до денес. Уште позабележителен е и падот на производството на пченица уште од 2000 година.

Ефтиното увозено брашно од соседните земји го доведува прашањето за опстанокот на домашната мелничка индустрија, поради тоа треба да се земе во предвид загрозеноста на производството на пченица, и да се воведат мерки од надлежните институции со кои истото ќе се заштити и обезбеди од нелојална конкуренција. Тоа би се постигнало преку зајакнати контроли на границите, особено за квалитетот и потеклото на увезениот производ, како и воведувањето маркички за произведено, декларирани, увезено брашно.

Исто така треба повторно да се активира одлуката од 2010 година и 2012 година за врзан увоз на брашно со откуп на домашна пченица. Во овие реколти трговците и мелничарите беа обврзани за секој килограм увезено брашно да купат четири килограми домашна пченица со цел да се заштити домашното производство и за поддршка на мелничко-пекарскиот сектор.

Трендот на производство на фуражни растенија покажува благ пораст во текот на последните дваесетина години, кој е проследен со мали краткорочни падови и пораста,

односно флукуации. Најзначително место во вкупното производство зазема луцерката и крмната пченка.

Иако поднебјето на Република Македонија дозволува големо производство и на овој тип на растенија, сепак поради високите трошоци тоа не е толку атрактивно за македонските земјоделци, па голем дел од добиточна храна се увезува.

Билансот на добитокот, говеда и свињи не бележи некакви позначајни промени во текот на последните дваесетина години. Најголема промена се забележува кај бројот на грла овци и тоа од 2.320.000 во 1985 та година на 778.000 во 2010 година. Поради тоа воведени се мерки за зголемување на бројот на грлата на овци и тоа ако во 2003 биле издвоени по 300 денари на грло овци во 2010 се издвојуваат по 900 денари за грло овци.

Според податоците од Државниот завод за статистика на Република Македонија а врз основа на пописот извршен од овој завод, може да се забелеи дека на падот на бројот на грла овци се приклучува и падот на бројот на живината, додека бројот на пчелните семејства се забележува како константен. Намалувањето на бројот на живината е најмногу поради увозот на пилешко месо од земјите од регионот кои си го штитат домашното производство со субвенции. Исто така се увезува пилешко месо и од земји како Бразил и Аргентина, кое се увезува замрзнато и со многу ниски малопродажни цени.

И покрај релативниот пад на учеството на земјоделскиот сектор во бруто додадената вредност во изминатиов период, земјоделството заедно со ловство, шумарство и рибарството бележи годишен пораст во апсолутен износ со кој го задржува стабилно учеството во БДП на околу 10% во последниве 10 години. Стабилниот развоен тренд е задржан и во поглед на вработеноста. Од вкупното активно население во 2012 година, 17,3% од вкупната вработеност е остварена во земјоделството. Од вкупниот број на вработени и ангажирани лица во земјоделскиот сектор, 77% се вработени со економски статус како „неплатен семеен работник“ со полно или скратено работно време. Најголемиот дел од вработените (84%) и припаѓаат на старосната група од 25-64 години

старост. Просечната нето плата во земјоделството за 2012 година изнесувала 15.641 МКД, или 5% зголемување од нето износот во 2011 година.⁶⁶

Во изминатиот период пристапот до македонскиот пазар на земјоделско-прехранбени производи беше дополнително либерализиран со завршување на транзициониот период на намалување на царинските стапки во 2008 година согласно обврските превземени со приемот во Светската трговска организација, и во 2011 година согласно Договорот за Слободна трговија со Европската Унија. Од 2007 година после неговата ратификација, почна со примена ЦЕФТА 2006 Договорот, преку кој во изминатиот период се постигна целосен безцарински режим на трговија во регионот. И покрај значителен пораст на извозот на земјоделско-прехранбени производи, достигнувајќи за прв пат вредност од над половина милијарда евра (504 милиони евра) во 2013 година, Република Македонија е нето увозник на земјоделско-прехранбени производи и тоа особено на месо и месни преработки, риби и рибни производи, јужно овошје, пченица, сточна храна итн.

Во поглед на увозот и извозот на храна, Република Македонија е сеуште зависна од увоз. Иако сме земја која има одлични климатски услови за производство на голем број на земјоделски производи, сепак не ги задоволува потребите на населението, а уште помалку да се размислува за позначаен извоз. Опаѓањето на обработливите земјоделски површини, лошото планирање на приносите и произведените вишоци, расцепканите и нефункционалните парцели, старата механизација се големи проблеми кои сеуште го следат земјоделството.

За да бидат поконкуренти македонските производи на странските пазари, државата може да помогне со укинување или намалување на давачките за увоз на нова опрема и технологии. Производите со повисока додадена вредност, наменети за извоз, ќе придонесат за зголемен нето-прилив на девизи, тоа пак ќе придонесе за налагоувањето на трговскиот дефицит на земјата. Производителите пак, за да бидат поконкурентни на странските пазари потребно е да користа подобра опрема и технологија. Тие треба да инвестираат во опрема со која ќе можат да ги преработуваат примарните производи, при што како производи со повисока додадена вредност ќе можат поскапо да ги извезуваат.

⁶⁶ Државен завод за статистика, типологија и структура во на земјоделските стопанства 2013, -дефинитивни податоци, Скопје, <http://www.stat.gov.mk/2017> година;

Често се случува да се извезуваат ефтини земјоделски производи, се преработуваат во странство и на нашиот пазар се враќаат како многу поскапи производи. И во овој случај државата е неопходно да се вклучи во стимулирање на овој процес на постепено заменување на старата опрема кој троши многу по единица производ со нова подобра и посовремена опрема која ќе ги намали трошоците по единица производ, времето како и ќе го зголеми квалитетот на истите.

Република Македонија ги задоволува потребите на населението единствено за овошје и зеленчук, а остварува и значаен извоз на овие производи. Нашите земјоделци на странските пазари најмногу пласирале домати, пиперки, зелка како и јаболка, грозје и бостан.

Во моментот, не само што се увезува егзотично овошје, кафе и морски плодови во значителни количини се увезува и пченица за мелничката индустрија, смрзнато месо за да може да работи месопреработувачката индустрија, како и сончоглед кој веќе многу ретко се среќава на нашите ниви. Покрај тоа се увезуваат и риби, чај, како и зачини, јајца и добиточна храна.⁶⁷

Извозот на земјоделските производи особено конкурентните производи како тутунот, овошјето и зеленчукот, виното, јагнешкото месо учествува со 14,1-18,6 % во вкупниот извоз на државата, додека увозот се движи од 11,5 до 13,8 %.

Со пристапувањето на Република Хрватска, Европската Унија-28 е дефинитивно најзначајниот трговски партнер на Република Македонија со 50% учество на страната на вкупниот извоз и увоз со земјоделско-прехранбени и рибни производи. Потоа следат земјите потписнички на ЦЕФТА 2006 Договорот со учество во вкупниот извоз на земјоделско- прехранбени и рибни производи од 36,5% и учеството на вкупниот увоз од 24,7% (во 2013 година). Внатре во двата трговски блока над 80% од трговската размена се одвива со само пет земји.

Со околу две третини од вкупниот извоз, односно увоз на земјоделско-прехранбени и рибни производи отпаѓа на трговијата со примарни земјоделски производи, додека преработените земјоделски производи учествуваат со околу една четвртина. Бруто

⁶⁷ Успешно искористување на фондовите ИПАРД, Македонски центар за меѓународна соработка, Скопје 2007, стр.72;

додадената вредност во земјоделството ја создаваат 192.675 земјоделски стопанства регистрирани според последниот земјоделскиот попис спроведен во 2007 година. Од вкупниот број земјоделски стопанства 99% се индивидуални земјоделски стопанства а 1% (односно 297) се земјоделски претпријатија.

Во 2013 година бројот на земјоделските стопанства е намален на 170.885, но на страната на земјоделските претпријатија е забележано зголемување (304 земјоделски претпријатија во 2013). Околу една половина од земјоделските стопанства се специјализирани за производство на поделски култури или се со мешовито производство (растително и сточарско). Растителното производство доминира во вредноста на земјоделското производство со просечно учество од 74,5% во вкупната вредност. Остатокот од 25,0% отпаѓа на добиточно производство, додека многу мал дел (0,5%) опфаќаат услугите во земјоделството. Сличен сразмер помеѓу вредноста на растителното производство и сточарството е евидентиран и во земјите од регионот, за разлика од европските земји каде односот помеѓу растителното и сточарското производство е воедначен.

Вкупната вредност на земјоделското производство во период 2010-2012 бележи пораст и покрај благиот пад на добиточното производство од 2% во 2011 година. Поединечно по земјоделски под-сектори, градинарското производство, кое опфаќа 38,35% има најголемо учество во вкупната вредност на земјоделското производство. Вредноста на производството на житните култури се движи во просек од околу 9% учество во вкупната вредност на земјоделското производство. Во период 2008-2012 евидентиран е пад на вкупното производство на пченица и пченка, како и нивните приноси по ха. Производството на житни култури во количина задоволува околу 45% од домашните потреби.

Наспроти негативните трендови во производството на житни култури, градинарското производство има забележителен потенцијал за раст, што се гледа и во зголемувањето на уделот на зеленчукот во вкупната површина под растителни култури, од 11% во 2008 година, до 20% во 2012 година.. Тутунот опфаќа над 80% од вкупната површина под индустриски култури. Во периодот од 2008 до 2011 година има

континуирано зголемување на производството и приносите на тутун (1.001 кг/ха во 2008 година, 1.392 кг/ха во 2011 година).

Останатите индустриски култури како што се сончоглед, маслодајна репа и шеќерна репа полека исчезнуваат од производната структура на индустриски култури и покрај потенцијалот на маслодајните семиња и репа за производство на био-горива. Растот на фармацевтската индустрија како и кондиторската индустрија ја наметнува потребата за развој на производството на афионот. Во однос на извозната вредност, по тутунот, виното е втор по важност од земјоделските извозно ориентирани производи. Сепак, лозовите насади во земјата се со неповолна старосна структура, најмногу поради фрагментацијата на парцелите, а на подолг период и поради ниските инвестиции. Повеќе од 60% од лозовите насади се постари од 15 години и треба да се обноват со цел да се одржат квантитативните и квалитативните производни потенцијали.

Фуражните култури опфаќаат мал дел од вкупната обработлива површина во земјата. Најголем удел од фуражните култури се под луцерка, која е од особено значење за сточарското производство, додека другите фуражни култури учествуваат со значително помал удел (Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, 2011). Недостатокот на храна (оттука и нејзината висока цена) е еден од главните ограничувачки фактори за развојот на сточарството и негативно влијание на структурата на трошоци во производството на месо и млеко. Во однос на одгледувањето на добиток, сточниот фонд во земјата изесува 365.868 добиточни единици, просечно со 2,14 добиточни единици по земјоделско стопанство (Државен завод за статистика на Република Македонија, 2013). Бројот на добитокот има релативно стабилен тренд, со мало намалување на бројот на млечни крави во периодот 2008-2009 година .

Интензивното и полуинтензивното сточарско производство се помалку застапени поради недостатокот од сопствено производство на добиточна храна и потребата за инвестиции, додека екстензивното производство е соочено со предизвикот на недостаток на работна сила особено во подрачјата со ограничени можности на производство каде постојат услови за овој тип. Над 95% од производството на млеко се произведува од страна на индивидуални земјоделски стопанства.

Но, и покрај поволните географско-климатски услови, одгледувањето на овци покажува тренд на опаѓање, со скромен раст, забележан во 2010 година. Трендот на намалување е најмногу поради екстензивно-номадскиот начин на одгледување на овци и миграцијата на населението во урбаните средини. Околу 95% од овците се чуваат кај индивидуалните земјоделски домаќинства и одгледувањето на овци во најголем дел се одвива во индивидуални и мали семејни фарми со големина на стадо од 20 до 200 овци (МЗШВ, 2012). Покрај најзастапените земјоделски култури значителен потенцијал за развој и понатамошно искористување имаат органското производство, како и култивирањето на лековитите, ароматични и зачински растенија. Последните во досегашната пракса воглавно се собираат од дивата флора и се предаваат на откупните центри на фармацевтските куќи, додека затапеноста на оние кои се култивираат е само 15%.⁶⁸

Анализите на целокупното земјоделско производство во поглед на увозот, извозот и задоволувањето на домашните потреби покажуваат дека градинарските производи особени домати и пиперки, но исто така и млад кромид и лук, производството на јаболка, трпезно грозје и грозјето за преработка во вино, како и јагнешкото месо, претставуваат значајно извозно ориентирани производи, а производството на тутун е целосно ориентирано за извоз и задоволување на домашната индустрија за цигари.⁶⁹

Од друга страна сите позначајни земјоделски производи како производството на пченица и пченка (и другите жита) заедно со производството на говедско, свинско и живинско месо и кравјото млеко се дефицитарни прехранбени производи за исхраната на населението во Македонија, при што некои од овие производи (жита и живинско месо) се увезуваат и до 30% и 70% од вкупните потреби иако се на линија на компаративните предности во нивното производство, а слична е состојбата и со недоволното производство на суровина за шеќерната и маслодајната индустрија со задоволување на само 20% од потребите.

⁶⁸ Државен завод за статистика, типологија и структура во на земјодејските стопанства 2013, -дефинитивни податоци, Скопје, Април, <http://www.stat.gov.mk/2017> година;

⁶⁹ ⁶⁹ Државен завод за статистика, мак стат база, надворешно трвоска размена, стокова размена по земји 2013, -дефинитивни податоци, Скопје, Април, <http://www.stat.gov.mk/2017> година;

Што се однесува пак на вработеноста во земјоделството како еден битен фактор за македонската економија и стопанството на Република Македонија, учеството на земјоделството односно вработеноста во него во процентуалната застапеност во однос на другите работни места е на високо ниво. Со мали измени низ годините, како на пример во 2001 година каде учеството на вработени во земјоделството е скоро 25% од вкупната вработеност, или во 2004 каде изнесува 16%, во текот на последните десетина години просекот на учество на вработените земјоделци во вкупните е 20%.

Она што е карактеристично за вработеноста во земјоделството (заедно со шумарството и водостопанството) е дека следниве неколку години вработеноста во земјоделството е слична како и пред десетина години. Од податоците од Државниот завод за статистика може да се забележи дека најголема вработеност во земјоделството имало во 2001 година но веќе следната година процентот започнува да опаѓа. Во 2005 година полека се враќа интересот поради поттикнувањето со субвенциите. За жал регистрирано вработување во земјоделството се уште не е атрактивно за женската популација. Во 2009 нагло се зголемува заинтересираноста на жените за вработување во земјоделството најмногу поради мерките за самовработување кои ги вовеле Владата на Република Македонија.

Карактеристично е што иако вработувањето во земјоделството од 2009 та година па наваму расте, сепак и порокрај државните мерки за развој на дејноста, вработеноста во последните три години е скоро на исто ниво. Тоа покажува дека иако државата троши големи средства во земјоделството, ефектите во однос на вработеноста се минимални.

Значаен фактор претставуваат и субвенциите во земјоделството. Субвенциите се една од мерките преку кои Владата сака да го поттикне земјоделското производство, но и да ги охрабри оние кои имаат услови за тоа да започнат со земјоделско производство. Оваа мерка е предвидена за да граѓаните повторно ги разработат земјоделските површини кои се напуштени. Во последните неколку години Владата на република Македонија се фокусира на поттикнување на растот на земјоделството и подобрување на условите за работа на земјоделците. За таа цел секоја година издвојува големи парични средства и тоа:

- 2003 година – 7.014.682 евра
- 2004 година - 7 7.237.127 евра
- 2005 година - 7.705.727 евра
- 2006 година - 17.303.474 евра
- 2007 година - 21.638.827 евра
- 2008 година - 45.000.000 евра
- 2009 година – 70.000.000 евра
- 2010 година – 100.000.00 евра
- 2011 година – 115.000.000 евра
- 2012 година – 130.000.000 евра⁷¹

Со цел да се олесни процесот на евидентирање и аплицирање за субвенции воведена е нова мерка според која земјоделците кои сакаат да аплицираат за субвенции мораат до крајот на Април во годината во која аплицираат да ги обележат своите земјоделски површини. Исто така, во реформите е опфатено и задолжително користење на трансакциска сметка при купопродажба на земјоделски род. Според тоа, откупувачите на родот мораат во рок од еден месец да го исплатат на производителите или во договор ќе можат да исплатат за 5 месеци на рати. Ова е добра мерка со која државата ќе може да застане на патот на големите суми што беа во оптек без финансиска контрола.

Она што е голем недостаток кај субвенционирањето во земјоделството во нашата земја, е тоа што голем дел од субвенциите се користат како социјална мерка, иако би требало да придонесат за зголемување на конкурентноста, за создавање на крупни носители на производствениот процес кои потоа ќе придонесат за зголемување на извозот. Посебно незадоволство кај земјоделците се јавува заради неизвесноста од добивањето на овие средства.

⁷¹ <http://www.mzsv.gov.mk/> 2014, година;

Посебно на што треба да се обрне внимание е како субвенциите да предизвикаат трајни позитивни последици, а не привремени и привидни ефекти. Многу поефикасно би било доколку наместо да се доделуваат средства за продадено количество одреден производ, на пример млеко, пченица или грозје, да се стимулира изградба на преработувачки капацитети од конзервната индустрија, а аграрната политика да се насочи кон производство на производи со додадена вредност, а не кон сировини и интермедијари. Исто така од особено значење е да се воспостави мониторинг систем за контрола на ефектите од трошењето на парите.

Доколку се продолжи со големи издатоци во земјоделството во форма на субвенции, се наметнува тезата дека во услови на зголемено субвенционирање како глобален тренд на пораст на цените се предизвикува ослободување на маса на пари за потрошувачка, наместо да се зголеми потрошувачката за инвестиции во инфраструктурата која не би предизвикала инфлатронски движења. Доколку е така, се наметнува и прашањето за ограничување на нивна употреба или пак да се реструктурира планот за субвенционирање. Оваа теза сепак треба да биде испитана детално. Осигурувањето е од големо значење и за земјоделските производители и за земјоделството воопшто.

Тоа придонесува за добивање на точни пресметки на производната цена кај осигурувањето на производството и конечната извозна цена кај меѓународната трговија. Целта на осигурувањето не е да се избегне или да се елиминира ризикот, туку истиот да се сподели со друштвото за осигурување., колку е поголем бoroјт на осигуреници кои се изложени на сличен ризик толку попрецизно друштвото за осигурување може да ги процени очекуваните штети и како резултат на тоа да се пресмета соодветна или поволна премија за осигурениците која претставува цена на осигурувањето.

Ризикот претставува веројатност или неизвесност од загуба. Веројатноста земјоделските култури да бидат оштетени или целосно уништени и како резултат на тоа да биде загубен приходот од продажбата на истите, претставува неизвесност од загуба.⁷²

Земјоделецот може да ги осигура посевите, плодовите и животните. Ризици кои се осигуруваат кај посевите и плодовите се град, пожар, гром. Дополнителни ризици за кои

⁷²Ф.Бавец, М.Бавец, Органско производство и употреба на заменски култури ,2005 година, стр212;

има помала заинтересираност од страна на земјоделците, како што објаснуваат осигурителните компании се пролетен мраз, поплава и невреме. Сушата се осигурува од страна на осигурителните компании. Осигурувањето животни може да покрива ризици од пловисување, несреќен случај, престој во карантин и слично.

Иако има зголемена загарантираност за земјоделско осигурување од 2008 година па наваму, кога државата почна да ги субвенционира премиите за осигурување и тоа со 60%, сепак земјоделците, а исто така и поголемиот дел од осигурителните компании сЕвропската Унијаште пружаат отпор за осигурувањето.⁷³

Според една од осигурителните компании во Македонија, премиите за житните култури се движат од 2% до 4%, за лозје е фиксно во цела Македонија и е 8.5%, за тутун исто така е фиксно 3.5%.

Најризичен регион во изминативе години е регионот на Берово и Пехчево, односно Малешевијата. После нив следуваат регионот на Куманово и Свети Николе. Овие региони се сметаат за ризични поради тоа што годишно по два или повеќе наврати паѓа град.

Државата ги субвенционира со 60% од премијата за осигурување земјоделските стопанства кои исполнуваат критериуми поставени од програмата и располагаат со следниве максимални капацитети.

- Лозови и овошни насади до 5 ha.
- Градинарски култури до 2 ha.
- Тутун до 1 ha.
- Житни култури до 10 ha.
- Пчелни семејства до 100 ha

На почетокот на воведувањето на програмата за субвенционирање на земјоделското осигурување, немаше поставено никакви ограничувања во однос на производствените капацитети. Неофицијални извори покажуваат на тоа дека со воведувањето на овие ограничувања, значаен дел од предвидениот буџет за оваа програма

⁷³ Инструмент за предпристапна помош на ЕУ (ИПА), програма за рурален развој, 2014-2020, Скопје, Декември 2014, <http://www.mzsv.gov.mk/>, 2017

останува нераспределен за неговата намена и со ребаланс на Буџетотот средствата се префрлаат во други сектори.⁷⁴

Како резиме врз основа на погоре извршената анализа заснована на дескриптивната и аналитичката метода може да се заклучи дека во Македонија се прават енормни напори за да се подигне земјоделството на едно повисоко ниво. Некои мерки се поуспешни а некои помалку успешни, впрочем така е и во секој сегмент во животот и економијата. Имено легализирањето на имотите за пример подразбира легализирање на имотите подеднакво на целата територија независно дали се работи за урбани или рурални средини и сето тоа да се интегрира во еден систе. Тоа ќе биде и од корист за финансиските институции кои соработуваат со земјоделците им даваат поддршка во финансиска смисла. Во овој труд врз основа на аналитичко согледување на погоре анализираниот и објаснет текст се смета дека нивото на комуникација помеѓу земјоделците и финансиските институции е на незавидно ниво, па така постои несомнена потреба од промовирање и зајакнување на комуникацијата. Во овој труд се смета дека комуникацијата би се подобрила со ангажирање на стручни лица, агрономи, кои ќе посредуваат помеѓу двете страни за да се изнајдат решенија за проблемите кои би одговарале и за двете страни.

Што се однесува пак до увозот на храна, несомнени се проблемите кои ги пресретнуваат земјоделците. Во овој труд врз основа на аналитичко-енкриптивна анализа се најде дека најголеми проблеми во овој поглед се нелојалната конкуренција, која очигледно е застапена на нашиот пазар по многу ниска речиси дампинска цена. Како решение на ова во овој труд се предлага изработка на стратегија која ќе биде во насока на заштита на домашното производство. Тоа би се постигнало преку зајакнување на контролата на границите, пред се во поглед на квалитетот и потеклото на увезениот производ, воведување на маркички за произведено декларирани, увезено брашно. Исто така во овој труд се смета дека неопходно е повторното реактивирање на Одлуката за врзан увоз на брашно со откуп на домашна пченица. Следствено на тоа треба да се промовира и поттикне производството на земјоделски производи со додадена вредност,

⁷⁴ Агенција за супевизија на осигурување, пазар на осигурување, годишен извештај <http://www.aso.mk/2016> година;

наменети за извоз, кои ќе придонесат за зголемен нето – прилив на девизи, а тоа би довело до намалување на надворешно-трговскиот дефицит на Македонија.

Во поглед на производителите пак, несомнена е потребата од зголемување на нивната конкурентност на странските пазари. Тоа според овој труд би било возможно единствено преку инвестирање во нова современа опрема и технологија која производството ќе го направи побрзо, поефикасно и поефтино, притоа зголемувајќи го квалитетот на производите при конкуренти и прифатливи цени.

Во овој труд се смета дека државата е неопходно да се инволвира, преку стимулирање на овој процес кој би се одвивал постепено преку заменување на старата опрема која троши многу по единица производ по нова современа и подобра опрема. Ова државата би го постигнала преку даночни и царински олеснувања за увоз на машини, играње на улога на медијатор помеѓу земјоделците и финасиските институции за да вторите има стават достапни на првите средства по прифатливи каматни стапки за да овие можат да купат високо современа опрема, субвенци во поглед на директни или индиректни(ваучерски) инвестиции, односно директно да учествува со процент во купувањето или пак индиректно да не наплаќа за регистрација на таквите возила, да обезбеди ваучери за бесплатен сервис и слично.

Според анализата на текстот и консултираната литература, се најде дека неопходно е да се изработат стратегии за подобрување на квалитетот на земјоделските производи, во чија изработкла би биле вклучени високо-квалитетни стручни кадри, од кои ќе се искористи нивното долгогодишно прагматично искуство.

Во поглед на зголемувањето на квалитетот на земјоделските производи во овој труд се предлагаат следните мерки, како окрупнување на земјоделските обработливи површини, користење на сертифициран семенски материјал кој ќе обезбеди поголеми приноси, но и вложување во создавање на сорти кои се адаптивни односно компатибилни на нашето поднебје и од кои ќе може да се продуцира максимален аутпут во констелација на нашите климатски услови, а ова има двоен позитивен ефект бидејќи зголемувањето на квалитетот на земјоделските производи оди рака под рака со подобрувањето на конкурентноста па така потребно е да се посвети сериозно внимание на ова прашање.

Во ова поглавје беа обработени и субвенциите како една од мерките на Владата со која се стимулира земјоделското производство. Во поглед на ова, во овој труд се најде дека потребно е да се обрне исклучително внимание на тоа како да се зголеми ефектот на субвенциите односно како тие да предизвикуваат трајни последици и ефекти, а не привремени и минливи ефекти. Исто така од особено значење е да се воспостави систем на мониторинг за контрола на ефектите од трошењето на парите од субвенциите и тие да одат во рацете на вистинските земјоделци. Тука според наоѓањата на овој труд, на субвенционирањето треба да се гледа со огромна внимателност бидејќи пуштањето на големи количества на пари во оптек во економијата повлекува инфлација, која доколку не се контролира може да произведе крајно непосакувани последици. Од друга страна пак преголемото мешање на државата во пазарот може да предизвика повлекување на несакани ефекти од планската економија па така потребно е да се изработи стратегија, во чија изработка би биле вклучени економски, осигурителни, агрономски стручњаци а сето тоа да биде следено под будното око на Министерството за земјоделие а во консултација со земјоделците, бидејќи само така субвенциите ќе завршат во правите раце, во прав обем и ќе имаат долгорочни позитивни ефекти врз земјоделството без со себе да повлечат контра-ефекти врз економијата.

Следен аспект кој беше обработуваан во оваа глава е осигурувањето на земјоделството. Според анализите во овој труд, најдено е ниско ниво на заинтересираност на земјоделците за осигурување. Во овој труд се брани ставот дека тоа се должи на мерката на обештетување во случај на штета. Имено доколку државата ги укине обештетувањата, ќе има поголема заинтересираност кај земјоделците да ги искористат субвенциите за осигурителна премија, бидејќи така и ќе се заостри и интензивира конкурентската борба помеѓу осигурителните компании. Ова ќе има двоен позитивен ефект од една страна државата ќе заштеди големи средства, а од друга страна земјоделците ќе бидат осигурани од приватни осигурителни компании, таквиот чисто капиталистички проток на средства би имал позитивни економски ефекти, далеку подобри од сегашните социјалистичко-планско-економски мерки.⁷⁵

⁷⁵ <http://www.stat.gov.mk/> 2016 г.

6.2 Структура на земјоделско прехранбениот сектор во Република Македонија

Земјоделството е еден од најважните сектори за македонската економија со значаен придонес во економијата и социјалната стабилност на земјата. Значењето на земјоделството за македонската економија се потврдува и со фактот дека во земјоделскиот сектор се вработува 19 проценти од вкупното активно население.

Што се однесува на вработеноста во земјоделството како еден битен фактор за македонската економија и стопанството на Република Македонија, учеството на земјоделството односно вработеноста во него во процентуалната застапеност во однос на другите работни места е на високо ниво. Со мали измени низ годините, како на пример во 2001 година каде учеството на вработени во земјоделството е скоро 25% од вкупната вработеност, или во 2004 каде изнесува 16%, во текот на последните десетина години просекот на учество на вработените земјоделци во вкупните е 20%.

Она што е карактеристично за вработеноста во земјоделско прехранбениот сектор (заедно со шумарството и водостопанството) е дека оследниве неколку години вработеноста во земјоделството е слична како и пред десетина години. Од податоците од Државниот завод за статистика може да се забележи дека најголема вработеност во земјоделството имало во 2001 година. Но веќе следната година процентот започнува да опаѓа. Во 2005 година полека се враќа интересот поради поттикнувањето со субвенциите. За жал регистрирано вработување во земјоделството се уште не е атрактивно за женската популација. Во 2009 нагло се зголемнува заинтересираноста на жените за вработување во земјоделството најмногу поради мерките за самовработување кои ги вовеле Владата на Република Македонија.⁷⁷

Земајќи ја во предвид високата стапка на невработеноста во земјоделството се гледа како на социјален ублажувач што овозможува намалување на сиромаштијата особено во руралните средини.

⁷⁷ Државен завод за статистика, типологија и структура во на земјоделските стопанства 2013, -дефинитивни податоци, Скопје, Април, 2015, [http://www.stat.gov.mk/2017г одина](http://www.stat.gov.mk/2017г%20одина);

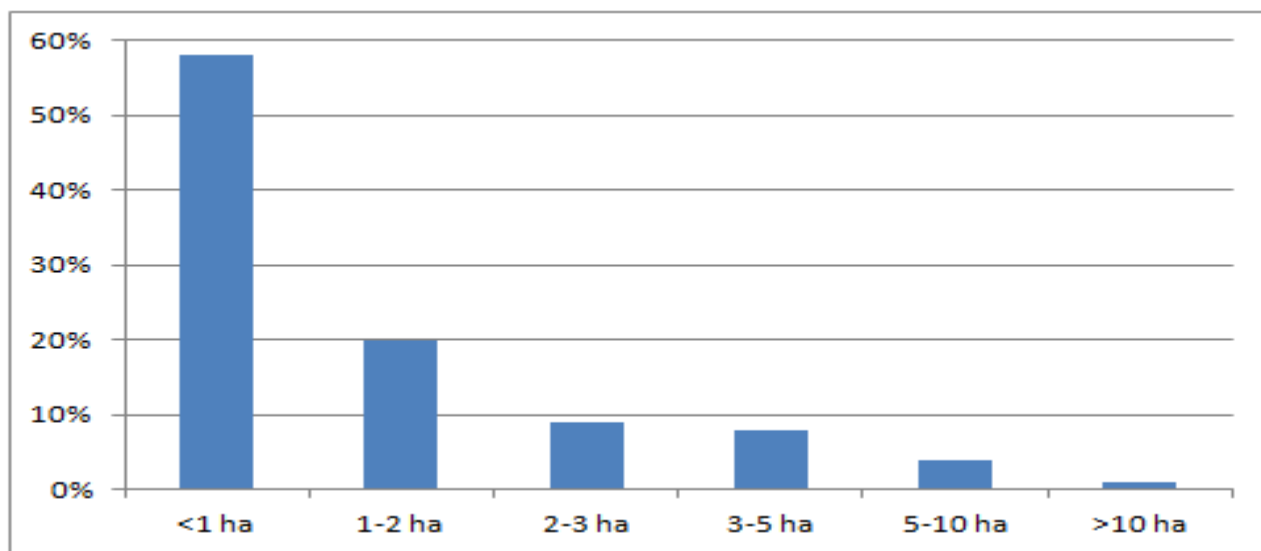
Бруто додадената вредност во земјоделско прехранбениот сектор во 2012 година се проценува на 240 милиони евра, што придонесува со 3,2% во БДП. Вработеноста во 2012 година во секторот земјоделство изнесувала 17.476 лица, што претставува 2,6% од вкупниот број на вработени во земјата. Според последните официјални статистички податоци за БДП (производен метод), во 2011, прехранбената индустрија придонела со 15,1% во вкупното производство на аутпут. Иако во 2011 година учеството на преработувачката прехранбена индустрија во вкупниот БДП го достигнала својот врв од 4%, вредноста на аутпутот на индустријата за преработка на храна малку се намалил, за 0,6 процентни поени во однос на 2010 година. Во периодот 2008-2010 година растот на аутпутот на прехранбената индустрија може да се припише како мал и константен и како резултат на намалување на производните активности на други гранки за обработка, како резултат на економската криза. Аутпутот за развој на прехранбената индустрија во овој период на раст беше постигната без зголемување на бројот на вработени што укажува на зголемување на продуктивноста на трудот. Еден значаен дел од растот на прехранбената индустрија, исто така може да се припише на брзиот раст на домашната побарувачка и извозот.⁷⁸

Преработените земјоделски производи изнесувале 30,9% од вкупниот увоз на земјоделско-прехранбени производи и 14,1% од вкупниот извоз на земјоделско-прехранбени производи. Согласно расположливите податоци од Државниот завод за статистика на Република Македонија, најважни извозни производи се јагнешко месо, вафли, бисквити и преработен зеленчук. Од вкупно 7.918,00 активни регистрирани компании за преработка во 2013 година, 445 се регистрирани како оператори или преработка на земјоделски производи и храна од растително и животинско потекло и пласирање на храна на пазарот. Најголем процент од вкупниот број на преработка на храна спаѓа во категоријата на мали и средни претпријатија

Македонското земјоделството главно се карактеризира со мали земјоделски стопанства, и тоа како пред така и по завршувањето на процесот на приватизација во деведесеттите години. Според анкетата за структура на земјоделските стопанства од 2013 година, вкупниот број на земјоделски стопанства изнасува 170,885 стопанства, кои

⁷⁸ Државен завод за статистика, типологија и структура во на земјоделските стопанства 2013, -дефинитивни податоци, Скопје, Април, [http://www.stat.gov.mk/2017г одина](http://www.stat.gov.mk/2017г%20одина);

обработуваат 315,863 ha земјоделско земјиште. Просечната големина на земјоделско земјиште изнесува 1.85 ha. Оваа големина е нешто повисока од просечната големина на земјоделските стопанства утврдена во земјоделскиот попис од 2007 година, од 1.73 ha.

Графикон бр. 4- Структура на земјоделски стопанства според површина користена за земјоделство, 2013, Македонија (Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија, мак стат база, економски сметки во земјоделството, 2013 година)

Сепак, повеќе од 58 проценти од вкупните земјоделски стопанства се уште користат по помалку од 1 ha. Малите и фрагментирани земјоделски стопанства остануваат да бидат еден од најголемите проблеми за македонското земјоделство, што резултира со неефикасно користење на земјоделското земјиште.

Во однос на структурата на ожнеано земјоделско земјиште, житните култури се наоѓаат на прво место со околу 60 проценти. Меѓу житариците водечка култура е пченицата (со близу 30 проценти од ожнеаното земјоделско земјиште), следна од јачменот (од одолу 15 проценти) и пченката (10 проценти). Сепак евидентен е падот на вкупното производство за периодот од 2005 година па наваму и тоа најмногу како резултат на намалените површини.

Според просечниот откуп на пченица во земјата (2007-2011 година), како и потребите на мелничката индустрија, околу 40-45 проценти од вкупната побарувачка за вкупната побарувачка за пченица на земјата се покриваат од домашното производство.⁷⁹

Просечните приноси на житариците се сеуште доста пониски од просечните приноси на земјите од Европската Унија, и тоа најмногу како резултат на употребата на несертифицирано семе и неадекватни агро технички практики.

Графикон бр. 5- Ожнеаноповршина по главни култури 2012, Република Македонија (Извор: Државен завод за статистикана Република Македонија, економски сметки во земјоделство, 2013 година)

Во Република Македонија традиционално се одгелдуваат градинарски култури. Во последните години производството на зеленчук забележува пораст, со околу 11 проценти од вкупно обработливото земјоделско земјиште. Најголем дел од градинарското производство е реализирано од семејните земјоделски стопанства, каде што доминира производството на пиперки, лубеници и зелка.

Компирите имаат помало учество во ожнеаната површина (околу 5 проценти) и главно главно се произведуваат во ридско-планинските региони.

Помеѓу индустриските култури доминира производството на ситнолистен ароматичен тутун. Тоа е значајна трудоинтензивна култура, која се одгледува во услови на

⁷⁹ Државен завод за статистика, типологија и структура во на земјодејските стопанства 2013, -дефинитивни податоци, Скопје, Април, <http://www.stat.gov.mk/2017> година;

несоодветни за друг тип на земјоделско производство. тутунот опфаќа околу 80 проценти од вкупната површина под индустриски култури. Најголем дел од производството на тутун се наоѓа во Пелагонискиот и Југоисточниот Регион, со високо економско и социјално значење за земјоделството и за економијата во целина. Како резултат на зголемената владина поддршка преку субвенционирање на производство на тутун, како и подобрената организација на синцирот на тутун, забележан е пораст како во производството така и на приносот на тутун.⁸⁰

⁸⁰ Државен завод за статистика, типологија и структура во на земјодејските стопанства 2013, -дефинитивни податоци, Скопје, Април, <http://www.stat.gov.mk/2017> година;

II ЕМПИРИСКО ИСТРАЖУВАЊЕ

7 Ниво на царинска заштита во земјоделско прехранбениот сектор

При секое научно елаборирање и воспоставување на контурите за практично опрационализирање на елементите на влијанието и ефектите на надворешно трговската либерализацијата врз заштитата на земјоделско прехранбениот во Република Македонија, треба да се земат во предвид анализата на податоци.

Целта на истражувањето е двострана: научна и апликативна и се состои во нотирање и утврдување на ставовите на граѓаните за влијанието и ефектите на механизацијата врз земјоделското производство, како и утврдување констатација која произлегува од анализа на официјалните податоци.

Анализата на податоци е истражувачка техника, која се стреми кон објективна, систематична и квантитативна дескрипција на јасната содржинската база на комуникацијата.

Анализата на податоци која претставува техника за изведување на заклучоци на објективно и систематично идентификување на специфичните карактеристики е користена со цел да се дојди до објективни податоци за вредноста на увозот на земјоделските производи и приходите по основ на царина.

Анализата на податоци настанува како резултат на практичните и теоретски потреби за одредени облици на комуникација да се добијат пообјективни и попотполни податоци. Ова тежнение да се добие што поточна слика за масовните облици на комуникација го објаснува развојот на квантитативните постапки во анализата на содржината, со помош на која се сака да се утврди фреквенцијата на поедини негови елементи и содржини.

Анализирани се податоци од Државниот завод за статистика на Република Македонија кои се однесуваат на вредноста на увозот на земјоделски производи од глава 01-24 од Закон за царинска тарифа на Република Македонија за период од 2014-2017

година. Исто така превземени се царинските стапки за земјодеките производи од глава 01 до 24 во последните четири години (2014-2017), од Законот за царинска тарифа на Република Македонија. Во прилог се систематизирани и сублимирани во табела податоци за вредноста на остварениот увоз, приходите од царина и царинската стапка за земјоделски производи од глави 01-24.

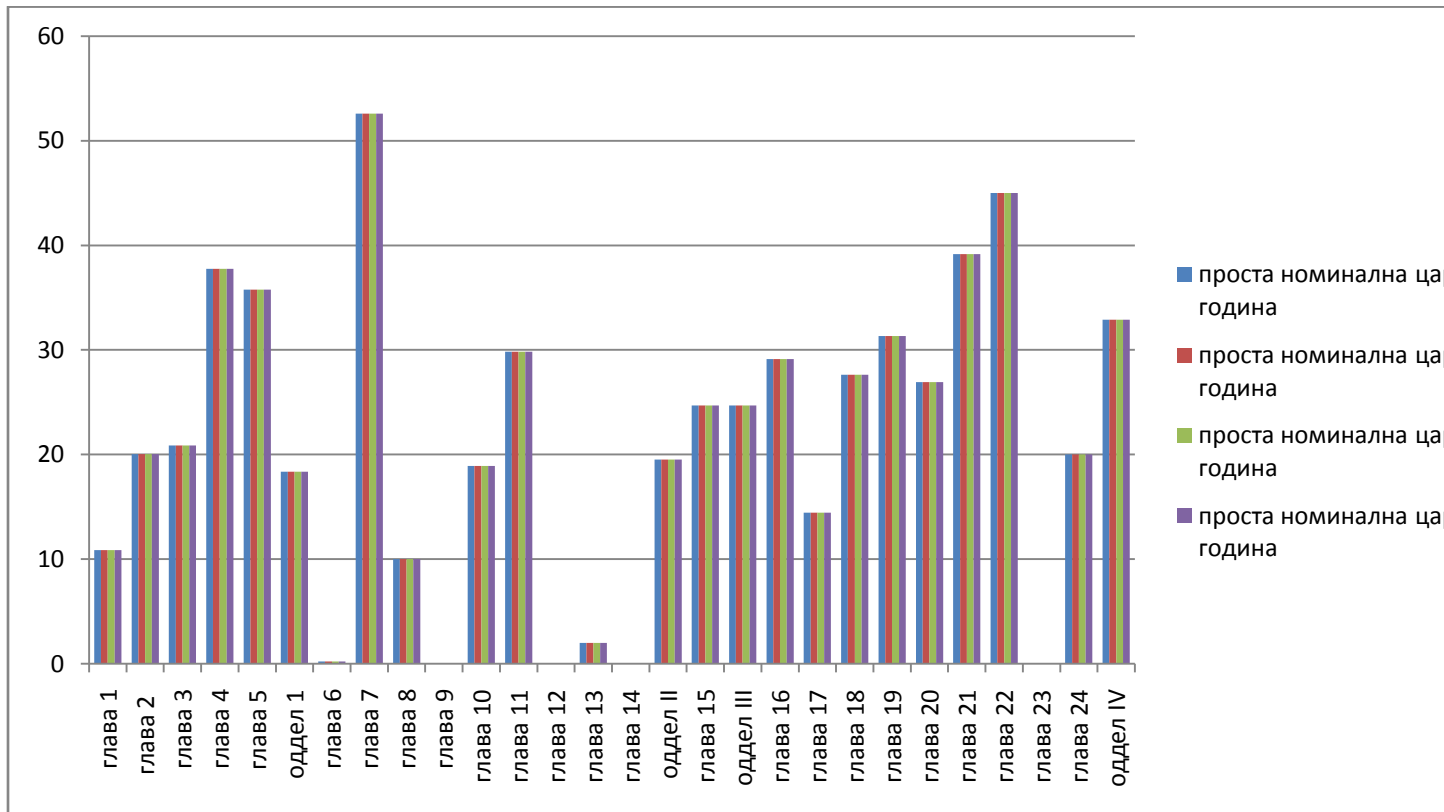
Анализиран е период од 2014 до 2017 година. Врз основа на тие податоци е пресметана номинална пондерирана царинска стапка, номинална проста царинска стапка и реална царинска стапка, по глави и оддели од за сите производи од 01-24, како и вкучно за сите нив во рамките на една година. Врз основа на тоа со правилна примена на формулата за пресметување се доби резултат систематизиран во табела бр.5 и врз основа на тоа подврдено е кој сектор е позаштитен и останати заклучоци кои произлегуваат од тоа.

Табела бр. 2 - Стапки на проста номинална царинска заштита, пондерирана номинална царинска заштита и реална царинска заштита.

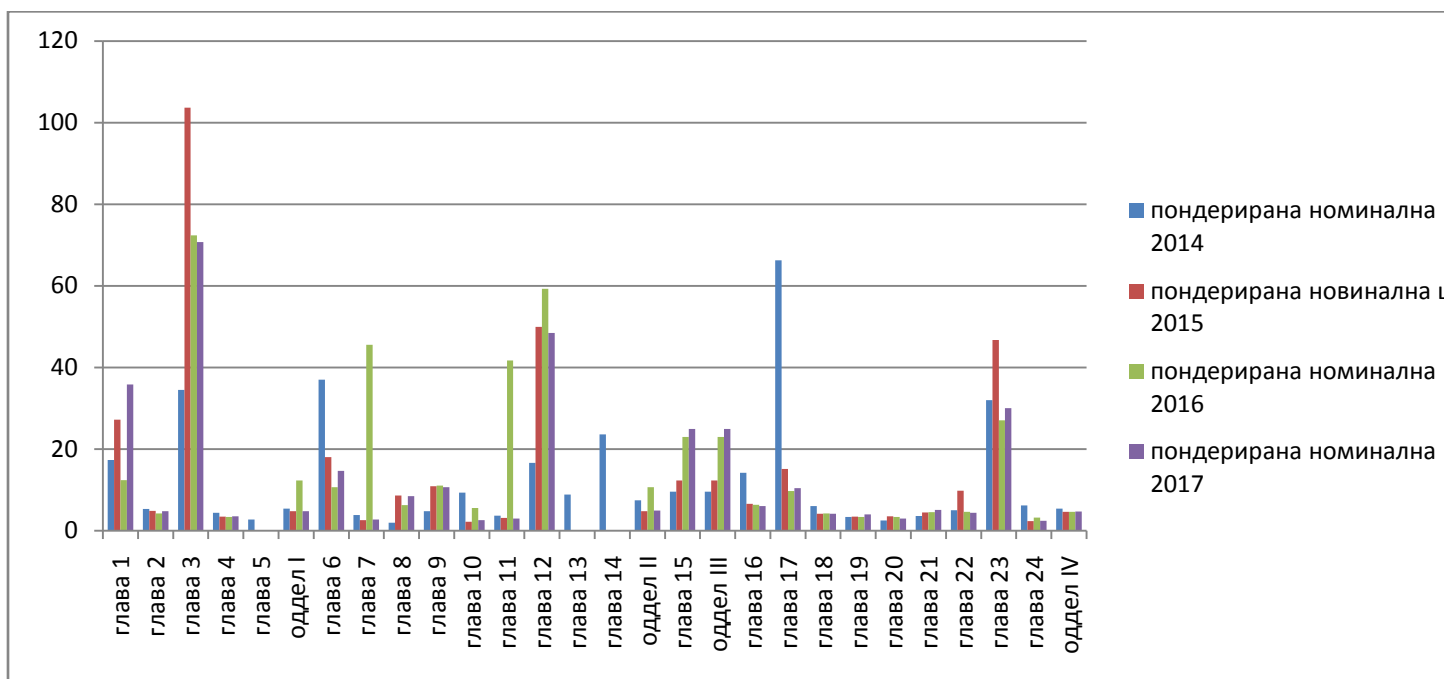
	2014			2015			2016			2017		
	Проста номинална ц.с.	Пондерирана номинална ц.с.	Реална ц.с.	Проста номинална ц.с.	Пондерирана номинална ц.с.	Реална ц.с.	Проста номинална ц.с.	Пондерирана номинална ц.с.	Реална ц.с.	Проста номинална ц.с.	Пондерирана номинална ц.с.	Реална ц.с.
Оддел 1	18.37	5.41	6.28	18.37	4.82	6.38	18.37	12.34	6.31	18.37	4.79	6.10
Глава 1	10.85	17.33	0.49	10.85	27.25	0.20	10.85	12.43	0.10	10.85	35.82	0.96
Глава 2	20.04	5.34	8.16	20.04	4.90	8.01	20.04	4.21	7.40	20.04	4.80	7.52
Глава 3	20.88	34.52	0.31	20.88	103,65	0.43	20.88	72.43	0.22	20.88	70.73	0.20
Глава 4	37.75	4.43	3.92	37.75	3,49	4.55	37.75	3.41	6.19	37.75	3.53	5.00
Глава 5	35.77	2.73	0.00	35.77	0,00	0.00	35.77	0.00	0.00	35.77	0.00	0.00
Оддел 2	19.53	7.49	3.18	19.53	4,76	3.04	19.53	10.64	3.20	19.53	4.93	3.36
Глава 6	0.22	37.01	1.31	0.22	18,01	1.43	0.22	10.64	1.31	0.22	14.69	1.16
Глава 7	52.60	3.87	13.40	52.60	2,59	12.33	52.60	45.56	12.60	52.60	2.74	10.99
Глава 8	10,00	1.94	4.35	10,00	8,60	3.95	10,00	6.31	3.90	10,00	8.46	4.30
Глава 9	0.00	4.76	4.12	0.00	10.89	4.38	0.00	11.09	4.19	0.00	10.64	3.99
Глава 10	18.92	9.3	0.43	18.92	2.20	0.15	18.92	5.85	0.17	18.92	2.58	0.16
Глава 11	29.83	3.70	0.14	29.83	3.10	0.13	29.83	41.70	0.17	29.83	2.98	0.21
Глава 12	0.00	16.63	1.48	0.00	49.99	1.67	0.00	59.33	1.76	0.00	48.46	1.70
Глава 13	2.00	8.90	0.00	2.00	0.00	0.00	2.00	0.00	0.00	2.00	0,00	0.00
Глава 14	0.00	23.63	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Оддел 3	24.70	9.60	0.53	24.70	12.34	0.28	24.70	22.99	0.34	24.70	24.94	0.49
Глава 15	24.70	9.60	0.53	24.70	12.34	0.28	24.70	22.99	0.34	24.70	24.94	0.49
Оддел 4	32.89	5.44	5.16	32.89	4.62	4.40	32.89	4.66	4.84	32.89	4.69	4.81
Глава 16	29.14	14.23	1.72	29.14	6.55	0.14	29.14	6.34	3.81	29.14	6.04	3.23
Глава 17	14.44	66.28	2.74	14.44	15.12	3.25	14.44	9.73	4.70	14.44	19.44	4.19
Глава 18	27.64	6.02	5.47	27.64	4.18	34.16	27.64	4.26	5.16	27.64	4.16	5.79
Глава 19	31.33	3.34	8.12	31.33	3.48	7.40	31.33	3.41	8.15	31.33	3.99	8.57
Глава 20	26.93	2.54	6.33	26.93	3.55	6.38	26.93	3.37	6.83	26.93	2.98	7.76
Глава 21	39.17	3.64	3.27	39.17	4.48	2.57	39.17	4.54	2.98	39.17	5.10	2.24
Глава 22	45.00	4.99	2.91	45.00	9.84	2.76	45.00	4.64	3.03	45.00	4.41	3.06
Глава	0.00	32.01	0.11	0.00	46.74	0.12	0.00	27.02	0.10	0.00	30.06	0.08

23												
Глава 24	20.00	6.17	18.77	20.00	2.39	16,78	20.00	3.20	12.74	20.00	2.45	10.97
Земјоделски производи	26.97	6.24	4.65	26.97	4.94	4.19	26.97	5.33	4.42	26.97	5.04	4.47

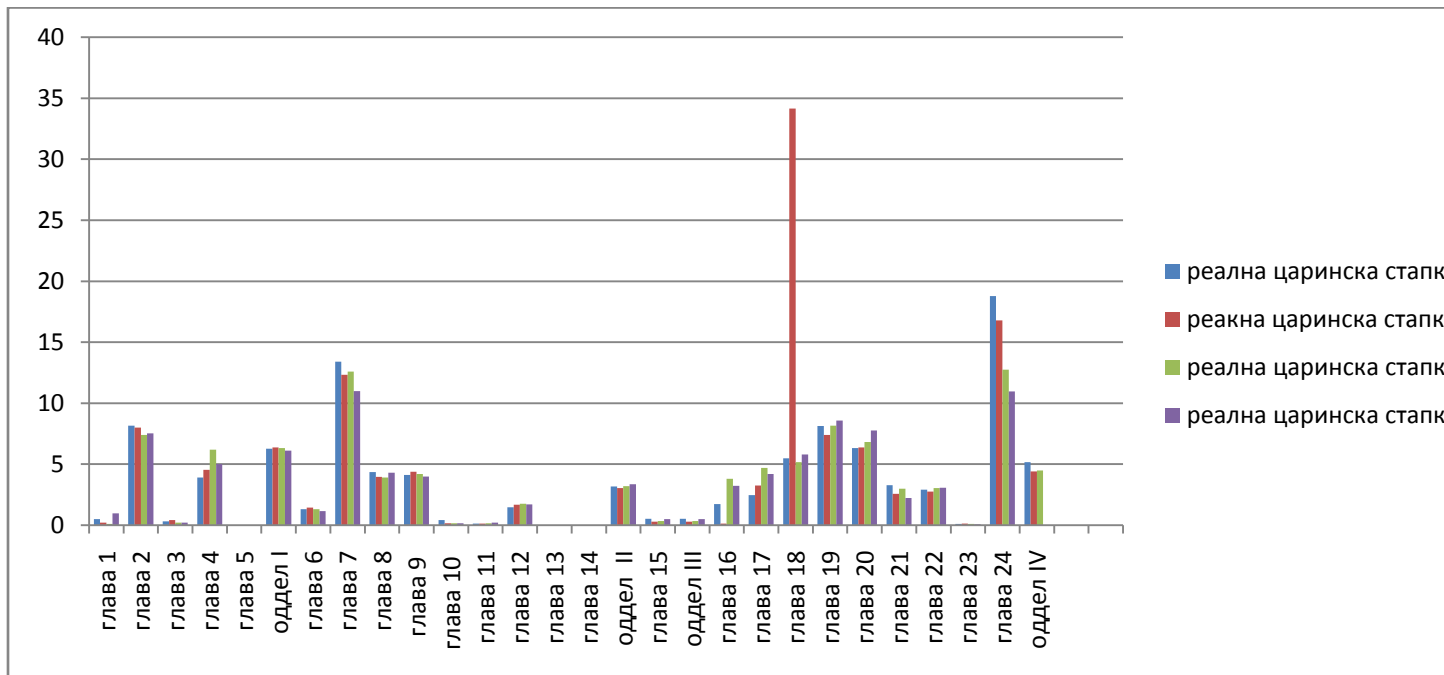
(Извор: Сопствени пресметки на стапки на проста, пондерирана номинална и реална царинска заштита, за период 2014-2017 година)

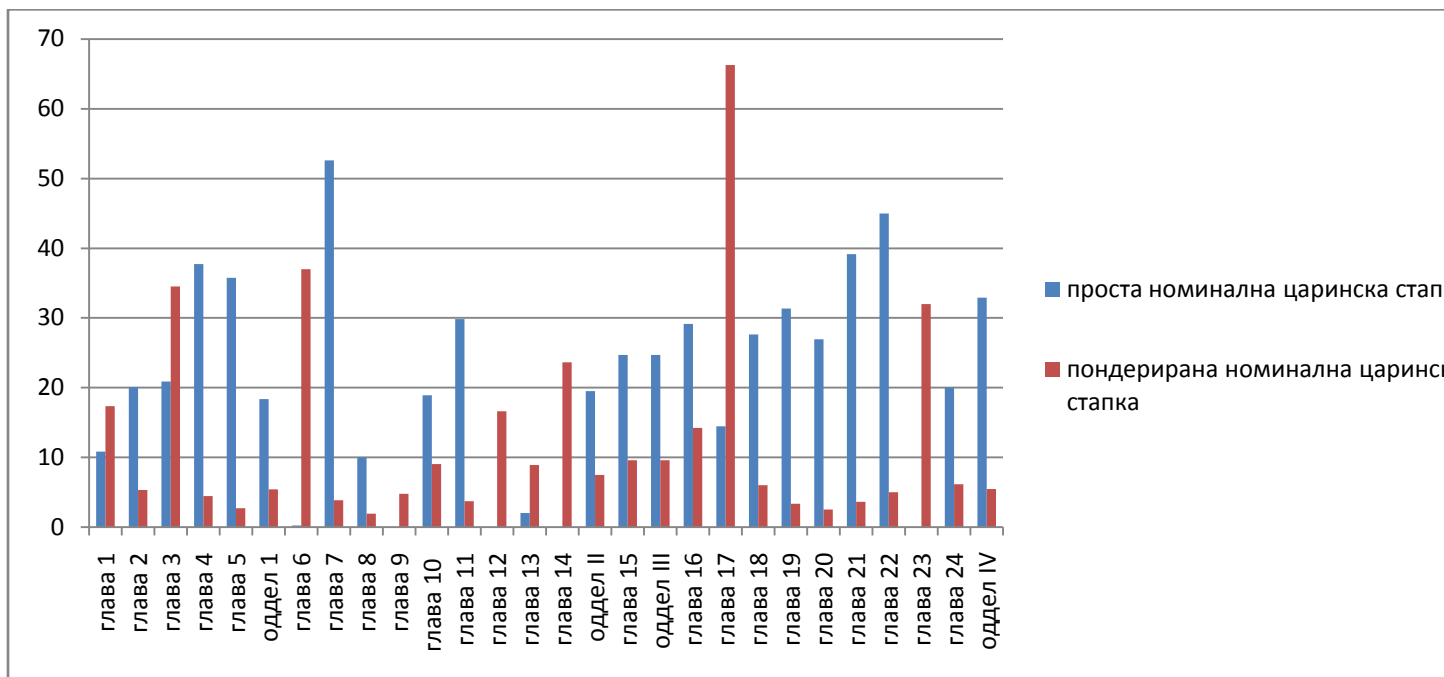
Графикон бр.6 (Сопствени пресметки на стапки на Проста номинална царинска заштита за период 2014-2017)

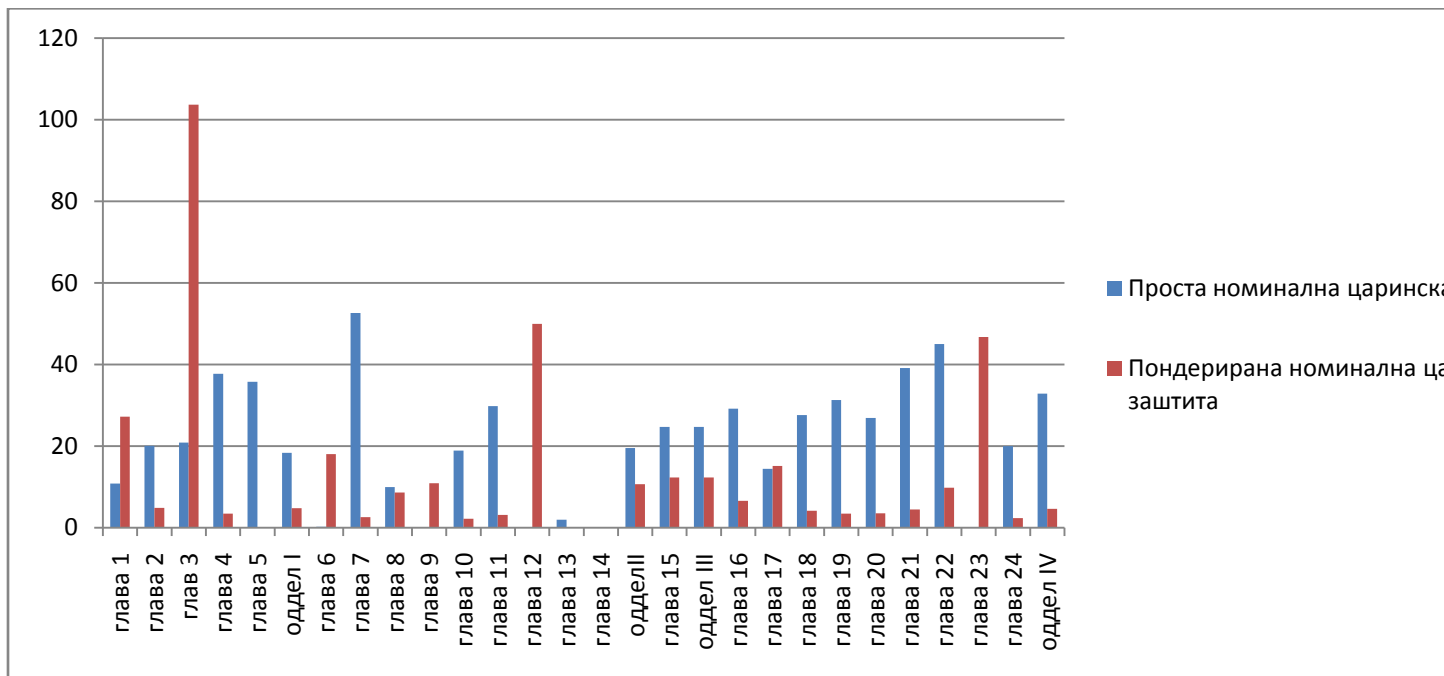
Графикон бр.7- (Сопствени пресметки на стапки Пондерирана номинална царинска заштита, за период 2014-2017 година)

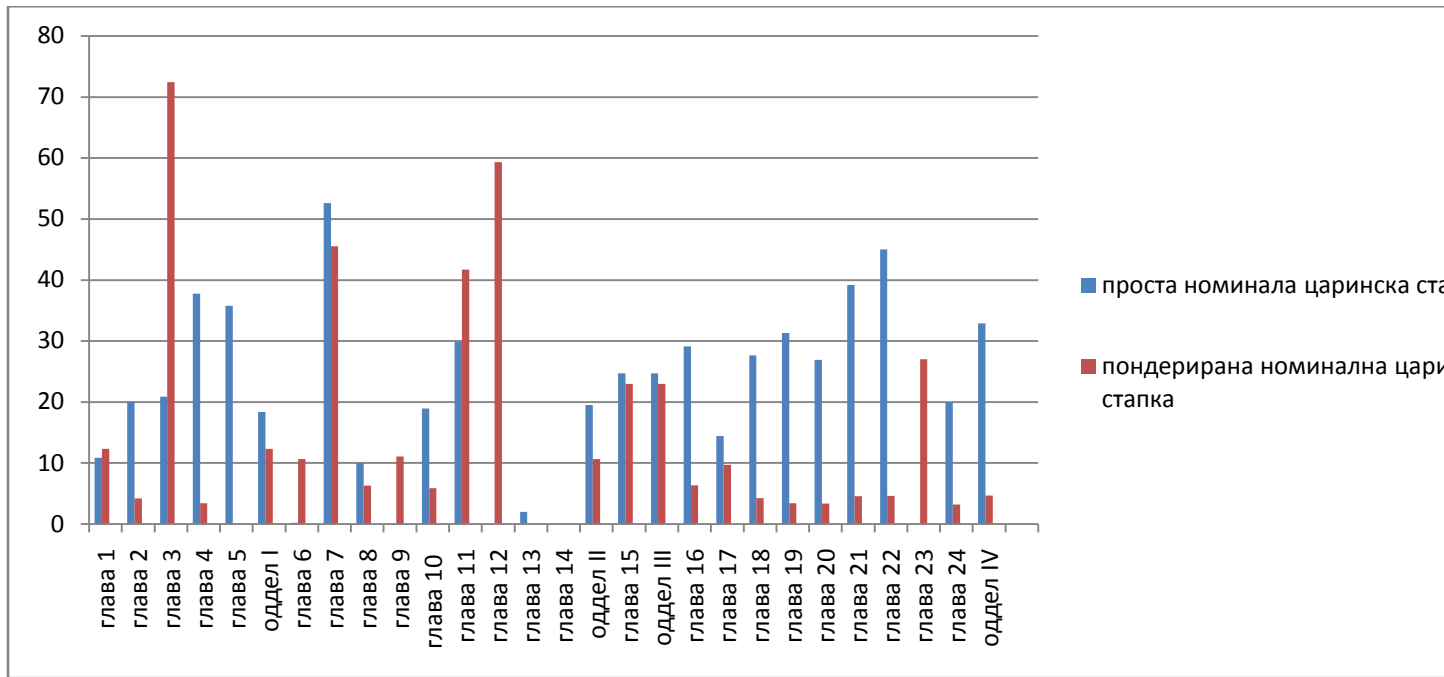
Графикон бр. 8-(Сопствени пресметки на стапки Реална царинска заштита, за период 2014-2017 година)

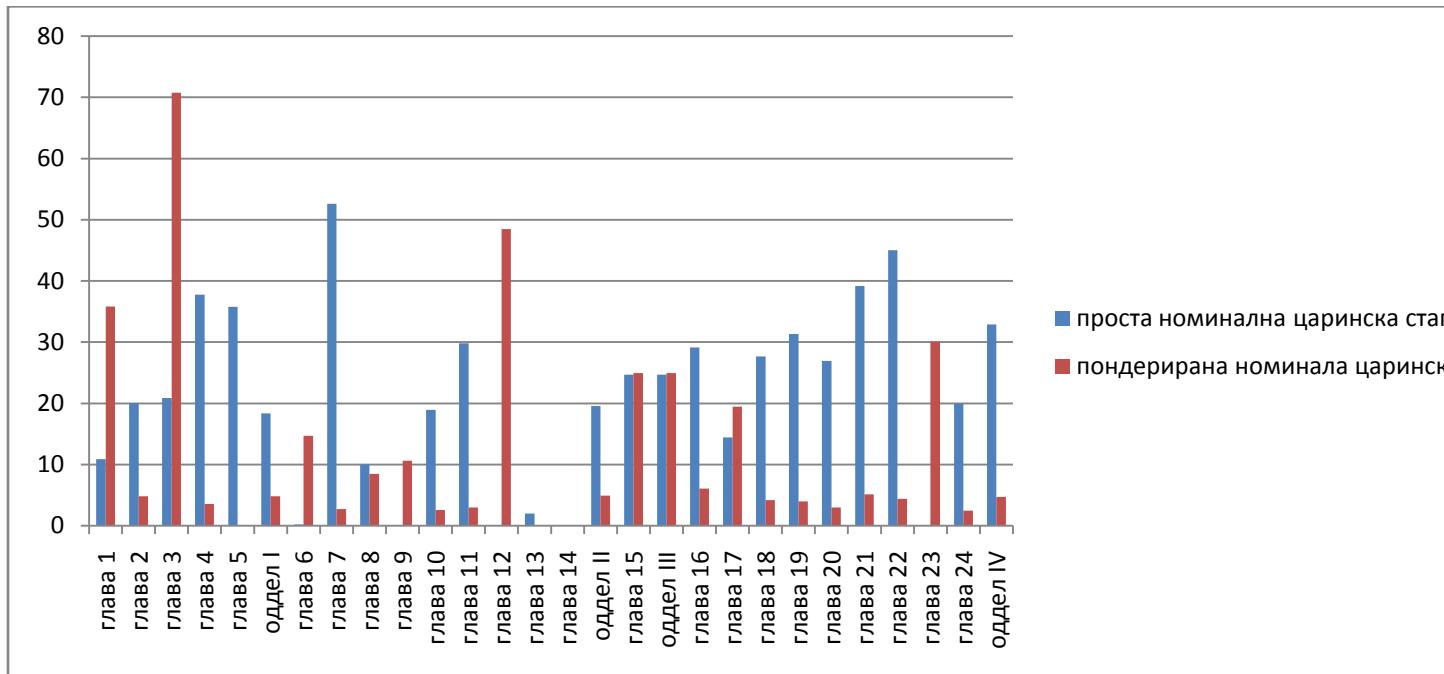
Графикон бр. 9- (Сопствени пресметки на стапки Проста номинална царинска заштита и Пондерирана номинална царинска заштита 2014 година)

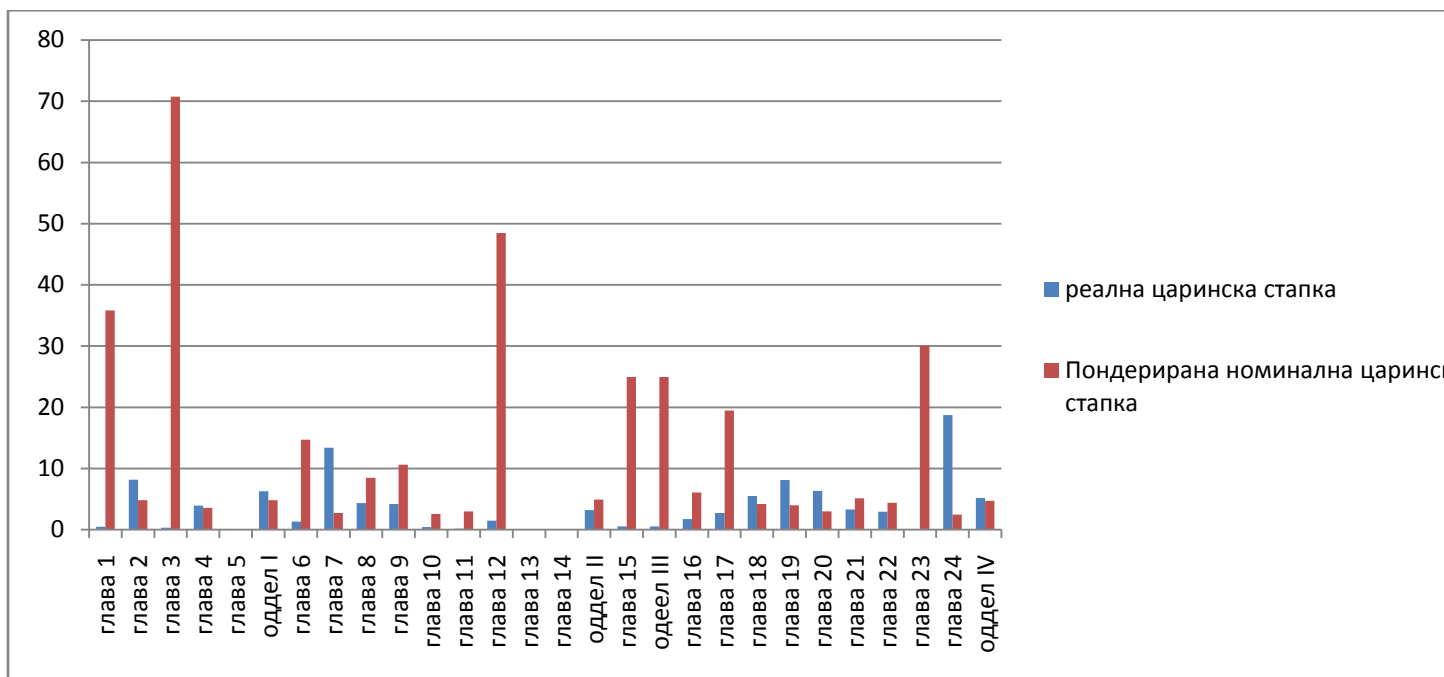
Графикон бр. 10- (Сопствени пресметки на стапки Проста номинална царинска заштита и Пондерирана номинална царинска заштита 2015 година)

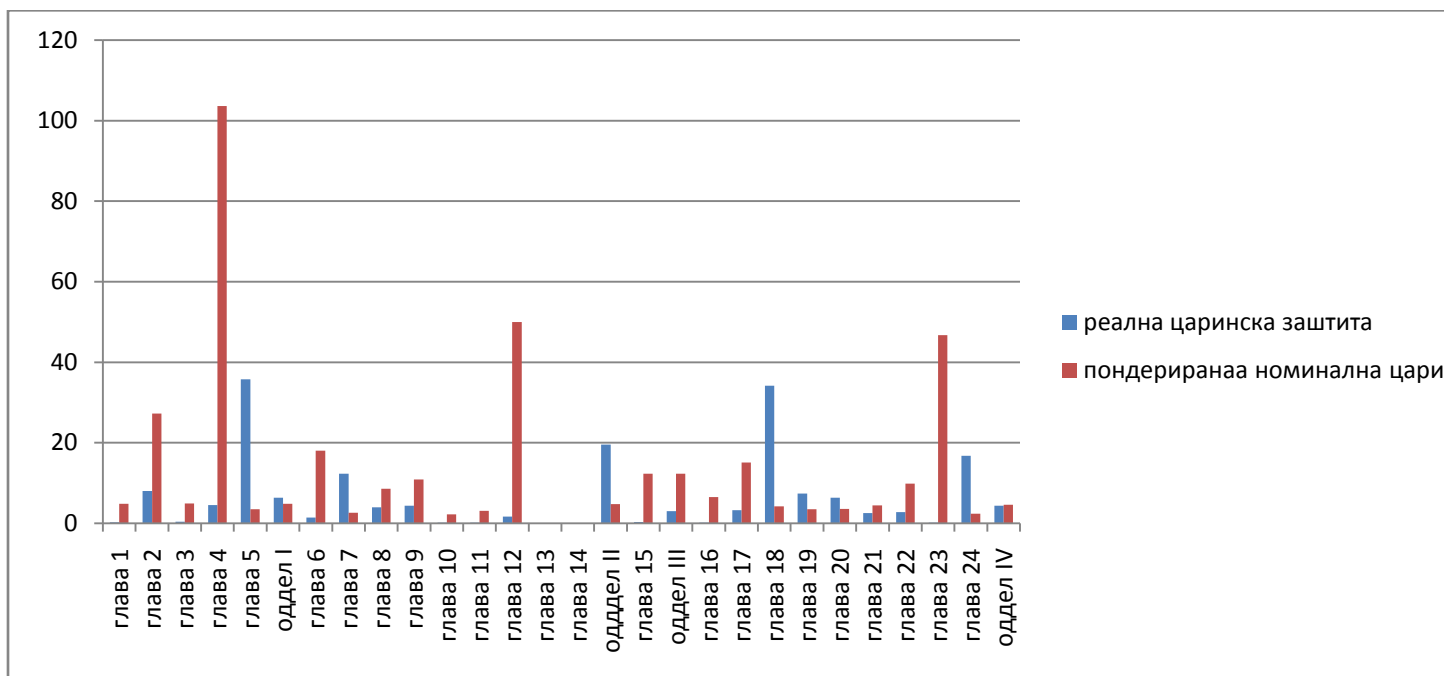
Графикон бр. 11 (Сопствени пресметки на стапки Проста номинална царинска заштита и Пондерирана номинална царинска заштита 2016 година)

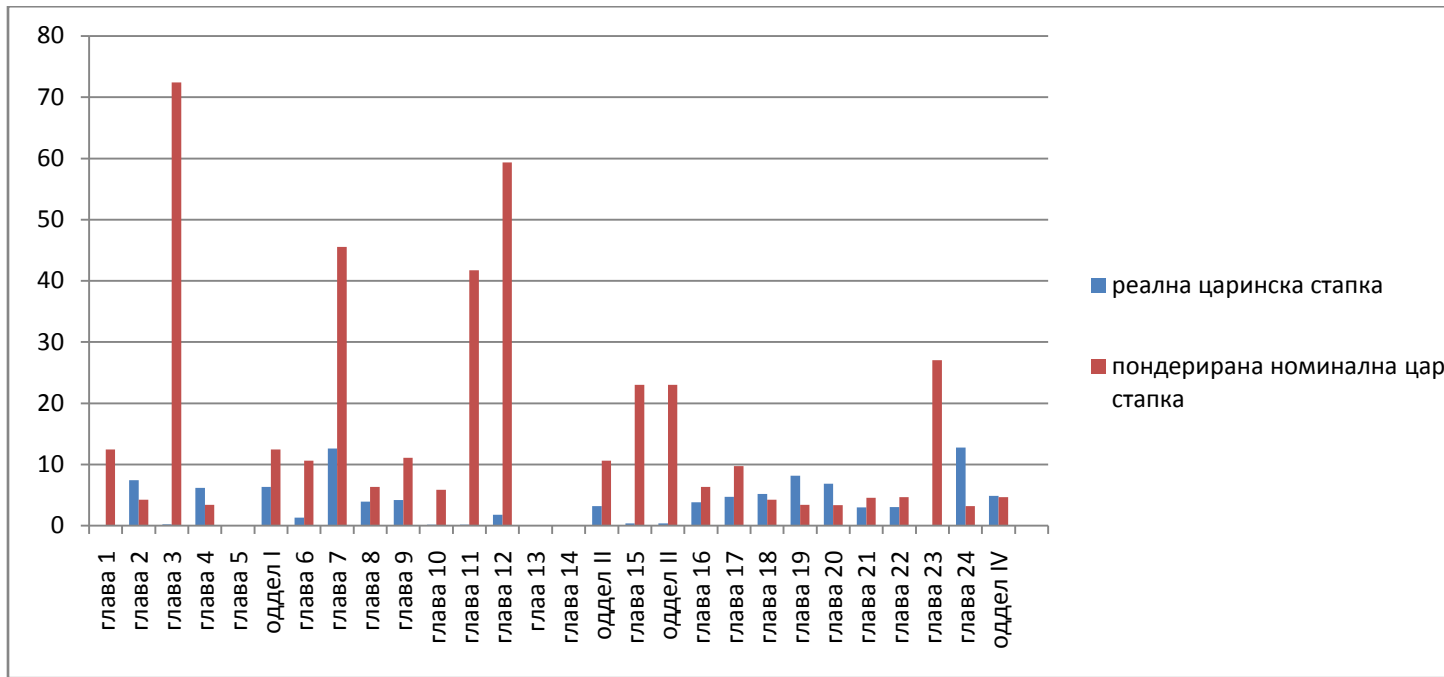
Графикон бр. 12- (Сопствени пресметки на стапки Проста номинална царинска заштита и Пондерирана номинална царинска заштита 2017 година)

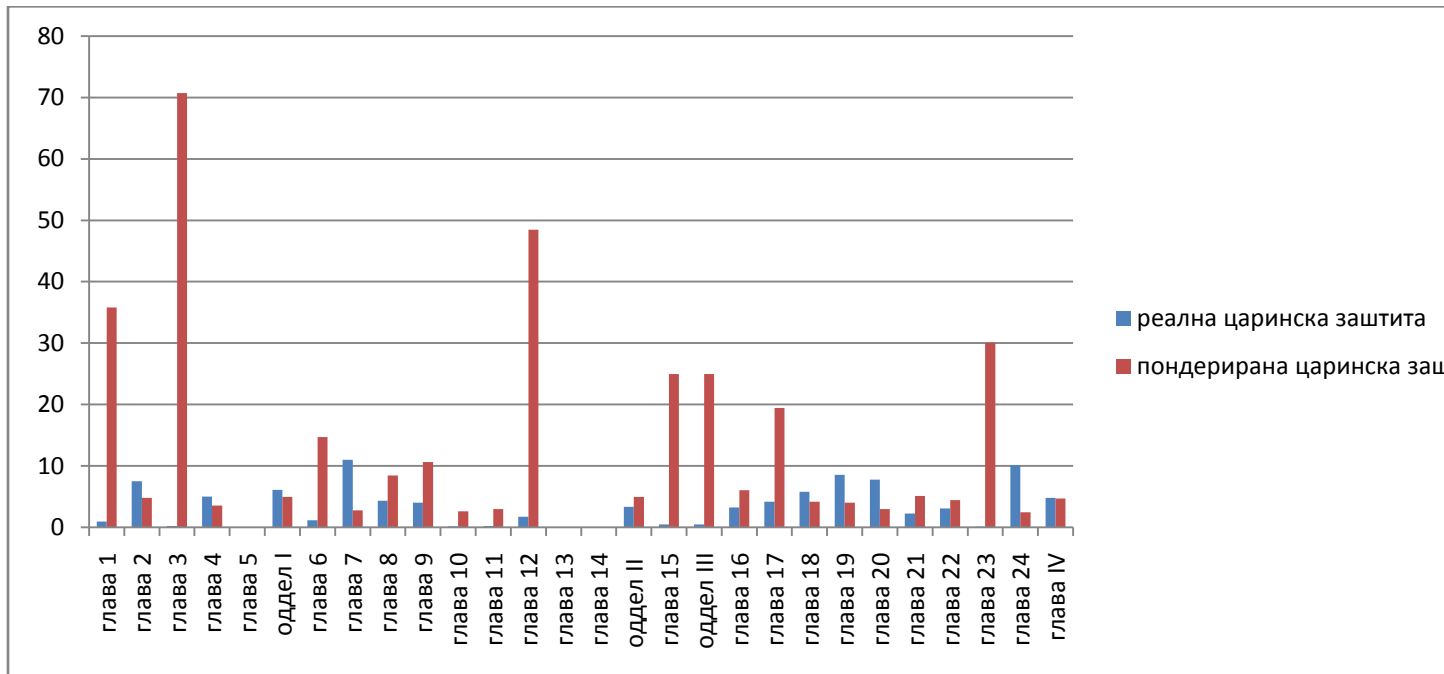
Графикон бр. 13- (Сопствени пресметки на стапки Пондерирана номинална царинска заштита и Реална царинска заштита 2014 година)

Графикон бр. 14- (Сопствени пресметки на стапки пондерирана номинална царинска заштита и реална царинска заштита 2015 година)

Графикон бр. 15- (Сопствени пресметки на стапки Пондерирана номинална царинска заштита и Реална царинска заштита 2016 година)

Графикон бр. 16- (Сопствени пресметки на стапки Пондерирана номинална царинска заштита и Реална царинска заштита 2017 година)

При анализата на податоците земени се во предвид максималните царински стапки. Бидејќи царинската заштита на земјоделско прехранбениот сектор е комплексна проблематика, во овој труд е обработена сеопфатна од теоретски и емпириски аспект.

Од дадените пресметки се гледа дека стапките на проста номинална царинска заштита се повисоки од стапките на реална царинска заштита во земјоделско прехранбениот сектор. Највисоко ниво на реална царинска заштита има во 2014 година споредено со 2015, 2016 и 2017 година, што значи дека производите од земјоделско прехранбениот сектор реално биле најзаштитени во 2014 година потоа во 2017 година, потоа во 2016 година и на крај најниска стапка на реална царинакса заштита во земјоделско прехранбениот сектор имало во 2015 година. Стапките на реалната царинска заштита на земјоделско прехранбениот сектор изнесуваат 4.65% во 2014 година, 4.19% во 2015 година, 4.42% во 2016 година и 4.47% во 2017 година.(Табела бр.2)

Согласно стапките на реална царинска заштита произлегува дека земјоделско прехранбениот сектор во 2014 година бил позаштитен споредено со 2015 година, а во 2017 година бил позаштитен во споредба со 2016 година.(Табела бр.2)

Највисокото ниво на проста номинална царинска заштита во периодот од 2014-2017 има во четвртиот оддел од земјоделско прехранбениот сектор и истата изнесува 32.89%, потоа во третиот оддел, која изнесува 24.70%, по што следи вториот оддел, каде што простата номинална царинска стапка изнесува 19.53% и на крај најниска номинална царинска стапка во земјоделско прехранбениот сектор има во првиот оддел и истата изнесува 18.37%. (Табела бр. 2)

Простата номинална царинска стапка за периодот 2014 до 2017 година во земјоделско прехранбениот сектор изнесува 26,97%.(Табела бр.2)

Пондерираната номинална царинска стапка во земјоделско прехранбениот сектор била највисока во 2014 година и истата изнесувала 6,24 %, потоа следи 2016 година кога пондерираната номинална царинска стапка изнесувала 5,33%, во 2017 година пондерираната номинална царинска стапка изнесувала 5,04%, додека во 2015 година пондерираната номинална царинска стапка изнесувала 4,94%.(Табела бр.2)

Споредено по оддели највисока пондерирана номинална царинска стапка има во третиот оддел односно во глава 15, кога пондерираната номинална царинска стапка изнесувала 24,94%, потоа во првиот оддел од царинската тарифа при што пондерираната номинална царинска стапка била највисока во 2016 година и истата изнесувала 12,34%,по што следи вториот оддел кога пондерираната номинална царинска стапка во 2016 изнесувала 10,64% и на крај најниска пондерираната номинална царинска стапка била во четвртиот оддел при што во 2017 година истата изнесувала 4,69 %.(Табела бр.2)

Од добиените податоци за проста и пондерираната царинска стапка се гледа дека пондерираната номинална царинска стапка е пониска од простата номинална царинска стапка што упатува на фактот дека во периодот од 2014 до 2017 година во Република Македонија вредноста на увозот на стоките од тарифните ставови на царинската тарифа со пониски царински стапки е поголема од вредноста на увозот на стоките распоредени во тарифни ставови за кои е пропишана поголема царинска стапка.(Табела бр.2)

Во 2014 година наплатените приходи изнесувале 1.940.000,00 милиони денари, а во 2015 изнесувале 1.845.000,00 милиони денари, 2016 година 1.980.000,00 милиони денари а во 2017 година 2.100.000,00 милиони денари, од што може да се заклучи дека со исклучок на 2015 година увозот на земјоделски производи, а со тоа и наплатата на царина поради зголемување на количеството и вредноста на увозот се зголемува.(Табела бр.2)

Номиналната и реалната царинска заштита влијаат на увозот на земјоделски производи на тој начин што со нивно намалување се зголемува увозот на земјоделски производи и обратно. Нивото на номиналните царински стапки треба пред се да ги изразуваат заштитните и развојните функции врз домашното стопанство.

Во случаите кога стапките на простата и пондерираната номинална и реалната царинска заштита во земјоделско прехранбениот сектор се повисоки во одредена година споредено со друга година, тоа значи дека во таа година земјоделско прехранбениот сектор бил позаштитен во споредба со компарираната година.

Доколку пондерираната просечна номинална стапка во земјоделско прехранбениот сектор е поголема од простата просечна номинална стапка, тоа значи дека вредноста на увозот на стоките распоредени во тарифни ставови за кои е пропишана поголема царинска

стапка е поголема од вредноста на увозот на стоките распоредени во тарифни ставови за кои е пропишана помала царинска стапка и обратно.

По правило стапките на пондерирана номинална царинска заштита секогаш се повисоки од стапките на реална царинска заштита што се докажува и преку извршената пресметка, дадево табела бр. 2.

Имено, стапката на пондерирана номинална царинска заштита во земјоделско прехранбениот сектор во 2014 година излесувал 6.24%, а стапката на реална царинска заштита 4.65%. Во 2015 година стапката на пондерирана номинална царинска заштита изнесува 4.94%, а стапката на реална царинска заштита изнесува 4.19%. Во 2016 година стапката на пондерирана номинална царинска заштита изнесува 5.33%, а стапката на реална царинска заштита изнесува 4.42%. Иста е и состојбата со 2017 година кога стапката на пондерирана номинална царинска заштита изнесува 5.44%, а стапката на реална царинска заштита изнесува 4.47%.

Од наведените податови во табела бр. 2 за царинските стапки по глави како главна препорака која може да се донесе е дека царинските стапки на суровините од земјоделско прехранбениот сектор во иднина треба да се позиционираат на пониско ниво од царинските стапки на финалните производи од земјоделско прехранбениот сектор во кој тие суровини се главен инпут.

7.1 Извозни субвенции во земјоделството

Спогодбата постигната на уругвајската рунда вовеле дисциплина во областа на извозната конкуренција, пристап до пазарот и домашната поддршка. Горната граница на поддршката доделена во рамките на овие три области на поддршка беше ограничена со шеми развиена за нивното намалување согласно таа спогодба. Во рамките на областа на извозната конкуренција, употребата на извозните субвенции е таргетирана дека има дестабилизирачки ефект врз светските пазари. Додека извозните субвенции се забранети во останатите сектори, многу развиените земји се уште ги употребуваат извозните субвенции во земјоделието.

Со извозните субвенции, владата им плаќа на извозниците или на производителите фиксен или променлив износ по единица извезен производ. Овие плаќања ја зголемуваат можноста за продажба на производот на светските пазари. Ова ја зголемува понудата на светскиот пазар а со тоа се намалува светската цена. Како негативна последица која би можела да настане е тоа што ги прави неинтересни другите сфери со кои професионално се бават производителите, фаворизирајќи претходно наведените во областа на земјоделството.

Согласно официјалните податоци на ГАТТ, Европската Унија исплатила повеќе од 24 милјарди американски долари во форма на извозни субвенции во периодот од 1995 до 1998 година. Ова изнесуваше речиси 90% од светските извозни субвенции и наметна големи трошоци за даночните обврзници на Европската Унија.

Имајќи го во предвид овој податок, се поставува прашањето зошто земјите продолжуваат да даваат извозни субвенции, кога Европската Унија го направи тоа. Развиените земји се залагаат да ги поддржат своите земјоделски сектори, што на крај резултира со хиперпродукција. За да се справи со овој проблем, Владата мора да го контролира увозот и да го поттикнува извозот. Иако трошокот е многу висок, обезбедувањето на извозните субвенции решава дел од овој проблем. Но во суштина проблемот не е решен. Тој се извезува во остатокот од светот. Хиперпродукцијата на домашниот пазар станува прекумерно снабдување на светскиот пазар. Ова ги намалува светските цени и ги повредува земјоделските производители низ целиот свет особено во земјите во развој, чиишто Влади неможат да си ги дозволат нивоата на земјоделска заштита која Европската Унија и Соединетите Американски Држави ги доделува.⁸¹

Оваа состојба упатува на тоа дека хиперпродукцијата која е последица на параланите субвенции (увозни и оние на Европската Унија) може да предизвика поголема штета отколку корист. Тие субвенции треба да бидат давани само во онаа мерка во која е неопходно за либерализација на протокот на земјоделските производи, без да се задира и пореметува другиот сектор и економијата во целост.

Меѓународната трговија, исто така, е попречена со бројни технички административни и други регулативи наметнати од земјите-увозници. Тие вклучуваат

⁸¹ М. Мицуо, Ш. Томас, М. Петрос, *Светска трговска организација*, 2015 година, стр. 119-123

безбедносна регулатива за автомобили и електрична опрема, санитарни регулативи за хигенски и земјоделски производи (на пример овошје и зеленчук) и барања за обележување (етикетирање) коишто ја покажуваат содржината. Многу од овие регулативи и служат на легитимната цел, но тие исто така, може да се употребуваат за да го ограничат увозот од странските земји.

За одбележување е податокот дека се појави и состојба во друга крајност, наспроти онаа на претерано фаворизирање на субвенциите, со која Европската Унија со оправдување дека пред се потребно да се заштити јавното здравје, го забрани увозот на некои производи од Соединетите Американски Држави. Спогодбите за земјоделски производи на уругвајската рунда се осврнаа на санитарните и фитосанитарните прашања во тргување со земјоделски производи. Европската Унија го забранува увозот од Соединетите Американски Држави на говедско месо и добиток третиран со хормони, главно бидејќи Европската Унија тврди дека ова месо е штетно за потрошувачите, иако говедското месо произведено во Соединетите Американски Држави е широко прифатено како од домашните потрошувачи така и од многу други земји. Соединетите Американски Држави тврдат дека оваа забрана за увоз наметната од Европската Унија претставува еден вид на ограничување на увозот, додека од Европската Унија тврдат дека тоа е легитимно санитарно ограничување заради зачувување на јавното здравје.

Сличен аргумент е презентираан за генетски модифицирани култури произведени во Соединетите Американски Држави.. Некои земји трговски блокови, вклучувајќи ги Европската Унија и Јапонија го забрануваат увозот на генетски модификувана соја од Соединетите Американски Држави, главно, бидејќи тие тврдат дека оваа соја е штетна за потрошувачите, иако генетски модификуваната соја е широко прифатена од потрошувачите на другите земји вклучувајќи ги и Соединетите Американски Држави. Со оваа постапка Европската Унија ги затвори границите за говедското месо кое се произведува од Соединетите Американски Држави.⁸²

Оваа постапка резултираше со загуба на пристапот до пазарот за производителите од Соединетите Американски Држави којшто изнесување приближно 100 милиони долари. Политиката на Европската Унија ги игнорираше наодите како на меѓународните

⁸² М. Мицуо, Ш. Томас, М. Петрос, *Светска трговска организација*, 2015 година, стр. 119-123;

така и на европските научници кои покажаа дека хормоните за раст се безбедни кога тие се употребуваат во согласност со прифатените практики. Земјите често пати употребуваат трговски ограничувања со цел да постигнат еколошки, здравствени или други цели. Во постигнувања на овие цели, владините политики може да се дизајнираат на начин да ги минимизираат трговските нарушувања. Забраната на Европската Унија за говедски хормон е еклатантен пример за бесцарниска трговска бариера. Иако оваа забрана може да ја постигне социјалната цел, таа го има ефектот на нарушување на светските пазари со ограничување на трговијата.

По неколку години на преговори и усогласувања, Австралија, Канада, Нов Зеланд и Соединетите Американски Држави го претставија својот случај пред Светската трговска организација. Во три наврати, панелот на Светската трговска организација одлучи дека Европската Унија го наруши санитарниот и фитосанитарниот договор на Светската трговска организација во својата пресуда, Светската трговска Организација не најде кредибилен доказ кој ги поврзува здравствените ризици со говедското месо третирано со хормон.⁸³

Имајќи ја предвид оваа пресуда, може да се очекува дека извозниците на говедско месо сега ќе имаат пристап до Европскиот пазар. И покрај тоа што го загуби овој спор, Европската Унија нема обврска да ја подигне оваа забрана за говедски хормон. Наместо тоа, таа одлучи да ја игнорира оваа пресуда за подигнување на забраната. Имајќи предвид дека Европската Унија не ја почитуваше оваа пресуда, Соединетите Американски Држави има право да наметне контра давачки против Европската Унија. Со наметнување на овие нетрговски давачки, Соединетите Американски Држави може да ја поттикне Европската Унија да ја почитува пресудата. И покрај нивниот успех со панелите на Светска Трговска Организација, производителите на говедско месо од Соединетите Американски Држави може да продолжат да бидат исклучувани од европскиот пазар.

Останатите ограничувања вклучуваат Закони, познати како владини политики за набавка кои бараат од владите да купуваат од домашните производители. На пример согласно Законот од 1993 година за купување на американски производи, владата на

⁸³ Фрчковски Д.Љ, Тупурковски В, Ортаковски В, *Меѓународно Јавно Право*, Табернакул 1995 стр187-189;

Соединетите Американски Држави даваше ценовна предност од 12 % за домашните производители. За одоговри од областа на одбраната, домашните компании имаат ценовна предност од 50%.

7.2 Други трговски мерки во областа на земјоделско прехранбениот сектор

Подобрувањето на економските процеси во Република Македонија е условено од развој на сите сектори поединечно, што гледајќи генерално ќе го придвижи напред економскиот систем во целина. Економскиот развој е неспорно поврзан и категоријата „увоз-извоз“ и општа констатација е дека зголемениот извоз, посредно ја зајакнува економиката. Гледајќи од аспект на земјоделието, како еден од секторите, тоа значи дека зголемениот извоз на земјоделски производи позитивно влијае врз економијата. Од една страна тоа укажува на фактот дека е зголемен обемот на земјоделско производство, и се создаваат вишоци на земјоделски производи а од друга страна зголемена конкуренцијата помеѓу самите земјоделци и земјоделските задруги, што само посебе го подобрува квалитетот на земјоделските производи.⁸⁴

Имено, според огромниот и опсежен број студии, од низата средби со земјоделците може да се заклучи дека голем дел од имотите на населението, примарно во руралните средини се неискористени. Тие се заробени како еден вид мртов капитал, кој сиромашните луѓе неможат и незнаат како да го искористат за да имаат корист од тоа. Во тие имоти лежи голем потенцијал, кој доколку правилно се стави во функција далеку ќе се подобри економската состојба во поглед на земјоделското производство.

Мртвиот капитал во нашата земја може и пожелно е да се трансформира. Тоа најдобро се постигнува со постоење на правна рамка, односно законско решение за легализирање на имотите изградени на државно земјиште. Во изминатиов период во Македонија се делуваше токму во тој правец. Имено, Собранието на Република

⁸⁴ Инструмент за предпристапна помош на ЕУ (ИПА), програма за рурален развој, 2014-2020, Скопје, Декември 2014, <http://www.mzsv.gov.mk/>, 2017 година, стр.120;

Македонија во 2007 година донесе Закон за земјоделско земјиште (Службен весник на РМ број 135/2007), во кои постојаа некои недоречености во поглед на сопственоста на земјоделските објекти. Поради тие недоречености се наметна потребата за дорегулирање на одредени прагања и воведување на измени на Законот за земјоделско земјиште (Службен весник на РМ, број 18/2011), со цел да се реши проблемот кој ги мачи земјоделците околу две децении.

.Првиот чекор е да се легализираат економско потенцијалните имоти. Токму овој чекор се презема во Македонија денес. Имено, преку 40000 дивоизградени објекти на земјоделско земјиште и над 1000 трактори и приклучна механизација во државата немаат соодветна документација и се водат како нелегални. Токму со измените на Законите за земјоделско земјиште и за возила (Службен весник на РМ, број 18/2011 и број 123/2012), нивните сопственици ќе имаат можност за легализација.

Што се однесува до земјоделците, со измените на Законот за земјоделско земјиште (Службен весник на РМ, број 18/2011), треба да се добие олеснување на постапката за изградба на нови земјоделски објекти како штали, амбеари, оранжерии, ладилници, сушарници и други простории кои ќе бидат ставени во функција на преработка на примарнио земјоделски производи, односно директно во функција на земјоделството. На тој начин се подготвува теренот за имотот полесно да се претвори во пари. Отсега, постапката за изградба на вакви објекти значително се олеснува, бидејќи потребно е само да се поднесе барање во локалната власт и да се донесе градфежен елаборат. За регистрација на механизацијата пак, според измените на Законот за возила (Службен весник на РМ, број 123/2012) се што им е потребно на земјоделците е исмена изјава од нотар и барање за регистрација до надлежните органи на Министерството за внатрешни работи.⁸⁸

Приложувањето на легален документ кај банките или други финасиски институции за поседување на имот може да послужи како колатерал. Но проблемот со кој се соочуваат земјоделците од руралните средини се условите кои ги определуваат банките преку кои се спроведуваат кредитите за развој на земјоделството и руралната инфраструктура. Според

⁸⁸ Инструмент за предпристапна помош на ЕУ (ИПА), програма за рурален развој, 2014-2020, Скопје, Декември 2014, <http://www.mzsv.gov.mk/>, 2017 година;

земјоделците најчесто, причината поради која кредитните линии наменети за производителите на земјоделски производи не можат целосно да се реализираат е што банките бараат корисниците да ги остават куќите, нивите или други објекти што ги поседуваат како гаранција, но тие да не се на село, туку во градска средина. Тие тврдат дека, поголем дел од земјоделците не можат да го исполнат овој услов, бидејќи имото што го поседуваат е во рурална средина, надвор од градовите, и не може да послужи како хипотека. Но сепак, досега најголем проблем при обезбедувањето на колатерал претставувала нецелосната документација за имотите, односно нерешените имотно-правни односи. Барањата на банките во овој поглед се ригорозни, бидејќи нејзината функција е да прибира и пласира депозити и кредити, а не да продава имот.

Следно на што треба да се обрне внимание е интегрирањето на псоапката во еден систем. Тоа подразбира легализирањето на имотите да се изврши подеднакво на целата територија и сето тоа да се интегрира во еден систе, во таа функција работи и Агенцијата за катастар на недвижности на Република Македонија каде во јавна книга се запишува правото на сопственост над недвижните имоти, која конечно доаѓа до израз и граѓаните моажт да го искористат нејзиното постоење.

Од друга страна пак за подобра комуникација има потреба од стручни лица, агрономи и слично, кои многу подобро ќе ги разбираат проблемите и барањата на земјоделците и ќе дејствуваат во насока на нивно решавање. Пример за такви кадре беа техничките советници во рамките на Проектот за финансиска поддршка на земјоделството (ИФАД-2), кои беа субвенционирани од државата, од кои имаа корист и земјоделците и финасиските институции затоа што претставуваа посредник меѓу двата субјекти.

На средбите со земјоделците оствариени од ценбтарот за економски анализи, земјоделците посочиле дека имаат потреба од таква медијација. Кога повторно би се субвенционирале такви кадри, финансиските институции соодветно би ги приспособиле кредитните производи наменети за оваа категорија во правец на намалување на каматните стапки, кои во моментов се доста неприфатливи за нив, ретко која од банките нуди кредитен производ наменет за земјделци, па така често земјоделците ги прифаќаат потрошувачките кредити со двоцифрени каматни стапки, кои реално се високи. Советниците, или дополнителната агрономска експертиза во финансиските институции за

надминување на проблемите на земјоделците, треба да придонесат за приспособување на роковите на отплата во однос на дејноста која ја вршат земјоделците.

Доколку се постигне претходното, имотите ќе станат повеќе заменливи. Според измените на Законот за земјоделско земјиште (Службен весник на Република Македонија, број 18/2011), цената на земјоделското земјиште во државна сопственост ќе се намали, со цел да се зголеми интересот за обработување на истото, особено земјиштето од пониските класи кои се наоѓаат во поланинските поднебја. Тргувањето со имоти се предвидува да се подигне на повисоко ниво, да се олесни замената и повторно да станат активни земјоделците, бидејќи треба максимално да се искористат поволните географски и климатски услови за земјоделство.

Дополнително на претходното, зголемувањето и подобрувањето на протокот на информации за имотите и нивниот потенцијал ќе придонесе за поврзување на луѓето меѓу себе. За остварување на ова, потребно е имотите на земјоделците да бидат организирани, промовирани и актуелизирани на еден пазар. Така, потенцијалните инвеститори ќе бидат подобро запознаени со конкретните вредности на имотите.

Тука во главна улога доаѓаат осигурителните компании, кои преку своите полиси ја чуваат вредноста како на имотите, така и на инвестициите вложени во нив. Но, земјоделците сеуште пружаат отпор да ги осигураат своите производства и покрај субвенциите кои ги дава државата со 60% учество во осигурителната полиса. Друго и осигурителните компании не покажуваат некаков интерес да ги осигураат земјоделските производства, а тоа може да се заклучи по тоа што само 4 осигурителни компании нудат земјоделско осигурување. Сепак свеста, за осигурување кај земјоделците е на забележливо повисоко ниво од минатото, со тенденција на константен пораст од од 2008 година па до денес.

Земјоделството (заедно со шумарството и рибарството) е третиот најголем економски сектор по услугите и индустријата во економијата на Република Македонија. Зголемениот конкурентски притисок во процесите на интензивна интеграција во меѓународните текови на размена на стоки, а првенствено со пристапувањето на Република Македонија кон Светска Трговска Организација и потпишувањето на други

билатерални и мултилатерални договори за слободна трговија, е сериозен предизвик за македонското земјоделство.

Македонскиот земјоделско-прехранбен сектор и релевантните институции, по своите перформанси, организација и развој треба значително да се приближат кон нивото определено со стандардите дефинирани во регулативите од Заедничката земјоделска политика на Европската Унија (Common Agricultural Policy-САР) кои во процесот на пристапување кон Европската Унија претставуваат најтешко и најсложено поглавје од преговарачкиот процес. Следејќи ги националните интереси, реалните состојби и потребите во секторот, реформите треба да се спроведат се однесуваат на земјоделската политиката генерално, институционални реформи и реформи на правната регулатива, ќе ја имаат превид и потребата за ублажување на негативните ефекти со кои ќе се соочи дел од земјоделското и рурално население во текот на интензивниот процес на прилагодување кон сложените европски стандарди⁸⁹.

Целите кои треба да се остварат со реформскиот процес во секторот земјоделие се следните:

-Зајакнување на конкурентноста на македонското земјоделство во интегрираните регионални пазари на Европската Унија и Југоисточна Европа преку мерки за зголемување на ефикасноста на земјоделското производство, преработувачката и продажбата, подобрување на приходите на земјоделските стопанства,

-Овозможување на потрошувачите да имаат пристап до безбедна и здрава храна,

-Оптимизирање на искористеноста на ограничените земјишни, шумски и водни ресурси на начин кој нема негативно да влијае врз животната средина,

-Изградба на одржливи рурални заедници преку интегриран развој на рурални средини и намалување на урбано-руралните диспаритети во развојот,

-Изградба на соодветни, ефикасни јавни и приватни институции за спроведување на земјоделската политика и рурален развој.

⁸⁹ Инструмент за предпристапна помош на ЕУ (ИПА), програма за рурален развој, 2014-2020, Скопје, Декември 2014, <http://www.mzsv.gov.mk/>, 2017 година, стр.166;

Остварувањето на визијата и наведените стратешки цели за развојот на секторот ќе се реализира преку мерките и инструментите на следните политики во делот на земјоделството: политика за земјоделство и рурален развој, политики за поддршка на земјоделството и политика за поддршка на руралниот развој.

1. Политика за земјоделство и рурален развој Земјоделството и руралниот развој се клучните претпристапни елементи на Република Македонија за Европската Унија. Поради неодржливата состојба на руралните подрачја во Република Македонија, како и насоките на Европската Унија во сè позначајната финансиска поддршка на руралниот развој, во јануари 2007 година, Владата на Република Македонија донесе Закон за земјоделство и рурален развој (Службен весник на Република Македонија, бр. 134/07).

Донесувањето на овој Закон, како највисок правен акт во земјоделството, претставува појдовна основа на реформите и фундамент на развојот не само на секторот, туку и на македонската економија во целина. Следствено на Законот, во јуни 2007 година, се донесе Националната стратегија за земјоделство и рурален развој 2007-2013 со јасни меѓусебно поврзани цели, со што Владата (особено Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство) и институциите и интересните групи (руралното население, земјоделците и земјоделските здруженија, групите на производители и преработувачи) обезбедија повеќегодишен референтен материјал – стратегија и инструмент за развој на македонското земјоделство и руралните области.⁹⁰

Исто така, се воспостави база за поддршка на нацртот на хиерархиски пониски оперативни планови за земјоделство и рурален развој, особено Претпристапен документ за земјоделство и рурален развој (ИПАРД) и за нивната дискусија со Европската комисија.

2 Целта на Националната стратегија за земјоделство и рурален развој е да придонесе кон постигнување на Стратешката цел наведена во Националниот план за економски развој 2007-2009 која гласи: „Зголемување на меѓународната конкурентност на земјата која е потребна за одржлив економски раст и поголема вработеност“.

Во декември 2007 година Европската Комисија го усвои ИПАРД Планот на Република Македонија за период 2007-2013. Со овој чин Република Македонија ги

⁹⁰ Инструмент за предпристапна помош на ЕУ (ИПА), програма за рурален развој, 2014-2020, Скопје, Декември 2014, <http://www.mzsv.gov.mk/>, 2017 година, стр.165;

исполни утврдените рокови за искористување на ИПАРД фондовите кои се директно наменети за земјоделците, преработувачкиот сектор и развојот на руралните средини. Мерките во ИПАРД Програмата се фокусирани кон подобрување на конкурентноста на фармите и преработувачката прехранбена индустрија во одредени потсектори преку инвестициони вложувања во технолошката и пазарната инфраструктура, со цел зголемување на додадената вредност на земјоделските производи и усогласување со стандардите на Европската Унија за квалитет, безбедност на храна, благосостојба на животните и заштита на животна средина.

Согласно новонастанатите состојби во ресорот во април 2010 година (Службен весник бр. 49/2010) се донесе Новиот Закон за земјоделство и рурален развој. Министерството за земјоделие, шумарство и водостопанство е управувачки орган за руралниот развој во Република Македонија кој ги планира, следи и ги оценува активностите и програмите, ги координира активностите на различните институции од секторот и врши супервизија на финансиските функции кои се однесуваат на руралниот развој. Оваа институција е партнер одговорен за целокупната соработка со Европската Комисија во областа која управува со земјоделството и со руралниот развој. 2. Политики за поддршка на земјоделството Политиката за поддршка на земјоделството, која претставува прв столб на Заедничката земјоделска политика на Европската Унија е финансирана од националните фондови преку Програмите за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој.

Мерките за поддршка на земјоделството во минатото беа распределени на одреден број традиционални производи без дефиниран концепт за ефектите и целите кои треба да се постигнат. Со доминантно социјален карактер, мерките беа без јасно дефинирани критериуми за примена на поддршката и без успешни системи на мониторинг, контрола и проценка на влијанието. Стратегијата за периодот 2007-2013 ги поставува новите принципи на политиките за поддршка и мерките коишто се прилагодени на очекуваните промени во законодавството, институциите и во контролните системи. Сепак, треба да се имаат предвид следните факти: Не е одреден датум за започнување на преговори за пристапување на Република Македонија во Европската Унија ;

Република Македонија треба постепено да изврши реформи на нејзините регулаторни, институционални и земјоделски политики за поддршка, усогласувајќи ги со оние на Европската Унија односно со Заедничката Земјоделска политика до пристапувањето; Заедничката земјоделска политика е менлива цел и можно е во меѓувреме да се појават значителни модификации. На пример, зголемено поедноставување, преминување од „*coupled*“ кон „*decoupled*“ – директни плаќања по фарма и намалена поддршка. Неопходно е да се внимава со воведувањето на сегашната Заедничка земјоделска политика следејќи го при тоа прагматичниот пристап.

Избраните политики за поддршка на земјоделството со оваа Стратегија воглавно го земаат предвид развојот и општествените барања на македонското земјоделство и ќе бидат постепено прилагодени кога земјата ќе биде подготвена да премине кон моделите на Заедничката земјоделска политика во Европската Унија. Ова, исто така, ќе зависи од износот на финансиски средства достапни на Министерството за земјоделие, шумарство и водостопанство за имплементација на овие политики во иднина.

За постигнување на дефинираните цели на новата владина политика во земјоделството, политиката за поддршка е наменета за следните целни категории на производи или производители:

1. Поддршка на конкуретни, извозно ориентирани производи за кои има побарувачка (особено на европските пазари) со конкуретна предност над странското производство (тутун, производство на грозје и квалитетни вина, јагнешко месо, производство на овошје и зеленчук).

2. Производство на алтернативни култури и/или нетрадиционални производи со извозен потенцијал кои генерираат повисок приход со поограничени ресурси и кои се алтернативно решение за традиционалните производи со опаѓачка конкурентност, со намалување на царинската заштита (органско и интегрирано производство, маслодајни производи за производство на био-гориво, производство на цвеќиња, ситно овошје и јаткасти плодови, аспарагус, брокола, полжави, ноеви, ароматични и лековити растенија).

3. Поддршка на традиционални производи, традиционални вештини и знаења од социјално значење за руралните средини и важност за безбедноста во обезбедување на

основна храна за населението со недоволни перформанси во продуктивноста, поддржани во даден краткорочен до долгорочен транзиционен период на прилагодување, преку мерки за зголемување на приносите во региони со компаративни предности за производство и одгледување и мерки за воведување на алтернативно производство во регионите со многу ниски приноси и квалитет, споредени со увезените (на пример, пченица).

4. Поддршка на производи кои значително учествуваат во вредноста на увозот, а имаат неискористен потенцијал за зголемување на производството и се со соодветна компаративна предност во споредба со производите на други земји (на пример, производство на бројлери, јунешко преку системот крава-теле).

5. Производство на високо-продуктивен, сертифициран семенски и саден материјал (прилагодени на домашните услови) и негова дистрибуција до корисниците за надминување на проблемот на користење на трговски производи, како што се житни култури и подобрување на квалитетот на сортите (тутун, раноградинарски зеленчук, овошје и винови лози), како и мерки за подобрување на структурата на расите во сточарството.⁹¹

Постои потреба од модернизирање на преработувачката индустрија. Исто така, постои потреба од зголемена поддршка со помош од истражувачки, советодавни и служби за обука. Прв чекор кон намалувањето на трошоците во земјоделското производство беше намалувањето на стапката на ДДВ на 5% за репроматеријалите, во прв ред семенски и саден материјал, агро-хемиските производи и минерални ѓубрива.

Постоечките субвенции за интегрирано управување со културите и добра земјоделска практика, како и за органско производство треба да продолжат, за да ја поддржат па дури и зголемат побарувачката за извоз, како и да обезбедат соодветна контрола и инспекција. Пазарните стандарди за квалитет треба да се дефинират и да се усвојат за поголемиот број на земјоделски култури, како и стандардите за безбедност во прехранбената индустрија (НАССР) кои сè повеќе добиваат на важност. Производството на сертифицирани семиња и посадочни материјали (садници за овошје и лозови садници)

⁹¹ Инструмент за предпристапна помош на ЕУ (ИПА), програма за рурален развој, 2014-2020, Скопје, Декември 2014, <http://www.mzsv.gov.mk/>, 2017 година, стр. 22

треба да се прошири и контролира. Предложените мерки се инструменти за реализација на конкретните цели во потсекторите, а се наменети за поддршка само на производители кои:

- Се регистрирани во Министерството за земјоделие, шумарство и водостопанство и кај релевантните здруженија и национални совети (одговорноста и дел од контролните механизми ќе им бидат доделени на здруженијата и советите).

- Водат редовна сметоководствена евиденција.

- Можат да ги докажат договорите со трговците, преработувачите и дистрибутерите.

- Можат да докажат користење на сертифицирани семиња.

НАССР е кратенка од Hazard Analysis and Critical Control Point и претставува систем за откривање на посебните опасности и мерките за контрола на тие опасности сè со цел за да се осигура безбедноста на храната и претставува средство за проценка на опасностите и воведување на контролни системи кои се насочени кон спречување на опасностите наместо тестирање/проверка на крајниот производ.

Откако законодавството ќе се усвои, финансиската поддршка треба да биде по можност канализирана преку барателите кои се организирани како групи на земјоделци (групи на производители, организации и кооперативи) и кои допринесуваат кон зајакнување на пазарниот синџир. Постепеното стапување во сила на горенаведените општи критериуми за подобност (кои можат да се менуваат според потребите), зависи од воспоставувањето на релевантните регистри, контролните механизми и прирачници за имплементација на мерките.

Со измените на одредбите за рурален развој во рамките на Законот за земјоделство и рурален развој се заокружи основата за транспонирање на принципите за спроведување на мерките за рурален развој усогласени со принципите за програмирање, следење и имплементација на политиката за рурален развој на Европската Унија и насоките од стратешката рамка за политика на рурален развој на земјите членки. Во Законот детално се уредуваат начелата, целите, корисниците и критериумите за спроведување на сетот на кохерентни приоритетни оски и соодветни мерки кон реализација на целите на националната земјоделска политика на Република Македонија согласно Европската Унија.

Националната политика за рурален развој Политика на рурален развој од 2010 година се спроведува преку националната шема на поддршка во согласност со Уредбата на Владата за спроведување на политиката за рурален развој („Службен весник на Република Македонија“ бр. 54/2008, 53/2009, 122/2009), усвоена согласно Законот за земјоделството и рурален развој („Службен весник на Република Македонија“ број 134/2007) која се финансира преку Програмата за финансиска поддршка за рурален развој за 2010 година („Службен весник на Република Македонија“ бр.8/2010), усвоена согласно Законот за извршување на Буџетот на Република Македонија.

Во текот на 2010 година се изготвија низа подзаконски акти од областа на агро-екологијата, вршење на дополнителните дејности на земјоделските стопанства, обука и едукација на земјоделските производители. Направени се напори за воспоставување и одржување на работата на Руралната мрежа на Република Македонија како форма на партнерство во процесот на креирање и спроведување на политиката за рурален развој. Национална програма за финансиска поддршка на рурален развој Во 2010 година, мерките за финансиска поддршка на руралниот развој финансирани од Буџетот на Република Македонија се реализираа во износ од околу 80% од планираните средства.

Најголем процент на искористеност е забележан кај мерката Инвестиции во земјоделски стопанства за набавка на механизација за житни и индустриски култури како и за овоштарство и градинарство. Интересот е особено насочен кон набавка на нови трактори за обновување на земјоделската механизација која е особено застарена од недостиг на инвестиции во последните 20 години. Прелиминарната анализа на претходно добиените податоци укажува дека познатите мерки кои се спроведуваат во континуитет од 2006 година, се добро познати и се идентификувани од страна на корисниците и затоа резултираат со висока апсорпција.

Во 2010 година навременото објавување на мерките од Програмата за рурален развој (на почетокот на годината, јануари 2010), беа позитивен фактор за успешна имплементација на мерките. Од аспект на транспарентноста и публицитетот, подготвени се Упатства за корисници во поедноставена форма и се одржаа бројни работилници низ целата земја. Сите воочени проблеми при имплементација во голема мера ќе придонесат за подобрување на ефикасноста и спременоста при спроведувањето на Програмата од

страна на Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој во 2011 година.

Министерството за земјоделие, шумарство и водостопанство дополнително ги интензивира своите активности за подобар публицитет. Други политики поврзани со руралниот развој (рурални кредити, советодавни услуги) Во насока на поддршка на земјоделските производители со цел полесен пристап до финансиски средства под поволни услови, се формираше Земјоделскиот кредитен и дисконтен фонд претставен во форма на кредит и земјоделски Фонд за попуст. Земјоделскиот кредитен и дисконтен фонд е одговорен за исплата на барањата за кредити и се базира на договор / Меморандум за разбирање помеѓу Владата на Република Македонија и финансиските институции. Финансирањето е 20% од финансиските 5 институции и 80% од средствата на Земјоделскиот кредитен и дисконтен фонд а кои се формирани од ИФАД 1 и ИФАД 2, PSDL, ЕИБ заем аранжмани. Преку Земјоделскиот кредитен и дисконтен фонд се финансираат следните кредитни категории:

- кредит за купување на капитални инвестиции и оперативни трошоци за производство на примарни земјоделци до 100.000 евра по корисник, со каматна стапка од 4% на годишно ниво, ако кредитот е исплатен преку комерцијалните банки или 6% ако е исплатен преку штедилниците.

- кредит за купување на капитални инвестиции и оперативни трошоци за малите и средни претпријатија со примарна дејност во агро-преработката на храна, до 200.000 евра по корисник, со каматна стапка од 5% на годишно ниво, ако кредитот е исплатен преку комерцијалните банки или 6,5% ако е исплатен преку штедилниците.

- кредит за купување на капитални инвестиции и оперативни трошоци за малите и средните претпријатија, со цел извоз на агро-прехранбени производи, до 200.000 евра по корисник, со каматна стапка од 5% на годишно ниво, ако кредитот е исплатен преку комерцијалните банки или 6,5% ако е исплатен преку штедилниците. Условите на отплата и периодот на отплата се во надлежност на финансиските институции во согласност со нивната кредитна политика. Редовниот период на отплата е 7 години за капитални

инвестиции, од кои 3 години грејс период и се за оперативните трошоци, со рок на отплата 3 години и со 1 година грејс период.⁹²

Во насока на зголемување на достапноста на кредитните средства до целната група и подобрување на кредитните услови преку зголемена конкуренција, Меѓународна банка за поддршка и развој презема активности за зголемување на бројот на финансиските институции кои ги сервисираат овие кредити а чиј број ќе се зголеми на 11, од кои 9 се деловни банки и 2 се штедилници. Од вкупно одобрените кредити: 94% се кредити за примарно производство до 100.000 евра, 5% се кредити за мали и средни претпријатија кои вршат преработка на земјоделски производи до 300.000 евра, а 1% се кредити наменети за поддршка на извозот на земјоделски производи до 200.000 евра. Структурата по вредност покажува дека учеството на кредитите наменети за примарно земјоделско производство е најголемо со 28,8 милиони евра или 58% од вкупно пласираните средства. Потоа следуваат кредитите за преработка на земјоделски производи со 18,8 милиони евра (38%) и кредити за извоз на земјоделски производи во износ од 2,3 милиони евра (4%).

Прехранбената индустрија претставува еден од најважните сегменти за стопанството и како таков треба постојано да се подобрува, со цел целокупното стопанство да се продолжи да се развива, како и да се задоволи потребата на граѓаните. За структурата на пехрамбената индустрија во тековната година Министерството за земјоделие, шумарство и водостопанство поднесува годишен извештај до Владата на Република Македонија. Преку овој извештај се гледа нивото на спроведување на владината политиката за рурален развој (ефикасност и ефективност).

Како и во другите сектори, како и во областа на земјоделието, во својство на зацртан идеал се јавуваат цели, кон кои извршната власт има тенденција што е можно повеќе да бидат реализирано. Во таа смисла, како една од главните задачи е Зајакнување на конкурентноста на земјоделството во интегрираните регионални пазари на Европската Унија преку мерки за зголемување на ефикасноста на земјоделското производство, преработувачката и продажбата, подобрување на приходите на земјоделските стопанства, потрошувачите да имаат пристап до безбедна, здрава храна, оптимизирање на искористеноста на ограничените земјишни, шумски и водни ресурси на начин кој нема

⁹² Инструмент за предпристапна помош на ЕУ (ИПА), програма за рурален развој, 2014-2020, Скопје, Декември 2014, <http://www.mzsv.gov.mk/>, 2017 година, стр.159;

негативно да влијае врз животната средина, изградба на одржливи рурални заедници преку интегриран развој на рурални средини и намалување на урбано-руралните диспаритети во развојот, како и изградба на соодветни, ефикасни јавни и приватни институции за спроведување на земјоделската политика и рурален развој.

Остварувањето на визијата и наведените стратешки цели за развојот на секторот ќе се реализира преку мерките и инструментите на следните политики во делот на земјоделството: политика за земјоделство и рурален развој, политики за поддршка на земјоделството и политика за поддршка на руралниот развој. Општа препорака е Националната стратегија за земјоделство и рурален развој да содржи мерки кои ќе бидат во интерес на граѓаните, земјоделците, како категорија и државата како субјект, односно да биде на едно такво ниво кое ќе обезбеди највисоко задоволнување на потребите и интересите на сите субјекти, така што ќе ибезбеди целокупен прогрес. Една од мерките и инструменти за исполнување на горенаведените е секако „ИПАРД“ програмата од 2007 година⁹³.

Во декември 2007 година Европската Комисија го усвои ИПАРД Планот на Република Македонија за период 2007-2013. ИПАРД програмата содржи фондови директно наменети за земјоделците, преработувачкиот сектор и развојот на руралните средини. Мерките во ИПАРД Програмата се фокусирани кон подобрување на конкурентноста на фармите и преработувачката прехранбена индустрија во одредени потсектори преку инвестициони вложувања во технолошката и пазарната инфраструктура, со цел зголемување на додадената вредност на земјоделските производи и усогласување со стандардите на Европската Унија за квалитет, безбедност на храна, благосостојба на животните и заштита на животна средина.

Постојаната дебата за употребата на директното финансирање на земјоделскиот приход во вид на социјален трансфер за надомест на опортуните трошоци на земјоделските производители во споредба со урбаното население е вечен мит за оправданост на директните трансфери на земјоделските производители за поддршка на нивото на нивниот приход. Таков е примерот со земјоделската политика на Соединетите Американски Држави кога т.н. Фарм Бил согласно реформите во 1996 година се активира

⁹³ Инструмент за предпристапна помош на ЕУ (ИПА), програма за рурален развој, 2014-2020, Скопје, Декември 2014, <http://www.mzsv.gov.mk/>, 2017 година, стр149;

кога цените ќе падната пониско од минималната цена и со тоа се штитат фармерите односно нивниот приход од ризиците на пазарот.

Слична политика се практикува и од страна на Европската Унија, но заклучокот на критичарите е дека ваквиот тип на субвенционирање предизвикува вишоци на производство со што зголемената понуда ќе ги задржи цените на ниско ниво под кое се активира дополнителното субвенционирање. Сепак на големо изненадување ваквите политики се покажаа нефлексибилни во услови на зголемување на цените на земјоделските производи кога ризикот е само кон буџетот на потрошувачот а не на земјоделскиот производител поготово кога цената на оутпутот расте повеќе од цените на инпутите. Анализата продолжува на „митот,, дали моменталната политика на зголемено субвенционирање во земјоделството дополнително ја храни инфлацијата која е одраз на глобалните текови значи следење на трансферите од буџетот на владата кон буџетот на земјоделците во интеракција со останатите ефекти, а не излирано.

Докажано е дека субвенциите сепак одржуваат одредено ниво на производство и покрај пад на цените на крајниот производ под цената на трошоците за производство односно задржуваат одредено ниво на употреба на ресурси за исто производство под изговор кој произлегува од повоениот период а тоа е одржување на нивото на достатност на храна во глобални рамки. Но, да се тврди дека субвенциите сами по себе се причина за флукуации во цените е нереално бидејќи ефектот е најчесто комбиниран со целокупната монетарна и фискална политика.

Земјоделскиот производител има можност за високо вреднување на својот производ во споредба со вложените трошоци за производство, а со тоа и остварува поголем приход без да го зголеми обемот на производство и технолошки прогрес. Перцепцијата на земјоделски производител за очекувани субвенции сега преминува повеќе во насока на промена на потрошувачките навики со што ја ослободува масата на пари во прометот со добра и услуги кои пак во услови на зголемена побарувачка и самите бележат пораст на цените.

Порастот на цените може да се однесува и на добра и на услуги и се мери преку ценовниот индекс. Економистите веруваат дека високото ниво на инфлација се должи на пораст на понуда на пари. Варијации во стапката на инфлација во одредени случаи се

должат и на флукуации во реалната потрошувачка. Овие две објаснувања се застапени од монетаристите и од кејнзијанците кои ја застапуваат теоријата на флукуациите во реалната потрошувачка.⁹⁴

7.3 Состојбата во земјоделско прехранбената индустрија во Република Македонија

Бруто додадената вредност во прехранбената индустрија во 2012 година се проценува на 240 милиони евра, што придонесува со 3,2% во БДП. Вработеноста во 2012 година во секторот земјоделие изнесувала 17.476 лица, што претставува 2,6% од вкупниот број на вработени во земјата. Според последните официјални статистички податоци за БДП (производен метод), во 2011, прехранбената индустрија придонела со 15,1% во вкупното производство на аутпут. Иако во 2011 година учеството на преработувачката прехранбена индустрија во вкупниот БДП го достигнала својот врв од 4%, вредноста на аутпутот на индустријата за преработка на храна малку се намалил, за 0,6 процентни поени во однос на 2010 година. Во периодот 2008-2010 година растот на аутпутот на прехранбената индустрија може да се припише како мал и константен и како резултат на намалување на производните активности на други гранки за обработка, како резултат на економската криза. Аутпутот за развој на прехранбената индустрија во овој период на раст беше постигната без зголемување на бројот на вработени што укажува на зголемување на продуктивноста на трудот. Еден значаен дел од растот на прехранбената индустрија, исто така може да се припише на брзиот раст на домашната побарувачка и извозот.⁹⁶

Преработените земјоделски производи изнесувале 30,9% од вкупниот увоз на земјоделско-прехранбени производи и 14,1% од вкупниот извоз на земјоделско-прехранбени производи. Согласно расположливите податоци од царинска управа и закод за статистика, најважни извозни производи се јагнешко месо, вафли, бисквити и преработен зеленчук. Од вкупно 7.918,00 активни регистрирани компании за преработка

⁹⁴ Инструмент за предпристапна помош на ЕУ (ИПА), програма за рурален развој, 2014-2020, Скопје, Декември 2014, <http://www.mzsv.gov.mk/>, 2017 година, стр145;

⁹⁶ Државен завод за статистика, типологија и структура во на земјоделските стопанства, -дефинитивни податоци, Скопје, <http://www.stat.gov.mk/> 2017 година;

во 2013 година, 445 се регистрирани како оператори или преработка на земјоделски производи и храна од растително и животинско потекло и пласирање на храна на пазарот. Најголем процент од вкупниот број на преработка на храна спаѓа во категоријата на мали и средни претпријатија. Најголемо учество во бројот на оператори со храна се одгледувачи, производители на вино (18%) и млеко и преработувачи на млечни производи. Од вкупниот број на одобрени оператори со храна од животинско потекло, вкупно 6 претпријатија се одобрени за извоз во Европската Унија од кои 4 кланични објекти за извоз на јагнешко месо и два преработувачки капацитети за извоз на свежо млеко или млеко во Европската Унија.⁹⁷

Производството на најголемиот дел од македонските претпријатија за преработка на храна е многу ниско во споредба со европскиот просек (околу 2 000 евра по лице вработено во споредба со околу 40 000 евра по лице вработено во секторот за преработка на храна во Европската Унија).

Како резултат на тоа, поголемиот дел од претпријатијата за преработка на храна ги продаваат своите производи на регионално или национално ниво. На пример, 4 од вкупно 18 кланици и 2 од вкупно 78 компании за преработка на млеко се регистрирани за извоз во Европската Унија. Малиот капацитет на преработувачи на храна и бавното темпо на спроведувањето на стандардите на Европската Унија се главните причини кои го спречуваат секторот за преработка на храна да стане конкурентен на масовните пазари на производи. Од една страна, постојат установи, во главно извозно ориентираните сектори (вино, О&З и месо), со модерна опрема за преработка, кои може да конкурираат на единствениот пазар на Европската Унија, но тие треба да ги прошират своите капацитети за да одговорат на бараните количини. Од друга страна, некои деловни објекти за преработка немаат финансиски ресурси потребни за да се исполнат строгите стандарди за хигиена и безбедност на храната.⁹⁸

Индустријата за овошје и зеленчук е застапена со 104 регистрирани претпријатија од кои 70% ја вршат нивната дејност во руралните средини. Индустијата за овошје и

⁹⁷ Државен завод за статистика, мат стат база, надворешно трговска размена, стокова размена по земји, Скопје, Април, <http://www.stat.gov.mk/2017> година;

⁹⁸ Државен завод за статистика, типологија и структура во на земјоделските стопанства, -дефинитивни податоци, Скопје, Април, <http://www.stat.gov.mk/2017> година;

зеленчук се карактеризира со ниско ниво на искористеност на производните капацитети. Просечното ниво на искористеност било околу 38% во 2009 година, 40% во 2010 година и 40% во 2011 година. Вкупниот инсталиран капацитет за преработка на овошје и зеленчук се околу 120.000 тони готов производ. Ниското ниво на искористеност на производствените капацитети се должи на неколку фактори, како што се: дисконтинуирана понуда на квалитетни суровини; проблематичен пристап до поволни финансиски средства од банки; општ недостаток на договор за производство со добавувачите на репроматеријали, квалификувани работници во преработувачката сезона, соодветни капацитети за складирање на суровини и готови производи, развој на нови производи со додадена вредност, добро дизајнирана заедничка маркетинг стратегија. И покрај овие факти, производството на преработки од овошје и зеленчук благо се зголемува.

Според класификацијата на производот, 22 претпријатија процесираат само зеленчук, 4 процесираат само овошје, додека 15 претпријатија преработуваат и групи на земјоделски производи. Генерално, 90% од сите активности опфаќаат само преработка на зеленчук, додека 10% се вклучени во преработка на овошје. Што се однесува до инсталираните капацитети, 75% се за конзервирање, 23% се за замрзнување, а останатите за сушење и производство на други производи. 21 Преработувачката индустрија за овошје и зеленчук е од значење за агро-комплексот и нејзиниот развој се должи на следниве факти: - обработка на суровини (овошје и зеленчук) кое потекнува главно од домашно производство; - индустријата е извозно ориентирана (80% од вкупното производство) на пазарите на Европската Унија и соседите; и - вработува значителен дел од сезонските работници во текот на целата година.

Во моментот, постојат 80 регистрирани винарски визби лоцирани во главните области за производство на грозје во државата. Поради воведувањето на построги услови во однос на производствените капацитети и опрема за винарски визби, како и исполнување на нивните договорни обврски кон производителите на грозје, бројот на винарски визби во 2012 година падна од 86, колку што биле регистрирани во 2010 година, на 80 винарски визби кои во моментот се регистрирани во Регистарот на производители на вино во министерството.

Просечното годишно производство на вино варира помеѓу 90 и 100 милиони литри. Трендот на производство на вино, сепак, укажува на извесно намалување на квантитетот, што се должи на фактот дека повеќето од регистрираните винарски визби имаат тенденција да се фокусираат на производство на високо квалитетни вина во шишиња, преку строга селекција на сорти, управување со лозови насади и берба, транспорт и практики за испорака. Тие инвестираат во софистицирана опрема за обработка, доработка, полнење во шишиња и маркетинг технологии и се конкурентни на домашните и на странските пазари. Меѓутоа, вкупниот тренд на зголемување на бројот на винарски визби, сè уште останува, бидејќи имало само 28 регистрирани винарски визби во 2003 година. Вкупниот капацитет за обработка е речиси два пати поголемо од годишното производство на вино. Мелничката индустрија е застапена со 53 компании кои работат само на домашниот пазар. Компаниите во оваа индустрија, првенствено мелат брашно од пченица и пченка, јачмен и ориз; и подготвени мешавини од брашно и тесто. Мелничките претпријатија се најчесто микро, мали и средни претпријатија, со застарена опрема и имаат голема потреба од модернизација на производството, да останат конкурентни и да одговорат на зголемената побарувачка на пазарот.⁹⁹

Со новововеденот Закон за безбедност на храната во 2010 година, операторите со храна, кои се вклучени во обработка на производите од животинско потекло, се должни да ги надградат своите претпријатија кои не се во согласност со прописите за безбедност на храната и здравјето на животните. Преработувачите на храна од животинско потекло, кои се оценети дека не се усогласени со барањата на стандардите за безбедност на храната во Европската Унија и во поглед на структурните барања, можат да продолжат да ја вршат својата дејност според условите на локализираните дејности (пласирање на храната во регионот во кој ги извршуваат своите производни активности или на националниот пазар), една година пред датумот на пристапување кон Европската Унија.

Според податоците од Агенција за храна и ветеринарство, по спроведувањето на оценувањето и категоризација на операторите со храна (животинско потекло) во 2010 година, 39 од установите беа промовирани во повисока категорија, 31 остануваат во исто ниво на категорија, а 15 се деградирани во пониска категорија. Така, вкупно 35 објекти за

⁹⁹ Државен завод за статистика, типологија и структура во на земјодејските стопанства, -дефинитивни податоци, Скопје, <http://www.stat.gov.mk/> 2017 година;

преработка на храна од животинско потекло се одобрени за локализирана активност и во 55 објекти - операторите со храна имаат одобрение за привремена работа или се во фаза на целосно усогласување со стандардите за безбедност на храна во Европската Унија. Агенција за Храна и Ветеринарство годишно следи и обезбедува усогласување со релевантните структурни барања во согласност со надградбата на плановите. Според Агенцијата за Храна и Ветеринарство, постојат 63 регистрирани центри за собирање на свежо млеко, со капацитет од 100 до 12 000 литри, главно лоцирани во регионот Пелагонија.

Во текот на последните неколку години, бројот на млечни фабрики постојано се зголемува, каде што повеќето од нив работат со помал обем на производството. Во моментот има 78 објекти за преработка на млеко одобрени од Агенција за храна и ветеринарство, додека 50% од вкупното откупено млеко се обработува во 3 млекарници, а останатите 50% во мали и средни објекти, не вклучувајќи ги оние кои се наоѓаат во високо-планинските региони на државата.

Според извршената категоризација на дневен капацитет, повеќето од млеко преработувачките капацитети се од мал обем со дневен капацитет за обработка до 1 000 литри, а само 2 од фабриките имаат капацитет од над 80 000 литри млеко дневно. Главниот млечен производ е пастеризираното млеко, УХТ млеко, локалните сорти на сирење, јогурт и кисело млеко. Објектите за преработка се повеќе заинтересирани за добивање квалитетно суровото млеко кое ги исполнува потребните стандарди за квалитет и безбедност, во основа од специјализираните фарми или помали фарми кои се здружени во земјоделски задруги или организирани во центри за собирање млеко.

Малите сточарски фарми (1-3 крави) едвај ги исполнуваат потребните услови за квалитетот на млекото. Околу 35 милиони евра годишно се наменети за поддршка на сточарството. Но, оваа поддршка не го дава посакуваниот резултат и увозот на свежо или замрзнато месо и натаму останува со над 100 милиони евра трговски дефицит. Статистичките податоци покажуваат дека во изминатите четири години, домашното производство на месо е намалено за 20%. Годишните потреби за свежо месо во Македонија и месо за преработки изнесува речиси 11 илјади тони свинско месо, 20 илјади тони говедско месо и околу 22 илјади тони живина. Околу две третини од овие количини

се покриени од увоз кој се зголемува секоја година, а се должи на растот на индустријата за преработка на месо во последните 4 години. Капацитетите на месо во Република Македонија ги задоволуваат потребите на домашниот пазар за свежо месо. Постојат 39 компании во индустријата за преработка на месо и 19 кланици (1 за колење дивеч).

Спротивно на тоа, Република Македонија е нето извозник на јагнешко месо. Околу 85% од закланите јагниња се извезуваат во земјите на Европската Унија, главно, во Грција и Италија, во периодите околу Божиќ и Велигден. Овие пазари бараат јагниња со тежина на труп од 7-8 kg како свежо разладено месо. Иако македонскиот извоз во Европската Унија е ослободен од давачки за увоз, препознатливото "Македонски јагне" во моментот е во опасност како резултат на воведувањето и мешањето на различни раси. Затоа, станува се потешко да се произведе униформно заклано јагне со потребниот квалитет¹⁰⁰.

Вкупното производство на свинско месо во 2012 година изнесува околу 10 600 тони. Свињите за говење се колат со тежина од околу 100 kg жива мера. Се проценува дека околу 90% од домашната побарувачка за свежо свинско месо е покриена со домашното производство. Недостатокот на свинско месо на домашниот пазар и потребите на индустријата за преработка на месо се покриени со увоз на свежо, разладено или замрзнато свинско месо (во 2012г. беа увезени 11 114 тони, што претставува зголемување од околу 6% во споредба со 2011г., кога беа увезени 10 476 тони свинско месо). Производството на пилешко месо се базира главно на колење на кокошки-бројлери. Производството е организирано во големи фарми од индустриски тип и мали приватни фарми и на договорна основа. Само две кланици (со вкупен капацитет од 2 милиони птици годишно) работат во државата, што го ограничува развојот на живинарството.

Домашното производство на пилешко месо има брз пораст во последната деценија, но сепак покрива само 20% од домашната побарувачка. Затоа, најголема количина на пилешко месо се увезува како замрзнато пилешко месо. Увозот на пилешко месо претставува важен дел од вкупниот увоз на агро-прехранбени производи. И покрај динамичната инвестициона активност на претпријатијата за преработка на храна во последниве години, потребата за понатамошни инвестиции се уште е значителна, особено во оние сектори кои се грижат за потребите на домашниот пазар - мелнички производи,

¹⁰⁰ Агенција за храна и ветеринарство, идентификација и регистрација, статистички податоци <http://www.fva.gov.mk/>, 2017 година;

месо и преработка на млеко, производство на масла и масти од животинско и растително потекло - како и во секторите кои се извозно-врзани - овошје и зеленчук, правење вино, обработка на медицински и. За претпријатијата кои имаат проблеми со квантитет, квалитет или цени на суровините, инвестициите треба да се комбинираат со приоритетните мерки за зголемување на конкурентноста на примарниот сектор.

Нивото на техничко-технолошки квалитет, што е од суштинско значење за индустријата, со цел да го издржат притисокот на конкуренцијата во проширената Европска унија, се уште е прилично ниско. Претпријатијата за храна, исто така имаат проблеми со истрошена или несоодветна опрема во процесите на контрола на квалитетот, пакувањето и обележувањето. Во различните технолошки линии, новата опрема која е помалку од 5 години во употреба претставува помалку од 10% од сета опрема која е вклучена.

Поради недостаток на финансиски средства за нови технологии, често пати одлуките за инвестиции во секторот за преработка резултираат со купување на користена опрема и машини од земјите на Европската Унија и главно, цената е наводно половина од цената за новата технологија. Конкурентскиот притисок на домашниот пазар се зголемува како значителен дел кај преработувачите на месо и млеко, бидејќи тие се уште немаат дозвола за извоз на пазарот на Европската Унија.

Половина од преработувачите на овошје и зеленчук се сертифицирани според ISO 9001, а само околу 10 компании се сертифицирани според ISO 22000. Преработувачите на овошје и зеленчук и извозниците на свежо овошје и зеленчук го зголемија интересот за спроведување БРЦ за извоз на пазарите во Велика Британија. Што се однесува на системите за следливост на производите, повеќе од половина од сите претпријатија за храна објавија дека ги одржуваат овие системи специјално за компаниите за млеко и месо.

Сè уште постои потреба за повеќе инвестиции во заштитата на животната средина преку преработувачите на храна, особено за управување со отпадот од животинско потекло, како и преработката на овошје и зеленчук, која се смета за сектор со релативно мал удел во загадувањето на животната средина. Нема претпријатија во секторот за месо кои имаат објекти за отпад, и затоа отстранувањето на отпадот претставува голем

притисок врз производната активност, особено во руралните области каде системите за отстранување на отпадот се неразвиени.

Енергетската ефикасност на претпријатијата во прехранбената индустрија е ниска поради употребата на енергетски неефикасни технологии, опрема и објекти. Затоа, потребни се посебни охрабрувања за мерки за енергетска ефикасност во индустријата за храна, за да се намалат трошоците и да се подобри конкурентноста на претпријатија. Претпријатијата од прехранбената индустрија треба исто така да бидат охрабрани да користат обновливи извори на енергија, за да се зголеми нивната ефикасност, што ќе ги прави повеќе еколошки.

Важна потреба за претпријатијата од прехранбената индустрија е подобрувањето на системот за стручно образование и зголемување на учеството на работниците и менаџерите во континуирана стручна обука. Обуката во врска со усогласувањето со Европска Унија стандардите за безбедност на храна се смета за клучен приоритет. Мора да се даде приоритет на финансирањето на иновациите, производството и маркетингот на нови прехранбени производи и диверзификација на различни аутпути, што ќе доведе до зголемување на додадената вредност на земјоделските производи.¹⁰¹

Трговскиот биланс на надворешната трговија со земјоделски производи во текот на изминатиов период покажува негативно салдо од моментот на осамостојување. Како што говорат податоците на Државниот завод за статистика на Република Македонија, позитивниот тренд на опаѓање на трговскиот дефицит кој започнува во 1997 ма година е прекинат како последица на воениот конфликт во 2001 година. Вторпат, обидот да се намали трговскиот дефицит е прекинат во 2006 година поради растот на агропреработувачката индустрија што придонесе за зголемен увоз на суровини од земјоделско потекло. Иако има повторно намалување на трговскиот дефицит во 2008 година, сепак тоа може да се сфати како влошување на конкурентноста во целокупното македонско стопанство отколку на реално подобрување на конкурентноста на земјоделството.

¹⁰¹ Инструмент за предпристапна помош на Европската Унија (ИПА), програма за рурален развој, 2014-2020, Скопје, <http://www.mzsv.gov.mk/>, 2017 година;

Според податоците на Државниот завод за статистика на Република Македонија за вкупните субвенции наспроти нето-увоз, прикажани се издатоците на финансиски средства за субвенции во земјоделството и вредноста на увозот на земјоделските производи. Од овие податоци може да се сублимира дека стапките на раст и на двете категории се со нагорен тренд, но стапката на увоз на земјоделски производи расте со поподем интензитет. Тоа укажува на потребата, на оваа потенцијално ефикасна политика на субвенционирање во земјоделството потребна и е евалуација на таргетирањето, следењето и мерењето на ефектите.¹⁰²

Намалувањето на зависноста од увоз на храна може да се постигне со проширувањето на мерките кои ги презема Владата. Окрупнувањето на земјоделските обработливи површини, користењето на сертифициран семенски материјал кој ќе обезбеди подобро приноси, но и вложувања во создавање на сорти кои одговараат на нашето поднебје и од кои ќе може да се добие максимален принос во нашите климатски услови. Треба да се работи на вкрстување на семиња, а не на земјоделците да бидат оставени самите да се снаоѓаат за семиња од странство, кои поради неадекватните климатски услови даваат различен принос во странство и кај нас. Исто така голема улога има и окрупнувањето на земјоделските парцели, а со тоа и конкурентноста ќе биде поголема. Недостигот на храна не секогаш зависи од засадените површини тукју во голем дел зависи од слабиот принос.¹⁰³

¹⁰² <http://customs.gov.mk>, 2016 година;

¹⁰³ Инструмент за предпристапна помош на ЕУ (ИПА), програма за рурален развој, 2014-2020, Скопје, Декември 2014, <http://www.mzsv.gov.mk/>, 2017 година, стр.68;

8 ОСТВАРЕНИ ПРИНОСИ ПО ЗЕМЈОДЕЛСКИ КУЛТУРИ

Анализирани се податоци од државен завод за статистика за принос по хектар на земјоделски производи за дадениот период. . Според тоа следени се просечни приноси по хектар од поважни култури кои укажуваат на трендот и насоката на движење на приносите во последните десет години.

Табела бр. 3 - Просечни приноси по хектар од поважни култури

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ПЧЕНИЦА – ВКУПНО	3 010	2 402	3 414	3 076	3 044	3 346	2 696	3 198	3 755	2 754	3 838
Земјоделски претпријатија и земјоделски задруги	3 171	2 819	3 563	2 955	3 060	3 909	3 263	3 447	4 768	2 576	5 051
Индивидуални земјоделски стопанства	2 962	2 295	3 382	3 104	3 041	3 246	2 566	3 149	3 561	2 778	3 567
ПЧЕНКА, ЗРНО – ВКУПНО	4 649	3 836	4 097	4 751	4 508	4 294	3 973	4 223	4 495	4 226	4 633
Земјоделски претпријатија и земјоделски задруги	6 506	3 615	4 348	7 636	8 416	6 509	6 151	4 789	6 118	3 535	5 684
Индивидуални земјоделски стопанства	4 577	3 845	4 087	4 633	4 337	4 168	3 892	4 158	4 399	4 307	4 558
ОРИЗ – ВКУПНО	5 526	6 132	6 241	6 368	6 230	5 992	5 232	5 992	5 895	6 124	4 919
Земјоделски претпријатија и земјоделски задруги	5 152	6 692	3 500	3 860	4 698	4 776	6 576	5 654	3 371	5 457	4 651
Индивидуални земјоделски стопанства	5 554	6 110	6 263	6 427	6 288	6 061	5 160	6 005	5 996	6 156	4 932
ШЕЌЕРНА РЕПКА -	59 286	32 579	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Земјоделски	-	22 081	-	-	-	-	-	-	-	-	-

претпријатија и земјоделски задруги												
Индивидуални земјоделски стопанства	59 286	48 436	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
СОНЧОГЛЕД – ВКУПНО	1 620	1 021	1 171	1 879	1 884	1 494	1 270	1 559	1 813	1 534	1 608	
Земјоделски претпријатија и земјоделски задруги	1 825	1 110	1 175	1 960	1 924	1 520	1 431	1 837	1 910	1 657	1 803	
Индивидуални земјоделски стопанства	1 207	810	1 157	1 397	1 570	1 355	834	1 141	1 502	1 115	1 187	
ТУТУН – ВКУПНО	1 436	1 287	1 001	1 355	1 492	1 348	1 392	1 453	1 553	1 503	1 554	
Земјоделски претпријатија и земјоделски задруги	944	1 161	1 360	1 500	1 000	1 000	1 500	600	-	417	346	
Индивидуални земјоделски стопанс.	1 436	1 288	1 001	1 355	1 492	1 349	1 392	1 453	1 553	1 504	1 555	
ДОМАТИ – ВКУПНО	25 237	21 979	22 868	25 370	29 658	29 411	25 974	23 999	28 065	30 740	28 899	
Земјоделски претпријатија и земјоделски задруги	75 356	34 736	18 332	39 884	13 465	44 473	18 537	29 351	84 971	112 612	60 126	
Индивидуални земјоделски стопанства	24 351	21 849	22 903	25 337	29 884	29 271	26 048	23 945	27 785	30 023	28 527	
ПИПЕРКИ – ВКУПНО	16 950	16 872	17 286	18 342	19 843	18 174	19 273	17 898	20 637	21 985	20 781	
Земјоделски претпријатија и земјоделски задруги	14 091	12 588	7 142	17 890	5 173	5 828	12 444	41 744	31 496	13 844	17 960	
Индивидуални земјоделски стопанства	16 977	16 910	17 361	18 343	19 881	18 187	19 279	17 828	20 607	22 038	20 789	
ГРОЗЈЕ – ВКУПНО	10 480	9 840	10 880	12 698	12 648	11 660	11 479	13 836	8 620	14 171	14 372	

Земјоделски претпријатија и земјоделски задруги	7 099	8 181	7 928	10 877	11 598	12 340	10 169	12 314	8 385	10 689	10 315
Индивидуални земјоделски стопанства	11 989	10 441	11 863	13 217	12 925	11 476	11 879	14 253	8 703	15 403	15 861

(Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија, годишни извештаи)

Согласно податоците од табелата бр.3 со тоа, евидентно е дека приносот, генерално, на земјоделските култури е зголемен. Кај пченицата, оризот, сончогледот, тутунот, домотот, пиперките и грозје, почнувајќи од 2006 година, па се до 2016 година, приносот има тенденција на пораст. Кај останатите култури, како пченка и шеќерна репа стагнира приносот по хектар. Од наведеното можеме да констатира дека, генерално, приносот по хектар кај земјоделските култури е во пораст, што не упатива на констатацијата дека земјоделско прехранбениот сектор е во напредок. Доколку земеме во предвид дека царинската заштита на земјоделско прехранбениот сектор во Република Македонија не е намалена, од 2014 до до 2017 година, неспорен е фактот дека тоа влијае на зголемување на домашното земјоделско производство. Од наведеното може да се заклучи дека приносот на земјоделски производи се има тенденција на зголемување секоја година согласно податоците дадени погоре во табелата.

ЗАКЛУЧОК

Во функција на истражување на проблемот опфатен во хипотетичката рамка, користени се и примарни и секундарни извори на податоци. По пат на анализа на содржината на статистичките податоци од Државниот завод за статистиката Република Македонија и Царинската Управа на Република Македонија, се утврдува влијанието на царинската заштита врз увозот на земјоделски производатво.

Согласно добиените резултати од дадените пресметки се гледа дека:

1. стапките на проста номинална царинска заштита се повисоки од стапките на реална царинска заштита во земјоделско прехранбениот сектор. Највисоко ниво на реална царинска заштита има во 2014 година споредено со 2015, 2016 и 2017 година, што значи дека производите од земјоделско прехранбениот сектор реално биле најзаштитени во 2014 година потоа во 2017 година, потоа во 2016 година и на крај најниска стапка на реална царинакса заштита во земјоделско прехранбениот сектор имало во 2015 година.

2. стапките на реалната царинска заштита на земјоделско прехранбениот сектор изнесуваат 4.65% во 2014 година, 4.19% во 2015 година, 4.42% во 2016 година и 4.47% во 2017 година.

Согласно стапките на реална царинска заштита произлегува дека земјоделско прехранбениот сектор во 2014 година бил позаштитен споредено со 2015 година, а во 2017 година бил позаштитен во споредба со 2016 година.

3. Највисокото ниво на проста номинална царинска заштита во периодот 2014-2017 има во четвртиот оддел од земјоделско прехранбениот сектор и истата изнесува 32.89%, потоа во третиот оддел, која изнесува 24.70%, по што следи вториот оддел, каде што простата номинална царинска стапка изнесува 19.53% и на крај најниска номинална царинска стапка во земјоделско прехранбениот сектор има во првиот оддел и истата изнесува 18.37%.

4. Простата номинална царинска стапка за периодот 2014 до 2017 година во земјоделско прехранбениот сектор изнесува 26,97%.

5. Пондерираната номинална царинска стапка во земјоделско прехранбениот сектор била највисока во 2014 година и истата изнесувала 6,24 % ,потоа следи 2016 година кога пондерираната номинална царинска стапка изнесувала 5,33%, во 2017 година пондерираната номинална царинска стапка изнесувала 5,04%, додека во 2015 година пондерираната номинална царинска стапка изнесувала 4,94%.

Споредено по оддели највисока пондерирана номинална царинска стапка има во третиот оддел односно во глава 15, кога пондерираната номинална царинска стапка изнесувала 24,94%, потоа во првиот оддел од царинската тарифа при што пондерираната номинална царинска стапка била највисока во 2016 година и истата изнесувала 12,34%, по што следи вториот оддел кога пондерираната номинална царинска стапка во 2016 изнесувала 10,64% и на крај најниска пондерираната номинална царинска стапка била во четвртиот оддел при што во 2017 година истата изнесувала 4,69 %.

Од добиените податоци за проста и пондерираната царинска стапка се гледа дека пондерираната номинална царинска стапка е пониска од простата номинална царинска стапка што упатува на фактот дека во периодот од 2014 до 2017 година во Република Македонија вредноста на увозот на стоките од тарифните ставови на царинската тарифа со пониски царински стапки е поголема од вредноста на увозот на стоките распоредени во тарифни ставови за кои е пропишана поголема царинска стапка.

Во 2014 година наплатените приходи од царина изнесувале 1.940.000,00 милиони денари, а во 2015 изнесувале 1.845.000,00 милиони денари, 2016 година 1.980.000,00 милиони денари а во 2017 година 2.100.000,00 милиони денари, од што може да се заклучи дека со исклучок на 2015 година увозот на земјоделски производи, а со тоа и наплатата на царина поради зголемување на количеството и вредноста на увозот се зголемува.

Нивото на царинска заштита на земјоделско прехранбениот сектор во Република Македонија има позитивно влијание врз зголемувањето на домашното земјоделското производство и истото е од големо значење на микроекономски и макроекономски план.

Номиналната и реалната царинска заштита влијаат на увозот на земјоделски производи на тој начин што со нивно намалување се зголемува увозот на земјоделски

производи и обратно. Нивото на номиналните царински стапки треба пред се да ги изразуваат заштитните и развојните функции врз домашното стопанство.

Во случаите кога стапките на простата и пондерираната номинална и реалната царинска заштита во земјоделско прехранбениот сектор се повисоки во одредена година споредено со друга година, тоа значи дека во таа година земјоделско прехранбениот сектор бил позаштитен во споредба со компарираната година.

Доколку пондерираната просечна номинална стапка во земјоделско прехранбениот сектор е поголема од простата просечна номинална стапка, тоа значи дека вредноста на увозот на стоките распоредени во тарифни ставови за кои е пропишана поголема царинска стапка е поголема од вредноста на увозот на стоките распоредени во тарифни ставови за кои е пропишана помала царинска стапка и обратно .

Имено несомнено во овој труд се смета дека либерализацијата на увозот на земјоделските производи, ќе дејствува во насока на зголемување на продуктивноста, односно произведените производи за единица време, нивниот квалитет и ќе го направи процесот на производство поадаптибилен на економските, односно пазарните шокови.

Во овој поглед Република Македонија, поставувајќи повластена стапка на ддв од 5% на земјоделските производи изврши јасно ревидирање на Законот во смисла на либерализација. Исто така забрзани се самите постапки за увоз со што директно се влијае врз стимулот на земјоделците почесто и посамоуверено да посегнат по купување на современи производи и материјали кои ќе ги користат во земјоделското производство

Имено во анализите на овој труд јасно се согледува незаштитеноста на домашното производство пред се на пченка и пченица каде се увезува ефтино брашно од соседните држави а реколтите на домашните производители остануваат неоткупени што делува дестимулирачки кај нив но и делува негативно врз економијата, односно се зголемува трговскиот дефицит, бидејќи парите се одлеваат во друга држава, а нашиот бруто домашниот производ стагнира па дури и оди надолу.

Во овој труд се потврди значителното влијание на компаративната анализа на увозот на земјоделско прехранбениот сектор. Пред сè бидејќи како што погоре е наведено овие податоци се од исклучително битен карактер заради формулирањето на стратегиите

во иднина како и прилагодување и дополнување на законската регулатива во тој контекст за да се подобри ефектот од увозот.

Имено како што погоре во текстот е наведено увозот на храна е битен од неколку аспекти. Еден многу битен аспект е конкуренцијата која странските производи ја создаваат на домашниот пазар принудувајќи ги домашните да го одржуваат, но и поистојано да работат на зголемување на квалитетот на производите притоа нудејќи ги истите по простапни и конкурентни цени, бидејќи во спротивно би ја изгубиле својата позиција на пазарот и би биле „проголтани“ од конкурентите.

Како битен аспект при увозот на земјоделски производи од аспект на клиентите е тоа што тоа доведе до зголемување на диверзитетот на производи, односно се зголеми лепезата на избор на клиентот па така самиот квалитет на живот на клиентот стана побогат бидејќи може да избира.

Друг аспект е тоа што извозот повлекува извозни трошоци за извозниците кои *vice versa* се извозни приходи кои се влеваат во државната каса, преку царински и други давачки.

Предлог е така собраните средства да се собираат и потоа распределуваат за инвестирање во осовременување и модернизирање на самиот процес на земјоделско производство пред се преку нови видови земјоделски производи .

Најзначаен ефект од оваа докторска дисертација, односно од анализите на сите теоретски, динамични анализи, а подоцна и емпириските анализи е апликативната примена на добиените резултати врз реалноста, односно овој труд преку сознанијата добиени преку методолошката рамка на истиот продуцира резултати кои се директно апликативни врз националните стратегии и законската регулатива, пред се, се мисли на Царинскиот закон и Царинската тарифа во поглед на деловите кои се однесуваат на земјоделските производи, процесот на земјоделско производство, увозот на истите како и увозот на земјоделско прехранбените производи.

Овој труд придонесува да се сфати потребата за создавање една пофлексибилна, помека, регулатива и стратегија која ќе биде на страната на создавањето на предуслови за еден непрекинат процес на следење на најсовремените трендови на земјоделско

производство преку увоз на најсовремени трендови на земјоделско производство преку увоз на земјоделски производи, со цел обезбедување на конкурентно производство преку намалени трошоци, зголемен квалитет и поголема адаптивност на пазарните шокови.

Од добиените податоци за проста и пондерираната царинска стапка се гледа дека пондерираната номинална царинска стапка е пониска од простата номинална царинска стапка што упатува на фактот дека во периодот од 2014 до 2017 година во Република Македонија вредноста на увозот на стоките од тарифните ставови на царинската тарифа со пониски царински стапки е поголема од вредноста на увозот на стоките распоредени во тарифни ставови за кои е пропишана поголема царинска стапка.

Во 2014 година наплатените приходи изнесувале 1.940.000,00 милиони денари, а во 2015 изнесувале 1.845.000,00 милиони денари, 2016 година 1.980.000,00 милиони денари а во 2017 година 2.100.000,00 милиони денари, од што може да се заклучи дека со исклучок на 2015 година увозот на земјоделски производи, а со тоа и наплатата на царина поради зголемување на количеството и вредноста на увозот се зголемува.

Имено, стапката на пондерирана номинална царинска заштита во земјоделско прехранбениот сектор во 2014 година излесувал 6.24%, а стапката на реална царинска заштита 4.65%. Во 2015 година стапката на пондерирана номинална царинска заштита изнесува 4.94%, а стапката на реална царинска заштита изнесува 4.19%. Во 2016 година стапката на пондерирана номинална царинска заштита изнесува 5.33%, а стапката на реална царинска заштита изнесува 4.42%. Иста е и состојбата со 2017 година кога стапката на пондерирана номинална царинска заштита изнесува 5.44%, а стапката на реална царинска заштита изнесува 4.47%.

Од наведените податоци во табела бр. 2 за царинските стапки по глави како главна препорака која може да се донесе е дека царинските стапки на суровините од земјоделско прехранбениот сектор во иднина треба да се позиционираат на пониско ниво од царинските стапки на финалните производи од земјоделско прехранбениот сектор во кој тие суровини се главен инпут.

Согласно спроведеното истражување се добија резултати кои укажуваат на тоа дека царинската заштита на земјоделско прехранбениот сектор влијае на увозот на

земјоделските производи и со тоа се потврдува хипотезата поставена во овој труд а тоа следното: Царинската заштита на земјоделско прехранбениот сектор е диманична категорија која може да претрпи измени и е поврзана со категоријата на увозот на земјоделските производи, па според тоа може со полно право да се каже дека царинската заштита на земјоделско прехранбениот сектор влијае врз увозот на земјоделските производи, што претставува хипотеза на трудот а како верижна реакција на тоа се доаѓа до споредната хипотеза дека царинската заштита на земјоделско прехранбениот сектор влијае врз структурата на домашното земјоделско производство.

Резултатите од ова истражување покажаа дека на дел од суровините во земјоделско прехранбениот сектор имаат повисоко ниво на заштита од производите со повисок степен на финализација од овој сектор. Тоа покажува дека ваквото ниво на царинска заштита негативно влијае на конкурентноста на домашните производи од земјоделско прехранбениот сектор кој се со повисок степен на финализација. Овие сознанија мора да се имаат во вид при креирање на трговската, царинската и земјоделската политика во нашата земја со цел да сеподобри конкурентноста на домашните деловни субјекти од овој стопански сектор.

Фундаментален придонес оваа докторска дисертација би имала и во нејзината практична примена во вкупната царинска политика на Република Македонија, во областа на земјоделството и прехранбениот сектор.

ПРИЛОЗИ

Табела бр. 4- Вредност на увоз и царински стапки по тарифни ставови 2014-2015

година

Тарифен став	Вредност на увоз	Царинска стапка	Тарифен став	Вредност на увоз	Царинска стапка
0101210000	19592	0	0101210000	87290	0
0101299000	496801	0	0101299000	58418	0
0102211000	122088648	0	0102211000	23143642	0
0102213000	3312104	0	0102296900	16019233	0
0102219000	80192	10	0102909150	457298	10
0102291000	14240	0	0102909191	19723980	0
0102292900	46602	0	0103100000	9661941	0
0102294900	100972	0	0103911000	9294547	0
0102295900	1132705	66	0103921900	1403493	66
0102909191	12847275	0	0104101000	10082230	0
0103100000	12902763	35	0104108000	190225	35
0103911000	8701004	35	0104209000	405446	35
0103921900	5477869	0	0105111100	7808361	0
0104101000	9978226	10	0105119100	13285735	10
0104108000	1809705	10	0105119900	4216647	10
0104209000	693326	15	0105940000	14741285	15
0105111100	5820220	15	0105993000	157811	15
0105111900	470025	0	0106110000	59297	0
0105119100	13728521	0	0106120000	1620927	0
0105119900	7096300	0	0106190000	451013	0
0105940000	21015517	0	0106490000	7280427	0
0106190000	1426293	0	0106900000	631101	0
0106410000	61451	18	0201100000	45009118	18
0106490000	3939605	18	0201202000	135370030	18
0106900000	1371317	19	0201203000	996350064	19
0201100000	7345429	18	0201205000	11994643	18
0201202000	160210393	20	0201209000	19839440	20
0201203000	972487149	19	0201300000	25513591	19

0201205000	12103233	15	0202209000	2870453	15
0201209000	14192715	15	0202301000	8458513	15
0201300000	34190410	15	0202305000	4735650	15
0202209000	4213433	15	0202309000	483180762	15
0202301000	34599291	36	0203111000	71783299	36
0202305000	2163906	40	0203119000	4824229	40
0202309000	352480680	32	0203121100	13924	32
0203111000	27122117	45	0203191100	2235748	45
0203119000	707076	49	0203191300	7270562	49
0203121100	1896116	48	0203191500	4108635	48
0203129000	92083	25	0203195500	34254888	25
0203191100	35086	33	0203195900	6994177	33
0203191300	20847220	33	0203211000	881058	33
0203191500	8710698	25	0203221100	6446043	25
0203195500	66506496	25	0203221900	9982862	25
0203195900	1519743	25	0203229000	434196	25
0203199000	743780	25	0203291100	1650963	25
0203211000	2620005	27	0203291300	5879154	27
0203221100	21450358	39	0203291500	120192166	39
0203221900	3224476	19	0203295500	1054519746	19
0203229000	202967	25	0203295900	20812405	25
0203291100	8082157	30	0204100000	1985316	30
0203291300	4030232	5	0206109800	14198459	5
0203291500	132686960	5	0206220000	3702475	5
0203295500	1136431374	8	0206299100	390248	8
0203295900	24869311	8	0206299900	26940728	8
0203299000	1094438	5	0206300000	530550	5
0204429000	207087	5	0206410000	878017	5
0205008000	269397	5	0206490000	18256425	5
0206109800	16718754	17	0207119000	61503802	17
0206220000	2951517	19	0207129000	282183862	19
0206299900	19417192	24	0207131000	63905464	24
0206300000	2523996	24	0207133000	5738191	24
0206410000	1370834	24	0207135000	59855	24

0206490000	18703602	24	0207136000	36813881	24
0207119000	64974249	24	0207139100	1140389	24
0207121000	194115	24	0207139900	1840646	24
0207129000	249625763	22	0207141000	1347238111	22
0207131000	47345831	22	0207142000	240379315	22
0207132000	16915	22	0207143000	25032069	22
0207133000	4619084	22	0207144000	5448401	22
0207135000	106063	22	0207145000	75550306	22
0207136000	31682256	22	0207146000	472899761	22
0207139100	683660	22	0207147000	17978205	22
0207139900	2065873	22	0207149100	53740910	22
0207141000	1302706953	22	0207149900	117791260	22
0207142000	216256715	15	0207241000	3382	15
0207143000	26893238	15	0207249000	520265	15
0207144000	7826783	15	0207251000	4947736	15
0207145000	26831642	15	0207259000	2030252	15
0207146000	570535735	15	0207261000	6900618	15
0207147000	24430230	15	0207262000	107339	15
0207149100	59724558	15	0207263000	138	15
0207149900	149180712	15	0207266000	2029360	15
0207241000	3304	15	0207267000	144197	15
0207249000	923730	15	0207268000	3022993	15
0207251000	2478092	15	0207271000	13089655	15
0207259000	2496524	15	0207273000	58115	15
0207261000	4439106	15	0207274000	1115422	15
0207262000	130556	15	0207276000	8490408	15
0207266000	1494722	15	0207277000	5646799	15
0207267000	293904	15	0207428000	913816	15
0207268000	2215069	15	0207454100	36450	15
0207271000	16536162	15	0207455100	310247	15
0207273000	257655	15	0207456100	75080	15
0207274000	1004855	15	0207459300	180435	15
0207275000	336335	15	0207554100	60295	15
0207276000	6278248	5	0208101000	2872	5

0207277000	4961360	5	0208909800	10319	5
0207278000	124329	30	0209101100	19000063	30
0207279900	165248	22	0209101900	206676	22
0207428000	876689	15	0210111100	924088	15
0207455100	82561	15	0210113100	997100	15
0207459300	305195	15	0210119000	1734249	15
0209101100	26815579	15	0210121100	117507	15
0209101900	46195	15	0210121900	8788030	15
0210111100	286114	15	0210129000	7798	15
0210113100	204227	15	0210191000	104867	15
0210119000	178263	15	0210195000	3707448	15
0210121900	5548036	15	0210196000	35660	15
0210129000	667663	15	0210198100	52824383	15
0210195000	1924217	15	0210198900	9779655	15
0210196000	9627	15	0210199000	1315978	15
0210198100	41935954	15	0210209000	34728641	15
0210198900	6887820	5	0210993900	6949902	5
0210199000	362984	5	0210998500	9565	5
0210209000	26925260	5	0210999000	5711	5
0210993900	9587743	0	0301110000	3491307	0
0301110000	3556660	34	0301190000	115925	34
0301190000	82772	34	0301919000	1102743	34
0301930000	301987	34	0301930000	788620	34
0301991810	581141	0	0301991810	1524460	0
0301991890	3673404	0	0301991890	3066284	0
0302118000	141479	0	0301998500	193434	0
0302140000	29976214	25	0302118000	3211	25
0302230000	1232213	0	0302140000	40474238	0
0302298000	6485	0	0302230000	1058903	0
0302329000	79837	0	0302240000	94809	0
0302369000	2538	0	0302329000	29685	0
0302398000	28121	0	0302369000	2221	0
0302431000	28100	0	0302398000	25808	0
0302433000	268350	0	0302420000	4627	0

0302440000	146510	0	0302431000	162119	0
0302451000	11173	0	0302433000	133057	0
0302459000	2961	0	0302440000	245065	0
0302470000	650254	0	0302451000	1111	0
0302511000	7315	0	0302470000	215117	0
0302520000	87740	0	0302520000	190249	0
0302541900	1830	0	0302541100	14324	0
0302730000	34087	0	0302541900	529347	0
0302790000	5100	0	0302730000	76417	0
0302819000	71183	0	0302819000	73938	0
0302830000	18508	0	0302841000	13713455	0
0302841000	11428045	0	0302849000	2230955	0
0302849000	1677477	0	0302851000	360838	0
0302851000	176922	0	0302853000	17977807	0
0302853000	15226146	0	0302859000	304762	0
0302859000	61378	62	0302891000	47207	62
0302891000	111736	0	0302892900	392913	0
0302893900	98381	0	0302893900	127505	0
0302894000	922205	0	0302894000	779200	0
0302899000	2944315	0	0302895000	11243	0
0303110000	1012683	0	0302899000	3097601	0
0303120000	23717781	0	0303120000	30001959	0
0303149000	8688603	23	0303149000	12177616	23
0303190090	265599	0	0303190090	101935	0
0303498500	16038	34	0303250000	42732	34
0303510000	1636993	0	0303510000	880718	0
0303539000	9526835	0	0303531000	216833	0
0303541000	21780119	0	0303533000	563376	0
0303570000	74619	0	0303539000	7680614	0
0303661200	334594199	0	0303541000	27526454	0
0303661900	5083550	0	0303570000	80742	0
0303689000	9586680	0	0303661200	346180445	0
0303699000	1970264	0	0303661900	32684305	0
0303819000	2812	0	0303699000	156442	0

0303841000	276345	0	0303891000	24027	0
0303893100	2803550	0	0303893100	3253540	0
0303893900	126463	0	0303893900	288013	0
0303895500	112879	0	0303894500	227192	0
0303899000	1962945	0	0303895000	12557	0
0304320000	2432675	0	0303899000	336492	0
0304330000	36526	15	0304320000	5687589	15
0304410000	29902	15	0304330000	47800	15
0304429000	4997	0	0304410000	7163	0
0304499000	143948	0	0304450000	710415	0
0304620000	8304520	0	0304499000	1338149	0
0304711000	94428	0	0304520000	34392	0
0304719000	28569	15	0304620000	12762980	15
0304741500	3938643	0	0304711000	114921	0
0304741900	49721	0	0304719000	16658	0
0304750000	307882	0	0304741500	9712159	0
0304799000	936140	0	0304741900	1806280	0
0304810000	326594	0	0304750000	1233831	0
0304839000	688967	0	0304799000	352665	0
0304840000	37453	0	0304810000	731965	0
0304870000	730173	0	0304831000	39905	0
0304895900	45279	0	0304839000	203766	0
0304899000	209878	0	0304840000	24291	0
0304955000	2695477	0	0304870000	1223222	0
0305321100	19126	0	0304899000	529568	0
0305410000	5172413	0	0304955000	4173006	0
0305420000	9868	0	0304991000	22981	0
0305598000	17269	0	0304999900	157872	0
0306111000	448913	0	0305321900	107820	0
0306119000	740918	0	0305410000	5581686	0
0306149000	901095	0	0305420000	7931	0
0306159000	183471	0	0305498000	406371	0
0306179100	8636	0	0305598000	3864	0
0306179200	16079605	0	0305698000	3516	0

0306179300	500485	0	0306111000	94756	0
0306179900	1251417	0	0306119000	905082	0
0306199000	117636	0	0306149000	1009815	0
0306219000	320293	0	0306159000	130194	0
0306248000	2063317	0	0306179100	270924	0
0306279900	924050	0	0306179200	13545365	0
0306299000	3448	0	0306179900	1474269	0
0307291000	38245	0	0306199000	36166	0
0307299000	42310	0	0306219000	219791	0
0307311000	86224	0	0306243000	9695	0
0307319000	99149	0	0306248000	1568999	0
0307391000	915232	0	0306261000	17274	0
0307399000	1033059	0	0306263100	28516	0
0307411000	8312	0	0306279900	1867098	0
0307419200	8676	0	0307291000	93279	0
0307419900	415930	0	0307299000	82897	0
0307491800	127581	0	0307311000	467155	0
0307493500	5009398	0	0307319000	66724	0
0307493800	9034094	0	0307390500	401	0
0307495900	1977243	0	0307391000	905004	0
0307499900	248722	0	0307399000	1060547	0
0307510000	450981	0	0307419200	551959	0
0307591000	5055476	0	0307419900	447915	0
0307609000	2488605	0	0307491100	32205	0
0307799000	26340	0	0307491800	144425	0
0307998000	365903	0	0307493500	8410034	0
0401101000	13100252	0	0307493800	8271557	0
0401201100	105869652	0	0307495900	486730	0
0401201900	3114514	0	0307497100	46098	0
0401209100	433524960	0	0307499900	38750	0
0401209900	6076598	0	0307510000	530892	0
0401401000	2968311	0	0307591000	6972484	0
0401501100	8496743	0	0307609000	504440	0
0401503100	214350	0	0307799000	99489	0

0401503900	237829	0	0307998000	723786	0
0401509100	2783369	38	0401101000	16300184	38
0401509900	1022517	37	0401201100	118278143	37
0402101100	217776	37	0401201900	1073419	37
0402101900	187536583	37	0401209100	506192248	37
0402211100	17543	37	0401209900	8069145	37
0402211800	34221164	20	0401401000	2577765	20
0402299900	4693	20	0401409000	500960	20
0402911000	77257803	20	0401501100	7338258	20
0402913000	31333433	20	0401501900	1475135	20
0402919900	3008609	20	0401503100	1109926	20
0402991000	2681829	20	0401503900	4003017	20
0403101100	59926927	20	0401509100	2824664	20
0403101300	13159233	20	0401509900	321991	20
0403101900	436333	15	0402101100	353591	15
0403103900	439	15	0402101900	141361288	15
0403105100	951130	15	0402211100	773	15
0403105300	1875924	15	0402211800	29780953	15
0403109100	11946897	15	0402219900	701937	15
0403109300	6102658	10	0402911000	73700641	10
0403109900	518791	15	0402915100	179298	15
0403901100	299956	15	0402915900	267513	15
0403901300	883684	15	0402919900	3163841	15
0403905100	5386261	15	0402991000	1434503	15
0403905300	1818693	25	0403101100	82177208	25
0403905900	58062615	25	0403101300	10872233	25
0403906900	2995630	25	0403101900	215761	25
0403909100	49930444	25	0403103100	39274	25
0403909300	3973762	20	0403109100	12481369	20
0403909900	8825460	20	0403109300	3728289	20
0404100200	36730042	20	0403109900	419901	20
0404100400	2487557	20	0403901300	3465118	20
0404101400	29390518	20	0403905100	12026948	20
0404102600	3354426	20	0403905300	4176097	20

0404102800	11013342	20	0403905900	64172864	20
0404103400	6141359	20	0403906900	4753955	20
0404104800	172542	20	0403907300	136494	20
0404107200	1078047	20	0403909100	58596309	20
0404902100	2108134	20	0403909300	10297629	20
0404902300	453185	20	0403909900	6323111	20
0405101100	90840138	5	0404100200	45059171	5
0405101900	60972541	5	0404100400	3367861	5
0405105000	230136	5	0404101400	20126978	5
0405109000	40851	5	0404101600	1086238	5
0405201000	5438156	5	0404102600	3015088	5
0405203000	20752947	5	0404102800	8051491	5
0405901000	1388227	5	0404103600	965409	5
0405909000	11512222	5	0404107200	1595665	5
0406102000	13847758	5	0404902300	1008983	5
0406108000	24516476	5	0404908100	27503	5
0406209000	6617174	15	0405101100	97050929	15
0406303100	41122237	15	0405101900	42298757	15
0406303900	98113044	15	0405103000	13265	15
0406309000	184313	15	0405105000	270011	15
0406401000	45351	15	0405109000	14777	15
0406405000	362764	15	0405201000	9535006	15
0406409000	2822580	15	0405203000	16600379	15
0406901300	3112254	15	0405901000	890508	15
0406901500	204081	15	0405909000	13439203	15
0406902100	1573521	44	0406103000	9590736	44
0406902300	347775134	44	0406105000	4854548	44
0406902500	14606503	48	0406108000	30495079	48
0406902900	151720028	25	0406200000	8763984	25
0406903200	4998825	32	0406303100	34463731	32
0406906100	15474996	32	0406303900	89377498	32
0406906300	196783	32	0406309000	323666	32
0406906900	3732593	25	0406401000	48219	25
0406907300	157798	25	0406405000	1437237	25

0406907500	167127	25	0406409000	4003758	25
0406907600	33012	35	0406901300	4299647	35
0406907800	49124183	35	0406901500	1356596	35
0406907900	27152	32	0406902100	1486073	32
0406908200	1753253	35	0406902300	390285596	35
0406908400	818827	35	0406902500	16707208	35
0406908600	3560890	55	0406902900	96968996	55
0406908700	2854977	35	0406903200	5053454	35
0406908800	5174559	35	0406906100	16906755	35
0406909300	68124	35	0406906300	651133	35
0406909910	1698375	35	0406906900	3343884	35
0406909990	1221272	35	0406907300	770580	35
0407210000	10771704	35	0406907400	111346	35
0407291000	1575135	35	0406907500	413913	35
0408118000	10996358	35	0406907600	285947	35
0408918000	108832953	35	0406907800	74348016	35
0408998000	186338	35	0406907900	230264	35
0409000000	39589086	35	0406908200	1344801	35
0501000000	158413	35	0406908400	800290	35
0504000000	96055352	35	0406908600	2590122	35
0505109000	5343842	35	0406908900	8023577	35
0507900000	362888	35	0406909200	101524	35
0508000000	56670844	35	0406909300	827026	35
0511100000	3271083	66	0406909910	93151	66
0511919000	141812	66	0406909990	438058	66
0511993100	14506	30	0407110000	2381877	30
0511993900	856	30	0407210000	22924364	30
0511998500	126254	5	0408118000	13275188	5
0601101000	33770	5	0408918000	135575431	5
0601102000	20176	45	0409000000	78974838	45
0601103000	100357	5	0410000000	84154	5
0601104000	303504	0	0501000000	87833	0
0601109000	1938300	0	0504000000	98922070	0
0601203000	13132103	0	0505109000	7974334	0

0602101000	8365689	0	0508000000	1853226	0
0602109000	4638766	0	0511100000	5835531	0
0602201000	24541754	0	0511919000	489217	0
0602209000	133615050	0	0511998500	611863	0
0602300000	603531	0	0601101000	41217	0
0602400000	2800058	0	0601102000	15890	0
0602901000	53789812	0	0601103000	183509	0
0602902000	2908	0	0601104000	309797	0
0602903000	18626694	0	0601109000	2706282	0
0602904100	30272744	0	0601203000	47928955	0
0602904500	245304	0	0601209000	9300	0
0602904900	4060083	2	0602101000	7494970	2
0602905000	11448227	2	0602109000	3588567	2
0602907000	3161102	2	0602201000	20493954	2
0602909100	11641323	2	0602209000	122602517	2
0602909900	12146650	7	0602300000	2944033	7
0603110010	8711369	2	0602400000	3347284	2
0603110090	15228272	0	0602901000	63961892	0
0603120010	240646	0	0602902000	4951	0
0603120090	1355308	10	0602903000	18268661	10
0603130010	700579	10	0602904100	50299164	10
0603130090	1461603	10	0602904900	2019792	10
0603140010	2405777	10	0602905000	8151920	10
0603140090	3716655	10	0602907000	3423983	10
0603150010	1659474	10	0602909100	9835064	10
0603150090	2643344	10	0602909900	12526159	10
0603191010	46034	20	0603110010	11273746	20
0603191090	871	15	0603110090	18258041	15
0603198010	4116416	35	0603120010	275710	35
0603198090	6177497	20	0603120090	1137749	20
0603900000	87495	20	0603130010	589878	20
0604201100	71824	15	0603130090	1495859	15
0604201900	23508	20	0603140010	2599083	20
0604204000	1405	15	0603140090	4277539	15

0604209000	3590802	20	0603150010	1509901	20
0604909100	310552	15	0603150090	3596897	15
0604909900	437246	20	0603191010	14350	20
0701100000	80053536	15	0603191090	15386	15
0701905000	951904	20	0603198010	5151168	20
0701909000	26184268	15	0603198090	7562018	15
0702000011	56769603	20	0603900000	58379	20
0702000019	22369720	20	0604201900	117271	20
0703101910	657551	20	0604204000	1148	20
0703101930	12458786	20	0604209000	3934335	20
0703101950	5036450	20	0604901100	6266	20
0703101990	9116956	20	0604909100	100925	20
0703200090	7018138	20	0604909900	435909	20
0703900010	41876	0	0701100000	61257102	0
0703900090	1753214	45	0701905000	1081464	45
0704100000	7798064	30	0701909000	8821633	30
0704901010	4185616	65	0702000011	81390808	65
0704901090	279504	63	0702000019	17082777	63
0704909000	15038	65	0703101100	339805	65
0705110000	335297	0	0703101910	4447748	0
0705190000	928097	5	0703101930	6402942	5
0705210000	15294	65	0703101950	17313412	65
0705290000	679885	55	0703101990	20539284	55
0706100000	23250180	65	0703109000	154459	65
0706901000	167793	45	0703200090	7785411	45
0706909000	2460732	0	0703900010	73306	0
0707000510	16706987	45	0703900090	4351649	45
0707000590	19164819	35	0704100000	4209610	35
0708200000	118610	35	0704200000	1729	35
0708900000	158177	63	0704901010	2114964	63
0709200000	207769	45	0704901090	1953154	45
0709300000	2331844	30	0705110000	441522	30
0709400000	104746	30	0705190000	1495022	30
0709510000	54400	30	0705210000	12802	30

0709591000	78214	30	0705290000	137058	30
0709599000	9450698	40	0706100000	30527593	40
0709601000	13251282	40	0706901000	192468	40
0709609100	70799	40	0706909000	3371088	40
0709609910	23206	65	0707000510	43027863	65
0709609990	2812826	45	0707000590	17207160	45
0709700000	41047	45	0708100000	16518	45
0709910000	23010	45	0708200000	1138722	45
0709931000	4445525	45	0708900000	105832	45
0709991000	2734	25	0709200000	114177	25
0709994000	9884	35	0709300000	3071861	35
0709995000	471	35	0709400000	58215	35
0709999000	701313	25	0709510000	795321	25
0710210000	36708737	25	0709599000	10402104	25
0710220000	13444309	65	0709601000	16497490	65
0710300000	750475	65	0709609910	3867	65
0710400000	7031547	51	0709609990	3802764	51
0710806900	2617893	30	0709700000	74630	30
0710808500	19611	25	0709910000	1369	25
0710809500	6906888	35	0709931000	6521682	35
0710900000	36445946	25	0709991000	112900	25
0711201000	650065	30	0709992000	5098	30
0711209000	6228470	30	0709994000	32	30
0711400000	34506	30	0709995000	8542	30
0711510000	1792976	35	0709999000	493747	35
0711590000	1114945	35	0710100000	163990	35
0711901000	120593	45	0710210000	45186390	45
0711907000	2272093	45	0710220000	15302552	45
0711908000	2064653	45	0710300000	620909	45
0712200000	15225122	10	0710400000	8105469	10
0712310000	339405	45	0710805100	277868	45
0712330000	22953	45	0710806900	20619833	45
0712390000	28344271	10	0710808000	115969	10
0712901100	542160	45	0710809500	6048454	45

0712901900	6323	45	0710900000	45218025	45
0712903000	483041	20	0711201000	925538	20
0712905000	6621446	20	0711209000	599302	20
0712909000	20134654	35	0711590000	895418	35
0713101000	3492747	45	0711901000	2620323	45
0713109010	258796	45	0711907000	3599227	45
0713200000	127622	35	0711909000	7490	35
0713310000	20308	20	0712200000	14883247	20
0713320000	117860	20	0712310000	9577	20
0713331000	1250612	20	0712320000	3443	20
0713339000	131441875	20	0712330000	22482	20
0713350000	16850	20	0712390000	35856733	20
0713390000	233380	20	0712900500	646174	20
0713400090	22019380	0	0712901100	526693	0
0713900010	1138500	20	0712901900	198117	20
0801110000	13023830	20	0712903000	1232789	20
0801190000	275436	20	0712905000	6119148	20
0801220000	3885314	20	0712909000	23417019	20
0801320000	57844812	0	0713101000	2622198	0
0802119000	73273	10	0713109010	38870	10
0802129000	104729763	10	0713200000	180809	10
0802220000	79000296	20	0713310000	41351	20
0802310000	555383	15	0713320000	110152	15
0802320000	42697925	20	0713331000	463052	20
0802410000	3878150	20	0713339000	147651799	20
0802510000	20742429	20	0713390000	170327	20
0802620000	222417	0	0713400010	1693	0
0802905000	88736	10	0713400090	39439426	10
0802908500	24797	20	0713900010	895867	20
0803101000	715211673	10	0713900090	19837	10
0804100000	30012476	0	0801110000	17153603	0
0804209000	27523857	0	0801190000	198538	0
0804300000	8949812	0	0801220000	10037674	0
0804400000	2394196	0	0801320000	75339141	0

0804500000	1043617	5	0802129000	144835461	5
0805102000	308282162	15	0802220000	67958345	15
0805108000	1193513	10	0802310000	1262005	10
0805201000	68226196	10	0802320000	63733656	10
0805203000	166882054	10	0802410000	3541866	10
0805205000	4144549	10	0802510000	28783161	10
0805209000	45119765	10	0802520000	325998	10
0805400000	39831709	15	0802620000	218311	15
0805501000	183909184	15	0802901000	84494	15
0805509000	1875774	15	0802905000	112198	15
0806101000	3542307	15	0802908500	52768	15
0806201000	9361	10	0803101000	759826273	10
0806203000	22665695	10	0804100000	38230374	10
0806209000	8370174	10	0804201000	3835	10
0807110000	5637149	10	0804209000	28554131	10
0807190000	839686	10	0804300000	11742919	10
0807200000	85549	10	0804400000	2891663	10
0808108000	13406702	10	0804500000	1178967	10
0808301000	1312826	10	0805102000	292253014	10
0808309000	19916426	10	0805108000	1535412	10
0808400000	758007	10	0805201000	60119355	10
0809100000	301965	10	0805203000	140448584	10
0809210000	424393	10	0805205000	2209521	10
0809290000	253304	10	0805207000	14364	10
0809301000	1455317	10	0805209000	60940894	10
0809309000	7476248	10	0805400000	38083019	10
0809400500	7894336	15	0805501000	220739324	15
0810100000	3265717	15	0805509000	1480768	15
0810301000	15872	50	0806101000	2541585	50
0810309000	16447	50	0806109000	503504	50
0810409000	634	25	0806201000	51885	25
0810500000	37863253	25	0806203000	18767714	25
0810600000	12337	45	0806209000	10730388	45
0810700000	3930300	45	0807110000	12833623	45

0810902000	15584	45	0807190000	1449525	45
0810907500	5917994	0	0807200000	68449	0
0811101900	42829	50	0808108000	21139983	50
0811109000	628358	30	0808301000	595437	30
0811203100	1533047	30	0808309000	18930479	30
0811205900	292508	30	0808400000	536042	30
0811905000	133887	45	0809100000	562258	45
0811907500	9454557	45	0809290000	364276	45
0811908000	643586	45	0809301000	3378065	45
0811909500	2394432	45	0809309000	3951099	45
0812909810	53500	40	0809400500	1290374	40
0813100000	10317879	40	0810100000	5153461	40
0813200000	26461811	15	0810201000	147862	15
0813300000	1814876	15	0810209000	42457	15
0813405000	3469	15	0810405000	1277	15
0813409500	15933787	15	0810500000	44266900	15
0813503900	2012	15	0810700000	7894	15
0813509100	1881	15	0810902000	34327	15
0813509900	1076496	15	0810907500	6240982	15
0814000000	1033554	15	0811101900	1078820	15
0901110000	643943553	20	0811109000	4958526	20
0901120000	20700	20	0811203100	6454736	20
0901210000	395257863	20	0811205100	163458	20
0901220000	1226220	20	0811205900	3529619	20
0902100000	6283725	20	0811209000	28251	20
0902200000	3977295	20	0811905000	332034	20
0902300000	35059574	20	0811907500	8147392	20
0902400000	35091955	20	0811908000	649035	20
0903000000	43509	20	0811909500	2034999	20
0904110000	34177827	20	0812909810	42184	20
0904120000	7782386	20	0813100000	9754913	20
0904211000	937525	20	0813200000	24748835	20
0904219000	599840	20	0813300000	2265669	20
0904220000	18401245	20	0813405000	241601	20

0905100000	155803	20	0813409500	14716796	20
0905200000	609164	20	0813501500	20822	20
0906110000	452561	20	0813503900	67958	20
0906190000	224833	20	0813509100	203364	20
0906200000	3020129	20	0813509900	452095	20
0907100000	723713	5	0901110000	804805511	5
0907200000	1037883	15	0901210000	437630747	15
0908110000	154446	15	0901220000	1088870	15
0908120000	573025	15	0902100000	6924465	15
0908310000	33918	15	0902200000	5325779	15
0908320000	69431	15	0902300000	44510127	15
0909210000	75790	15	0902400000	41280408	15
0909220000	149998	15	0903000000	9572	15
0909310000	356918	0	0904110000	49109369	0
0909320000	86037	5	0904120000	10920510	5
0909610000	10595926	45	0904211000	913152	45
0909620000	742605	45	0904219000	1149563	45
0910110000	742930	45	0904220000	29295532	45
0910120000	1021518	0	0905100000	87955	0
0910201000	279979	0	0905200000	44084	0
0910300000	1087773	0	0906110000	451406	0
0910910500	2615774	0	0906190000	316632	0
0910911000	24008	0	0906200000	3868497	0
0910919000	4204391	0	0907100000	691193	0
0910991000	334180	0	0907200000	582706	0
0910993100	187139	0	0908110000	217077	0
0910993300	92807	0	0908120000	794555	0
0910993900	64463	0	0908310000	48590	0
0910995000	853906	0	0908320000	35537	0
0910999100	480333	0	0909210000	96151	0
0910999900	1591242	0	0909220000	58362	0
1001110000	5521414	0	0909310000	907729	0
1001911000	4782	0	0909320000	69417	0
1001912000	9435121	0	0909610000	10974296	0

1001919000	7158776	0	0909620000	990196	0
1001990000	1107145115	0	0910110000	3270955	0
1002900000	1087230	0	0910120000	1511680	0
1003100000	1235029	0	0910201000	176598	0
1003900090	38800	0	0910300000	1971135	0
1004100000	36981	0	0910910500	3600511	0
1004900000	1218039	0	0910911000	74399	0
1005101300	6165138	0	0910919000	3590134	0
1005101500	64938843	0	0910991000	10670	0
1005101800	23139872	0	0910993100	484459	0
1005109000	185727	0	0910993300	30392	0
1005900000	450193964	0	0910993900	1509058	0
1006101000	3693326	0	0910995000	2535020	0
1006109400	219532	0	0910999100	1012790	0
1006201300	1268803	0	0910999900	2072338	0
1006209200	76573	0	1001110000	8842234	0
1006209400	303771	0	1001912000	11488590	0
1006209600	14988	75	1001919000	7053152	75
1006209800	80899	75	1001990000	1148802202	75
1006302300	2376645	5	1002900000	1831162	5
1006302500	54019	0	1003100000	3936934	0
1006306300	2301806	0	1003900010	348572	0
1006306500	111204	2	1003900020	83251243	2
1006306700	3508443	2	1003900090	12806	2
1006309200	1980621	10	1004900000	1381476	10
1006309400	6366007	0	1005101300	8916282	0
1006309600	3361236	0	1005101500	80685974	0
1006309800	2068174	0	1005101800	9995589	0
1006400000	704	0	1005109000	2025570	0
1008100000	269096	0	1005900000	536369592	0
1008290000	965195	0	1006101000	1320237	0
1008300000	880274	35	1006109400	48129	35
1008500090	1112927	35	1006201500	28417	35
1008600000	38214	35	1006209200	45456	35

1008900090	103687	35	1006209400	157929	35
1101001100	150486224	35	1006209600	23329	35
1101001500	490463949	35	1006209800	146300	35
1101009000	14899925	35	1006302300	2473213	35
1102201000	6165320	35	1006302500	42769	35
1102209000	17170279	35	1006304400	717814	35
1102901000	144801	35	1006306300	1814736	35
1102903000	88709	35	1006306500	167211	35
1102905000	563952	35	1006306700	1205619	35
1102907000	1175944	35	1006309200	924858	35
1102909000	285010	35	1006309400	1905763	35
1103111000	4441990	35	1006309600	1128361	35
1103119000	6741224	35	1006309800	1824668	35
1103131000	24244629	0	1007101000	1234161	0
1103139010	61988387	5	1007900000	967	5
1103139090	423847	5	1008100000	59934	5
1103192000	322	5	1008290000	682134	5
1103194000	87537	5	1008300000	2130130	5
1103195000	15096	5	1008500090	1134137	5
1103199000	92703	5	1008600000	101794	5
1103206000	5801	5	1008900090	366814	5
1104121000	1579004	55	1101001100	170396863	55
1104129000	55328210	55	1101001500	537253880	55
1104191000	2674154	55	1101009000	12577446	55
1104193000	1721665	10	1102201000	12136467	10
1104196900	1562086	10	1102209000	18366695	10
1104199100	47023	10	1102901000	271151	10
1104199900	68022	10	1102903000	142168	10
1104224000	286705	15	1102905000	1123149	15
1104225000	101993	10	1102907000	633215	10
1104229500	70999	10	1102909000	1040415	10
1104239800	225717	2	1103111000	3255480	2
1104290400	167983	2	1103119000	7131879	2
1104290500	12852	5	1103131000	41426720	5

1104290800	62333	5	1103139010	46398751	5
1104291700	1790558	10	1103139090	1357128	10
1104295100	6486491	2	1103194000	9934	2
1104298900	167111	10	1103199000	190635	10
1104301000	1275993	10	1103209000	8514	10
1104309000	252126	10	1104121000	1209692	10
1105100000	294797	10	1104129000	54014795	10
1105200000	10297701	10	1104191000	2683892	10
1106100000	67366	10	1104193000	1644823	10
1106209000	846647	10	1104195000	100755	10
1106309010	24462765	10	1104196900	1343061	10
1106309090	232716	10	1104199100	22473	10
1107101100	80492	10	1104199900	32919	10
1107109100	2608427	10	1104224000	153872	10
1107109900	203017858	10	1104225000	97673	10
1107200000	2348947	10	1104290400	43787	10
1108110000	5284196	10	1104290500	8891	10
1108120000	40575968	10	1104291700	3865627	10
1108130000	29154986	10	1104293000	77115	10
1108199000	3329	10	1104295100	5587415	10
1108200000	10712594	10	1104298500	6855	10
1109000000	27060867	10	1104298900	343868	10
1201900000	21517189	10	1104301000	1442128	10
1202410000	59351628	10	1104309000	107488	10
1202420000	207954639	10	1105100000	359300	10
1204009000	6236195	10	1105200000	27599677	10
1205101000	4323202	10	1106100000	131062	10
1206001000	9333516	0	1106209000	1188985	0
1206009100	7418468	10	1106301000	34749	10
1206009900	111656071	0	1106309010	21910980	0
1207210000	110974	10	1106309090	728074	10
1207290000	97038	10	1107101100	34224	10
1207409000	223504201	10	1107101900	620677	10
1207509000	1239300	10	1107109100	2935319	10

1207600000	5417902	2	1107109900	196444523	2
1207700000	3266729	10	1107200000	2358518	10
1207919000	7258406	2	1108110000	4777484	2
1207992000	17212	2	1108120000	45137892	2
1207999100	141914	2	1108130000	27146405	2
1207999600	66259569	2	1108200000	10454724	2
1208100000	15878278	0	1109000000	36187786	0
1208900000	1148822	0	1201100000	12697	0
1209210000	17877433	0	1201900000	23507923	0
1209221000	331384	5	1202410000	55290766	5
1209228000	228863	5	1202420000	289121709	5
1209238000	30621	0	1204009000	8909919	0
1209251000	159656	0	1205101000	805	0
1209259000	7458751	0	1206001000	18242791	0
1209296000	57293	0	1206009100	9349098	0
1209298000	10926102	0	1206009900	114410752	0
1209300000	4204368	0	1207409000	178815818	0
1209913000	4018937	0	1207501000	2903	0
1209918000	204483234	0	1207509000	462069	0
1209999100	2880986	0	1207600000	50459	0
1209999900	4747875	0	1207700000	1189998	0
1210201000	8531833	0	1207919000	2785431	0
1210209000	10345151	0	1207999100	314657	0
1211200000	605436	0	1207999600	78044015	0
1211400000	6270802	0	1208100000	20394032	0
1211908600	58821515	0	1208900000	1545731	0
1212210000	2922365	0	1209210000	23680500	0
1212290000	16620	0	1209221000	559392	0
1212918000	7226	0	1209228000	96752	0
1212920000	4146	0	1209238000	231734	0
1212994900	392610	0	1209240000	448602	0
1212999500	1524528	0	1209259000	4630600	0
1213000000	1478	0	1209296000	143185	0
1214909000	701799	0	1209298000	9740942	0

1301200000	5657493	0	1209300000	5353683	0
1301900090	1107433	0	1209913000	727114	0
1302120000	146202	0	1209918000	236401309	0
1302130000	7774584	0	1209999100	1490674	0
1302197090	5456027	0	1209999900	2682589	0
1302201000	26656566	0	1210201000	14420726	0
1302310000	17369218	0	1210209000	10278041	0
1302321000	74774	10	1211200000	382389	10
1302329000	4290433	10	1211400000	2619784	10
1302390000	12566436	10	1211908600	59394218	10
1401100000	146850	0	1212210000	345846	0
1401900000	506031	0	1212290000	86074	0
1404900000	1562493	5	1212918000	214250	5
1501209000	21107	0	1212920000	28297	0
1502109000	17230841	0	1212994100	3937	0
1502909000	5657264	0	1212994900	372973	0
1503001900	2250974	5	1212999500	2704261	5
1504101000	3068357	0	1213000000	473485	0
1504109900	3269911	0	1214909000	102192	0
1504201000	15650	0	1301200000	7018158	0
1504209000	217519	0	1301900090	127851	0
1505009000	21538393	0	1302120000	110924	0
1507909000	451643	0	1302130000	9745173	0
1508909000	154440	0	1302197010	33886	0
1509101000	351059	0	1302197090	10249562	0
1509109000	73167628	0	1302201000	27973751	0
1509900000	3910635	0	1302310000	19861385	0
1510009000	46379582	0	1302321000	89221	0
1511109000	1155900	0	1302329000	5397596	0
1511901900	131269523	0	1302390000	10455929	0
1511909900	322178121	0	1401100000	31973	0
1512119100	1156992241	0	1401900000	1499748	0
1512199000	563817188	0	1404900000	3141356	0
1512299000	20749	5	1501109000	56902	5

1513119100	25004	5	1501209000	201355	5
1513119900	196105	0	1502109000	19189311	0
1513191900	1729776	0	1502909000	3879629	0
1513199100	1940371	0	1504101000	3060429	0
1513199900	2504222	0	1504109900	2041523	0
1513291900	8658234	0	1504201000	31608	0
1513293000	6302032	0	1504209000	9954	0
1513299000	193701	5	1505009000	7421542	5
1514191000	105269	0	1507101000	29089	0
1514199000	3079544	0	1507109000	3875	0
1514999000	76484	0	1507909000	424186	0
1515110000	102597	0	1508109000	25873	0
1515191000	108	0	1508909000	4996	0
1515199000	552136	10	1509101000	218759	10
1515219000	9347	10	1509109000	80523636	10
1515299000	3499828	10	1509900000	1091575	10
1515309000	619652	10	1510009000	49265806	10
1515501900	240466	0	1511109000	1166529	0
1515509900	200281	0	1511901900	125619977	0
1515901100	14678	0	1511909900	302946858	0
1515904000	129038	0	1512119100	1698123442	0
1515905900	1344705	29	1512199000	636723970	29
1515906000	17888	0	1512299000	26714	0
1515909100	397486	0	1513119100	2114282	0
1515909900	3518223	0	1513119900	1673086	0
1516201000	747902	0	1513191900	3710623	0
1516209100	2064978	0	1513199100	3419333	0
1516209500	53797	0	1513199900	7569108	0
1516209600	80525437	0	1513291900	30414733	0
1516209800	124996407	0	1513293000	20665	0
1517109000	218984136	0	1514119000	3320	0
1517909100	369326	0	1514191000	277118	0
1517909300	7258432	0	1514199000	969920	0
1517909900	127681090	0	1515110000	31523	0

1518009100	130289	0	1515191000	57284	0
1518009900	207556	0	1515199000	602749	0
1520000000	24770	0	1515299000	344000	0
1521100000	419431	0	1515309000	1140834	0
1521909900	16590	0	1515501900	607394	0
1522009900	92	0	1515509100	50528	0
1601001000	151268	0	1515509900	46729	0
1601009100	272695883	0	1515901100	30073	0
1601009900	256818873	0	1515904000	421358	0
1602201000	287533	0	1515905900	2059061	0
1602209000	77168990	0	1515906000	93030	0
1602311100	1725372	0	1515909100	431017	0
1602311900	10456446	0	1515909900	3933653	0
1602318000	4536824	0	1516201000	1122196	0
1602321100	10260894	0	1516209100	1374613	0
1602321900	78221030	0	1516209500	63314	0
1602323000	344182835	0	1516209600	55107162	0
1602329000	24630941	0	1516209800	170860540	0
1602392900	16051037	40	1517101000	366223	40
1602398500	16414616	35	1517109000	223995986	35
1602411000	15116195	40	1517901000	13353	40
1602419000	2778840	40	1517909100	930836	40
1602421000	917102	10	1517909300	8058543	10
1602491300	62193	10	1517909900	116035246	10
1602491500	723307	0	1518003900	68656	0
1602491900	11432494	0	1518009100	593514	0
1602493000	24270408	0	1518009900	1033566	0
1602495000	12556314	0	1520000000	54896	0
1602499000	4189550	2	1521909100	758130	2
1602501000	3529123	2	1521909900	505629	2
1602503100	23874243	5	1522009100	340142	5
1602509500	36393923	34	1601001000	110466	34
1602903100	218904	29	1601009100	327952813	29
1602905100	18609059	37	1601009900	299193924	37

1602906900	6232331	15	1602201000	125087	15
1602909900	377102	15	1602209000	88899518	15
1603001000	74657	10	1602311100	661775	10
1603008000	855248	10	1602311900	7998874	10
1604110000	129050	10	1602318000	4268353	10
1604129100	3312919	10	1602321100	7132682	10
1604129900	1926647	10	1602321900	110119738	10
1604131100	3029238	10	1602323000	333568795	10
1604131900	149235486	10	1602329000	33405896	10
1604139000	21404699	15	1602392900	9374610	15
1604141100	279402741	15	1602398500	12706727	15
1604141600	2096486	29	1602411000	17068216	29
1604141800	9492095	29	1602419000	2145711	29
1604151100	8971575	29	1602421000	50914	29
1604151900	2434326	29	1602429000	117331	29
1604159000	628662	26	1602491100	605367	26
1604160000	988590	26	1602491300	316076	26
1604170000	108035	26	1602491500	738795	26
1604199100	155054	26	1602491900	5754714	26
1604199200	237403	26	1602493000	24199293	26
1604199500	1029967	26	1602495000	21863343	26
1604199700	98352	26	1602499000	12639017	26
1604200500	3613038	15	1602501000	9722010	15
1604201000	2465518	15	1602503100	8188763	15
1604207000	11244749	15	1602509500	47177807	15
1604209000	15295768	20	1602905100	18311056	20
1604310000	821243	20	1602906900	3797774	20
1604320000	267628	15	1602909900	432205	15
1605100000	94342	15	1603001000	79892	15
1605219000	360795	15	1603008000	146551	15
1605290000	618830	0	1604129100	3859497	0
1605400000	423109	0	1604129900	1404544	0
1605531000	49224	0	1604131100	6129365	0
1605539000	2893206	0	1604131900	142136774	0

1605540000	1811401	0	1604139000	33673471	0
1605550000	593066	0	1604142100	241893728	0
1605560000	63352	0	1604142600	1348027	0
1605580000	114167425	0	1604142800	9086753	0
1605690000	432953	0	1604143100	9122496	0
1701139000	31949	0	1604143800	197039	0
1701141000	168740842	0	1604144100	34636003	0
1701149000	17797024	0	1604151100	8209516	0
1701910000	9305857	0	1604151900	3837517	0
1701991000	1450925815	0	1604159000	162733	0
1701999000	324234	0	1604160000	379340	0
1702110000	11148579	0	1604170000	176484	0
1702190000	5334995	0	1604199100	442687	0
1702209000	2030546	0	1604199400	238721	0
1702301000	1397288	0	1604199500	786434	0
1702305000	15382349	0	1604199700	177489	0
1702309000	109388208	0	1604200500	5072290	0
1702401000	558927	0	1604201000	4289730	0
1702409000	573098	0	1604204000	1074325	0
1702500000	7573835	0	1604205000	3132179	0
1702601000	14281445	0	1604207000	18457777	0
1702609500	625401	0	1604209000	10858207	0
1702905000	1054084	0	1604310000	757205	0
1702907100	1060960	0	1604320000	348282	0
1702907500	3661	0	1605100000	203762	0
1702907900	1691910	0	1605290000	110608	0
1702909500	921241	0	1605531000	605529	0
1703100000	1957901	0	1605540000	2202269	0
1703900000	139210157	0	1605550000	105969	0
1704101000	10965274	0	1605560000	92558	0
1704109000	4884499	0	1605580000	71067000	0
1704903000	10774813	0	1605590000	183515	0
1704905100	1123954	0	1605690000	171964	0
1704905500	21939972	0	1701149000	19770954	0

1704906100	23540098	10	1701910000	9739285	10
1704906500	48665892	5	1701991000	1651335906	5
1704907100	39146802	10	1701999000	773469	10
1704907500	46832116	2	1702110000	9699128	2
1704908100	44529548	2	1702190000	970417	2
1704909900	49512652	2	1702209000	1325918	2
1801000000	324763	2	1702305000	24539451	2
1803100000	63947531	2	1702309000	108291135	2
1804000000	135433817	2	1702401000	69810	2
1805000000	161256372	2	1702409000	1348265	2
1806101500	314571	2	1702500000	7706536	2
1806102000	34280	2	1702601000	14071350	2
1806103000	447880	2	1702609500	949267	2
1806201000	4592204	20	1702903000	5720	20
1806203000	4875410	20	1702905000	931288	20
1806205000	960195	20	1702907100	973549	20
1806207000	40234	30	1702907900	2328128	30
1806208000	9296777	30	1702909500	1191764	30
1806209500	19430315	0	1703100000	729915	0
1806310000	382595844	0	1703900000	127503218	0
1806321000	331075762	30	1704101000	15658253	30
1806329000	335445235	30	1704109000	7845271	30
1806901100	18132684	10	1704901000	5870	10
1806901900	43813818	20	1704903000	7459688	20
1806903100	236991029	15	1704905100	2825998	15
1806903900	34834906	20	1704905500	15400792	20
1806905000	43420935	20	1704906100	34124485	20
1806906000	158421085	20	1704906500	45995056	20
1806907000	57978662	20	1704907100	41399915	20
1806909000	44800939	20	1704907500	48397624	20
1901100000	170243621	20	1704908100	39042135	20
1901200000	52393959	20	1704909900	44774885	20
1901901100	993724	0	1801000000	214569	0
1901901900	2711337	0	1803100000	81230769	0

1901909100	10008898	0	1804000000	145420756	0
1901909900	234268045	0	1805000000	186599388	0
1902110000	11406813	12	1806101500	179264	12
1902191000	91478348	12	1806102000	169895	12
1902199000	134101620	12	1806103000	637789	12
1902203000	1566631	25	1806201000	5900004	25
1902209100	32278	25	1806203000	266811	25
1902209900	8796274	25	1806205000	1292888	25
1902301000	35734295	30	1806207000	7961	30
1902309000	4032569	30	1806208000	22928416	30
1902401000	471933	30	1806209500	34761960	30
1902409000	26844	25	1806310000	453450945	25
1903000000	5513	35	1806321000	336238896	35
1904101000	92741439	36	1806329000	328107081	36
1904103000	1280611	26	1806901100	20458876	26
1904109000	16230380	26	1806901900	47422772	26
1904201000	12314268	24	1806903100	282695128	24
1904209100	4842911	24	1806903900	31638496	24
1904209500	259795	28	1806905000	40602961	28
1904209900	1444171	28	1806906000	173657957	28
1904300000	1510481	26	1806907000	64675940	26
1904901000	3107590	27	1806909000	55763444	27
1904908000	621084	5	1901100000	161858767	5
1905100000	350694	15	1901200000	50036455	15
1905201000	3136605	5	1901901100	2116414	5
1905203000	3746799	5	1901901900	2928767	5
1905311100	13173534	5	1901909100	12305392	5
1905311900	171760265	5	1901909900	219021116	5
1905313000	6445906	51	1902110000	12731810	51
1905319100	135614552	56	1902191000	149043307	56
1905319900	218723334	56	1902199000	79789847	56
1905320500	1732675	30	1902203000	11047	30
1905321100	90320156	30	1902209900	8443854	30
1905321900	51337921	30	1902301000	31707994	30

1905329100	7042062	30	1902309000	4109769	30
1905329900	64817291	30	1902401000	663119	30
1905401000	48538554	30	1902409000	26853	30
1905409000	39989658	30	1904101000	89493522	30
1905901000	538236	30	1904103000	1877150	30
1905902000	206173	30	1904109000	22728669	30
1905903000	10631715	40	1904201000	10543198	40
1905904500	46966124	40	1904209100	3642733	40
1905905500	224468683	40	1904209500	422387	40
1905906000	307658076	40	1904209900	3733590	40
1905909090	72750114	40	1904300000	2062504	40
2001100000	4982815	40	1904901000	3367292	40
2001902000	100845	40	1904908000	617512	40
2001905000	1984205	30	1905100000	303002	30
2001906500	122224	30	1905201000	6613965	30
2001907000	75947	30	1905203000	9057064	30
2001909700	1325150	30	1905311100	20636412	30
2002101000	12654066	30	1905311900	187711521	30
2002109000	1827521	30	1905313000	10476146	30
2002901100	311122	30	1905319100	141149456	30
2002901900	29701403	30	1905319900	273192589	30
2002903100	10238	30	1905320500	2422668	30
2002903900	69165	30	1905321100	88007474	30
2002909100	34211988	30	1905321900	51924092	30
2002909900	1900762	30	1905329100	8887705	30
2003102000	34027060	30	1905329900	73670041	30
2003103000	5728227	40	1905401000	50991458	40
2003901000	36164	40	1905409000	57345950	40
2003909000	50254	30	1905901000	420703	30
2004101000	139493762	15	1905902000	221448	15
2004109900	6235398	30	1905903000	14047609	30
2004903000	245562	30	1905904500	47311000	30
2004909100	324651	30	1905905500	220460563	30
2004909890	173506	30	1905906000	347590509	30

2005100000	3421248	0	1905909010	749606	0
2005201000	19739780	30	1905909090	84268808	30
2005202000	327434631	50	2001100000	3947472	50
2005208000	691008	50	2001902000	553143	50
2005400000	33157557	40	2001905000	32511	40
2005510000	4676052	50	2001907000	4570340	50
2005590000	3109230	40	2001909700	1948531	40
2005600000	89556	50	2002101000	13811413	50
2005700000	369789085	50	2002109000	1836784	50
2005800000	9048687	50	2002901100	849923	50
2005910000	54614	50	2002901900	24734397	50
2005991000	1553202	50	2002903100	1038877	50
2005992000	207853	50	2002903900	323676	50
2005993000	72425	50	2002909100	37478675	50
2005995000	536728	50	2002909900	2871998	50
2005996000	14476	40	2003102000	33280498	40
2005998010	2379319	40	2003103000	14986228	40
2005998090	27176364	40	2003901000	75062	40
2006003100	554281	40	2003909000	33378	40
2006003500	1393402	20	2004101000	152337550	20
2006003800	7186573	20	2004109100	9140	20
2006009900	1360231	20	2004109900	4488015	20
2007101000	5191198	40	2004903000	108796	40
2007109100	12955	40	2004909100	336268	40
2007109900	32710923	40	2004909890	228792	40
2007911000	121600	5	2005100000	3356820	5
2007913000	5123	40	2005201000	10475445	40
2007919000	189310	40	2005202000	348601538	40
2007992000	298746	40	2005208000	1968560	40
2007993190	3866196	40	2005400000	27680109	40
2007993390	5257168	40	2005510000	4654592	40
2007993590	484340	40	2005590000	3207042	40
2007993990	18417271	40	2005600000	4475	40
2007995010	351783	20	2005700000	426995224	20

2007995090	7421869	40	2005800000	9977318	40
2007999300	12382	40	2005910000	81150	40
2007999710	1469386	50	2005991000	527479	50
2007999730	11934451	40	2005992000	100450	40
2007999790	13571052	40	2005993000	248503	40
2008111000	1913923	40	2005995000	2447910	40
2008119100	10695027	40	2005996000	80011	40
2008119600	2473737	50	2005998010	5204960	50
2008119800	3757202	40	2005998090	30944945	40
2008191200	425403	30	2006001000	27112	30
2008191300	103598	30	2006003100	3083390	30
2008191900	51257186	20	2006003500	3441246	20
2008199200	3894764	20	2006003800	11229833	20
2008199300	2314892	20	2006009900	451326	20
2008199500	2218937	5	2007101000	25133740	5
2008199900	7890081	5	2007109100	43665	5
2008205100	7074698	5	2007109900	10008350	5
2008207900	4177149	20	2007911000	28095	20
2008209090	95052	20	2007913000	579342	20
2008305900	12588	20	2007919000	76279	20
2008307900	13196	5	2007991000	1573830	5
2008405190	71911	10	2007992000	287419	10
2008506100	105	30	2007993190	5718835	30
2008506900	62686	30	2007993390	9311951	30
2008509800	17527	30	2007993590	1291766	30
2008603900	1065183	30	2007993990	22678414	30
2008605000	1937702	5	2007995030	971100	5
2008606000	15917	30	2007995090	85564	30
2008706900	144608	10	2007999300	127765	10
2008707900	1343460	30	2007999710	5169466	30
2008709210	411740	5	2007999730	9608083	5
2008709800	6783	30	2007999790	12048748	30
2008805000	547487	10	2008111000	2549257	10
2008807000	159959	30	2008119100	12497501	30

2008809010	1490500	30	2008119600	1764373	30
2008809090	135320	30	2008119800	4887588	30
2008910000	22255	20	2008191200	374816	20
2008939100	8185303	20	2008191300	348297	20
2008939300	23297	20	2008191900	48227650	20
2008939900	70567	20	2008199200	3906670	20
2008971400	504650	20	2008199300	2415469	20
2008973400	527152	20	2008199500	1941160	20
2008973800	1079315	20	2008199900	15979577	20
2008975900	646561	20	2008201900	2542	20
2008977400	2089120	20	2008205100	10975332	20
2008977800	210551	20	2008205900	1906	20
2008979390	44762	20	2008207900	5633120	20
2008979800	116424	20	2008407900	43432	20
2008991900	48360	30	2008507900	16556	30
2008992300	327539	30	2008509290	150407	30
2008992810	176751	30	2008509800	87019	30
2008992890	342765	30	2008603900	168575	30
2008994890	5088741	30	2008605000	2269963	30
2008994910	1170628	30	2008606000	3780	30
2008994990	3601942	30	2008609000	79523	30
2008996700	299208	20	2008706100	399284	20
2008997800	333	20	2008707100	1002641	20
2008998500	26660644	20	2008707900	2176808	20
2008999910	138156	20	2008709800	15374	20
2008999990	830553	30	2008805000	557990	30
2009119910	38416059	30	2008807000	175232	30
2009119990	895565	30	2008809090	12632	30
2009120000	21285995	30	2008939100	10179279	30
2009191900	50019	30	2008939300	205285	30
2009199810	40963287	30	2008939900	48434	30
2009199890	9883579	20	2008970500	127445	20
2009210000	121407	20	2008971400	293603	20
2009311900	604616	20	2008973400	845331	20

2009315100	23659	20	2008973800	746801	20
2009315900	376771	20	2008975900	398967	20
2009393190	539379	20	2008977400	950024	20
2009393910	614568	20	2008977800	848806	20
2009393990	3073107	20	2008979800	354205	20
2009395900	646	40	2008992810	300268	40
2009399900	1979	30	2008992890	346114	30
2009419900	3428874	25	2008994890	5816549	25
2009499910	6014955	5	2008994910	909061	5
2009501000	135601	30	2008994990	3582915	30
2009509000	445155	25	2008996300	159228	25
2009611000	6310	30	2008996700	397451	30
2009691900	103513	30	2008997800	250274	30
2009695100	2937144	30	2008998500	30280749	30
2009712000	18819	5	2008999910	1549092	5
2009719900	12932594	30	2008999990	1065448	30
2009791900	16736465	0	2009119910	28705143	0
2009793000	21593	20	2009120000	25269069	20
2009799800	115274	30	2009199190	39381	30
2009811900	29627	0	2009199810	43067719	0
2009815100	32692	30	2009199890	13406029	30
2009819900	341266	44	2009210000	128339	44
2009891900	33943	44	2009311900	1577488	44
2009893500	168522	44	2009315900	5083	44
2009893800	180613	44	2009319900	507993	44
2009895000	35073	44	2009393190	98504	44
2009896900	18875	0	2009393910	954315	0
2009897100	1034	44	2009393990	3378874	44
2009897900	151774	44	2009399900	3462	44
2009898600	75892	46	2009419900	2747792	46
2009898900	75573	0	2009499910	9430900	0
2009899610	116216	59	2009501000	175937	59
2009899690	2229383	59	2009509000	491867	59
2009899910	2541436	55	2009611000	6530	55

2009899990	8459966	55	2009691900	101313	55
2009902100	9322	55	2009695100	2166709	55
2009903900	2081975	64	2009719900	18814733	64
2009905910	24784211	64	2009791100	32273	64
2009905990	2656648	64	2009791900	15689719	64
2009907900	4942	64	2009793000	13780	64
2009909200	79101	64	2009799800	62615	64
2009909500	49365	41	2009811900	41802	41
2009909600	3326332	61	2009819900	223976	61
2009909700	394174	61	2009891900	1487	61
2009909800	7490554	41	2009893500	189786	41
2101110000	160964329	41	2009893800	126844	41
2101129200	160523855	61	2009897900	186002	61
2101129800	2287170	30	2009898500	7980	30
2101202000	8914756	30	2009898600	42405	30
2101209200	9139096	41	2009898900	87072	41
2101209800	697159	5	2009899610	93598	5
2101301100	49949	61	2009899690	2585589	61
2101301900	14587	5	2009899910	4227193	5
2101309100	268173	61	2009899990	6745064	61
2101309900	416047	30	2009902100	50868	30
2102101000	16806313	30	2009903900	5898448	30
2102103100	4220936	5	2009905910	17776297	5
2102103900	38897015	30	2009905990	2634055	30
2102109000	3155062	30	2009909200	29139	30
2102201100	17645	28	2009909500	105945	28
2102201900	2242210	28	2009909600	3418405	28
2102209000	3831105	28	2009909700	209401	28
2102300000	14669625	28	2009909800	9508078	28
2103100000	2031545	20	2101110000	180543250	20
2103200000	63036003	20	2101129200	169526003	20
2103301000	8845	20	2101129800	7336436	20
2103309000	21948522	20	2101202000	6403464	20
2103909010	9886641	20	2101209200	12674473	20

2103909050	141321242	20	2101209800	119816	20
2103909090	203663667	15	2101301900	40973	15
2104100000	225508239	15	2101309100	103934	15
2104200000	27920540	15	2101309900	75884	15
2105001000	145857950	30	2102101000	13232891	30
2105009100	65335643	46	2102103100	4319851	46
2105009900	109857720	63	2102103900	34921629	63
2106102000	40351729	57	2102109000	4499669	57
2106108000	30494654	30	2102201100	716163	30
2106902000	370617	30	2102201900	2897877	30
2106903000	153420	30	2102209000	4398299	30
2106905900	5530696	30	2102300000	14701475	30
2106909200	752843513	10	2103100000	3107313	10
2106909800	1088684731	30	2103200000	61235684	30
2201101100	21882112	25	2103301000	19514	25
2201101900	86964076	25	2103309000	23211874	25
2201109000	11650749	10	2103901000	3003	10
2201900000	1177311	30	2103909010	8771072	30
2202100000	405318671	5	2103909030	92430	5
2202901010	22534768	30	2103909050	126388167	30
2202901090	490399403	20	2103909090	205277826	20
2202909100	2258575	40	2104100000	234019681	40
2202909500	65889740	5	2104200000	28159016	5
2202909900	20717416	23	2105001000	167521291	23
2203000100	164345987	23	2105009100	70791161	23
2203000900	36694718	23	2105009900	128447968	23
2203001000	14195188	0	2106102000	41932871	0
2204101100	6546482	0	2106108000	31196391	0
2204109100	115608	20	2106902000	953367	20
2204109300	1319769	20	2106905500	49066	20
2204109400	103818	20	2106905900	7888726	20
2204109800	5747831	20	2106909200	771869020	20
2204210900	38639	20	2106909800	1151400425	20
2204211100	4487	30	2201101100	32190364	30

2204211300	2441390	30	2201101900	116654737	30
2204212700	600306	30	2201109000	5035784	30
2204213400	6200	50	2201900000	1630074	50
2204213800	196306	40	2202100000	459197731	40
2204214200	300556	50	2202901010	19596431	50
2204214300	18267	50	2202901090	565883355	50
2204214600	7774	50	2202909100	1805969	50
2204214700	5585	50	2202909500	67123800	50
2204216600	130978	50	2202909900	25608618	50
2204217400	10931	0	2203000100	151617623	0
2204217600	110699	0	2203000900	55033577	0
2204217800	265292	0	2203001000	20914995	0
2204217900	1141230	45	2204101100	7846737	45
2204218000	1030617	45	2204109100	259070	45
2204218100	165242	45	2204109300	2944288	45
2204218300	10656	45	2204109600	78386	45
2204218400	79736	45	2204109800	5137098	45
2204219300	320569	50	2204210900	66632	50
2204219500	471803	50	2204211300	550217	50
2204219600	418173	50	2204212700	292294	50
2204219700	20506	50	2204213400	16668	50
2204219800	103482	50	2204213800	320528	50
2204299600	848781	50	2204214200	2406238	50
2204299700	949400	50	2204216600	280019	50
2205101000	6256530	50	2204217400	21126	50
2206003900	929387	50	2204217600	318720	50
2206005100	152324	50	2204217800	1059650	50
2206005900	3702458	50	2204217900	1003341	50
2207100000	27037202	50	2204218000	843906	50
2207200000	188403	50	2204218100	131928	50
2208201200	3321227	50	2204218300	7404	50
2208202900	84407499	50	2204218400	64044	50
2208208900	200	50	2204219300	138975	50
2208301100	22393918	50	2204219400	81727	50

2208303000	1438142	50	2204219500	603515	50
2208304100	206353	50	2204219600	508808	50
2208307100	72753671	50	2204219700	68431	50
2208308200	17865654	50	2204219800	144425	50
2208401100	5050566	50	2204298400	74231	50
2208403100	3319682	50	2204299600	3162549	50
2208403900	1139003	50	2204299700	1334804	50
2208501100	9240440	0	2205101000	5011224	0
2208601100	55842730	0	2206003900	935184	0
2208701000	36589645	0	2206005900	2588573	0
2208709000	972960	10	2207100000	32766060	10
2208903300	837954	10	2207200000	491186	10
2208904100	18353472	0	2208201200	3202034	0
2208904800	1897729	0	2208202900	116568635	0
2208905400	5123899	0	2208301100	25351569	0
2208905690	283543	0	2208303000	1156945	0
2208906900	10269990	0	2208304100	3953598	0
2208909100	266	0	2208306100	116210	0
2209001100	8703001	0	2208307100	67586692	0
2209001900	1091447	0	2208308200	20583159	0
2209009100	15958885	0	2208401100	4956855	0
2209009900	2617207	0	2208403100	2827012	0
2301200000	19365535	0	2208403900	1479946	0
2302109000	1421031	0	2208501100	12184999	0
2302309000	879946	0	2208601100	68085221	0
2302409000	26677	0	2208701000	42918617	0
2302500000	610607	0	2208903300	2234013	0
2303101900	4649341	0	2208904100	24031742	0
2303109000	512273	0	2208904800	2919205	0
2303201000	31531987	0	2208905400	6909261	0
2303209000	789497	0	2208905690	265338	0
2303300000	265304	0	2208906900	7504743	0
2304000000	694946949	0	2209001100	7490377	0
2306300000	60866889	0	2209001900	1540548	0

2306410000	5466304	0	2209009100	17214465	0
2306490000	792149	0	2209009900	2280935	0
2306500000	231891	0	2301100000	1144834	0
2306901100	413447808	0	2301200000	18717991	0
2307001900	58998	5	2302109000	3083663	5
2308009000	2073428	30	2302301000	1475100	30
2309101100	34293398	30	2302309000	21661778	30
2309101900	111600	5	2302409000	84372	5
2309103100	7600713	0	2302500000	822710	0
2309103300	47555	0	2303101100	3073411	0
2309105100	41475450	0	2303101900	4565425	0
2309107000	2641061	0	2303109000	899119	0
2309109000	41291669	0	2303201000	41306768	0
2309901000	24258281	0	2304000000	659507116	0
2309903100	100611409	0	2306300000	117496841	0
2309903300	8647555	0	2306410000	18028299	0
2309903500	13785908	0	2306490000	3413418	0
2309903900	2733892	0	2306900500	661599	0
2309904100	3569048	0	2306901100	509931692	0
2309904300	5043481	5	2308009000	2040545	5
2309904900	60553	10	2309101100	36047086	10
2309905100	22476829	10	2309103100	11630520	10
2309907000	497560	10	2309105100	53213652	10
2309909610	30900983	10	2309105300	267642	10
2309909630	545394	10	2309107000	2260396	10
2309909690	214707635	10	2309109000	42990243	10
2401103500	9353	2	2309901000	29254077	2
2401106010	6999924	5	2309903100	127138271	5
2401106020	307	5	2309903300	12031336	5
2401106090	19839685	5	2309903500	12011101	5
2401108500	6681156	5	2309903900	2942202	5
2401109500	19366323	5	2309904100	1800828	5
2401203500	107116665	5	2309904300	4705923	5
2401206090	10930	5	2309904900	56772	5

2401207000	911013	5	2309905100	12180599	5
2401208500	272786451	5	2309907000	879684	5
2401300000	53702087	2	2309909610	31539229	2
2402100000	9961038	5	2309909690	228109729	5
2402209000	1095708569	20	2401106020	15695764	20
2403191000	841856	20	2401106090	334389287	20
2403199000	3508889	10	2401108500	2861541	10
2403910000	3402334	10	2401203500	51194073	10
			2401208500	276706440	10
			2401300000	13267801	10
			2402100000	7648070	30
			2402209000	990170442	60
			2403191000	715750	45
			2403199000	38686473	60

(Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија, годишен извештај,
Закон за Царинска тарифа)

Табела бр. 5- Вредност на увоз и царински стапки по тарифни ставови 2016-2017 година (Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија-вредност на увоз, годишен извештај, Закон за Царинска тарифа-царински стапки)

Тарифен став	Вредност во денари	Царинска стапка	Тарифен став	Вредност во денари	Царинска стапка
0101299000	463147	0	0101299000	46272	0
0102211000	9983776	0	0102211000	58781855	0
0102219000	133839008	0	0102219000	51952467	0
0102909199	16646	0	0103100000	8937664	0
0103100000	4871074	10	0103911000	6900089	0
0103911000	3548391	0	0103921900	246780	66
0104101000	6494464	0	0104108000	1752179	35
0104103000	364001	0	0104201000	1037896	0
0104108000	313565	66	0104209000	3458102	35
0104209000	375090	0	0105111100	24055687	0
0105111100	27622169	35	0105119100	12818944	10
0105119100	18631245	35	0105119900	2073765	10
0105119900	2520857	0	0105940000	12289950	15
0105940000	31030426	10	0106200000	418846	0
0106110000	38308	10	0106398000	46120	0
0106130000	8450	15	0106490000	5394148	0
0106190000	174960	15	0106900000	348156	0
0106200000	170947	0	0201100000	9731747	18
0106398000	101776	0	0201202000	187141820	18
0106490000	6435422	0	0201203000	930222921	19
0106900000	70462	0	0201205000	15363339	18
0201100000	22610507	18	0201209000	61463538	20
0201202000	142432001	18	0201300000	71587821	19
0201203000	974792843	19	0202209000	103601	15

0201205000	11501654	18	0202301000	8599630	15
0201209000	36972568	20	0202305000	4368048	15
0201300000	50663686	19	0202309000	459339868	15
0202301000	9563764	15	0203111000	158155342	36
0202305000	2774393	15	0203119000	519973	40
0202309000	469644223	15	0203121100	972648	32
0203111000	152737457	15	0203121900	4292008	54
0203119000	957836	36	0203129000	1443242	30
0203129000	434194	40	0203191100	20172307	45
0203191100	2220326	32	0203191300	8337739	49
0203191300	10611892	45	0203191500	4095552	48
0203191500	17139073	49	0203195500	80741750	25
0203195500	52036919	48	0203195900	8808544	33
0203195900	11440437	25	0203199000	16429798	33
0203199000	387413	33	0203211000	3880860	33
0203211000	18762391	33	0203221100	35792408	25
0203221100	9373630	25	0203221900	602738	25
0203221900	6716859	25	0203229000	179730	25
0203291100	1437109	25	0203291100	1558723	25
0203291300	484969	25	0203291300	5458167	27
0203291500	100175632	27	0203291500	125424460	39
0203295500	1052151518	39	0203295500	1140602613	19
0203295900	6586909	19	0203295900	12316697	25
0204429000	179651	25	0203299000	4206727	25
0206109800	12930466	30	0204429000	25267	30
0206210000	127504	5	0206109800	12732944	5
0206220000	3371132	5	0206210000	354866	5
0206299100	1295740	8	0206220000	3563695	5
0206299900	18928214	8	0206299900	17255617	8
0206300000	272262	5	0206300000	360018	5
0206410000	504261	5	0206410000	777572	5
0206490000	13844997	5	0206490000	9510034	5
0207111000	113331	17	0207119000	141959150	17
0207119000	78425666	19	0207121000	953946	19
0207129000	260882292	24	0207129000	218961557	19

0207131000	70145907	24	0207131000	74960140	24
0207133000	5246450	24	0207133000	4829010	24
0207135000	1192086	24	0207135000	17796505	24
0207136000	35846452	24	0207136000	39061504	24
0207137000	133613	24	0207137000	62041	24
0207139100	1506535	22	0207139100	3432893	24
0207139900	1615624	22	0207139900	1318030	22
0207141000	1161326966	22	0207141000	1520704580	22
0207142000	178970920	22	0207142000	206158628	22
0207143000	27943419	22	0207143000	39186921	22
0207144000	2055568	22	0207144000	2556717	22
0207145000	37917686	22	0207145000	55004320	22
0207146000	421485084	22	0207146000	448559739	22
0207147000	13860449	22	0207147000	12230029	22
0207149100	35226837	15	0207149100	35476312	22
0207149900	81235934	15	0207149900	88295535	22
0207241000	3158	15	0207249000	1093856	15
0207249000	752868	15	0207251000	1833129	15
0207259000	740464	15	0207259000	1182069	15
0207261000	9424307	15	0207261000	15284562	15
0207262000	131508	15	0207262000	115084	15
0207266000	1774743	15	0207266000	1658798	15
0207267000	127974	15	0207267000	150132	15
0207268000	4953807	15	0207268000	3666809	15
0207271000	27784466	15	0207271000	4100331	15
0207274000	477982	15	0207272000	16335	15
0207276000	6554651	15	0207274000	522309	15
0207277000	9670954	15	0207276000	2631671	15
0207278000	270371	15	0207277000	6526092	15
0207279900	447236	15	0207278000	58844	15
0207428000	525595	15	0207423000	166240	15
0207455100	384122	15	0207428000	102935	15
0207456100	82545	15	0207455100	540900	15
0207459300	297004	15	0207456100	110886	15
0208909800	51355	15	0207459300	471543	15

0209101100	15317447	5	0208903000	361491	5
0209101900	77757	5	0208909800	343652	5
0209109000	1765005	30	0209101100	28125855	30
0210111100	574122	22	0209101900	5217754	22
0210113100	2429941	15	0209109000	1275832	10
0210113900	345137	15	0210113100	4263459	15
0210119000	2259279	15	0210113900	635295	15
0210121100	218966	15	0210119000	10699561	15
0210121900	6785279	15	0210121900	18022816	15
0210129000	5553	15	0210129000	77694	15
0210195000	435200	15	0210198100	85097585	15
0210197000	29615	15	0210198900	10367677	15
0210198100	58312403	15	0210199000	370838	15
0210198900	8877918	15	0210209000	40209687	15
0210199000	4053992	15	0210993900	3155383	5
0210209000	36545739	15	0210998500	67408	5
0210993900	1896403	15	0210999000	179949	5
0210998500	54704	5	0301110000	6253634	0
0301110000	5812341	0	0301190000	13747	0
0301919000	62620	34	0301919000	9899689	34
0301923000	4619036	34	0301930000	4979170	34
0301930000	2790054	34	0301991790	992491	0
0301991810	380047	0	0302118000	1747556	25
0301991890	132338	0	0302140000	52950529	0
0302112000	30499	0	0302230000	1295160	0
0302118000	630514	25	0302240000	10513	0
0302140000	58690638	0	0302329000	22446	0
0302230000	1491050	0	0302369000	3148	0
0302240000	11042	0	0302398000	3908	0
0302329000	143099	0	0302410000	2775	0
0302369000	4851	0	0302420000	24220	0
0302398000	1753	0	0302431000	232867	0
0302420000	7897	0	0302433000	10070	0
0302431000	397140	0	0302440000	63120	0
0302433000	65188	0	0302451000	617	0

0302440000	217624	0	0302459000	4107	0
0302451000	8839	0	0302470000	94774	0
0302459000	4099	0	0302520000	367312	0
0302470000	174044	0	0302541100	7600	0
0302520000	306000	0	0302541900	44301	0
0302541900	43637	0	0302730000	14291	0
0302720000	4253	0	0302740000	9388	0
0302730000	75945	0	0302811500	42714	0
0302819000	65750	0	0302841000	53267540	0
0302841000	33026179	0	0302849000	2927869	0
0302849000	3001130	0	0302851000	215262	0
0302851000	390700	0	0302853000	54620289	0
0302853000	34434688	0	0302859000	1558679	0
0302859000	1146759	62	0302893900	169550	0
0302891000	10970	0	0302894000	465168	0
0302893900	146776	0	0302895000	21841	0
0302894000	681092	0	0302899000	2704956	0
0302895000	5711	0	0303110000	100397	0
0302899000	2853551	0	0303120000	27416738	0
0302900000	1846	0	0303149000	16391463	23
0303110000	137045	23	0303190090	5554	0
0303120000	13274019	0	0303313000	73872	0
0303149000	14485565	34	0303330000	322970	0
0303190090	148693	0	0303531000	215518	0
0303330000	12730	0	0303533000	110168	0
0303510000	613992	0	0303539000	6775194	0
0303533000	86319	0	0303541000	31084656	0
0303539000	11594208	0	0303570000	773132	0
0303541000	27801115	0	0303591000	26703	0
0303570000	294624	0	0303640000	26981	0
0303640000	49709	0	0303661200	320672075	0
0303661200	298233717	0	0303661900	34802785	0
0303661900	5098799	0	0303699000	1140600	0
0303689000	662001	0	0303830000	31205	0
0303699000	2368986	0	0303893100	3517616	0

0303893100	2433233	0	0303893900	94374	0
0303893900	75222	0	0303895500	18809	0
0303899000	282879	0	0303899000	5185231	0
0304320000	2329484	15	0303990000	8276	0
0304390000	39666	15	0304320000	2104901	15
0304450000	784503	0	0304330000	2010	15
0304499000	1482479	0	0304410000	9963	0
0304599000	267774	0	0304429000	2759	15
0304620000	6727644	0	0304450000	104755	0
0304711000	62001	15	0304499000	1409105	0
0304719000	26712	0	0304599000	243989	0
0304741500	7916289	0	0304620000	7941529	15
0304741900	3419317	0	0304711000	70941	0
0304750000	1536904	0	0304719000	645903	0
0304810000	1520604	0	0304741500	5566094	0
0304870000	1620675	0	0304741900	1480619	0
0304895900	49307	0	0304750000	2013994	0
0304952500	103913	0	0304810000	1331799	0
0304952900	103926	0	0304839000	41896	0
0304955000	5525709	0	0304870000	1308171	0
0304991000	8916	0	0304955000	4070003	0
0305321900	47846	0	0304991000	8637	0
0305410000	5718289	0	0305321100	189213	0
0305498000	126645	0	0305410000	9987174	0
0305620000	42616	0	0305630000	270577	0
0305630000	853667	0	0306119000	289091	0
0305698000	51802	0	0306141000	13548	0
0306111000	235410	0	0306149000	925618	0
0306119000	711912	0	0306150000	492656	0
0306149000	870292	0	0306179100	414640	0
0306159000	345571	0	0306179200	9600300	0
0306179100	10761	0	0306179300	1443248	0
0306179200	18035136	0	0306179900	17442657	0
0306179900	7509618	0	0306199000	2866	0
0306199000	15577	0	0306310000	425895	0

0306219000	254269	0	0306339000	282064	0
0306248000	389392	0	0306351000	407195	0
0306259000	13891	0	0306359000	77914	0
0306279900	2364406	0	0306369000	485619	0
0307111000	11825	0	0306929000	7093	0
0307119000	24356	0	0307119000	58343	0
0307291000	191014	0	0307221000	149889	0
0307299000	15066	0	0307229000	136039	0
0307311000	36840	0	0307311000	130731	0
0307319000	65460	0	0307319000	113613	0
0307391000	1379304	0	0307321000	1925373	0
0307399000	733690	0	0307329000	1918675	0
0307411000	20294	0	0307392000	4846	0
0307419200	248286	0	0307398000	56171	0
0307419900	340708	0	0307421000	10380	0
0307491100	25542	0	0307422000	78606	0
0307491800	217814	0	0307429000	512702	0
0307493100	372002	0	0307432100	4062	0
0307493500	7560294	0	0307432500	539586	0
0307493800	11050354	0	0307433100	5627261	0
0307495900	600895	0	0307433500	17007845	0
0307499900	171465	0	0307433800	3738653	0
0307510000	305645	0	0307492000	180220	0
0307591000	7087432	0	0307498000	468573	0
0307599000	791432	0	0307510000	465574	0
0307710000	8985	0	0307520000	12166651	0
0307911000	11906	0	0307590000	1157908	0
0307991700	171517	0	0307920000	511846	0
0307998000	249709	0	0307990000	78305	0
0401101000	12990950	38	0401101000	10019361	38
0401109000	5018168	37	0401109000	632387	39
0401201100	128495706	37	0401201100	131523415	37
0401201900	1458635	37	0401201900	937210	37
0401209100	462772418	37	0401209100	439397838	37
0401209900	5273189	20	0401209900	2124080	37

0401401000	2756353	20	0401401000	4433563	20
0401409000	2733515	20	0401409000	1123474	20
0401501100	21351680	20	0401501100	21060695	20
0401503100	2346526	20	0401503100	1630515	20
0401503900	1374967	20	0401503900	926017	20
0401509100	4745268	20	0401509100	4896949	20
0401509900	2935351	20	0401509900	163143	20
0402101100	897522	15	0402101100	1623142	15
0402101900	163384643	15	0402101900	202852828	15
0402211800	29586710	15	0402109100	17592	15
0402291100	53891	15	0402211100	26421	15
0402299900	22212	15	0402211800	34218391	15
0402911000	4019729	10	0402291100	56363	15
0402915100	167349	15	0402299900	15254	15
0402915900	140799	15	0402911000	8742899	15
0402919900	2982267	15	0402915100	86846	15
0403101100	75498432	15	0402915900	122669	15
0403101300	9548925	25	0402919900	2719560	15
0403101900	136606	25	0402999900	511055	15
0403105100	286469	25	0403101100	39495654	25
0403109100	12435476	25	0403101300	8970155	25
0403109300	5036186	20	0403101900	441058	25
0403109900	287488	20	0403105300	1692710	25
0403901100	114600	20	0403109100	14241884	20
0403901300	1966813	20	0403109300	4536484	20
0403905100	3186848	20	0403109900	220474	20
0403905300	5399530	20	0403901300	904577	20
0403905900	64920444	20	0403905100	3285190	20
0403906900	7827754	20	0403905300	5442469	20
0403909100	67651208	20	0403905900	60433559	20
0403909300	14316663	20	0403906900	8534547	20
0403909900	7724589	20	0403907100	719118	20
0404100200	39909088	20	0403909100	83327722	20
0404100400	2125161	5	0403909300	13376866	20
0404101200	601571	5	0403909900	8740053	20

0404101400	21518967	5	0404100200	50242863	0
0404102600	3080750	5	0404100400	6229463	5
0404102800	9632789	5	0404101400	33471320	5
0404103400	398866	5	0404101600	1283044	5
0404103600	1166340	5	0404102600	1196627	5
0404107200	522932	5	0404102800	3891094	5
0404107800	70386	5	0404105200	1205572	5
0404902100	578330	5	0404107200	489431	5
0404908300	236730	15	0404902100	8439796	5
0405101100	105513316	15	0404908100	383	5
0405101900	31365317	15	0404908300	350763	15
0405105000	338022	15	0405101100	132730911	15
0405109000	3292031	15	0405101900	32956612	15
0405201000	11589395	15	0405105000	428707	15
0405203000	11999190	15	0405109000	2305865	15
0405901000	4860662	15	0405201000	13731595	15
0405909000	16046212	15	0405203000	11831842	15
0406103000	16917855	44	0405901000	4808202	15
0406105000	11843423	44	0405909000	20216462	15
0406108000	25321446	48	0406103000	21960039	44
0406200000	10083744	25	0406105000	46797378	44
0406303100	49202677	32	0406108000	25459442	48
0406303900	77083387	32	0406200000	9700403	25
0406309000	257475	32	0406303100	51051789	32
0406401000	107339	25	0406303900	73114046	32
0406405000	956496	25	0406401000	110546	25
0406409000	5424230	25	0406405000	691993	25
0406900100	744746	35	0406409000	5696032	25
0406901300	4298031	35	0406900100	4731692	35
0406902100	2980729	32	0406901300	3037115	32
0406902300	502749862	35	0406902100	554085509	35
0406902500	19149290	35	0406902300	24160122	35
0406902900	73427957	55	0406902500	111365692	55
0406903200	8759918	35	0406902900	20813659	35
0406903500	47698	35	0406903200	154513	35

0406905010	2233043	35	0406905010	209600	66
0406906100	24276011	35	0406906100	26766224	35
0406906300	830594	35	0406906300	912632	35
0406906900	4008854	35	0406906900	6018100	35
0406907300	444822	35	0406907300	599358	35
0406907400	128075	35	0406907400	71803	35
0406907500	420305	35	0406907500	284197	35
0406907600	273155	35	0406907600	232657	35
0406907800	111676651	35	0406907800	134384297	35
0406907900	144236	35	0406907900	88346	35
0406908200	1745127	35	0406908200	1810186	35
0406908400	1400219	35	0406908400	1541407	35
0406908500	94730	35	0406908500	162443	35
0406908600	4128364	35	0406908600	4618773	35
0406908900	2720735	66	0406908900	2304098	35
0406909200	161643	66	0406909200	183284	35
0406909300	856359	30	0406909300	915064	66
0406909910	988346	30	0406909910	1194510	66
0406909990	2512534	5	0406909990	1421375	66
0407110000	2539691	5	0407191900	5207151	30
0407191900	1528531	45	0407210000	43728122	30
0407210000	38383723	5	0408112000	611873	5
0407901000	177689	30	0408118000	7715613	5
0408118000	12481760	30	0408918000	144349939	5
0408918000	122099716	30	0409000000	36434941	5
0409000000	30059096	5	0410000000	72981	5
0501000000	10217	0	0504000000	106726418	0
0504000000	97741354	0	0505101000	101344	0
0505109000	5722123	0	0505109000	1527505	0
0508000000	1072193	0	0506900000	36981	0
0511100000	4938151	0	0508000000	709775	0
0511919000	831959	0	0511100000	9202157	0
0511998500	167113	0	0511919000	1122365	0
0601101000	35947	0	0511991000	5240	0
0601102000	21839	0	0511993900	577	0

0601103000	55958	0	0511998500	483660	0
0601104000	793377	0	0601101000	392138	0
0601109000	1133026	0	0601102000	26228	0
0601203000	16897188	0	0601103000	48099	0
0601209000	161700	0	0601104000	378455	0
0602101000	4544488	2	0601109000	1348913	0
0602109000	33595798	2	0601203000	2707771	0
0602201000	43635172	2	0601209000	61435	0
0602202000	3717984	2	0602101000	1031540	2
0602203000	37572	7	0602109000	48925174	2
0602208000	57133965	2	0602201000	27377137	2
0602300000	4465913	0	0602202000	4289283	2
0602400000	1822188	0	0602203000	106052	2
0602901000	60251891	10	0602208000	55174611	2
0602902000	5940	10	0602300000	5196571	7
0602903000	11118123	10	0602400000	3810979	2
0602904100	63411798	10	0602901000	77331783	0
0602904500	277450	10	0602903000	24727954	10
0602904700	1601467	10	0602904100	83270554	10
0602904800	2058962	10	0602904500	2051146	10
0602905000	9675813	20	0602904700	4992632	10
0602907000	3850333	15	0602904800	3799600	10
0602909100	14163534	35	0602905000	11782875	10
0602909900	15724506	20	0602907000	4071355	10
0603110010	12006614	20	0602909100	22733769	10
0603110090	18644795	15	0602909900	14927418	10
0603120010	412747	20	0603110010	10813843	20
0603120090	2355098	15	0603110090	19112927	15
0603130010	745996	20	0603120010	417063	35
0603130090	1704820	15	0603120090	2151396	20
0603140010	3165557	20	0603130010	628709	20
0603140090	4466305	15	0603130090	1699020	15
0603150010	1933413	20	0603140010	3020492	20
0603150090	3257816	15	0603140090	4752699	15
0603191010	8057	20	0603150010	1859122	20

0603191090	596	20	0603150090	3124426	15
0603192090	23161	20	0603191010	7241	20
0603197010	5199388	20	0603191090	16730	15
0603197090	7466249	20	0603192090	11922	15
0603900000	108888	20	0603197010	4659101	20
0604204000	3740	20	0603197090	6621165	15
0604209000	3896402	20	0603900000	144203	20
0604901900	229678	20	0604201900	20687	20
0604909100	540929	20	0604204000	863	20
0604909900	731061	20	0604209000	4450612	20
0701100000	49019364	0	0604909100	489900	20
0701905000	247629	45	0604909900	855038	20
0701909000	10275901	30	0701100000	64679895	0
0702000011	86698952	65	0701901000	392687	35
0702000019	28192872	63	0701905000	2744847	45
0703101910	13256254	65	0701909000	69712217	30
0703101930	5796899	0	0702000011	128050412	65
0703101950	8006183	5	0702000019	32593431	63
0703101990	23151296	65	0703101910	4009794	0
0703200090	2812696	55	0703101930	13253335	5
0703900010	50972	65	0703101950	10912932	65
0703900090	2882033	45	0703101990	17903745	55
0704100000	3096264	0	0703109000	13157	65
0704901010	1229286	45	0703200090	4242219	45
0704901090	1770930	35	0703900010	38661	0
0704909000	192101	35	0703900090	1031353	45
0705110000	197387	63	0704100000	3574756	35
0705190000	1804121	45	0704901010	2904775	63
0705210000	25119	30	0704901090	3924954	45
0706100000	18584997	30	0705110000	157759	30
0706901000	100210	30	0705190000	2935373	30
0706909000	2387813	30	0705210000	15477	30
0707000510	50550220	40	0706100000	33856524	40
0707000590	31155573	40	0706901000	272143	40
0707009000	1037323	40	0706909000	485650	4

0708900000	120483	65	0707000510	58643509	65
0709200000	132628	45	0707000590	26962029	60
0709300000	5043197	45	0707009000	2284498	65
0709400000	39485	45	0708100000	191700	45
0709510000	885933	45	0708200000	111506	45
0709593000	72183	25	0708900000	36232	45
0709599000	12747138	35	0709200000	175736	25
0709601000	12656535	35	0709300000	5525159	35
0709609990	4418778	25	0709400000	180481	35
0709700000	151941	25	0709510000	58327	25
0709910000	23538	65	0709599000	39116318	25
0709931000	8445492	65	0709601000	19235717	65
0709939000	19989	51	0709609990	4345489	51
0709991000	184243	30	0709700000	396242	30
0709995000	32375	25	0709910000	2040	25
0709999000	1017088	35	0709931000	10619648	35
0710100000	188651	25	0709939000	409965	35
0710210000	41776513	30	0709991000	277412	30
0710220000	17752506	30	0709995000	7852	30
0710290000	643	30	0709996000	4000	10
0710300000	1160584	35	0709999000	1006123	35
0710400000	9530965	35	0710210000	43939134	45
0710805100	1056011	45	0710220000	21567337	45
0710806100	193714	45	0710290000	7866	45
0710806900	29964771	45	0710300000	1773703	45
0710808500	35611	10	0710400000	10305374	10
0710809500	7075331	45	0710805100	1889843	45
0710900000	49940404	45	0710805900	67094	45
0711201000	239512	10	0710806100	295818	45
0711590000	395898	45	0710806900	49588741	45
0711907000	3637302	45	0710809500	9605786	45
0711908000	4371643	20	0710900000	51545348	45
0711909000	77517	20	0711209000	1957283	20
0712200000	18394347	35	0711510000	1389118	35
0712390000	23160978	45	0711590000	1411115	35

0712900500	21943	45	0711903000	8900	10
0712901100	698781	35	0712200000	9739524	20
0712903000	249478	20	0712310000	53722	20
0712905000	10227393	20	0712390000	3617480	20
0712909000	30858346	20	0712900500	22144	20
0713101000	2505808	20	0712901100	1830135	0
0713109010	12688	20	0712901900	308436	20
0713200000	372454	20	0712903000	820763	20
0713310000	24783	0	0712905000	7902588	20
0713320000	143492	20	0712909000	27069456	20
0713331000	929253	20	0713101000	1665464	0
0713339000	135525158	20	0713109010	119549	10
0713390000	65803	20	0713109090	1344	0
0713400010	2418	0	0713200000	302205	10
0713400090	35217919	10	0713310000	15307	20
0713500000	20025	10	0713320000	418464	15
0713900010	1483837	20	0713331000	2160467	0
0801110000	12336333	0	0713339000	196036245	20
0801190000	242781	0	0713390000	335478	20
0801220000	5619095	0	0713400010	21814	0
0801320000	63364197	0	0713400090	51528609	10
0802119000	46538	5	0713500000	36990	10
0802129000	107752601	15	0713900010	1111994	0
0802220000	48237343	10	0713900090	649695	10
0802310000	553343	10	0714201000	223090	0
0802320000	54805212	10	0714909000	3173	0
0802410000	4812300	10	0801110000	14327626	0
0802420000	569764	10	0801190000	302283	0
0802510000	38081283	15	0801220000	3322676	0
0802520000	260062	15	0801320000	76723215	0
0802620000	21517	15	0802129000	158847497	5
0802905000	42719	15	0802210000	181037	15
0802908500	9056	10	0802220000	55601476	15
0803101000	879522003	10	0802310000	18173830	10
0803909000	604	10	0802320000	101478803	10

0804100000	49896410	10	0802410000	10811241	10
0804201000	185	10	0802420000	128333	10
0804209000	31895247	10	0802510000	38110139	10
0804300000	15500002	10	0802520000	112031	10
0804400000	6499007	10	0802620000	292994	15
0804500000	1354596	10	0802905000	13756	15
0805102000	323810281	10	0803101000	873481096	10
0805108000	828066	10	0804100000	53946683	10
0805201000	74720855	10	0804209000	26489093	10
0805203000	167069223	10	0804300000	18413623	10
0805205000	872482	10	0804400000	11029971	10
0805207000	498003	10	0804500000	2290368	10
0805209000	45330720	15	0805102200	173718953	10
0805400000	38810030	15	0805102400	3761416	10
0805501000	244098291	50	0805102800	72305604	10
0805509000	2022246	50	0805108000	43057444	10
0805900000	820	25	0805211000	93125552	10
0806101000	1065612	25	0805219000	30412953	10
0806109000	804738	45	0805220000	58431758	10
0806201000	1684109	45	0805290000	47581096	10
0806203000	22766767	45	0805400000	27784619	10
0806209000	14364392	0	0805501000	253197559	10
0807110000	16529586	50	0805509000	2671438	15
0807190000	1971847	30	0805900000	127	15
0807200000	81005	30	0806101000	2536017	50
0808108000	12748619	30	0806109000	21250	50
0808301000	780939	45	0806201000	23502	25
0808309000	32626774	45	0806203000	27860930	25
0808400000	975931	45	0806209000	5017411	25
0809100000	2494888	45	0807110000	17011896	45
0809290000	137793	40	0807190000	2301118	45
0809301000	7529131	40	0807200000	59434	0
0809309000	19074397	15	0808101000	163498	50
0809400500	1588824	15	0808108000	35457848	50
0810100000	7121633	15	0808301000	195407	30

0810201000	2938	15	0808309000	29338033	30
0810209000	2601	15	0808400000	1906838	30
0810303000	285	15	0809100000	1050109	45
0810409000	1582	15	0809210000	9332161	45
0810500000	50261311	15	0809290000	6820044	45
0810700000	434251	20	0809301000	3490222	45
0810902000	32239	20	0809309000	15381761	45
0810907500	9974090	20	0809400500	1161029	40
0811109000	3077714	20	0810100000	9325893	40
0811203100	6599817	20	0810201000	632	15
0811205100	134715	20	0810209000	2322	15
0811205900	241128	20	0810303000	192	15
0811209000	1358754	20	0810409000	3718	15
0811905000	258857	20	0810500000	34814801	15
0811907500	4163176	20	0810700000	8812816	15
0811908000	67590	20	0810902000	43600	15
0811909500	3605115	20	0810907500	13904230	15
0812909810	42183	20	0811109000	6885489	20
0813100000	5895121	20	0811203100	18743292	20
0813200000	20523239	20	0811205100	290347	20
0813300000	3521737	20	0811205900	3412175	20
0813401000	207156	20	0811209000	1348672	20
0813409500	15217820	20	0811901900	1587	20
0813501500	3853	20	0811905000	36785	20
0813503900	4456	20	0811907500	2958140	20
0813509100	61582	20	0811909500	7361272	20
0813509900	1647149	20	0812909810	105824	20
0814000000	267802	20	0813100000	8898012	20
0901110000	777365178	5	0813200000	25152294	20
0901210000	448372373	15	0813300000	1211470	20
0901220000	1191557	15	0813401000	218175	20
0902100000	6832521	15	0813403000	95116	20
0902200000	4353142	15	0813409500	21315770	20
0902300000	35142075	15	0813501500	43042	20
0902400000	34700889	15	0813509100	275371	20

0903000000	24850	15	0813509900	1104260	20
0904110000	55229116	0	0814000000	396817	0
0904120000	13660543	5	0901110000	847054641	5
0904211000	1122480	45	0901210000	541465871	15
0904219000	989608	45	0901220000	7437539	15
0904220000	31150900	45	0901909000	20821	30
0905100000	115108	0	0902100000	5933401	15
0905200000	644841	0	0902200000	2670085	15
0906110000	774107	0	0902300000	54891093	15
0906190000	393753	0	0902400000	51064703	15
0906200000	4325850	0	0903000000	23360	15
0907100000	843640	0	0904110000	31291164	0
0907200000	822097	0	0904120000	9239284	5
0908110000	108740	0	0904211000	956313	45
0908120000	911249	0	0904219000	309676	45
0908310000	91572	0	0904220000	27371444	45
0908320000	44877	0	0905100000	83086	0
0909210000	5420454	0	0906110000	381080	0
0909220000	12880	0	0906190000	335170	0
0909310000	2734049	0	0906200000	4301168	0
0909320000	1037976	0	0907100000	669644	0
0909610000	26084443	0	0907200000	446110	0
0909620000	3348248	0	0908110000	129806	0
0910110000	7345030	0	0908120000	767298	0
0910120000	2655970	0	0908310000	4259	0
0910201000	9960	0	0909210000	154854	0
0910209000	175917	0	0909220000	6874	0
0910300000	3521900	0	0909310000	1127419	0
0910910500	4488490	0	0909320000	51387	0
0910911000	81877	0	0909610000	32046234	0
0910919000	3726510	0	0909620000	1796721	0
0910991000	46750	0	0910110000	9601034	0
0910993100	361648	0	0910120000	1503579	0
0910993300	8117	0	0910201000	156846	0
0910993900	1389705	0	0910209000	220216	0

0910995000	2224722	0	0910300000	2967047	0
0910999100	855301	0	0910910500	3662140	0
0910999900	2631050	0	0910911000	277947	0
1001110000	6725609	0	0910919000	4920105	0
1001190000	477859	0	0910991000	50000	0
1001911000	744	75	0910993100	720088	0
1001912000	9712744	75	0910993300	75599	0
1001919000	7763	5	0910993900	1310341	0
1001990000	803894404	0	0910995000	1935546	0
1002900000	2381758	0	0910999100	541126	0
1003100000	5998198	2	0910999900	1194190	0
1003900020	20203792	2	1001110000	6938358	0
1004900000	2199491	10	1001912000	10331162	0
1005101300	7964476	0	1001919000	401642	75
1005101500	74782294	0	1001990000	951754962	75
1005101800	14116568	0	1002900000	5352837	5
1005109000	9735573	0	1003100000	7964118	0
1005900000	504118870	0	1003900020	146733025	2
1006101000	2887550	0	1004900000	50131	10
1006102500	4474	35	1005101300	11822963	0
1006109400	47957	35	1005101500	66437974	0
1006201300	47042	35	1005101800	9519033	0
1006201700	157220	35	1005109000	10683707	0
1006209200	14691	35	1005900000	608899244	0
1006209400	180354	35	1006101000	1017222	0
1006209600	314337	35	1006105000	4682034	35
1006209800	50312	35	1006201300	25973	35
1006302500	36063	35	1006201700	199857	35
1006306100	1867	35	1006209200	14514	35
1006306500	220033	35	1006209400	659542	35
1006306700	1983347	35	1006209600	360901	35
1006309200	363868	35	1006209800	52683	35
1006309400	2854294	35	1006306500	121685	35
1006309600	787427	35	1006306700	2567886	35
1006309800	2522836	35	1006309200	116641	35

1006400000	433006	0	1006309400	685897	35
1007101000	325221	5	1006309600	700356	35
1008100000	680958	5	1006309800	2173998	35
1008290000	1186622	5	1007109000	233650	5
1008300000	2682028	5	1007900000	1662	5
1008500090	1591049	5	1008100000	627093	5
1008600000	288237	5	1008290000	1341308	5
1008900090	593023	5	1008300000	2603399	5
1101001100	204257545	55	1008500090	3766017	5
1101001500	485558373	55	1008600000	188234	5
1101009000	1853	55	1008900010	580964	5
1102201000	12192132	10	1008900090	548760	5
1102209000	15201832	10	1101001100	205879576	55
1102901000	295595	10	1101001500	544221548	55
1102903000	68107	10	1102201000	10343457	10
1102905000	748084	15	1102209000	9281301	10
1102907000	3504385	10	1102901000	121409	10
1102909000	568293	10	1102903000	72516	10
1103111000	3394710	2	1102905000	1029418	15
1103119000	8162691	2	1102907000	4295848	10
1103131000	64584274	5	1102909000	713871	10
1103139010	27223195	5	1103111000	3360334	2
1103139090	3330024	10	1103119000	6616741	2
1103194000	8010	2	1103131000	60579691	5
1103199000	294148	10	1103139010	25923370	5
1103209000	191299	10	1103139090	2769522	10
1104121000	490590	10	1103194000	20977	2
1104129000	57207012	10	1103199000	150155	10
1104191000	2302015	10	1103209000	179783	10
1104193000	1213540	10	1104121000	652539	10
1104195000	320868	10	1104129000	57091478	10
1104196100	3463	10	1104191000	1858413	10
1104196900	1174035	10	1104193000	895403	10
1104199100	27522	10	1104196900	1016947	10
1104199900	117247	10	1104199100	86226	10

1104224000	177756	10	1104199900	1076080	10
1104225000	67973	10	1104224000	187533	10
1104290400	29572	10	1104225000	22573	10
1104290500	3861	10	1104290400	58548	10
1104290800	70894	10	1104290500	29911	10
1104291700	2755156	10	1104290800	20101	10
1104293000	50592	10	1104291700	3422376	10
1104295100	4249081	10	1104293000	66405	10
1104295900	20790	10	1104295100	3875143	10
1104298900	400906	10	1104295900	6322	10
1104301000	1381175	10	1104298900	6929	10
1104309000	208044	10	1104298100	27665	10
1105100000	158431	10	1104298900	963938	10
1105200000	28192677	0	1104301000	1316246	10
1106100000	123329	10	1104309000	178593	10
1106209000	572449	0	1105100000	117104	10
1106301000	37618	10	1105200000	31206723	10
1106309010	28474973	10	1106209000	392236	10
1106309090	288193	10	1106309010	15750753	10
1107101100	71135	10	1106309090	217364	10
1107101900	20943	2	1107101100	104760	10
1107109100	1526659	10	1107101900	26499	10
1107109900	189434642	2	1107109100	1301262	10
1107200000	3325380	2	1107109900	185749131	2
1108110000	4074032	2	1107200000	2600656	10
1108120000	43544697	2	1108110000	4343002	2
1108130000	28159246	0	1108120000	37707694	2
1108191000	8212	0	1108130000	30839969	2
1108200000	9261759	0	1108191000	4720	2
1109000000	37399010	0	1108200000	9619807	2
1201100000	1851	0	1109000000	34208580	0
1201900000	20856135	0	1201100000	347307	0
1202410000	40216904	5	1201900000	1862295	0
1202420000	310471451	5	1202410000	64544900	5
1203000000	261	0	1202420000	269286097	5

1204009000	8052967	0	1204001000	113886	0
1205101000	4011036	0	1204009000	6788835	0
1205109000	4931	0	1205101000	1054524	0
1206001000	11689487	0	1206001000	13301771	0
1206009100	12645547	0	1206009100	9860225	0
1206009900	189513273	0	1206009900	148139374	0
1207409000	126141241	0	1207401000	6193	0
1207501000	2418	0	1207409000	145055976	0
1207509000	596746	0	1207509000	557381	0
1207600000	87169	0	1207600000	146066	0
1207700000	1542214	0	1207700000	2854457	0
1207919000	4830063	0	1207919000	2050992	0
1207992000	2573	0	1207992000	27601	0
1207999100	277735	0	1207999100	288901	0
1207999600	89948257	0	1207999600	93180356	0
1208100000	13163245	0	1208100000	10403304	0
1208900000	1803307	0	1208900000	1619729	0
1209210000	29064195	0	1209210000	42639804	0
1209228000	61628	0	1209228000	80846	0
1209238000	65357	0	1209238000	311104	0
1209240000	224047	0	1209240000	78348	0
1209259000	4505704	0	1209259000	6995809	0
1209296000	131136	0	1209294500	126984	0
1209298000	11447090	0	1209296000	59958	0
1209300000	7655882	0	1209298000	10456421	0
1209913000	1927462	0	1209300000	7915628	0
1209918000	220982949	0	1209913000	1530526	0
1209999100	1488345	0	1209918000	161371808	0
1209999900	1396799	0	1209999100	341915	0
1210201000	23815329	10	1209999900	1628308	0
1210209000	16746955	10	1210100000	1560	0
1211200000	395535	10	1210201000	9545317	0
1211400000	2004167	0	1210209000	36145299	0
1211908600	123542834	0	1211200010	522110	10
1212210000	414037	5	1211200090	17648	30

1212290000	10688	0	1211400010	2972303	10
1212920000	23366	0	1211903010	153978	10
1212940000	37247	0	1211903090	49200	20
1212994100	82335	5	1211908610	58490408	10
1212994900	356486	0	1211908699	426042	30
1212999500	2399645	0	1212210000	284046	0
1214909000	132726	0	1212290000	73112	0
1301200000	5325167	0	1212920000	30041	0
1301900090	166935	0	1212940000	39809	5
1302120000	166392	0	1212994100	111154	0
1302130000	8746189	0	1212994900	393263	0
1302197010	12281363	0	1212999500	2525442	0
1302197090	14410084	0	1214909000	167139	0
1302201000	39200149	0	1301200000	3557160	0
1302310000	19550607	0	1301900090	57087	0
1302321000	610120	0	1302130000	7703117	0
1302329000	3364633	0	1302190500	52512	0
1302390000	11744094	0	1302197010	14505809	0
1401100000	487686	0	1302197090	8901729	0
1401900000	1246955	0	1302201000	49784017	0
1404900000	2063600	0	1302310000	26089328	0
1501109000	113510	5	1302321000	1142333	0
1501209000	58752	5	1302329000	3100185	0
1502109000	12622651	0	1302390000	7035171	0
1502909000	2416500	0	1401100000	32028	0
1504101000	1927263	0	1401200000	37083	0
1504109900	1159066	0	1401900000	1278682	0
1504201000	53199	0	1404900000	1630197	0
1504209000	281406	0	1501109000	62189	5
1505009000	8102639	5	1501209000	29340	5
1507109000	3207168	0	1501900000	62107	5
1507909000	474850	0	1502109000	14951490	0
1508909000	544645	0	1502909000	1255475	0
1509101000	292672	0	1504101000	1530974	0
1509109000	94465640	0	1504109900	2347001	0

1509900000	4760556	10	1504201000	51658	0
1510009000	66685200	10	1504209000	13576	0
1511901900	122931407	10	1505009000	17176273	0
1511909900	259345751	10	1507109000	3369572	0
1512119100	1416269922	0	1507909000	43486	0
1512199000	1021114795	0	1508909000	6347	10
1513119100	5893186	0	1509101000	228982	10
1513119900	5544890	0	1509102000	68983521	10
1513191100	17301	29	1509108000	22263808	10
1513191900	1554715	0	1509900000	5038891	10
1513199100	156473	0	1510009000	53177412	10
1513199900	12175369	0	1511109000	1633	0
1513211000	85648	0	1511901100	2314	0
1513291900	31817895	0	1511901900	134082991	0
1514119000	5108	0	1511909100	7532	0
1514191000	315447	0	1511909900	427148320	0
1514199000	9654934	0	1512111000	11920380	0
1515110000	2804	0	1512119100	437076548	0
1515191000	93613	0	1512199000	1261081154	0
1515199000	864945	0	1512299000	80789	0
1515219000	25900	0	1513119100	2379391	0
1515299000	1214039	0	1513119900	7667686	0
1515309000	1579285	0	1513191100	172321	0
1515501900	1369145	0	1513191900	9466860	0
1515509100	9624	0	1513193000	15877	0
1515509900	104986	0	1513199100	552435	0
1515901100	66186	0	1513199900	6232572	0
1515904000	475442	0	1513291900	10764472	0
1515905100	10201	0	1514119000	5977	0
1515905900	1830875	0	1514191000	215605	0
1515906000	36294	0	1514199000	21593056	0
1515909100	289680	0	1514919000	1345	0
1515909900	3678902	0	1515110000	856	0
1516201000	790159	0	1515199000	982903	0
1516209100	429464	0	1515299000	170988	0

1516209500	181155	0	1515309000	1439980	0
1516209600	47081951	0	1515501900	165469	0
1516209800	114380965	0	1515509100	9776	0
1517101000	8414	0	1515509900	173394	0
1517109000	236171286	40	1515901100	88342	0
1517901000	14336	35	1515902100	106937	0
1517909100	1235653	40	1515904000	165502	0
1517909300	11120147	40	1515905900	1712314	0
1517909900	131914204	10	1515906000	26695	0
1518003900	771962	10	1515909100	85912	0
1518009100	24351	0	1515909900	2017861	0
1518009900	2734123	0	1516201000	704717	0
1520000000	661554	0	1516209100	587138	0
1521901000	34711	0	1516209500	179335	0
1522003900	134768	2	1516209600	57740357	0
1522009100	584574	2	1516209800	82452147	0
1601001000	52668	34	1517101000	7299	40
1601009100	346687449	34	1517109000	237370403	35
1601009900	310083925	29	1517901000	2444	40
1602100000	1608356	37	1517909100	1475702	540
1602201000	250822	15	1517909300	8151580	10
1602209000	85863073	15	1517909900	171379979	10
1602311900	8109280	10	1518003900	188728	0
1602318000	3246729	10	1518009900	3401429	0
1602321100	3478951	10	1520000000	120061	0
1602321900	100004704	10	1521901000	67399	5
1602323000	346596478	10	1521909900	553442	2
1602329000	36268620	10	1522009100	921701	2
1602392900	21842556	10	1601001000	93114	34
1602398500	17816909	15	1601009100	365841806	29
1602411000	17630530	15	1601009900	347750052	37
1602419000	2317423	29	1602100000	579151	15
1602421000	1080323	29	1602201000	188426	15
1602429000	149995	29	1602209000	84570612	10
1602491100	1579066	29	1602311900	6352618	10

1602491300	8256068	26	1602318000	2045287	10
1602491500	504739	26	1602321100	4963827	10
1602491900	10348106	26	1602321900	102313291	10
1602493000	25270082	26	1602323000	377422546	10
1602495000	21763243	26	1602329000	47512415	10
1602499000	1473399	26	1602392900	46579171	15
1602501000	12291659	26	1602398500	17063745	15
1602503100	10106373	15	1602411000	15649356	29
1602509500	56781709	15	1602419000	4739497	29
1602905100	15742064	15	1602421000	10029097	29
1602906900	4529345	20	1602429000	297026	29
1602909900	1448777	20	1602491100	1293996	26
1603001000	129017	15	1602491300	10307157	26
1603008000	329863	15	1602491500	87096	26
1604110000	84956	15	1602491900	16436324	26
1604129100	3763192	0	1602493000	21400775	26
1604129900	4605604	0	1602495000	23968207	26
1604131100	1293452	0	1602499000	935546	26
1604131900	125787974	0	1602501000	10513645	15
1604139000	38463684	0	1602503100	9087261	15
1604142100	242252742	0	1602509500	48285167	15
1604142600	3964102	0	1602905100	16573931	20
1604142800	3127542	0	1602906100	294299	20
1604143100	932584	0	1602906900	4910528	15
1604143800	204954	0	1602909100	134536	15
1604144100	39335948	0	1602909900	314682	15
1604144800	2912425	0	1603001000	209938	0
1604149000	1599	0	1603008000	205036	0
1604151100	6325111	0	1604110000	1048139	0
1604151900	2450760	0	1604129100	1679306	0
1604159000	486009	0	1604129900	1576460	0
1604160000	1415213	0	1604131100	663856	0
1604170000	291558	0	1604131900	83553259	0
1604199100	355200	0	1604139000	23293704	0
1604199200	19479	0	1604142100	309708623	0

1604199500	819289	0	1604142600	2573091	0
1604200500	4001400	0	1604142800	15869444	0
1604201000	3585299	0	1604143100	777243	0
1604204000	255	0	1604143800	701082	0
1604205000	3278161	0	1604144100	2730622	0
1604207000	18324520	0	1604144800	5526979	0
1604209000	6779347	0	1604151100	4176172	0
1604310000	359150	0	1604151900	2145931	0
1604320000	818602	0	1604159000	3088224	0
1605100000	69566	0	1604160000	1495366	0
1605211000	373722	0	1604170000	93448	0
1605290000	181814	0	1604199100	2797330	0
1605531000	253453	0	1604199400	127906	0
1605539000	2053844	0	1604200500	8579727	0
1605540000	1351757	0	1604201000	4281926	0
1605550000	243397	0	1604205000	900300	0
1605560000	13371	0	1604207000	17969778	0
1605590000	251837	0	1604209000	11457537	0
1605690000	35810	0	1604310000	223268	0
1701129000	39428	0	1604320000	841668	0
1701149000	24600867	10	1605100000	186808	0
1701910000	9421894	5	1605290000	142298	0
1701991000	2034228113	10	1605539000	847256	0
1701999000	673323	2	1605540000	1681807	0
1702110000	11990720	2	1605550000	53803	0
1702190000	16986	2	1605560000	188683	0
1702209000	2760556	2	1605590000	433798	0
1702305000	26509621	2	1701129000	3600	0
1702309000	106404672	2	1701139000	29216	10
1702401000	2778932	2	1701149000	26376945	5
1702409000	3423614	2	1701910000	9108288	10
1702500000	8408145	2	1701991000	2046517629	2
1702601000	15586155	2	1701999000	664573	2
1702609500	3681152	20	1702110000	11388578	2
1702905000	1546286	20	1702190000	2070188	2

1702907100	600757	20	1702209000	2949034	2
1702907900	2512512	30	1702301000	147221	2
1702909500	1348746	30	1702305000	30557442	2
1703100000	56172	0	1702309000	102636866	2
1703900000	122881643	0	1702401000	8608646	2
1704101000	10557080	30	1702409000	3035287	2
1704109000	11152939	30	1702500000	11108740	20
1704903000	12506404	10	1702601000	17174248	20
1704905100	2289032	20	1702609500	6103402	20
1704905500	15383617	15	1702901000	9715	30
1704906100	45069120	20	1702905000	2037938	30
1704906500	46811428	20	1702907100	202708	0
1704907100	41047701	20	1702907900	1810193	0
1704907500	45649306	20	1702909500	2005036	30
1704908100	35184852	20	1703100000	5738	30
1704909900	65190109	20	1703900000	152774821	10
1801000000	409601	0	1704101000	14467043	20
1803100000	90053350	0	1704109000	6970075	15
1804000000	181231355	0	1704903000	17471293	20
1805000000	184483267	0	1704905100	3335905	20
1806101500	256044	12	1704905500	14292092	20
1806102000	200950	12	1704906100	44232248	20
1806103000	201796	12	1704906500	54234149	20
1806201000	8997844	25	1704907100	54158149	20
1806203000	539993	25	1704907500	52025281	20
1806205000	5438343	25	1704908100	49362506	20
1806208000	25169074	30	1704909900	66238352	20
1806209500	28425753	30	1801000000	228581	0
1806310000	482550588	30	1803100000	74627860	0
1806321000	350624807	25	1804000000	194724340	0
1806329000	355502431	35	1805000000	197298652	0
1806901100	20616043	36	1806101500	321222	12
1806901900	55563775	26	1806102000	2060409	12
1806903100	256021014	26	1806103000	37375	12
1806903900	37506121	24	1806201000	11815136	25

1806905000	48425350	24	1806203000	668419	25
1806906000	190880963	28	1806205000	4533509	25
1806907000	67901853	28	1806207000	32094	30
1806909000	120755759	26	1806208000	14278103	30
1901100000	206757006	27	1806209500	34761300	30
1901200000	61265329	5	1806310000	400164056	25
1901901100	2849547	15	1806321000	390906062	35
1901901900	3246132	5	1806329000	343850651	36
1901909100	15303801	5	1806901100	22406985	26
1901909900	215163048	5	1806901900	68565941	26
1902110000	16594125	5	1806903100	196710335	24
1902191000	177556719	51	1806903900	38105771	24
1902199000	62688687	56	1806905000	54435635	28
1902203000	89458	56	1806906000	198861801	28
1902209100	882362	30	1806907000	66891254	26
1902209900	10965151	30	1806909000	281782699	27
1902301000	33564389	30	1901100000	224529165	5
1902309000	4099191	30	1901200000	60556529	15
1902401000	843426	30	1901901100	2355423	5
1902409000	78500	30	1901901900	3090370	5
1904101000	116277314	30	1901909100	19372514	5
1904103000	909720	30	1901909900	234404639	5
1904109000	30784427	30	1902110000	13459910	51
1904201000	14354343	40	1902191000	169878567	56
1904209100	5180818	40	1902199000	67828779	56
1904209500	671171	40	1902203000	410634	30
1904209900	2634232	40	1902209100	301381	30
1904300000	1094960	40	1902209900	6064068	30
1904901000	3542480	40	1902301000	20280633	30
1904908000	349788	40	1902309000	3641771	30
1905100000	295265	30	1902401000	647851	30
1905201000	1857144	30	1902409000	51242	30
1905203000	6777771	30	1903000000	370	30
1905311100	21178982	30	1904101000	127181164	30
1905311900	193900928	30	1904103000	596280	40

1905313000	7306225	30	1904109000	37311953	40
1905319100	162639211	30	1904201000	10732587	40
1905319900	282325895	30	1904209100	3632064	40
1905320500	2523881	30	1904209500	729580	40
1905321100	57539078	30	1904209900	4303333	40
1905321900	47851525	30	1904300000	1503497	40
1905329100	7821846	30	1904901000	5645218	30
1905329900	58276672	30	1904908000	669716	30
1905401000	53636761	40	1905100000	353587	30
1905409000	46472496	40	1905201000	2272821	30
1905901000	798126	30	1905203000	6013209	30
1905902000	502318	15	1905311100	23618282	30
1905903000	21495926	30	1905311900	243961240	30
1905904500	58825871	30	1905313000	1475875	30
1905905500	234419770	30	1905319100	130319069	30
1905906000	394574037	30	1905319900	319070337	30
1905909010	395779	0	1905320500	3698383	30
1905909090	94482264	30	1905321100	66335365	30
2001100000	4849662	50	1905321900	53178800	30
2001902000	1030057	50	1905329100	15816285	40
2001905000	109371	40	1905329900	64816110	40
2001906500	435607	50	1905401000	50903603	30
2001907000	796075	40	1905409000	52966917	15
2001909700	4266579	50	1905901000	653433	30
2002101000	13809422	50	1905902000	753443	30
2002109000	1067945	50	1905903000	30326506	30
2002901100	2716182	50	1905904500	63188480	30
2002901900	32072315	50	1905905500	207231364	0
2002903100	482473	50	1905906000	403637783	30
2002903900	389285	50	1905909010	250917	30
2002909100	14884082	50	1905909090	139753676	15
2002909900	2934326	40	2001100000	3951399	50
2003102000	33170284	40	2001902000	1158886	50
2003103000	16446602	40	2001905000	998716	40
2003901000	168360	40	2001906500	63514	50

2003909000	1800363	20	2001907000	3700826	40
2004101000	218558862	20	2001909290	38893	50
2004109900	3993951	20	2001909700	3239247	50
2004901000	4920	40	2002101000	16098007	50
2004903000	1983	40	2002109000	2332353	50
2004909100	535686	40	2002901100	5588	50
2004909890	1033578	5	2002901900	26240408	50
2005100000	5329893	40	2002903100	175860	50
2005201000	8683369	40	2002903900	315612	50
2005202000	362481571	40	2002909100	19245824	40
2005208000	2284325	40	2002909900	3454352	40
2005400000	34309763	40	2003102000	17042248	40
2005510000	8042378	40	2003103000	24794384	40
2005590000	3624655	40	2003901000	106315	20
2005700000	412479974	20	2003909000	13491751	20
2005800000	11578092	40	2004101000	254518410	20
2005910000	56775	40	2004109900	7400812	40
2005991000	1149070	50	2004905000	92053	40
2005992000	31141	40	2004909100	1199908	40
2005993000	228734	40	2004909890	474545	5
2005995000	3124931	40	2005100000	4541344	40
2005996000	11029	40	2005201000	6961295	40
2005998010	655747	50	2005202000	414518997	40
2005998090	32374978	40	2005208000	2119130	40
2006001000	1510	30	2005400000	28165531	40
2006003100	692163	30	2005510000	6795395	40
2006003500	2371030	20	2005590000	2299594	40
2006003800	11960085	20	2005600000	83444	20
2006009100	72650	20	2005700000	434747930	40
2006009900	366987	5	2005800000	12471323	40
2007101000	34565074	5	2005910000	13968	50
2007109100	25048	5	2005991000	2366155	40
2007109900	7670246	20	2005992000	68305	40
2007911000	52907	20	2005993000	381830	40
2007919000	63910	20	2005995000	1578382	40

2007992000	490663	5	2005996000	85823	50
2007993190	3285694	10	2005998010	4699572	40
2007993310	67829	30	2005998090	34995130	30
2007993390	7366927	30	2006003100	859341	30
2007993510	1517	30	2006003500	4668048	20
2007993590	808850	30	2006003800	12972826	20
2007993990	18305601	5	2006009900	306771	20
2007995030	491604	30	2007101000	34025182	5
2007995090	1064516	10	2007109100	2971	5
2007999300	7237	30	2007109900	10842923	5
2007999710	2872095	5	2007911000	58322	20
2007999730	15324404	30	2007913000	244795	20
2007999790	16661661	10	2007919000	11100	20
2008111000	3960153	30	2007992000	603096	5
2008119100	12485741	30	2007993190	3530225	10
2008119600	2395300	30	2007993390	7246539	30
2008119800	5104912	20	2007993510	749849	30
2008191200	715551	20	2007993590	1047395	30
2008191300	137514	20	2007993910	113026	30
2008191900	76693602	20	2007993990	19488852	5
2008199200	4518595	20	2007995030	1318082	30
2008199300	2251950	20	2007995090	811695	10
2008199500	2964835	20	2007999710	3921493	30
2008199900	14567441	20	2007999730	9032763	5
2008205100	7707532	20	2007999790	15111264	30
2008207900	3846460	20	2008111000	3821078	10
2008209090	1951	20	2008119100	13908126	30
2008309090	8204	20	2008119600	5895359	30
2008405190	7023	30	2008119800	5420561	30
2008506100	907494	30	2008191200	422766	20
2008507900	46082	30	2008191300	1464256	20
2008509290	120321	30	2008191900	66215545	20
2008601900	1512678	30	2008199200	5202814	20
2008605000	1830408	30	2008199300	3428366	20
2008606000	367726	30	2008199500	3676820	20

2008607090	98586	20	2008199900	16317080	20
2008706100	77675	20	2008205100	8001094	20
2008706900	178074	20	2008207900	7653126	20
2008707100	72356	20	2008305100	194334	20
2008707900	1190485	30	2008405190	23082	20
2008805000	1529539	30	2008407900	22634	20
2008807000	485264	30	2008409090	933537	30
2008809090	2480	30	2008506100	492329	30
2008910000	3346	30	2008601900	6662809	30
2008939100	4681363	30	2008603900	2498091	30
2008939300	157458	20	2008605000	2269283	30
2008939900	10404	20	2008606000	344315	30
2008970500	41719	20	2008705900	110698	30
2008971400	224476	20	2008706900	72518	20
2008973400	282601	20	2008707900	2312621	20
2008973800	457307	20	2008805000	1703030	20
2008975900	193282	20	2008807000	548608	20
2008977400	530054	20	2008809010	1152210	30
2008977800	344132	40	2008809090	15394	30
2008979700	650	30	2008939100	4351469	30
2008979800	66473	25	2008939300	120993	30
2008992810	343483	5	2008939900	97805	30
2008992890	305557	30	2008970500	56834	30
2008993400	91708	25	2008971400	633050	20
2008994500	653999	30	2008973400	551599	20
2008994890	4034489	30	2008973800	1279799	20
2008994910	63705	30	2008975900	156242	20
2008994990	4386081	5	2008977400	739202	20
2008996300	17138	30	2008977800	172575	20
2008996700	1314690	0	2008979390	1618	20
2008997800	98058	20	2008979800	392438	20
2008998500	14753004	30	2008992890	152690	40
2008999910	3021	0	2008993100	1400	30
2008999990	1152789	30	2008993400	105449	25
2009111900	83588	44	2008994000	45615	5

2009119910	41647441	44	2008994500	568518	30
2009119990	109	44	2008994890	5353330	25
2009120000	27491604	44	2008994910	102581	30
2009199810	48518538	44	2008994990	4285575	30
2009199890	13445076	0	2008996700	258544	30
2009210000	88308	44	2008997800	61800	5
2009291900	121565	44	2008998500	9585413	30
2009311900	1744348	46	2008999990	337076	0
2009315100	20406	0	2009111900	3247961	20
2009315900	8451	59	2009119910	38689938	30
2009393190	105641	59	2009119990	36351	0
2009393910	1210556	55	2009120000	26392586	30
2009393990	3156083	55	2009199190	76334	44
2009395900	62	55	2009199810	51891605	44
2009419900	2388120	64	2009199890	14452238	44
2009499910	7058359	64	2009210000	410440	44
2009501000	123289	64	2009299910	150844	44
2009509000	398694	64	2009311900	2056672	0
2009611000	4152	64	2009315100	171348	44
2009691900	126726	41	2009315900	46029	44
2009695100	2376873	61	2009393190	2190481	46
2009719900	18174375	61	2009393910	1336065	0
2009791100	17760	41	2009393990	3395884	59
2009791900	10444764	41	2009419900	569056	59
2009799800	40714	61	2009491900	37438	55
2009811900	26675	30	2009493090	31718	55
2009819500	38913	30	2009499910	9770151	55
2009819900	249386	41	2009501000	224087	64
2009891900	123	5	2009509000	346022	64
2009893500	125045	61	2009691900	42476	64
2009893800	165479	5	2009695100	3312025	64
2009896900	21862	61	2009712000	98199	64
2009897300	30506	30	2009719900	21768456	41
2009897900	29761	30	2009791900	16837042	61
2009898500	12940	5	2009799800	282256	61

2009898900	127851	30	2009811900	473911	41
2009899610	252700	30	2009813100	109799	41
2009899690	2920267	28	2009819500	15182	61
2009899790	232433	28	2009819900	134875	30
2009899910	4629916	28	2009891900	723794	30
2009899990	6896490	28	2009893500	30891	41
2009902100	31494	30	2009893800	405638	5
2009903900	4399006	30	2009896100	7469	61
2009905910	10084399	30	2009897900	126841	5
2009905990	10485880	30	2009898500	23848	61
2009909400	26033	30	2009898900	23329	30
2009909500	23078	30	2009899610	98261	30
2009909600	3548515	30	2009899690	2400763	5
2009909700	223546	30	2009899710	93365	30
2009909800	10737296	30	2009899910	6514717	30
2101110000	188545667	20	2009899990	9918903	28
2101129200	170591838	20	2009901900	10772	28
2101129800	2987309	20	2009902100	1445	28
2101202000	942662	20	2009903900	3590092	28
2101209200	12637139	20	2009905910	14361802	30
2101209800	425636	20	2009905990	12434812	28
2101301100	10791	15	2009909200	15490	28
2101301900	10404	15	2009909500	10491	28
2101309100	158876	15	2009909600	3166271	5
2101309900	40003	30	2009909700	331914	30
2102101000	16641681	46	2009909800	8528376	30
2102103100	4011510	63	2101110000	218700239	20
2102103900	52385282	57	2101129200	184502933	20
2102109000	7661447	30	2101129800	4434718	20
2102201100	14642	30	2101202000	1101248	20
2102201900	4234311	30	2101209200	11114760	20
2102209000	7145945	30	2101209800	654490	20
2102300000	13431586	10	2101301100	31903	15
2103100000	3980019	30	2101301900	7088	15
2103200000	64158294	25	2101309100	247799	15

2103301000	22524	25	2101309900	5176	30
2103309000	24860999	10	2102101000	12379353	46
2103901000	65783	30	2102103100	6939680	63
2103909010	11331558	5	2102103900	58982883	57
2103909050	134934381	30	2102109000	4447964	30
2103909090	230449533	20	2102201100	292385	30
2104100000	252442752	40	2102201900	1703480	30
2104200000	41330620	5	2102209000	6859497	30
2105001000	194237712	23	2102300000	14074837	10
2105009100	70804334	23	2103100000	1940149	30
2105009900	138990839	23	2103200000	60990212	25
2106102000	28957495	0	2103301000	22606	25
2106108000	37497114	0	2103309000	24861457	10
2106902000	960189	20	2103901000	22950	30
2106903000	574	20	2103903000	52198	5
2106905500	51145	20	2103909010	8368654	30
2106905900	9516540	20	2103909030	426	20
2106909200	813337329	20	2103909050	150842954	40
2106909800	1270854650	20	2103909090	234098509	5
2201101100	72580051	30	2104100000	264327209	23
2201101900	98436499	30	2104200000	44107681	23
2201109000	1821132	30	2105001000	206458327	23
2201900000	2401807	50	2105009100	75194335	0
2202100000	486018005	40	2105009900	176917624	0
2202901110	1813997	50	2106102000	32335960	20
2202901190	152810408	50	2106108000	38424058	20
2202901510	19715425	50	2106902000	1654177	20
2202901590	5479082	50	2106903000	9656	20
2202901910	4457315	50	2106905500	709604	20
2202901990	407994500	0	2106905900	14609949	20
2202909100	2307226	0	2106909200	898222277	20
2202909500	78568855	0	2106909800	1405221957	20
2202909900	29792281	45	2201101100	88064273	30
2203000100	134387750	45	2201101900	121521414	30
2203000900	72294674	45	2201109000	1211206	30

2203001000	17576171	45	2201900000	1314584	50
2204101100	8729898	45	2202100000	526578029	40
2204109100	124551	50	2202910000	2795268	50
2204109300	3499731	50	2202991110	3127637	50
2204109800	5244822	50	2202991190	151271386	50
2204210900	298644	50	2202991510	220261	50
2204211300	626581	50	2202991590	8655431	50
2204212700	307870	50	2202991910	21054258	0
2204213400	24122	50	2202991990	448100840	0
2204213800	367625	50	2202999100	1195229	0
2204214200	3614116	50	2202999500	78540285	45
2204214300	44138	50	2202999900	25706379	45
2204216600	101097	50	2203000100	144601998	45
2204217400	56406	50	2203000900	102197057	45
2204217800	1600360	50	2203001000	10194155	45
2204217900	1472117	50	2204101100	7565379	50
2204218000	1192115	50	2204101500	3214052	50
2204218100	129258	50	2204109100	129788	50
2204218200	149527	50	2204109300	796336	50
2204218400	81911	50	2204109400	161766	50
2204219300	198181	50	2204109600	65337	50
2204219400	35878	50	2204109800	3557997	50
2204219500	540385	50	2204210600	148015	50
2204219600	1116464	50	2204210700	46600	50
2204219700	252451	50	2204211300	1070366	50
2204219800	457934	50	2204212700	267186	50
2204298300	46348	0	2204213800	1370754	50
2204298400	16033	0	2204214200	2529337	50
2204299100	6301	0	2204214300	819348	50
2204299400	126337	10	2204214400	22902	50
2204299700	2641855	10	2204217600	386882	50
2205101000	4629273	0	2204217800	1729569	50
2206003900	410606	0	2204217900	1920970	50
2206005900	3273912	0	2204218000	1163792	50
2207100000	31333598	0	2204218100	69212	50

2207200000	55647	0	2204218200	194731	50
2208201200	4280136	0	2204218300	255390	50
2208202600	54449	0	2204218400	341679	50
2208202900	117479543	0	2204219000	633522	50
2208301100	29780496	0	2204219300	408487	0
2208303000	1756622	0	2204219400	430259	0
2208306100	25160	0	2204219500	340629	0
2208307100	79718921	0	2204219600	1624283	10
2208308200	39859613	0	2204219700	112607	10
2208401100	5674956	0	2204219800	418422	0
2208403100	3631794	0	2204299400	824024	0
2208403900	1435222	0	2204299700	4404958	0
2208501100	15095063	0	2204299800	988406	0
2208601100	84624965	0	2205101000	5312248	0
2208609100	31161	0	2205901000	544772	0
2208701000	50564453	0	2206003900	180533	0
2208903300	1139430	0	2206005900	3111361	0
2208904100	25958731	0	2207100000	32211611	0
2208904800	3952511	0	2207200000	549	0
2208905400	5354153	0	2208201200	3774733	0
2208905690	1022776	0	2208202600	34980	0
2208906900	13038878	0	2208202900	111565221	0
2209001100	8712863	0	2208208900	2882092	0
2209001900	1619115	0	2208301100	31491832	0
2209009100	17562682	0	2208303000	1742002	0
2209009900	2590945	0	2208304100	2447910	0
2301100000	2735837	0	2208307100	82456236	0
2301200000	20827435	0	2208308200	39582390	0
2302109000	5017734	5	2208401100	7430505	0
2302301000	242195	30	2208403100	3758375	0
2302309000	45787421	30	2208403900	978367	0
2302409000	100427	5	2208501100	20826042	0
2302500000	543017	0	2208601100	90481137	0
2303101100	1603821	0	2208701000	59675973	0
2303101900	5147800	0	2208903300	2728762	0

2303109000	1461143	0	2208904100	26501422	0
2303201000	37657974	0	2208904800	4956579	0
2303209000	154646	0	2208905400	5368473	0
2303300000	3654948	0	2208905690	1244807	0
2304000000	581584535	0	2208906900	12248340	0
2306300000	53036405	0	2209001100	7838268	0
2306410000	12152663	0	2209001900	1339831	0
2306901100	18366266	0	2209009100	19576399	0
2308009000	1342057	5	2209009900	2746165	0
2309101100	50262790	10	2301100000	7267324	0
2309103100	9650108	10	2301200000	23377876	0
2309105100	61759817	10	2302109000	5558020	5
2309105300	244306	10	2302309000	26453819	30
2309107000	2047875	10	2302409000	168373	30
2309109000	38391287	10	2302500000	724352	5
2309901000	40583537	2	2303101900	4692263	0
2309903100	140824000	5	2303109000	1444699	0
2309903300	6258672	5	2303201000	48751311	0
2309903500	8065884	5	2303209000	301967	0
2309903900	2259203	5	2303300000	4711887	0
2309904100	4311389	5	2304000000	613487558	0
2309904300	4575233	5	2306300000	53497244	0
2309904900	321346	5	2306410000	26801383	0
2309905100	25857058	5	2306490000	2276925	0
2309905300	92000	5	2306500000	12859	0
2309907000	739795	2	2306901100	34691622	0
2309909610	32390920	5	2308009000	1749000	5
2309909690	208045794	5	2309101100	57705018	10
2401106090	1021441933	20	2309101300	350401	10
2401108500	60044873	20	2309103100	13412594	10
2401109500	2596092	10	2309105100	65835760	10
2401203500	84343656	10	2309107000	899407	10
2401207000	9157	10	2309109000	56681479	10
2401208500	94488615	10	2309901000	32212944	2
2401300000	7377534	30	2309902000	74880	5

2402100000	11708410	60	2309903100	124978917	5
2402209000	1046876627	45	2309903300	7947517	5
2403191000	1635509	60	2309903500	10135763	5
2403199000	40500441	60	2309903900	3275438	5
2403910000	2090284	60	2309904100	23141165	5
			2309904300	5493499	5
			2309904900	4623505	5
			2309905100	24501568	5
			2309905300	156294	2
			2309907000	809542	5
			2309909610	23008782	5
			2309909690	221045098	5
			2401106010	1061962	20
			2401106090	456685800	20
			2401108500	2944928	10
			2401109500	6926713	10
			2401203500	263335740	10
			2401206090	3980	10
			2401208500	288956663	30
			2401300000	20712231	60
			2402100000	13609161	45
			2402209000	1190098656	60
			2403191000	2008214	10
			2403199000	64802934	10
			2403910000	736513	45
			2403991000	128449	10
			2403999000	113928	45

Табела бр. 6- Приходи од царина и вредност на увоз на земјодекско прехранбени производи од глава 01 -24 (2016-2017 година

Глава	Тарифен број	Приходи од царина 2015 (мил.ден)	Приходи царина 2014 (мил.ден)	Вредност на увоз 2015 (мил.ден)	Цредност на увоз 2014 (мил.ден)
01	0101	0.00	0.00	0.15	0.52
01	0102	0.00	0.00	59.41	139.62
01	0103	0.07	0.28	20.36	27.06
01	0104	0.21	0.88	10.64	12.48
01	0105	0.00	0.00	40.31	48.18
01	0106	0.00	0.00	10.06	6.80
02	0201	0.05	0.00	1,231.47	1,201.18
02	0202	1.36	9.82	500.06	393.34
02	0203	213.05	245.51	1,352.91	1,460.98
02	0204	0.00	0.06	1.99	0.21
02	0205	0.00	0.00	0.00	0.27
02	0206	0.00	0.00	65.07	62.02
02	0207	273.55	231.59	2,873.86	2,822.29
02	0208	0.00	0.00	0.01	0.00
02	0209	5.64	7.61	19.20	27.13
02	0210	0.02	0.17	122.25	94.55
03	0301	0.05	0.04	10.27	8.17
03	0302	0.04	0.09	82.35	65.45
03	0303	0.00	0.00	460.07	418.75
03	0304	2.73	1.61	40.24	20.98
03	0305	0.00	0.00	6.11	5.22
03	0306	0.00	0.00	20.90	23.42
03	0307	0.00	0.00	29.69	27.36
04	0401	0.88	3.88	669.89	578.08
04	0402	0.01	0.00	250.85	336.25
04	0403	6.67	7.40	273.82	227.30
04	0404	0.05	0.02	84.30	92.95
04	0405	0.07	0.00	181.74	191.22
04	0406	97.19	77.58	809.47	797.95
04	0407	0.29	0.00	25.28	12.34
04	0408	1.89	0.09	148.78	121.66
04	0409	7.87	5.11	79.26	39.35
04	0410	0.00	0.00	0.08	0.00
05	0501	0.00	0.00	0.00	0.16
05	0504	0.00	0.00	98.67	96.72
05	0505	0.00	0.00	0.71	1.39
05	0507	0.00	0.00	0.00	0.36
05	0508	0.00	0.00	1.85	56.64
05	0511	0.00	0.00	6.96	3.54
06	0601	0.00	0.00	51.17	15.53
06	0602	1.22	0.72	329.26	320.46
06	0603	4.48	3.72	57.78	48.40
06	0604	0.63	0.65	4.61	4.43
07	0701	2.06	3.21	72.23	107.79
07	0702	22.77	24.38	115.94	102.67

07	0703	4.58	4.48	65.06	37.58
07	0704	2.40	3.09	11.49	14.70
07	0705	0.77	0.75	2.57	2.49
07	0706	3.23	0.91	36.24	28.15
07	0707	11.60	12.77	71.36	42.52
07	0708	0.48	0.03	1.41	0.36
07	0709	13.33	11.12	50.96	44.38
07	0710	3.86	2.41	138.48	103.93
07	0711	0.00	0.78	2.43	9.49
07	0712	6.03	5.73	83.23	71.56
07	0713	32.95	27.47	192.78	159.42
08	0801	0.00	0.00	103.74	74.57
08	0802	7.86	8.04	299.66	247.41
08	0803	41.14	40.21	762.25	714.94
08	0804	7.98	7.32	83.37	75.71
08	0805	15.99	17.35	905.50	926.25
08	0806	3.38	2.81	32.76	34.68
08	0807	1.36	1.82	26.96	12.99
08	0808	10.03	9.80	45.75	41.92
08	0809	1.57	5.81	10.59	19.25
08	0810	2.49	2.31	63.53	59.65
08	0811	0.00	0.00	27.38	15.11
08	0812	0.00	0.00	0.04	0.05
08	0813	3.53	3.73	52.25	55.55
08	0814	0.00	0.00	0.00	1.03
09	0901	40.62	32.50	1,243.65	1,034.02
09	0902	13.83	11.06	98.71	79.09
09	0903	0.00	0.01	0.01	0.04
09	0904	10.14	6.21	91.86	61.72
09	0905	0.00	0.00	0.13	0.76
09	0906	0.00	0.00	4.61	3.69
09	0907	0.00	0.00	1.28	1.76
09	0908	0.00	0.00	1.10	0.83
09	0909	0.00	0.00	13.10	12.05
09	0910	0.00	0.00	21.83	13.71
10	1001	0.02	0.02	1,179.80	1,124.73
10	1002	0.00	0.00	1.83	1.09
10	1003	0.00	0.00	87.63	1.27
10	1004	0.00	0.00	1.38	1.26
10	1005	0.00	0.00	637.81	544.41
10	1006	2.74	7.30	13.97	27.78
10	1007	0.00	0.00	1.24	0.00
10	1008	0.09	0.09	4.48	3.37
11	1101	0.39	0.42	720.13	658.27
11	1102	0.09	0.13	33.70	25.60
11	1103	0.07	0.00	99.24	98.08
11	1104	1.00	0.88	72.74	74.62

11	1105	0.00	0.02	27.95	10.59
11	1106	0.08	0.03	23.97	25.09
11	1107	0.00	0.00	202.24	208.06
11	1108	0.04	0.21	87.49	85.69
11	1109	0.00	0.00	36.17	27.06
12	1201	0.00	0.00	23.58	21.49
12	1202	16.64	13.17	333.06	265.09
12	1204	0.00	0.00	8.90	6.54
12	1205	0.00	0.00	0.00	4.32
12	1206	0.00	0.00	141.92	128.48
12	1207	0.00	0.00	265.23	305.37
12	1208	0.00	0.00	21.94	17.04
12	1209	0.00	0.00	286.54	257.63
12	1210	0.00	0.00	24.69	18.88
12	1211	2.74	2.97	59.98	66.06
12	1212	0.13	0.07	3.74	4.86
12	1213	0.00	0.00	0.47	0.01
12	1214	0.00	0.00	0.10	0.70
13	1301	0.00	0.00	7.11	6.76
13	1302	0.00	0.00	84.01	74.33
14	1401	0.00	0.00	1.53	0.65
14	1404	0.00	0.00	3.14	1.57
15	1501	0.00	0.00	0.26	0.02
15	1502	0.00	0.00	23.05	22.89
15	1503	0.00	0.00	0.00	2.25
15	1504	0.00	0.00	5.15	6.56
15	1505	0.37	1.08	7.42	21.54
15	1507	0.00	0.00	0.46	0.45
15	1508	0.00	0.00	0.03	0.15
15	1509	0.08	0.06	82.00	77.45
15	1510	0.00	0.00	49.22	46.39
15	1511	0.00	0.00	429.60	452.89
15	1512	0.41	1.91	2,313.04	1,703.47
15	1513	0.00	0.00	47.82	21.30
15	1514	0.00	0.00	1.26	3.26
15	1515	0.00	0.00	9.92	10.70
15	1516	0.00	0.00	229.38	207.33
15	1517	8.98	12.45	349.33	354.29
15	1518	0.00	0.00	1.68	0.34
15	1520	0.00	0.00	0.34	0.02
15	1521	0.02	0.00	1.26	0.43
15	1522	0.02	0.00	0.34	0.00
16	1601	0.04	27.12	627.27	529.49
16	1602	2.81	5.69	790.29	736.34
16	1603	0.01	0.00	0.23	0.93
16	1604	0.00	0.00	543.03	515.89
16	1605	0.00	0.00	74.75	121.39

17	1701	54.90	36.28	1,821.76	1,678.12
17	1702	2.29	2.46	174.32	173.32
17	1703	0.00	0.00	128.21	141.20
17	1704	21.87	24.02	305.35	300.96
18	1801	0.00	0.00	0.21	0.32
18	1803	0.00	0.00	81.04	63.72
18	1804	0.00	0.00	145.07	135.22
18	1805	0.00	0.00	197.42	173.89
18	1806	115.02	115.01	1,914.80	1,730.36
19	1901	0.48	0.91	447.24	470.64
19	1902	36.49	45.60	286.56	287.64
19	1903	0.00	0.00	0.00	0.01
19	1904	34.43	35.71	136.95	130.94
19	1905	119.08	113.51	1,702.25	1,521.38
20	2001	0.74	0.65	11.05	8.59
20	2002	23.46	19.67	83.12	81.34
20	2003	8.92	4.06	48.37	39.84
20	2004	31.53	29.40	157.43	146.48
20	2005	12.57	15.36	831.79	753.59
20	2006	3.24	2.05	18.19	10.49
20	2007	0.98	1.34	104.36	101.39
20	2008	16.99	15.33	177.29	157.70
20	2009	6.88	8.01	219.65	215.79
21	2101	34.64	34.00	376.78	343.72
21	2102	8.16	17.83	79.32	84.56
21	2103	5.62	7.26	428.15	442.49
21	2104	9.47	17.00	262.77	253.43
21	2105	8.96	9.48	367.94	321.33
21	2106	23.57	24.26	2,010.17	1,916.75
22	2201	4.26	2.84	155.39	122.32
22	2202	50.14	47.43	1,136.12	1,007.73
22	2203	0.00	0.00	227.53	215.57
22	2204	1.62	1.51	30.53	25.32
22	2205	0.00	0.00	5.01	6.26
22	2206	0.00	0.00	3.54	4.78
22	2207	0.04	0.24	33.23	27.21
22	2208	0.00	0.00	414.71	352.04
22	2209	0.00	0.00	28.52	28.37
23	2301	0.00	0.00	19.86	19.38
23	2302	0.00	0.01	27.11	2.94
23	2303	0.00	0.00	49.83	37.76
23	2304	0.00	0.00	659.36	695.00
23	2306	0.00	0.00	639.16	447.44
23	2307	0.00	0.00	0.00	0.06
23	2309	2.48	1.92	609.06	555.37
24	2401	8.17	12.26	387.86	486.04
24	2402	230.68	287.86	997.65	1,107.44

24	2403	0.32	0.38	39.40	7.75
----	------	------	------	-------	------

**(Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија-вредност на увоз,
Царинска управа на Република Македонија, анализа на приходи, годишни
извештаи)**

Табела бр. 7- Приходи од царина и вредност на увоз на земјодејско прехранбени производи од глава 01 -24 (2016-2017 година)

Глава	Тарифен број	Приходи од царина 2017 (мил.ден)	Приходи од царина 2016 (мил.ден)	Вредност на увоз 2017 (мил.ден)	Вредност на увоз 2016 (мил.ден)
01	0101	0.00	0.00	0.05	0.61
01	0102	0.00	0.00	110.72	143.91
01	0103	0.01	0.00	16.07	8.67
01	0104	1.82	0.24	6.24	7.55
01	0105	0.00	0.00	51.27	79.90
01	0106	0.00	0.00	6.22	7.01
02	0201	0.72	1.02	1,276.21	1,240.74
02	0202	0.66	12.26	472.28	482.99
02	0203	216.22	199.00	1,645.47	1,440.45
02	0204	0.01	0.05	0.03	0.18
02	0206	0.07	0.01	44.55	51.46
02	0207	271.89	216.42	2,959.98	2,484.97
02	0208	0.00	0.00	0.70	0.05
02	0209	6.73	3.18	33.90	17.16
02	0210	0.20	0.02	173.11	122.89
03	0301	0.00	0.01	22.27	13.81
03	0302	0.04	0.04	172.83	138.12
03	0303	0.00	0.00	451.96	374.43
03	0304	1.52	1.35	28.51	33.05
03	0305	0.00	0.00	10.45	6.84
03	0306	0.00	0.00	32.64	30.71
03	0307	0.00	0.00	47.07	31.70
04	0401	4.51	9.39	618.69	654.43
04	0402	0.35	0.35	250.87	201.31
04	0403	9.80	7.83	254.49	277.49
04	0404	0.01	0.01	106.74	79.91
04	0405	0.75	0.01	218.73	185.04
04	0406	124.27	140.05	1,136.73	968.80
04	0407	0.00	0.00	48.90	42.64
04	0408	1.62	1.12	152.64	134.60
04	0409	0.00	0.51	36.43	30.06
04	0410	0.00	0.00	0.07	0.00
05	0501	0.00	0.00	0.00	0.01
05	0504	0.00	0.00	106.69	97.83
05	0505	0.00	0.00	1.22	1.17
05	0506	0.00	0.00	0.04	0.00
05	0508	0.00	0.00	0.71	1.07
05	0511	0.00	0.00	10.82	5.91
06	0601	0.00	0.00	4.96	19.13
06	0602	0.63	0.45	397.91	331.97
06	0603	4.17	4.34	59.01	61.43

06	0604	0.62	0.68	5.82	5.40
07	0701	2.19	0.83	140.89	60.29
07	0702	35.32	33.61	171.08	130.35
07	0703	1.99	1.40	52.50	57.27
07	0704	1.51	1.32	11.68	7.74
07	0705	0.98	0.68	3.28	2.29
07	0706	0.17	0.24	36.66	22.48
07	0707	12.57	14.89	96.57	95.33
07	0708	0.00	0.00	0.35	0.13
07	0709	14.28	12.49	71.66	53.23
07	0710	2.98	3.34	188.84	158.76
07	0711	0.57	0.67	4.77	2.74
07	0712	4.80	7.81	68.33	83.66
07	0713	43.96	30.13	257.21	178.39
07	0714	0.00	0.00	0.23	0.00
08	0801	0.00	0.00	94.88	81.59
08	0802	14.93	7.54	388.70	254.73
08	0803	49.38	45.48	929.87	905.20
08	0804	10.59	10.72	115.38	112.51
08	0805	18.73	12.15	940.30	1,075.50
08	0806	3.60	3.79	35.95	40.81
08	0807	1.46	1.48	30.77	31.12
08	0808	10.59	9.65	69.50	53.29
08	0809	3.05	9.52	37.57	32.18
08	0810	3.62	2.82	71.63	76.27
08	0811	0.62	0.05	41.03	19.62
08	0812	0.00	0.00	0.11	0.04
08	0813	4.39	3.20	58.35	47.41
08	0814	0.00	0.00	0.40	0.27
09	0901	44.03	38.75	1,419.65	1,221.52
09	0902	16.65	11.21	115.16	81.00
09	0903	0.00	0.00	0.02	0.03
09	0904	8.85	12.10	69.58	102.13
09	0905	0.00	0.00	0.08	0.77
09	0906	0.00	0.00	5.01	5.51
09	0907	0.00	0.00	1.12	1.66
09	0908	0.00	0.00	0.90	1.16
09	0909	0.00	0.00	35.20	38.62
09	0910	0.00	0.00	29.75	30.32
10	1001	0.02	0.03	976.89	814.10
10	1002	0.00	0.00	5.35	2.38
10	1003	0.00	0.01	154.73	26.03
10	1004	0.00	0.00	0.05	2.20
10	1005	0.00	0.00	707.91	610.87
10	1006	2.76	2.31	13.62	12.70
10	1007	0.00	0.00	0.24	0.33
10	1008	0.26	0.18	9.75	7.02

11	1101	1.29	0.79	750.20	690.33
11	1102	0.42	0.35	25.85	32.59
11	1103	0.03	0.03	99.56	107.22
11	1104	0.84	0.79	72.85	72.30
11	1105	0.00	0.01	31.32	28.37
11	1106	0.02	0.03	16.59	29.40
11	1107	0.00	0.00	189.75	194.43
11	1108	0.11	0.14	82.50	85.09
11	1109	0.00	0.00	34.18	37.40
12	1201	0.00	0.00	2.20	20.86
12	1202	16.89	18.03	337.78	360.60
12	1203	0.00	0.00	0.00	0.00
12	1204	0.00	0.00	6.90	8.06
12	1205	0.00	0.00	1.05	4.02
12	1206	0.00	0.00	171.26	213.96
12	1207	0.00	0.00	248.00	229.48
12	1208	0.00	0.00	12.02	14.97
12	1209	0.00	0.00	234.36	279.20
12	1210	0.00	0.00	45.68	40.57
12	1211	2.17	4.86	62.69	129.16
12	1212	0.11	0.10	3.55	3.32
12	1214	0.00	0.00	0.17	0.13
13	1301	0.00	0.00	3.62	5.49
13	1302	0.00	0.00	118.35	109.90
14	1401	0.00	0.00	1.35	1.73
14	1404	0.00	0.00	1.87	2.06
15	1501	0.00	0.00	0.15	0.17
15	1502	0.00	0.00	16.20	15.04
15	1504	0.00	0.00	3.94	3.42
15	1505	0.80	0.40	17.34	8.08
15	1507	0.00	0.00	3.41	3.68
15	1508	0.00	0.00	0.01	0.54
15	1509	0.01	0.04	96.49	99.57
15	1510	0.00	0.00	53.16	66.70
15	1511	0.00	0.00	565.73	380.41
15	1512	0.76	0.68	1,709.39	2,481.70
15	1513	0.00	0.00	37.47	57.15
15	1514	0.00	0.00	21.82	9.98
15	1516	0.00	0.00	142.67	162.44
15	1517	12.35	9.68	418.35	380.55
15	1518	0.00	0.00	4.28	3.57
15	1520	0.00	0.00	0.12	0.71
15	1521	0.01	0.00	0.62	0.03
15	1522	0.05	0.04	0.92	0.72
16	1601	0.06	0.19	714.82	657.26
16	1602	8.93	6.24	886.82	818.80
16	1603	0.01	0.01	0.42	0.46

16	1604	0.00	0.00	510.67	514.92
16	1605	0.00	0.00	3.54	4.81
17	1701	94.15	113.74	2,291.93	2,355.86
17	1702	3.01	3.06	201.79	187.47
17	1703	0.00	0.00	152.73	123.00
17	1704	29.67	23.95	377.74	331.23
18	1801	0.00	0.00	0.23	0.41
18	1803	0.00	0.00	74.56	89.85
18	1804	0.00	0.00	194.66	181.04
18	1805	0.00	0.00	199.36	186.53
18	1806	151.32	130.30	2,143.56	2,068.49
19	1901	0.91	0.50	544.18	504.82
19	1902	42.09	43.17	282.48	308.02
19	1903	0.00	0.00	0.00	0.00
19	1904	49.69	44.40	192.30	175.84
19	1905	156.72	137.52	1,890.03	1,779.78
20	2001	1.28	0.90	12.80	11.56
20	2002	21.33	19.96	68.04	68.91
20	2003	11.47	10.13	53.95	51.59
20	2004	52.71	45.16	263.66	224.79
20	2005	24.30	14.38	870.89	813.06
20	2006	3.87	3.07	18.90	15.38
20	2007	1.40	1.32	108.26	109.76
20	2008	20.56	16.17	190.53	180.98
20	2009	6.71	5.68	264.60	233.04
21	2101	40.68	35.10	421.75	376.15
21	2102	6.72	9.14	105.71	105.81
21	2103	5.02	6.85	481.48	470.33
21	2104	9.97	11.04	309.08	294.87
21	2105	6.77	9.62	459.53	404.99
21	2106	24.44	24.65	2,393.44	2,168.39
22	2201	5.37	4.07	212.20	175.30
22	2202	66.21	60.96	1,272.49	1,194.32
22	2203	0.00	0.00	256.92	224.44
22	2204	0.87	1.24	39.50	36.53
22	2205	0.00	0.00	5.85	4.63
22	2206	0.00	0.00	3.29	3.69
22	2207	0.00	0.01	32.20	31.39
22	2208	0.00	0.00	512.13	484.68
22	2209	0.00	0.00	31.49	30.49
23	2301	0.00	0.00	30.62	23.57
23	2302	0.10	0.00	32.90	51.70
23	2303	0.00	0.00	59.88	49.69
23	2304	0.00	0.00	613.29	581.72
23	2306	0.00	0.00	117.14	127.62
23	2308	0.00	0.00	1.75	1.34
23	2309	1.20	1.45	677.56	635.45

24	2401	16.31	6.59	1,059.71	900.16	
24	2402	238.44	248.23	1,204.01	1,061.55	
24	2403	1.07	0.76	67.81	44.24	

(Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија-вредност на увоз, Царинска управа на Република Македонија, анализа на приходи, годишни извештаи)

Користена литература:

1. Андреески Ј., *Политичка економија-пазарно стопанство*, Охрид 1996;
2. Атанасовски Ж., Биљановска Ј., *Царински систем и политика*, Охрид, 2006 година;
3. Адемивик Љ. *Теорија меѓународна трговија*, современа администрација и институт за економски истражувања, Белград 1976;
4. Биљановска Ј., *Надворешна Трговија*, Охрид, 2005;
5. Биљаноска Ј., Гогоски Р., *Надворешно-трговско и девизно работење*, ЦНИП, ФТУ-Охрид, 2004;
6. Биљаноска Ј., *Надворешна трговија-теорија, политика, практика*, ИРИС Струга, 2001;
7. Вејкович Д., *Царински систем*, Скопје 1996 години;
8. Вељковик Душан, *Царински систем*, Скопје 1996 година;
9. Вовед во Право на Европска Унија, секетирани материјали, Скопје, 2010;
10. Галев Гале, Јадранка Дабовик Анастасовки, *Поим, извори и начела на облигационото право*;
11. Гогоски Р., *Меѓународни економски односи*, Факултет за туризам и угостителство-Охрид, 1995;
12. Жиков А., Кикерков И., *Надворешна трговија*, Економски факултет-Скопје, 2000;
13. Ковачев Горан: *Агроиндустриски комплекс (финансирање и конкурентност)*. Скопје 2012;
14. Крстаноски Миладин, Смилевска Данијела, *Применето царинско работење*, Охрид 2008 година;

15. Кандиќјан В., Пендаровска В., Гроздановски Т., *Економските односи на Македонија со Европската Унија-тенденции и перспективи*, Скопје, 1995;
16. Кикиеркова И., *Меѓународна економија*, Економски факултет-Скопје, 2003;
17. Кикерковска И., Нарводешна трговија, Економски Факултет, универзитет св. Кирил и Методиј Скопје, 2008;
18. Крстановски М., *Криминалитет и детекција*, ФТУ-Охрид, 2005;
19. Крстановски М., Биљаноска Ј., *Збирка на прописи од царинското право- со предговор*, НИП “Стиденски збор” Скопје, 2000;
20. Кулевски Д., *Царинска тарифа*, Киро Дандаро, Битола, 1998;
21. Миладиноски С., *Меѓународен маркетинг, скрипта*, Факултет за туризам и угостителство-Охрид, 1999;
22. М. Мицуо, Ш. Томас, М. Петрос, *Светска трговска организација*;
23. Менаџмент во агрономија;
24. Национална стратегија за економскиот развој на Република Македонија-развој и модернизација, МАНУ, Скопје, 1997;
25. Николоски А., *Меѓународен транспорт, ипедиција и осигурување*, Култура, Скопје, 1986;
26. Николовски Александар, Д-р. Снежана Плавшиќ, *Меѓународно стопанско (трговско) право*;
27. Речкоска Г., *Царинско познавање на стоката*, Охрид 1997 година;
28. Стандарди и сертификати – клуч на вашата конкурентност – Агенција за помош и поддршка на претприемништвото во Република Македонија, 2006;
29. Србиновска С., Кендровски В., *Упатство за имплементација на НАССР систем во прехранбениот сектор*, Републички завод за здравствена заштита, Скопје 2006
30. Узунов Н., Темјановски Р., Георгиев А., Недановски П., *Примента Економија*, 2003 година;

31. Фрчковски Д.Љубомир, Тупурковски Васил, Ортаковски Владимир ,
Меѓународно Јавно Право, Табернакул 1995;
32. Царина, специфична царина и *at-volorem carina*;
33. Arthus Remy, L'enseignement de la distribution dans les grandes écoles de gestion,
Recherche et application en marketing, vol.3, 1999, P.U.F.;
34. Adamovic Lj., *Ekonomska reintegracija Jugoistocne Evrope*, Мегународна политика,
Београд,1997;
35. Benett R., *international Business*, second edition, Financial Times, Management
London Office, London,1999;
36. Bellenger Lionel et Pichon Paskal, *Les Vendeurs turbo*, Chotard et Associates
Editeur,1999;
37. Corden W.Max, *Protection, Growth and Trade-Essays in international economics*,
Basil Blackwell,Oxford,1985;
38. Donal F., *International Business*, Management Office,London,2002;
39. Grandov Z.,*Spoljnotrgovinsko poslovanje*, Београдска трговачка омладина, Београд,
2000;
40. HACCP in dairy industry, M., Van Schothorst and T. Kleiss, *Food Control* 1994 Volume 5,
Number 3
41. Josic H. *Neto efektivna carinska zashtita kao factor konkurentnosti hrvatskoga
gospodarstva*, Zagreb,2005;
42. Kalason Patrik, *les sept styles de vente*, les Editions d'Organisation, 2000;
43. Kotler P. et Dubois B., *Marketing Management*, Paris, Publi Union 1991;
- Remi Quegnard, 1999, *lamethode HACCP-Analyse des dangers et points critiques pour
la maîtrise*, enilija, Suegeres France
44. Lunch J., *Total Care management EOQ 36th Annual conference*, Brussels 1992;

45. WNO, Annual Report 2003, World Trade Organization, Geneva, 2003;

46. *West and Fails Everywhere Else*. Basic Books, 2000;

47. Zlatkovic B., Kvalitet i standardizacija god. 19, 1991;

Правни акти:

48. Закон за безбедност на производите, Службен весник на Република Македонија бр. 33/2006

49. Закон за Царинска Тарифа, Службен весник на Република Македонија бр. 38/1996

50. Закон за Царинска управа, Службен весник на Република Македонија бр. 46/2004

51. Царински закон, Службен весник на Република Македонија бр. 39/2005

52. Правилник за безбедност за производи, Службен весник бр. 33/1992/, 29.10.2009

53. Правилник за начинот на пополнување на царинската декларација и кодексот на шифри кои се употребуваат при пополнувањето на царинската декларација, Службен весник на Република Македонија бр. 36 од 19.02.2004

54. Правилник за видот и износот на царинските надоместоци за направени услуги во царинската постапка, Службен весник на Република Македонија бр. 89/2007

Интернет документи:

55. Државен завод за статистика, типологија и структура во земјодејските стопанства 2013, -дефинитивни податоци, Скопје, Април, 2015, <http://www.stat.gov.mk/2017г>.

56. <http://customs.gov.mk>, 2016

57. Инструмент за предпристапна помош на Европската Унија (ИПА), програма за рурален развој, 2014-2020, Скопје, Декември 2014,<http://www.mzsv.gov.mk/>,2017
- 58.<http://eprints.ugd.edu.mk/> 2017
59. <http://www.mzsv.gov.mk/2014>
- 60..<http://www.nbrm.mk>, 2017 г.
- 61.<http://www.customs.gov.mk>, 2017 г.
- 62..<http://www.pravo.org.mk/documentlaws> 2017 г
- 63.<http://www.stat.gov.mk/> 2016 г.
- 64..<https://www.ilo.org/dyn/natlex/> 2017 г.
- 65(<http://www.mzsv.gov.mk/?q=node/544>) 2017г.
66. (<http://vicepremier.gov.mk>) 2016 г.
67. (<http://www.insurance.com.mk>) 2015 г.

БИОГРАФИЈА

Роден е на 21.02.1977 во Битола, основно училиште заврши во Битола, а по средното образование се стекна со стручен назив електротехничар енергетичар.

Студеирањето го продолжи на универзитет Св. Климент и Охридски, на факултетот за Туризам и угостителство во Охрид, на насоката царина и шпедиција на која дипломираше во 2000 година. Дипломската работа ја одбрани на тема „Структурните промени на стопанството во Република Македонија”.

Последипломските студии ги продолжил на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј” во Скопје на Економски факултет, на насока Надворешен промет, на која магистрирал во 2004 година со највисок просек во генерацијата. За време на последипломските студии изработил два претприемачки трудови и тоа: „Стратегија за експанзија на увозот“ во Јуни 2002 година и „Извозот и увозот во Република Македонија и Германија”, кој го изработил во Јуни 2003 година. Магистерскиот труд на тема „Сообразност на испорачаната стока согласно договорените услови кај меѓународната купопродажба”, го одбрани со оценка 10 (десет).

Во 2007 година се вработил во Царинска Управа на Република Македонија во Битола на работно место Виш цариник, во ЦИ Битола, а од 15.11.2010 година до 06.09.2012 година бил виш цариник во ЦУ Мецитлија-отсек за стоков промет.

Од 07.09.2012 година до 31.03.2015 година Бил шеф на СНИО (служба за надзор на иматели на одобренија при царината во Битола), а од 01.04.2015 година до 14.01.2018 година бил распореден на работно место шеф на ЦИ Мецитлија. Од 15.01.2018 до денес е распореден на работното место водител на смена на ЦИ Аеродром Охрид.

За време на извршувањето на работните задачи како виш цариник, а посебно како шеф на СНИО Битола и ЦИ Мецитлија постигнал исклучителни резултати во службата, за што од непосредните раководители бил оценуван со оценка 4 (се истакнува).

Во 2011 година се запиша на докторски студии на универзитетот „Св. Климент Охридски” во Битола, на факултетот за туризам и угостителство во Охрид а темата на докторската дисертација е „Царинска заштита на земјоделско прехранбениот сектор”.

Одлично познава англиски и германски јазик, како и работа со компјутерски технологии. Поседува способности за тимска работа и комуникациски вештини, како и организациона способност која ја докажал преку успешното раководење на работното место во изминатите пет и пол години.